

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ГОДИНА 2

БЕОГРАД 1933 ГОДИНЕ

КЊИГА 4

XVII РЕДОВНИ САСТАНАК

НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ

КРАЉЕВИНЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

ОДРЖАН 17 МАРТА 1933 ГОДИНЕ У БЕОГРАДУ

ПРЕТСЕДАВАЛИ:

ПРЕТСЕДНИК

Д-р КОСТА КУМАНУДИ

ПОТПРЕТСЕДНИЦИ:

ДРАГУТИН КАРЛО КОВАЧЕВИЋ

Д-р АВДО ХАСАНБЕГОВИЋ

Д-р КОСТА ПОПОВИЋ

СЕКРЕТАР

МИЛАН МРАВЉЕ

Присутни су Г. Г. Министри: Претседник Министарског савета Др. Милан Српкић, Министар социјалне политике и народног здравља Иван Пуцељ, Министар правде Божидар Ж. Максимовић, Министар саобраћаја Лазар Радивојевић, Министар пољопривреде Јурај Деметровић, Министар шума и рудника Павао Матица, Министар финансија Др. Милорад Ђорђевић, Министар унутрашњих послова Живојин Лазнић, Министар просвете Др. Раденко Станковић и Министар физичког васпитања народа Др. Лавослав Ханжек.

Почетак у 8,30 часова

САДРЖАЈ:

Дневни ред: Наставак претреса у начслу извештаја Финансијског одбора о предлогу буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1933/34 годину.

Говорници: Др. Богумил Вошњак, Милутин Р. Станојевић, Ђорђе Ђирић, Миљивоје Исаковић, Милутин Јевтић, Јосип Стајаћ, Мустафа Мулалић, Алојзиј Павлич, Мидан Ђуковић, Милош Драговић, Милан Петковић, Вељко Милутиновић, Др. Богумил Вошњак, (по други пут) Ристо Ђокић, Север Варда, Александар Буквић, Министар просвете Др. Р. Станковић, Мита Исаковић, Др. Милан Стијић, Министар унутрашњих послова Живојин Лазнић, Јосип Антуновић, Војко Куртовић, Др. Драгутин Костић, Др. Ранко Њамцул, Миљинко Милутиновић, Милош Драговић, (по други пут) Ловро Кнежевић, Никола Петрак, Др. Стане Рапе, Душан Антонијевић, Јово Принцип, Ристо Ђокић (по други пут), Министар Војске и Морнарице армијски генерал Драгомир Ж. Стојановић, Др. Марко Кожуљ, Министар грађевина Др.

Стјепан Сркуљ, Др. Фердо Шега, Миљивоје Исаковић, (по други пут) Војко Куртовић (по други пут), Чеда Захарић, Миљинко Милутиновић (по други пут), Раденко Сарачевић, Јован Мисирлић, Тихомир Марковић, Министар грађевина Др. Стјепан Сркуљ (по други пут), Министар саобраћаја Лазар Радивојевић, Др. Стјепо Кнежевић, Хасан Торомановић, Миљивоје Исаковић (по трећи пут), Миљан Радоњић, Др. Анте Кунтарић, Стехиња Борисављевић, Мита Димитријевић, Др. Милан Метикош, Алојзије Павлич, (по други пут) Др. Фердо Шега, (по други пут) Миљинко Милутиновић (по трећи пут), Алојзије Дрмељ, Ристо Ђокић (по трећи пут), Вјекослав Миљетић, Виктор Физир, Раденко Сарачевић (по други пут), Александар Додић, Анте Мastroвић.

Претседник др. Коста Кумануди: Господо, отварам 42 редовни састанак Народне скупштине. Изволите чути записник претходне седнице.
Секретар Милан Мравље: Прочита записник 41 редовног састанка.

Претседник др. Коста Кумануди: Има ли примедба на записник (Нема)

Примедба нема. Записник је примљен.

Изволите, господо, чути једну депешу, коју смо добили из Букурешта.

Секретар Милан Мравље: Чита:

„Његовој Ексељенцији Г. Куманудиу.

Претседнику Народне скупштине Београд.

Срећан сам што могу да Вас обавестим, да су одбори за спољне послове у Скупштини и Сенату, који су се данас састали да саслушају експозе г. Титулеска, Министра иностраних послова, без обзира на партијско обележје њихових чланова, једногласно усвојили пакт о организацији Мале Антанте, који ће доцније бити поднет на ратификацију Њ. В. Краљу.

Овом приликом дошло је до израза најтоплијих осећања према Вашој племенитој Отаџбини, и ја сам срећан да искористим ову велику прилику, да Вам још једном више посведочим неописиво пријатељство које везује румунски народ за народ Југославије.

Претседник Народне скупштине
Краљевине Румуније

Чичо-Поп, с. р.

(Скупштина је читање депеше пропратила дуготрајним и бурним плескањем и усклицима: Живео румунски народ!)

Претседник др. Коста Кумануди: Господо, народни посланик др. Вошњак има неколико питања да упуту. Ја сам већ добио та питања и одговорићу Вам, Г. посланиче, одмах.

Прво је питање: зашто се стенографске белешке не штампају у латиници или у ћирици, како год то жели поједини говорник?

Господо, стенографске белешке штампају се, како сте имали прилике да се и сами уверите, и латиницом и ћирицом наизменично.

Друго је питање: да ли нема Претседништво скупштине никаквих средстава, да буду новинарски извештаји тачни, те особито у томе смислу да се намерно не ушуткују говори социјалне и економске садржине, који су од великог интереса за цели народ?

Нема, господо, Претседништво никаквих средстава да натера штампу, да доноси говоре у једном или другом смислу, опширно или мање опширно. Штампа у том погледу има одрешене руке.

Треће је питање: да ли су истините гласине, да је поништена лицитација нове скупштинске зграде и у којем стадију се налази питање нове скупштинске зграде? То не спада у моју надлежност. О новој скупштинској згради брине се Министар грађевина и изволите се обратити њему.

Четврто питање: зашто је било забрањено

„Југословенској Ријечи“ у Загребу да штампа моју интерпелацију и моје говоре и да ли нема Претседништво никаквих средстава, да онемогући овакав атентат на посланичка права једног дугогодишњег југословенског јавног радника најчишћих југословенских интенција?

Мени је, господо, непознато, да ли је „Југословенској Ријечи“ било забрањено, да штампа, или из своје сопствене иницијативе она није хтела да штампа говор г. Вошњака. Жалим што тај говор није штампан, јер заслужује да буде штампан. Али, како сам имао прилике да напоменем неколико пута, Претседништво Народне скупштине нема никакве ингеренције у погледу штампе. Сваки говор ставља се овде на расположење редакцијама, а зашто редакције не штампају, да ли се то спречава или не, ја не могу знати нити могу на то да утичем.

Има реч Господин др. Вошњак.

Др. Богумил Вошњак: Господо, ја немам никакву намеру да терам некакву опструкцију, него желим да се што пре донесе буџет. Али кад се могло о пункцијама и строго политичким стварима ту изгубити време, кад се није сматрало за потребно, да ова Скупштина посвећује пажњу, у току буџетске дебате, највећим социјалним и економским питањима, која куцају на врата Скупштине, ја мислим да имам права, што сам предложио извесна питања Господину Претседнику.

Што се тиче прве тачке, не могу да будем сагласан са г. Претседником, кога, иначе, високо ценим, пошто ја мислим да је најбољи начин тај, да се стенографске белешке штампају и то сваки број у латиници и ћирици, како год који посланик то жели. (*Ђуковић:* А зашто?) Зато што постоји словеначки језик који ви не можете штампати ћирицом. (*Ђуковић:* Ко то каже?) Ја кажем. Кво искреног Југословена моје је гледиште то, да латиница има потпуно исто право као и ћирилица, а тиме то онемогућава. Ја тражим за свој изборни срез, да се моје белешке штампају латиницом, и ја имам права на то, и цела моја прошлост даје ми права на то.

Што се тиче друге тачке, ја исто тако, не могу да будем потпуно сагласан са г. Претседником, за то што Претседник једног Парламента има увек утицаја на новинарство, пошто су новинари наши драги гости, извесни од њих су, и ако симпатични, намештеници извесних чорбација, који не дозвољавају да се социјална и економска питања овако третирају, да би нашла јак одјек у целој јавности Југославије. И сигурно је познато г. Претседнику, да има Парламената, који стоји на становништву, да мора један минимум говора ући и у штампу, у сваком случају. (Један глас: То зависи од штампе!) У другим Парламентима издаје се један билтен и тај је минимум,

који мора ући у штампу. Иначе се могу догодити највеће злоупотребе.

Што се тиче носе скулптурне зграде, ја ћу прећи преко тога. Ја само кажем, да је један елементарни и примордијални интерес ове Скупштине, да се она што пре премести у нову зграду и да је европски скандал да још узек звају празни прозори на новој згради и да је то доказ целом сзету - каква је администрација у Југославији.

Што се тиче „Југословенске Ријечи“, господо, не бих могао бити задовољан са одговором Г. Претседника. Ја мислим, ипак, да Претседништво има извесан утицај, и то утицај да штити права својих посланика. Ја ћу вам казати, шта је било у Аустрији. У Аустрији један говор који је био одржан у Скупштини, тај говор био је имунизиран, у који нико није смео да дира.

Не само то, господо, него ако је један говорник прочитао у Царевинском већу у Бечу један чланак који је био цензуриран, тај чланак био је имун и могао је бити свугде штампан. Докле је било тако тамо, у Аустрији, дотле ми у слободној земљи сад имамо мање права у погледу публицијета, него што смо раније имали у Бечу под Аустријом.

Ја сам за извесна ограничења штампе, јер извесна стега, о којој сам говорио са овога места, мора да се призна у интересу народног и државног јединства. Али ако се забрањује штампање мојих говора и интерпелација у „Југословенској Ријечи“ треба ипак да цитирам и неколико речи из онога чланка о историјској дужности Краљеве генерације, који је изашао 17. децембра 1932. г. „Та је генерација под Његовим водством за време ослободилачких ратова створила државу. Она треба сада под Његовим водством да организује нацију и проведе нову југословенску политику.“

Ако се моји говори не дозвољавају да се штампају у „Југословенској Ријечи“, ја мислим да против тога треба да се дигнем и мислим да на то имам права да о томе говорим. Ја сам сарађивао на Крфским декларацијама, а г. Претседник Владе на том није сарађивао. То је историјска истина. Затим, господо, и моја прошлост је потпуно јасна и бистра. Мени није потребно да будем у ситуацији г. Деметровића, па да треба да се браним у погледу онога што сам радио пре и после 6. јануара. Ја кажем да сам ја и током диктатуре могао да штампам сваки мој чланак, а сада у времену ових слобода, либерализма и нормализовања прилика, мени се забрањује да штампам моје говоре и интерпелације социјалне садржине.

С тим закључујем и ипак сам убеђен да Претседник Народне скупштине има извесан утицај и на штампу и на Владу.

Претседник др. Коста Кумануди: Господо, прелазимо на дневни ред: Расправа буџета за 1933/34

годину. На реду је Министарство просвете. Реч има г. Министар Просвете, г. др. Раденко Станковић.

Министар просвете др. Раденко Станковић: Господо народни посланици, од год. 1926, па до почетка светске привредне депресије, приведено је у трансхеанским аграрним земљама преко 16 милиона ха земље пољопривредној култури. Тај нови велики комплекс земљишта подвргнут је интензивној обради машинској и хемијској, пошто се број трактора, који се употребљују за обрађивање, попео од око 250 хиљада на округло 850 хиљада и пошто су те огромне масе загнојене вештачким гнојивом. Услед тога је господо, настало то да је досадашњег зиратног земљишта повећана површина за 30%, а интензивношћу рзда повећао се и принос по хектару за 20% оваквим начином обрађивања земље. Ако узмете у обзир, шта значи овај напредак према нама, који смо имали свега од целокупне земаљске производње у житарицама 1,9-2% удела и да се тај удео смањено скоро на 1%. За једну земљу, која износи само један посто - так у квантитативној конкуренцији значе ови бројеви и толико као да у тој конкуренцији и не учествује.

Под обичним приликама, кад је све текло сређено и нормално, ми смо се некако знали да снађе - мо са оном продукцијом и њеном прођом, каква је била. Али, приликом овакве једне депресије, која се јавља с времена на време, а која је овога пута још и била појачана вештачком коњуктуром и њеном концидијацијом са моментом депресије призреде у толикој мери да се наш народ са тешком муком знао да снађе на томе терену, где је имао да конкурира квантитативно са сразмером од 1%, ми видимо, ако хоћемо да водимо рачуна о привредној моћи и снази нашега народа, да смо дужни, да наш народ упутимо да се у животној борби за своју егзистенцију баци са терена квантитативне конкуренције на квалитативну конкуренцију. Ја не могу да замислим да се квалитативна конкуренција може да постигне у данашњем времену, у борби народа, без едукације најширих слојева каква је она данас код нас. Ја не могу да верујем у могућност да је привредна способност једнога народа независна од његовог просветног стања. Према томе држим да је просвета за најшире народне слојеве уско везана за његову привредну способност и могућност опстајања, нарочито у тешким моментима - какви су сада у времену ове светске кризе.

Стање наших народних школа је врло лоше, гледано кроз цифре. Ми имамо крајева где имамо овакве размере основних школа: На 1 милион становника долази близу 5000 основних школа. Како је већина житеља наше земље она која се бави земљорадњом, то би била за ту категорију прилично нормална бројка. Међутим има и таквих случајева да на 1.5 милион душа не долази више него једва 2 хи-

љаде основних школа. Као што видите, то су огромне несразмере. Међутим, примери које имамо, углавном показују да многе од ових народних школа дакле школа намењених нашем малом човеку-сељаку и занатлији, налазе се на једном терену, који пољопривредно да није приведен високој култури, био би пасиван. С друге стране постоји недостатак школа у сразмери према броју становника у другим покрајинама, у којима на штету тога станоништва, природна блага нису довољно експлоатисана.

Но, крај свега тога што имамо, као што видите, у главном недовољно основних народних школа, ми имамо и од тога броја, који постоји, добар део, могу да кажем 5—6% одељења, празних, непопуњених учитељским снагама. Тај број непопуњених школа не износи велики постатак али у целости кад се узме, онда је и тај број од хиљаду сто празних одељења на мањи број основних школа још те како велики.

Господо посланици, разуме се да је прва брига да се учини у данашњим тешким финансијским приликама оно што је најпре могуће. Није данас могуће захватити дубоко у касе државне и буџетски обезбедити та места и попунити све што је празно и што чека да буде примљено, провести. Али могуће је, крај свих тешких прилика, учинити оно што се може у колико финансије дозвољавају и буџетским обезбеђењем дати школи оно што је њој најнужније. Ви сте, господо, већ у лањској буџетској години учинили једну исправку у томе правцу, обезбедили сте могућност попуњавања једног дела свих празнина. У овом буџету предвиђено је нових 500 учитељских буџетских места. То је ипак још увек далеко од онога броја који нама треба.

Но осим тога што је оваквим бројевима овде изнесено, има недостатака с једне стране и у томе, што су наше теренске прилике тако разнородне и различите и што се у појединим местима живи такође различито да ми размештаје и премештаје оног учитељског кадра, који нам стоји на расположењу можемо вршити далеко од оног лачина, како то настава, како то прилике захтевају. Кад узмете у обзир и то да код нас постоји чудна појава да у наставнички кадар улазе више женске него мушки, и да код нас има тешких теренских прилика које су за женске немогуће, онда нам је целисходан размештај и с те стране врло отежан. Кад узмете у обзир и то да су у једној овако малој средини као што је наша, везе, познанства, средства партијске припадности и кумства од врло великога значаја, онда ћете разумети да је било тешко размештати један велики број сакривених наставника по већим варошима.

Господо посланици, кад узмете све што сам рекао и преку потребу наше народне просвете, онда ћете сами тога ради захтевати да попуњимо

тај број, у колико се може и зато сте и вотирали потребне кредите. Ви ћете, ја сам чврсто убеђен, ићи Министарству просвете на руку да с обзиром на ову тешку ситуацију учини исправку и у том правцу, што ће оне наставничке силе које су се путем протекционизма сместили у за њих згодна места, а за школу мање потребна, размештати по земљи онако како то захтевају потребе просвете, а не потребе појединаца. Ја ћу вам зато бити благодаран а још више народна просвета.

Господо посланици, кад будемо у томе успели, ја чврсто верујем да ћемо успети у овој буџетској години да попуњимо празнине, и кад будемо имали број учитељских сила сразмеран броју школа, и онда нећемо моћи да кажемо да смо све учинили, јер ви знате да има школа у којима једна учитељска снага ради са више од стотину деце. Шта то значи за просвећивање широким слојевима народа, из којих дете привремено просвећивању не налази у својој средини ништа од онога што је у школи учило и у којој оно у такој једној средини и оно мало што је у школи научило, врло лако може да заборави, кад се узме и тај момент у обзир, онда и ту треба извршити корекције које захтевају. разуме се, врло велика финансијска средства. Биће и за то могућности, неће трајати увек 7 гладних година, него ће доћи и дебеле године, па ће се и то исправити а особито кад се има на уму, стално на уму, да то треба извршити.

Па кад и то буде изведено, извршено онако како ми мислимо да је потребно и добро, ја не верујем да смо ми наше широке народне масе, углавном земљорадничке, занатлијске и мало-трговачке, оспособили да у светској конкуренцији буду способни за животну борбу, особито у оваквим данима и приликама, као што су данас када периодична депресија преовлађује као што је сада случај. Ја мислим да смо ми тога ради дужни да за нашег такозваног малог човека учинимо више. Нарочито смо дужни да то учинимо када нам буду стављена средства на расположење. Идеално би било да тај мали човек све што ради за свој лични опстанак, буде могао да развије до вишега степена, и то помоћу књиге која зна куд и камо више него онај који има да га само примером научи, од чега има после да живи. У просвећеним земљама старијим, разуме се, него шта смо ми, којима су стајала много већа средства на расположењу а у току дужег времена, извршени су у томе правцу програми који су дали колосалне резултате. Да споменем транскеанске и северне земље, у којима основна настава траје 8 година а после тих 8 година долази такозвана виша школа за земљораднике, занатлије и мале трговце. У оваквим школама забарушено је стручно знање и у њима се мали човек оспособљава за животну борбу теориски и практички, Господо, тип оваке једне

школе која би и код нас могла да одговара нашим интенцијама и потребама, која би земљораднику davala основна знања о земљорадњи, а занатлијској и трговачкој деци основне појмове о књиговодству и познавању робе, о цртању, калкулирању и пласирању робе, боље него догле одговарао би типу такозване грађанске школе. Господо, код нас је грађанска школа делимично уведена, али ја морам признати да она код нас у широким слојевима нашега света није популарна, није вољена.

Те школе, господо, нису вољене зато, што оне нису на довољној висини да се од њих може да види корист и потребно заокружено знање, са којим се улази у животну борбу. Те школе нису на довољно високом нивоу, не разликују се ништа много од основних школа и наш народ сматра да су оне само продужење основних школа, и као што рекох народ не воле те школе. Ту је потребно, господо, да се изврши не само једна акција у проширењу и умножавању оваквих школа, као што је то у осталом свету учињено, него и у побољшању нивоа тих школа. Да се тај ниво побољша, неопходно је потребно да наставници имају потребне квалификације за те школе. Не може се међутим тражити од наставника тих школа да имају више квалификације, него наставници нижих народних школа, када ови потоњи имају веће и боље принадлежности. Стога је потребно да наставницима тих грађанских школа дамо положаје и принадлежности које одговарају квалификацијама које се од њих захтевају. Ми смо у финансијском закону предложили једну одредбу, која ће убрзати, за моменат, поправити стање наставника грађанских школа, бар у толико да се они изједначе са наставницима нижих народних школа. Изменом и допуном Закона о средњим школама — јер грађанске школе спадају под средње школе — учинићемо да се изврши подизање нивоа наставника грађанских школа на потребну висину, који ће одговарати оним потребама којима су грађанске школе намењене.

За широке слојеве постоје још школе које оспособљавају наставнике за нормалне, основне, народне школе. То су учитељске школе. Ми имамо тих учитељских школа 40 на броју. Оне су у главном теренски расподељене онако како, су се затекле. Оне су растурене на седам бивших разних наших подручја, онако како су потребе онога времена и прилике диктовале, а оне у ствари и према њиховом размштају и према њиховом броју не одговарају потребама данашњег времена. Као што рекох, ми имамо сувише оваквих школа, јер имамо прекопродукцију кандидата за наставнике основних школа. Данас Министарство просвете има око 1.200 молби свршених кандидата учитељских школа који чекају да буду намештени. Колика је међутим теренска несразмера у распореду учитељских школа, види се

по овоме што у Дравској бановини на пр. имамо 155 празних одељења. Значи да би у тој Бановини требало поставити 155 учитељских снага, па да потребе школе за ту Бановину буду задовољене. Међутим, ако та бановина из својих учитељских школа лиферује ове године 600 учитељских кандидата тако да остаје 445 учитељских снага са којима не знамо куда ћемо, — једна цифра која вам врло очигледно показује како су незгодни ефекти због неправилнога размештаја тих учитељских школа. Дobar пример за све оне, који се у данашње време, много залажу за федеративно уређење државе! Сем тога ми видимо из овога примера и то да је данашњи број наших учитељских школа одвише велики и ми због тога имамо велики прилив учитељских снага, тако да не знамо шта ћемо с њима, јер се долази до тога, да велики број младих људи, који се муче да сврше школу, остају на улици без хлеба. Шта то значи, оставити толики број младих људи без хлеба, не треба нарочито да вам истичем.

Постоји код нас још и та аномалија, да у нашим учитељским школама превалира женски елеменат. Под таквим околностима долази се до резултата који нама нису потребни, да се у нашој будућности стварају поједине мекане генерације, а ја мислим да ћете се и ви са мном сложити да нама у нашем народном животу још за дуго времена треба да имамо што више мушкости.

Као што видите, господо, и у правцу ових школа требаће да се изведу извесне реформе, које бих ја желео да изведем у споразуму са вама. Извесне учитељске школе мораће да се претворе у неке друге школе и разуме се, када се то буде вршило, да ће се то учинити у првом реду са оним школама које васпитавају женски елеменат за наставнике и које данас најмање одговарају духу времена и духу нашега народа. Када то буде дошло на решавање, ја ћу, као што рекох, затражити вашу потпору за решење тога питања.

Сад ћу, господо, да пређем на то да загледамо мало у бројеве који нам стоје на расположењу и онда ће се много што-шта друкчије гледати, кад имамо пред собом бројеве о тим питањима.

Ми имамо пре свега школе које су одређене као завршне школе, да даду један заокружен свршени материјал са којим се улази у народ, у животну борбу, и број ученика тих школа, који је 1931 године износио око 7.000. данас се је већ попео на 30.000. Осим тога у години 1931/32 ми имамо 101.000 ученика у средњим школама који у главном уче само за то да доцније послуже у државној служби наше Огаџине. То су школе које не сачињавају једну заокружену целину са којом се иде у живот директно, него су само степенице ка највишим школама, универзитетима. Међутим доцније докле омладина прође кроз даље завршно школовање, тај се број смањи на

15.000. И тај број је за нашу средину ипак једна прилична опасност, јер се из њега види да добијамо много већи број свршених академских људи, него што је држави за њене јавне службе потребно. Наше друштво је међутим, тако мало диференцирано, да само незнатан број студената по свршетку школовања налази себи хлеба у приватним службама и професијама.

Кад узмете то у обзир, онда видите, да се у том правцу морају да чине неке корекције, ако не желимо да једнога дана број тих који сврше универзитете буде толики, да гладују и да без хлеба почну да угрожавају ред и поредак који данас влада у нашем друштву. Да се постигне оваква сврха, потребно је канализирати средње школе на тај начин, да се те школе реформишу те сачињавају једну завршну целину, која је нашем малом човеку неопходно потребна за живот. У том правцу, кажем, намеравамо да дижемо нове грађанске школе, и да тим школама дадемо онакав правац, како то захтева занимање народа околине тих школа. Толико с једне стране, а с друге стране има да се изврше олакшице, како би прилив школске деце ишао ка овим школама. У том правцу има се учинити много што шта. Сматрам да је битно то, да приступ у те грађанске школе буде лако могућ, да се не плаћају никакве таксе у тим школама, да се омогући у оваквим школама и полудневна настава, да би их похађали они који су из најближе околине и који имају згодне саобраћајне путеве да похађају те школе. У тим школама не би требало уводити никакве пријамне испите. На тај начин, кад би се поред тога није тих школа подигао и утврдио, држим да би те школе сачињавале једну знатну канализацију од оних школа, код којих постоји стремљење ка универзитету. С друге стране све средње школе, које за сада не сачињавају једну окружену целину, са којом се иде директно у животну борбу, треба организовати тако, да оне постану уточиште само оних, који имају јачи унутарњи нагон за књигу, за науку. На тај начин, треба да се врши селекција, да не дође до тога, као што је сада случај, да имамо овакву ситуацију на универзитетима, где доминирају поред извршних, једнако и они који спадају у категорију најслабијих. Ми у том правцу средине немамо, а то долази отуда. што имамо у земљи толико много средњих школа, које немају тенденцију, да даду једну заокружену целину него претстављају више вежбалиште, гимназијум, за више школе. Те школе се више похађају и због тога, јер је врло експедитивно ићи у њих. А када из тих школа јак једанпут дође на универзитет, тамо се не пита, има ли наклоности за науку и из каквих је школа дошао, из добрих или из слабих. То је као што рекох последица факта што ми имамо врло много средњих школа које имају тенденцију да упућују студенте на високе школе.

Господо посланици, наши универзитети немају потребних директива, по којима ће радити и живети, услед чега показују недостатке, због чега та наша многобројна омладина на универзитетима, која нема изгледа после да дође до хлеба, по мало се и буни. Узмите само ове последње догађаје на универзитету. Један од посланика, за кога сам чуо да ми је млађи колега са универзитетима, нашао је за потребно да каже, иако ти догађаји нису од велике важности, неколико речи о тим догађајима и да их окарактерисше онако, како се њему чини да су се они збили. Мени је стало не до тога да вам говорим о тим немирима, јер је то једна не много важна ствар, него због тога што је г. посланик као необавештен овде изнео извесна факта, која не одговарају ствари, према томе која нису тачна. Имам дужност да те нетачности исправим, те да истакнем да то питање стоји у вези са питањем исправне извесних недостатака директивама, по којима се на Универзитету ради и живи.

Господо, ти немири почели су по питању школаринских такса у Загребу. У Загребу је универзитетска омладина — констатујем то — са највећим задовољством, не сва, него један део њен — поставила тврђење, да држава пљачка студенте тиме, што им узима школаринске таксе, које, разуме се, наплаћују универзитети целог света. Бачена је парола код универзитетске омладине у Загребу, да Београд пљачка Загреб и да удара кулук, намет на културу. Акција из Загреба пренела се у Љубљану, и великим напорима успела је да и овде у Београду на универзитету добије шаку присташа. Та омладина која је избацила ове пароле, иако је знала да се школарина свуда у свету плаћа превидела је, да су код нас сиромашни студенти према свом имуштвеном стању фаворизовани у погледу плаћања школарине и да се школарина плаћа према имуштвеном стању појединаца. Међутим, наплаћивање школаринске таксе није се вршило у праведном, поштеном и честитом размеру, јер су многа господа студенти нашли за потребно да различитим путевима и начинима изиграју плаћање школарине, онакво какво је законом предвиђено, и да плаћају мање. Према томе, ако је ко имао да штрајкује и демонстрира, то је морала да буде држава, њени органи и ми. (Одобравање и пљесак.)

Господо, овом приликом треба подвући, да држава троши на универзитете, без инвестиција које изнашају огромне стотине милиона, а у ово откудно време око 72 милиона динара, који су репартирани овако: Молим, да те цифре добро упамтите, јер су врло потребне оној господи, која се баве питањем хегемоније у овој земљи. (Узвици: Тако је!) Дакле, Београдски универзитет добија од горње суме око 31 милион за 7.481 студента. Према томе сваки студент у Београду кошта државу годишње 4.100 динара.

Загреб добија за 4.700 студената, скоро за половину мање студената 32,700.000 динара. Према томе сваки студент у Загребу кошта округло 7.000 динара, скоро дупло колико београдски студент. Љубљана има око 1.700 студената и добија на име издржавања универзитета округло 10,000.000 динара, и према томе у Љубљани сваки студент стаје око 6.000 динара годишње државу.

Кад се узме у обзир та школарина, која се плаћа према овоме, што држава даје на издржавање тих школа, у којима су ти студенти, онда ја мислим, да је врло несавесно било од оних, који су мислили, да овако звучне фразе баце, да се врше неке пљачке! Јер су заточеници оних немира у овоме правцу са оваквим паролама добро знали, да у Загребу њихови рођени професори узимају преко свакога закона по 20 динара за вршење испита у име својих личних такса, које су у своје џепове стављали. (Аплауз.) И ти студенти нису викали на ту пљачку и на тај кулук на хрватску културу.

Дозволите, господо, да кажем још ово: та господа, која су овакве пароле избацивали и овакве немире инспирисали и у Загребу и у Љубљани и у Београду, та господа су том приликом, кад су викали: „Доле плутократска селекција!“ што је много слично било на реч, коју смо овде чули од једног господина, који је говорио о том питању, из опозиције, — та господа су у исти мах викали и „Живео Мачек! Живео Корошец!“ и „Доле Југославија!“ (Узвици: Срамота!) Ви видите, господо, зашто су правили те немире, зашто су викали и тражили овакве пароле, за које су унапред знали, да су лажне. (Узвици: Жалосно!)

Није, господо, све то тако црно, као што изгледа. Није ни ђаво црн, као што га молују. Има нажалост овакве омладине у Загребу доста, али држим, да није крива она, него је крива улица, која држи ову омладину под оваквим притиском и крива су она господа политичари, којима то треба и за чије рачуне они овака чуда праве у универзитету. (Одобравање и аплауз.)

Господо, утврђена је стаар, да су у Загребу удружени комунисти и сепаратисти, а исто тако и у Љубљани. У Београду су комунисти сами остали. Њихов је број толико велики, да на 7.500 студената има их једва 150 букача. Дакле није све то тако страшно, као што изгледа. Окренуло се на око једном странпутицом, јер се чују само они, који вичу, а они који не вичу, изгледа да не кажу, шта мисле.

Господо, омладина, која воли ову земљу, која воли овај народ јединствен, какав он и јесте, учинила је надприродне напоре и омогућила је, да се у Загребу врше уписи и врше функције и на уни-

верзитету нормално и како треба. (Буран аплауз и узвици: Живела омладина!)

Господо, ја сам био наставник наше омладине и могу да вам кажем крај свега тога, што су ланске године изгубили не толико својом кривицом, колико кривицом других, изгубили су два семестра који су, Бог и душа, тестирани, те у џепу јесу, а у глави нису, да та омладина заслужује, да је волимо са разлога тога, јер верујте мени, који сам био наставник и имао прилике за једну деценију да видимо, да је та омладина необично способна и привржена својим студијама и да се одушевљава својим будућим позивом. Није само омладина нама пала у очи својом способношћу, јер даје један огроман проценат изврсних квалификација, — нажалост има и велики број слабо квалификованих, — него је то пало у очи и страним наставницима у великом свету.

Мој учитељ, који је хвала Богу и данас жив, Фридрих Краус из Берлина, који сигурно важи за једнога од највећих стручњака света, у прошлости и садашњости имао је прилике, док је био професор у Бечу, Грацу и Берлину, да се упозна са нашим студентским елементом. И кад сам позван да се примим катедре на медицинском факултету у Београду, ја сам питао свога учитеља за савет, да ли се слаже, да свој предмет водим овако, како сам ја замишљао, или не? Том приликом је мој врло уважени учитељ исказао своје највеће и најдубље своје уверење у добру будућност нашег универзитета, јер познаје квалитет наших студената, који је изванредан, у ономе мору студената, који се сручавају у овако огромној метрополи, као што је Берлин, на универзитету међу толиком масом свакојаким нација, — њему је у очи пао изванредан квалитет студената наше националности. (Одобравање и узвици: Браво!)

Господо, мени је драго, што могу у овој кући да кажем да сам ја то, што ми је прорицао мој учитељ, у десет година мога професоровања на универзитету, могао да утврдим као један радостан факат, јер сам се осведочио, да имамо заиста велики број изванредно способних младих људи.

Према томе видите, ја сам дубоко уверен, да треба учинити измене у ономе што регулише живот универзитета и средити све, што је потребно да се превенира, да не дође до овако немилых догађаја, који ометају рад омладине, који воле књигу и науку, у толикој мери да је то чак и страном великом свету пало у очи.

Мислим, господо, да немате потребе да се бојите и стрепите за омладину и за њену будућност. Учинићемо потребне корекције, и кад свршимо овај тешки посао око буџета, ја ћу бити слободан, да изађем пред вас и помоћу вашом и Сената изведем те потребне корекције, по којима држим, да ће се

живот на универзитету нормализирати и да ће се превенирати, да не може да дође до тога, да се сваки час омета овај рад, који се издржава знојем нашег народа.

Господо, све високе школе и школе за уметност, и уметности свих праваца и категорија и свих облика, дозволите да кажем, ја сматрам за једну целину по томе, што оне претстављају у првом реду националне институције. Националне институције из разлога тога, што су оне не само дужне да васпитају оне, који ће да се баве примордијалним, најпрвим почетцима васпитања просвете у нашем народу, и то имају да чине у нашем друштву у народном духу, — него су то институције, које нашу народну психу репрезентују према осталом свету. Ми не можемо бити заокружени и одвојени од целог света, него смо један део читавог човечанства, које тражи, да се са менталног гледишта народи изједначе чим више.

Имао сам прилике да видим у једној врло великој средини, како се могу врхунне научне институције као националне институције, извесне идеје и теме на огромној територији толико подједнако да рашире; и кад дођете у Њујорк и Сан Франциско, ви, господо, видите, да су људи обузети истим мислима и да имају у научном послу исте теме и имају једнаке погледе, да су према томе — хомогени.

Ми у том правцу, господо, грешимо много, јер видимо, ми и данас имамо те високе школе прилично селзратистички устројене. Ми то имамо због тога, што смо као државна организација још млади по нашем јединству, и што немамо потребне подлоге да своје јединство у настави од почетка до завршетка њена, по једном плану изводимо.

Дозволите да кажем, да је у том правцу учињено за ово кратко време, које ми заједничким животом живимо, необично много. Успело се, што се није могло очекивати, да ће се тако брзо успети, — то, да су израђене битне и једине основе за унификацију наставе и за једнако просвећивање народних маса у нашем националном, југословенском духу, тиме што је израђена заједничка терминологија. (Аплауз).

Господо, овај аплауз заслужују са пуно права сва она господа и лица, која су на том суделовала, јер су они пружили један велики доказ не само нама, него и целоме свету, колико је код нас идеја унитаризма, јединствености нашег народа јака, јер данас главно обележје једног народа, језик омогућује јединствену терминологију.

Пошто је тај главни корак учињен, има природно да следе и све друге конзеквенције: да наставни планови свих врста и категорија школа буду једнаки и да се по њима учбеници израђују. На тај начин ми дајемо, господо посланици,

фактичну основу за све наше просветне институције, да оне буду у исти мах и националне. И кад тај притисак из великих маса и школа од доле дође до универзитета, ја мислим да ће она господа на универзитету, који су постали декретима професори, да ће се они уразумети и да ће увидети, да ми морамо имати своју националну просвету, онакву какву ми желимо. (Бурно одобрвање и аплауз).

Председник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик господин Ђорђе Ђирић.

Ђорђе Ђирић: Господо посланици, као што је војска и Министарство војске и морнарице претставник физичке силе, исто тако је Министарство просвете и његов орган зам несумњиво претставник интелектуалне и моралне снаге нашег народа. Држава има у својим рукама свакога грађанина два пута: први пут у школи, а други пут у војсци. То су управо две облигатне школе, кроз које мора сваки наш грађанин да прође, у којима сваки грађанин осети највише и најјаче благотворни утицај државе. Какав нам грађанин изиђе из ових школа, такав нам је целог века. Од васпитног утицаја, који су имали у овим школама зависи, да ли ће наш грађанин бити у ближој или даљој будућности користан грађанин своје отаџбине, или ће бити проклет син њен, који ће живети само на срамоту њену.

Ко хоће и жели напретка својој земљи, он мора прво и прво да гледа да му просветне установе и просветни радници буду достојни високе функције коју имају. Ко жели просвете и напретка својој земљи, мора почети од темеља, мора почети прво од расадника народне просвете, од учитеља и основне наставе. Зато треба да је жеља и настојање свију нас, а напосе меродавних фактора, да народна школа буде што кораснија установа за наш народни живот, имajući у виду, да је просвета основа свакога напретка и сваке врсте наше националне делатности. Исто тако наше настојање мора да буде, да расадника просвете има што више, а то ће се учинити, ако дамо могућности подизању нових основних школа. Учинимо ли пак ово, ми подижемо ступиш писмености и просвећености, а самим тим и ступањ привредни, занатски и индустријски. Другим речима, ово тим пре, што су неке бановине вотирале у својим буџетима за помоћ сиромашним крајевима — за зидање нових школских зграда — по 7—8,000.000 дина, а држави само 3,000.000 дина. Гредимо једном бољем народном живому. Ми имамо пуно доказа, да народи са већом просвећеношћу лакше одолевају ударима и разним невољама, које прате данашње друштво, од народа са мањом просвећеношћу. Једна од првих дужности наших и јесте да учинимо све са своје стране, да нам се просветне установе множе, а нарочито установе народних школа. И пред све жеље, за писменост и просве-

ћеношћу, и поред свега настојања, да до светoga дома народне просвете дођу, многи наши сиромашни крајеви нису у могућности, да до своје школе дођу, материјално исцрпљени привредном кризом, они често зажале и на саму државу, што им бар она не притиче у помоћ. Сума од 3 милиона динара, предвиђена у пројектованом буџету Министарства просвете у партији 291, заиста је премала. Строго узев предвиђа се буџетом као помоћ сиромашним крајевима за подизање многих школских зграда, на броју око 30, рачувајући по сто хиљада динара за сваку зграду. Мени је јасно, да се морало штедити на свима државним потребама, али морамо начисто да будемо, да штедња на просвети може бити и врло опасна по наш народни живот. У Закону о народним школама § 181 овлашћен је Г. Министар просвете да у року од два месеца, када Закон ступи на снагу, пропише општи правилник за примену овог Закона. Ово није учињено до данас, те су школе, настава и наставници од овог много трпели, а наполе Министарство просвете као просветна централна установа, и најзад држава као таква.

Чланом 7 и 8 Закона о народним школама предвиђа се опште осмогодишње школство. Умногим крајевима нашим ова законска одредба није изведена. Зато је Министарство просвете учинило грешку, што је обичним расписом својим суспендовало један позитиван Закон, што није смело учинити, већ је то требало урадити на једини могућ начин, а то је промена Закона. Чл. 7 и чл. 8 Закона није могао да се оживотвори само зато, што нема дозвољеног броја школских зграда за осмогодишње школовање. Зато Г. Министар просвете треба претходно да припреми све оно што је потребно за реализовање ове законске потребе. Мишљења сам да не би било рђаво да се привремено установе зимски курсеви ниже основне школе који би трајали два или три зимска месеца. Наставници ових курсева били би учитељи дотичних школа. Разуме се, да би се онда по невољи морало радити полудневно, иако у принципу полудневна настава није за препоруку. По предложеном буџету партија 290 предвиђа се 1,200.000 динара за издржавање школа за домаћице и разних течајева. У осталом и чл. 7 и 16 Закона о народним школама предвиђају се школе за домаћице и разни домаћински курсеви. Мислим господо, да нема никога од нас, ко би био против ових корисних уставова. Само бих ја био за једно друкчије извођење ових домаћинских течајева, него ли што се они данас изводе. Ови курсеви су врло скупи за данашње прилике. Колико би се течајева могло извести са 1,200.000 динара, са једном малом реформом, која треба да се унесе у овај посао? Ове курсеве треба да изводе наше учитељице основних школа, тим пре, што је ретко село, где има школе, а да нема учитељице. Оне се у учитељским школа-

ма за овај посао и спремају, па би то своје стечено знање требале на терену и да примене. Течајеви би се изводили у основним школама. Домаћичке пак школе би се требале да преуреду по угледу на сличне установе у другим културним земљама, а удешене према потребама нашега народа.

По чл. 43 Закона о народним школама предвиђа се да верску наставу изводе свештеници или учитељи. Извођење верске наставе од стране свештеника покренуло се у пракси неизводљиво, а при том се тиме показао и нов намет на народ — свештеников хонорар. Када се узме у обзир да су свештеници, нарочито они, чије су парохије састављене из растуриених села, јако заузети својим редовним парохијским пословима, онда се дешава да деца остају без верске наставе и са недовољно моралнога васпитања. После стеченог искуства, сматрам да би верско-моралну наставу требали да изводе сами учитељи, а нарочито онде, где су учитељи и ученици исте вере. Тиме ће народ бити ослобођен излишних издатака, а деца ће добити ову врсту наставе методски, на време и потпуно.

Господо посланици, морам нешто да кажем и о примени члана 49 Закона о народним школама. Он одређује број одељења у појединим школама и начин извођења наставе.

Један скорошњи распис Г. Министра просвете, којим се смањује број одељења у појединим школама, а у вези са тим извесна померзња учитеља и њихови премештаји, дају ми повода да скренем пажњу Г. Министру просвете, да су чињене чак и извесне злоупотребе погрешном можда применом овога законског прописа, а у вези овлашћења у финансиском закону, и често премештања учитељи са 15 до 20 година службе без икаквог стварног разлога а задржавани учитељи у већим местима са 8 и 9 година службе, који су против закона и дошли у дотична места. Било је и таквих случајева да се Министарство просвете двоструко огрешило о закон: по чл. 101 Закона о народним школама може се добити варош са потпуном средњом школом са најмање 10 година службе; рецимо ту спада варош Пирот. Има пак случајева да су Пирот добили учитељи са 8 и 9 година службе. Па не само то, већ када су по распису Г. Министра затворена 2 одељења у Пироту, онда је учињена и друга грешка и премештени учитељи са 18 година беспрекорне службе, а ови млади учитељи су и даље остали у Пироту на чудо целокупног учитељства округа пиротског. Овакви случајеви не само да не треба да се десе, него и не смеју да се десе, а нарочито не сме да се деси тако што одличним учитељима. Учители не смеју бити жртва интрига нити ситних политичких каприса или рачуна. Правилан школски живот мора бити у складу са педагошким и хигијенским условима. Ако народ хоће и жели да школује своју децу

држава је дужна, да му то загарантује. Минимални и максимални број ученика по одељењима, загарантован је чл. 51. Закона о народним школама. Сметам да Г. Министар није требао финансијским законом да ништи ову законску одредбу. Ако пак садашњи Закон о народним школама није добар, нека нам Г. Министар просвете поднесе измене и допуне овог Закона, а никако финансијским законом и појединим расписима својим ништити позитивне одредбе Закона о народним школама. Тако се неће отворати вентил и врата за грешке и злоупотребе које су до сада учињене. Премештаји учитеља за време школског рада не могу се ничим правдати. Било је то 1892 године, када су учитељи гањани као опасни по државу и облик владавине. То није данас случај. Ако учитеље не можемо нарочито наградити, не смемо их безразложно кажњавати. Ја се надам, да ће нам Г. Министар просвете за краће време поднети закон, који ће регулисати сталност учитеља. То је уосталом и интерес државе, основне наставе, целокупног учитељског рада и народне просвете уопште. За време трајања школске године, не би требао ни један премештај учитељски да буде ако није диктован нарочитом потребом учитеља или фактичном потребом државе. Ако би се ово при мило онда би и Г. Министар просвете био поштеђен разних утицаја неодговорних људи, који су често пута и врло штетни. У овом случају не би се десило, да приликом затварања одељеља остане учитељ нетакнут, који има у 1931 и 1932 години скоро десет месеци отсуства или боловања и са 9 година службе; беспрекорни пак просветни радници са 18 година службе премештају се усред зиме 300 километара од места данашњег службовања, што је изрично противно члану 97. Закона о народним школама, који прописује дозвољава премештај учитеља само на крају школске године. Најбоља, а и највећа гаранција за плодноне резултате просветног рада учитељства јесте што дуже службовање учитеља у истом месту. Да ће пак и државна каса тиме добити, мислим да није потребно нарочито доказивати.

Главни просветни савет је израдио наставни план и програм још пре две године и тиме олакшао израду јединствених уџбеника у целој земљи. Израда пак једних те истих уџбеника ни до данас није учињена и тиме је учињено да не престаје и данас оно духовно тројство у народним школама. Јединствени уџбеници у свима народним школама великим делом извршавају задатак потпуног духовног јединства нашег народа. Питање јединствених уџбеника треба што пре решити на начин који најбоље Министарство просвете да је најзгоднији. Једнообразни уџбеници у основним школама и јединствена настава у њима даје могућност израђивању јединства душе и јединства осећаја код свих наших ма-

лих, а у најближој будућности и великих Југословена.

Питање уџбеника је, господо, врло важно не само по наш школски живот, већ и по наше национално изједначавање. Колико је пак ово питање важно и озбиљно, најбоље показује захтев Друштва народа, да се израђују уџбеници, а нарочито из групе националних предмета, јер је то најбољи начин за утврђивање веза међу народима, као и веза међу држављанима једне те исте државе. Мишљења сам да би потреба била задовољена само државним издањем, јер би се само тако могла изједначити и терминологија у литератури, а после и у целом друштву. Тако би се добили уџбеници јефтини и добри. Оправдана радост код родитеља поводом доношења закона о уџбеницима, имала би у овом случају одјека и у срцима свих оних који неуморно раде на националном изједначавању.

Могућност коју нам пружа пројектовани буџет за постављање нових учитеља, врло је мала. Потреба за отварањем одељења и попуњавањем учитељских места велика је, те би свакако била дужност наша, да ту могућност обезбедимо на време, а не као у прошлој години. У прошлој години смо морали дати Г. Министру и ванредни кредит од 1,000,000 динара за попуњавање учитељских места. Мора нам бити девиза: што више основних школа, што више учитеља, што више просвећености. То је најбоље јекство за израђивање једне солидне југословенске националне културе.

Морам, господо народни посланици, проговорити неколико речи и о надзору народних школа. Са школским назором не можемо свакако бити потпуно задовољни. Питање школског надзора није ни до сада решено, како то захтевају савремене потребе наше просвете. Положај школских надзорника је до крајности запостављен, због чега старији учитељи избегавају да се приме тога звања и положаја. Добар број школских надзорника је без довољно школских квалификација, а често се на тим важним местима налазе и учитељи са 10 година службе. Напомињем, да су се надзорничка звања добијала и са мање од 10 година службе. Као такви не могу (са) довољно ауторитета да врше надзорничку дужност, јер су такви надзорници у ситуацији да врше ревизију много старијих и много способнијих од себе. У много случајева су давале изјаве од поједине г. г. министара, да ће реформисати школски надзор. Ја мислим, да би за школске надзорнике требало поставити професор са 10 и више година службе, како са универзитета тако и са педагошке школе. Школски надзорници треба да се бирају конкурсом. Њих би бирао Министар просвете, а на предлог главног просветног савета, који би био ван утицаја било политичких, било других заинтересованих, а притом неодговорних личности. Мислим да није нарочито потребно

доказивати да један професор са више ауторитета иступа у свима просветним пигањима пред учитеље, него ли који колега њихов са 8, 9 или 10 година учитељске службе. Овако реформисани надзор би несумњиво одговарао савременим потребама школства и просвете.

Допустите ми господо посланици, да неколико речи кажем и о школама, које израђују нашу интелигенцију, управо елиту нашег народа. То су наше најстарије просветне установе, које су несумњиво и установе са најблагодетворнијим утицајем на народно и културно развиће. То су наше средње школе. Ја мислим да ћемо се, господо, сложити с тим, да су средње школе биле те, које су великим делом спремиле наше најбоље и највеће националне снаге за наше ослобођење и уједињење. Свеколике духовне моћи наших тих националних јунака и просветних радника израђивале су се баш у овим школама и на тај начин благовремено спремана духовна база за највеће догађаје наше националне историје, који су се одиграли за време и после светског рата.

Можемо ли рећи, господо, да ову своју функцију не врше и данас наше средње школе? Оне су свој задатак продужиле, решавајући смело национални проблем и у многоме имамо захвалити њима, што се на време врши и наше духовно стапање. Ја мислим да нема школе која би могла у високој функцији средње школе, њу достојно заменити. Само се средњој школи може захвалити, што је баш њо био поверен овај велики културни посао — национално изједначавање.

Морамо признати, да у нашим средњим школама као и у основним још постоји оно духовно тројство, али у томе нема кривице до средње школе, већ има других разлога за то, који су ван њеног домаћаја. Ти разлози се налазе у неизједначавању учбеника, о чему сам малочас говорио, непремештање и одржавање наставника средњих школа у ужим границама појединих наших крајева, неувођење у живот јединственог наставног плана и програма итд. итд.

У нашој држави има средњих школа, учитељских школа, грађанских школа око 200. Ако се узме у обзир објективна оцена задатка средње школе, морамо признати да имамо недовољан број средњих школа. Узрок пак што имамо мали број средњих школа, лежи у проведеној редуцији извесног броја средњих школа у 1929 и 1932 години. Као што вам је познато, укинута је 1929 године око 30 средњих школа. 1932 године пак на запомагање народних претставника, Г. Министар просвете је био принуђен да врати народу школе, пошто се Народна скупштина није сложила са његовим разлозима о укидању школа, на име, да су средње школе само фабрике чиновника, да оне стварају хиперпродукцију наше интелигенције и да мало врше службу народну у народној

просвети. И заиста, господо, данас можемо говорити само о недостатку наше народне интелигенције, а никако о некој хиперпродукцији. Она, господо, не постоји. Исто тако не постоји ни бојазан да ће средње школе фабриковати чиновнике, јер средње школе имају сасвим други задатак, о коме сам малопре говорио, а нигде ни у једном закону не стоји, да сваки онај који сврши средњу школу или неколико разреда у њој, има право тражити од државе да га запосли у својој администрацији. Свака редуција средњих школа имала би за последицу само штетно дејство на правилан развој средњошколске наставе и националну просвету уопште. По чл. 8 Закона о средњим школама, предвиђено је тачно, кад се потпуна средња школа мора свести на непотпуну — ако кроз три узастопне године укупан број ученика у четири виша разреда, не би био већи од 90, а за непотпуну је тај минимум 120 ученика. Без претходне суспензије ове законске одредбе, не би могла нити смела да буде ма каква редуција средњих школа. Имамо врло горко искуство у прошлости са укидањем средњих школа, у 1898, 1929 и 1932 години. Рђаве последице таквог рада су се осећале врло дуго времена, а осећају се и сада. Ни мало нећу да погрешим, ако поново устврдим, да су средње школе као такве, праве народне школе и да њих ми имамо много мање, него ли што су нам потребне, нарочито у односу према другим земљама.

Признати се мора, да су и код нас чињени напори да се унапреди просветни живот, али у томе није било система ни доследности. Као што је истакнуто на почетку, поступало се на махове, а што је данас подизано, то је сутра рушено. Не мало тој појави била је крива околност, што су код нас владале повремено извесне предрасуде о нашим школама. Једна од предрасуда, била је и још се подржава, да ми имамо извесних школа много више него што то захтевају наше стварне потребе и могућности. Тако је мишљење владало о средњим и вишим школама. Али, они који су такве предрасуде подржавали и ширили, чини се да нити су имали каква објективна мерила за то, нити су се трудили да их нађу. А таквих је било, нажалост, и међу активним и бившим министрима, међу народним посланицима, међу органима широке јавности. Сви су говорили о стварима на памет, без труда да питање школа упознају ни код нас ни код других. Основне су школе остале мирне од приговора. Али је јавност за све остале школе добила једно скроз лажно уверење да ми имамо нарочито средњих школа не само много, већ више него чак и културно далеко развијеније земље, него што је наша.

Ми смо дужни да ту заблуду обеснажимо до краја. И стога морамо рећи да ми за сада у Европи стојимо чак и по броју средњих и виших школа го-

тово на последњем месту. Тако Немачка, сразмерно броју свога становништва, има преко три до четири пута средњих школа више него ми; јер ми имамо сад у свему средњих школа до 200, од којих су већина непотпуне, тј. четвороразредне, док Немачка има средњих школа близу 1000. Они су створили посебну врсту школе т. зв. Ауфбаушulen у коју могу да ступају одлични ученици који су свршили седам разреда основне школе. То је створено ради тога, да би се дала могућност одличној сеоској и малограђанској деци да могу да иду и на високе школе. Немачка је неоспорно најразвијенија земља школованим светом, па ипак могућности вишега школовања, не само што се не сужавају, већ се проширују. Мислим, да није на одмет и неколико статистичких података о школама у Немачкој. Тамо има средњих школа: 1) мушких гимназија 495, са 9392 наставника и 166 667 ученика; 2) реалних гимназија 355 са 7024 наставника и 139.441 учеником; 3) реалки 561 са 10 723 наставника и 206.712 ученика; 4) женских средњих школа 866 са 15 354 наставника и наставница и 269 590 ученица. Поред средњих школа Немачка је имала 1926/27 године 1.550 грађанских школа (Мителшулен) са 259.300 ученика и ученица. Како, према томе стоји наших око 200 средњих школа са око 20.000 ученика и ученица, то може израчунати свако, ко је и скромно писмен.

Разуме се да Немачка мора нас далеко превазити и са бројем универзитета и других високих школа. Универзитета има 23, а више од толико разних високих школа. Али можда ће неко мислити, да је то само тако у Немачкој, а ми ћемо одмах рећи, да се бз мало такво стање са школама приказује готово у свима земљама Западне Европе, почев од Аустрије па закључно са Великом Британијом. Цивилизација тих народа чини се да је произашла баш из мноштва школа. Код тих народа никад нису укидане школе, које су већ једаред отворане.

За илустрацију тога, узећемо и једну словенску западно европску државу, Чехословеначку. Она такође има око два пута толико средњих школа колико ми. Јер Чехословачка има око 400 средњих и учитељских школа на наших око 200. А број становника у обе земље је приближно исти. (Чехословачка има више око 800 хиљада). Универзитета и високих школа Чехословачка има такође више од нас. Она има потпуна четири универзитета, четири више техничке школе, два факултета засебно, један украјински универзитет у Прагу и још неколико специјалних високих школа (за ветерину, рударство, агркултуру и трговину.)

У Западној Европи само су две земље које су показивале у извесном погледу слабије стање у школама, и то баш у средњим, а то су Шпанија и Португалија. Али се зато у тим земљама про-

ценат великостности крећу између 40 и 50%. Тој слабој писмености у тим земљама одговарају и многе друге појаве, које су пре израз нездравих и рђавих прилика, него здравих и добрих. У анализу тога за сада неће бити потребно улазити овде. Све остале земље Западне Европе стоје у погледу школа на висини Немачке и Чехословачке, а то ће рећи испред нас.

4) Органска неповезаност наших школских установа. Поред примедба напред учињених нашој просветној политици, једна је слаба страна и у томе, што не врши никакво координирање између појединих система школа које се могу допуњавати. Неке од бивовина, на пример Дравска, Савска и Дунавска јаче су око два пута са школама него на пример Вардарска, Зетска, па и Моравска. Исто тако мноштво места са јачим насељем нема ни до данас ни више основне ни грађанске школе. Такво стање не даје могућности да се код широкх слојева нашега народа развије јача асимилаторна моћ ни за једну грану привреднога посла — земљорадњу, занатство, трговину и индустрију. Однос грађанских школа није још коначно утврђен, ни уређен, ни према читавом низу средњих стручних школа нити према средњим школама. Наставни планови ни програми нису израђени коначно ни за ниже ни за више основне школе низа грађанске. Све је у знаку привремености и неизвесности, а то веома шкоди нормалном току нашега просветнога живота.

Сад ћега ми допустити, господо, да бацим макар и местимичан поглед на примену Закона о средњим школама. Морам констатовати, да и ту не иду ствари тако, да се нема ништа Г. Министру да каже.

Чл. 41 овога Закона изрично предвиђа да Г. Министар просвете пропише правилник о владању ученика у школи и ван ње, о похађању школе, правдању изостанака и о начину кажњавања ученика. Отсуство овога правилника је донело много штете нашој средњој школи, јер се у многим случајевима поступало, како се за сходно нађе, а врло често и по дисциплинској уредби, која је донесена на основу ранијег Закона о средњим школама.

По § 61 Закона о средњим школама није ни до данас донет правилник о руковању фондом, који је намењен за помагање сиромашним ученицима; по § 71 није донесен правилник о давању помоћи за универзитетске студије, по § 79 правилник о методској спреми наставничких кандидата итд. да не ређам још многа и многа овлашћења и наређења Закона о средњим школама, која нису ни до сада извршена.

Морам да истакнем, господо, за један изузетак законски, којим се професори средњих школа оцењују тајно. По чл. 31 Закона о чиновницима тач. 3 судије, наставници свих школа и службеници дипло-

матско-конзуларних заступништава не оцењује се по одредбама Закона о чиновницима, већ како односни Министри пађу за сходно. Доцније су судије изравњати са осталим чиновницима и оцењивани јавно и на оцене својих протпостављених старешина могли су се жалити док се наставници свих школа и данас оцењују тајно и то без икаквог стварног разлога. Замислите, господо, да наставници раде преко целе године у школи, трудећи се да задовоље прво своју савест, па онда све законске прописе, а онда се деси, да он и не зна, буде оцењен слабо. После овога наравно долазе последице, које сиромашног наставника, можда и неоправдано, терају из државне службе. Када се већ јавно оцењују сви државни чиновници, мислим да не треба да се изумимају и наставници. Иако са пуно вере може наставнички кадар да гледа у своје директоре, ипак се не сме тако далеко ићи и предати будућност многих сиромашних наставника непристрасним оценама директора појединих школа.

Мислим да је крајње време, да се наставницима свих школа да могућности спокојна рада у току школске године. До сада су се вршили-размештаји и учитеља и наставника средњих школа у времену када треба да се одаду озбиљном раду у школи. Размештаји су вршени од августа, када је већ распоред по изричном наређењу законском морао бити свршен, па често и до априла месеца. Какав се овим хаос уноси у школе, није потребно доказивати, нарочито објашњавати. Ја чиним апел на Г. Министра просвете, да он буде први министар који ће у законском рску распоред наставника извршити.

Главна одлика наше просветне политике била је несталност. У њој су вршене честе промене у свима правцима. Затваране су и отворане школе, премештани и отпуштани наставници. Све је то чињено у размерама које су изазвале тешке потресе. То нарочито важи за наше средње школе. Само у размаку од две и по године извршене су две редукције тих школа у великим размерама: прва 1929 године, а друга 1932 године. За тако кратко време дакле укинуто је око 80 школа. То значи: или није било, мудрог промишљања, кад су те школе отворане или га није било кад су затворане. Чини се, да га није било у оба случаја, али га је мање били у овом другом случају. Редукција од прошле године, то је најбоље показала, јер само после два месеца под притиском неодољивих потреба народног живота, готово све затворене школе морале су бити повраћене. Али је остао неизгладив утисак да су управљачи просветним и државном политиком у том послу сувише брзо и олако решавали једну ствар која је од тако великога значаја, као што је школа.

Док је тако непромишљено поступао са сре-

дњом наставом, која је код нас, као и у свему осталом свету, од веома великог значаја за подизање цивилизације народне, дотле је код основне наставе настало доста велико заостајање иза стварних потреба нашег народног живота. Четвороразредне основне школе, иако су отворане и нове, ипак их још никако нема довољно. Ми имамо још увек доста велики број места, где или нема ни школе ни учитеља, или има школе а нема учитеља. Таквих случајева има нарочито у Вардарској, у Моравској бановини. Са жаљењем морам да констаттјем, да ни до данас нису попуњена многа одељења у средњим Лужничком и Царибродском и ако има тамо важних разлога да се то требало учинити. Виша основна школа још није ни на добром почетку. У крајевима на југу Саве и Дунава једва да где и постоји, а на северу, може се рећи, да је само у добром стању још у Дравској бановини. Исто је стање и са грађанским школама, у чијем развијању наша просветна политика доданас није показала велику способност, иако те школе данас играју код свих народа Западне Европе веома важну улогу у подизању опште цивилизације народа и у подизању његове асимилационе моћи у свима областима привредног рада у селу и граду. Уз то код свих тих школа основних, нижих и виших, грађанских и средњих, огледа се велика неједнакост и у густини њиховој и у појединим деловима наше земље; у северним областима, та је густина несравњено већа него у јужним. А једна добра просветна политика мора тежити да пре свега у просветном погледу изједначи све крајеве наше земље, радећи на томе да заостали крајеви достигну крајеве који су измакли. То би била сумарна слика важнијих просветних установа у нас.

Просветне тежње у земљама Западне Европе. Сви се народи у своме животу и раду равњају једни према другима. Сваки народ тежи да не изостане у своме општем културном развићу иза других, особито суседних народа. А нама су суседни сви народи Европе. Стога ми не смемо допустити ни да наша просвета заостаје сувише иза просвете осталих народа Европе. Ми не морамо од других напреднијих народа узимати сваки облик просветне установе, али морамо тежити да обим нашег просветног рада и висина просвећености нашег народа, одговара у томе погледу бар приближно стању код најнапреднијих народа. Јер, ако то не успемо, онда ћемо у општој привредној борби и утакмици која се особито данас води тако оштро међу народима, претрпети само штету. Други народи подижу своју способност поглавито школама свих врста, па друкчије не можемо чинити ни ми.

Најнапреднији народи Европе имају највећи број свих врста школа и најдуже време школовања. Законом је готово зајамчено школовање до 14 го-

дина живота, а исто тако законима забрањено ступање у привредни живот до тога доба. Тежња тога јасна је. Тек са већом опшгом просветом може се успешно радити и асимилувати брзо и добро и у области просветнога живота. И код нас додуше закони просветни предвиђају 8 година школовања основног, а закон о заштити радника забрањује употребу деце у приватном послу пре 14 година живота, али у пракси је сасвим друкчије. И то је једна слабост наше политике: опште и просветне. Јер ово што се законима пропише, то треба да се проводи и у пракси, што, на жалост, код нас, бар у овом случају не бива.

3.) Стање школа у нас и у неких других народа.

Господо народни посланици, здрав инстинкт нашег народа осећа велику потребу за школом, увиђа све користи од ње, хоће је, воли је, и тражи је. У времену, када наше друштво пролази кроз многе трновите стазе, сваки па и најнеписменији изш држављанин увиђа, да кроз живот боље пролази онај који се макар и најмање школовао од оног који то није. Наш народ је осетио, да му је школа, данас много потребнија него ли пре једне деценије. Зато учинимо све, да оправданим жељама нашега народа изађемо у сусрет и омогућимо народу првенствено писменост, затим да дамо нашој омладини право национално васпитање у духу југословенства и јединства нашега народа, а затим да пружимо народу могућност стварања националне интелигенције.

Имам дубоко уверење и потпуно поверење у рад данашњег Господина Министра просвете и верујући у реформе, које ће извести у просветном законодавству, изјављујем да је буџет Министарства просвете потребан нашој просвети и зато ћу за њега и гласати. (Опште бурно одобравање и пљескање.)

Прејседник Др Коста Кумануди: Реч има народни посланик г. Исаковић.

Миливоје Ђ. Исаковић: Господо народни посланици, кад поредимо наше просветне школске прилике са приликама других, напредних народа, ми смо на први поглед, можда, могли бити и незадовољни, јер ми смо још доста далеко од онога како је, у овом погледу, код тих народа. У нас је још увек велики број авалфабета; у нас још увек много женске деце на селу не посећује школу; наши лекари, нарочито приватни, појединци јако су широкогрудни при издавању уверења за ослобођење од посећивања школе. Ми се још увек спотичемо на питању школских зграда и просторија. Право учитељског стана још увек се своди на неку мизерну собицу и кујну. Није редак случај несластице креде и сунђера; у доста случајева прљава крпа заменила је сунђер, јер издржавање школа је тако, нарочито у последње време, да претставља велику тешкоћу и

убија код наставника полет и вољу за рад. Издржавање и даље звиси у првом реду од расположења и схватања часника општинских судова. У пркос великог процента неписмених и одељења без наставника, код нас преко хиљаду учитељских кандидата чека на постављење. Наши просветни радници у својој деликатној мисији још увек нити су схваћени, нити довољно помогнути од друштва; они, као по некој фаталности, најбољи, највреднији и најродољубивији, они, који у својој средини најпреданије раде, баш за њено добро, нису увек довољно заштићени у своме прегаоштву, него су често изложени загорчавањима.

Док котеријаши вршљају и лево и десно, а претставке противу њих попада канцеларијска прашина, дотле праве учитељске радише одговарају и за оно, због чега би требало да буду похваљени, па и награђени. То су уопште узев минуси — прилика наше основне школе. Ако би се по њима ценило, ми бисмо морали бити незадовољни, али у том случају били би смо једнострани, јер бисмо превидели и остале елементе, без којих се не сме дати општи суд.

Ми смо скорашњи. Године наше делатности, на овом пољу, нису тако дуге. Док су други пред собом имали читаве векове, ми имамо за собом свега један век и то век испуњен праведном, херојском борбом за опстанак. Ми смо сироти и према својој сиротињи, дали смо сразмерно много више него други. Нас стално дави по неко зло. Данас, економска криза, па ипак, ми у жртвама идемо до самоодрицања. Кад се све то узме у обзир, а то су они остали елементи, о којима се мора водити рачуна, онда имамо пуно разлога, ако не да будемо горди, а оно сигурно да будемо задовољни.

Желети је, да се ми не зауставимо на овде; потребно је да храбро у овом правцу корачамо даље. Наша добра воља и убеђење: да само пугем просвете можемо себи извојевати право место у заједници културних народа, накнадиће наше немање, нашу сиротињу, наше признање учитељском реду и правично помагање напора наших учитеља ца и пуна заштита ових, у њиховом родољубивом прегаоштву, научиће наше учитеље како да успехом триумфују и без довољно материјалних средстава. Њихози старији другови показали су им тај пут.

У низу тих идеја, ја сам слободан да са овога места скренем пажњу на преке потребе наше данашње основне школе.

Издржавање школа није у реду. Школа мора да прими сразмеран део прикупљених прихода. Никако више дозволити, да општински органи примају уредно плате, а школа на своје да чека. Она мора имати право првенства. Врло често школе долазе у неприлику, или због неродице, или због елементарних и других непогода и незгода. У овим случаје-

вима школе врло много пате. То су баш случајеви, кад бановине морају помоћи школу.

Страховито су опширне формалности око подизања школских зграда. Ово треба упростити, трошкове око ових и разне дијурне или потпуно избрисати, или свести на најмању меру. Подизање школских зграда, мора бити помогнуто од бановина, нарочито кад су у питању економски слабије јединице. Кад смо већ овде, онда са жаљењем констатујем, према чињеницама са којим располажем, да су раније самоуправе то и обилније и знатније помагале. Није довољно помоћи само школе ближе бановине, или ближе банских већника, него све школе које за ово имају потребу. Ово је добронамерна и блага напомена, која се може претворити у снажан протест, ако се и даље буде тако радило. Подизање школских зграда посао је, који изискује и много труда и рада оних, који су у томе запослени, па је право да им се ово призна. Само ипак, по неки бивају заборављени. Примера рали, навешћу оне честите људе у Причиновићу и у Засавици мога среза, којих се до данас нико није сетио.

Велика је нужда приморала да се укине сталност учитељска и стечај по коме су попуњавана учитељска места. Ја мислим, да је нестало разлога који су ово диктовали. Ми се полако враћамо у нормалан живот, па је свестрани интерес да се вратимо на учитељску сталност и на попуњавање учитељских места стечајем.

Потпуно је оправдан захтев да се не узимају у поступак разне анонимне тужбе против учитеља. Право тужбе треба да има сваки, али и дужност да наведе докаже и да за њих поднесе одговорност. Поступак по тужбама треба да се убрза. Тужбе се имају у поступак узимати хронолошким редом, а не једње да попада прашина, а друге да се извијају филмском брзином. Исто тако оправдана је учитељска жеља да се за њихове кривице ислеђује по редовном дисциплинском поступку и суди у редовном дисциплинском суду, а не у некој тројници, или четворици, која идеолошки и у пракси, пуше према ветру.

И поред довољно нових снага, учитељских кадар се доста тешко подмлађује. Ко добро познаје људе и прилике, он се збиља мора чудити, да се не увиђа да је баш интерес школе, да са што пре пензионисту учитељи, који су навршили законом прописани број година службе, пошто су они оправдано заслужили да се одмарају, а школа ће на њихово место добити свеже снаге. Услови за добијање пете групе одвише су строги. Сигурно је у Министарству познат случај онога истакнутог школског радника, који није могао да добије ову групу, само зато, што му је надзорник последње године дао мању оцену. То је велика неправда; у толико већа кад су људи, на пример у пореској струци, са свега шест јексик

разреда гимназије одавно у овим групама на челу великих пореских управа и ако годинама млађа.

Велика је неправда учињена једном делу учитеља, ратника, који су дали оставке на службу због тога да би извршили обавезу према отаџбини, па после због рата нису могли бити постављени, иако су били кроз цео рат војни обвезници. Они су буквално унакажени. И кад је то признато свима другима, ја не видим, зашто то не може да буде учитељима?

И школски надзор је једно болно питање. Међутим, најбоље ће решење бити, ако се школски надзорници регрутују путем конкурса из редова најбољих старијих учитеља, све друго, према нашим приликама, илузорно је, скупо и што је најгоре, нецелисходно.

Већ постаје чудновато, колико се отеже са питањем изједначења уџбеника; исто је тако несхватљиво, зашто се уџбеници не штампају у државном издању. Ваљда је један век довољан био издавачима за експлоатисање сиротих ђачких родитеља?

По питању школских такса, рзуме се оних најновијих, нарочито у њиховом примењивању има пуно неједнакости и замагљености, тако: Ученицима, који су при упису поднели уверење да не плаћају никакве порезе, наплаћена је такса за уверења у 20 динара (Пореска управа у Шапцу ПУБр. 8373 од 30 августа и ПУБр. 7097 од 15 августа прошле године). Ја мислим, да је ово неправилно, јер кад неко не плаћа порезу, од куда то иде да плаћа за уверење о томе?

Исто тако, од свих ученика — ученица без разлике, па и од оних са уверењем о сиротном стању, наплаћује се сума од 20 динара, за фонд за здравствену заштиту ученика. Сиротиња је свугде и у сваком случају ослобођена плаћања, па то треба да буде и у овом случају.

Такса у 50 динара, која се лепа на пријаву, наплаћивана је и од најсиромашнијих са уверењем о томе. Ово је неправилно и треба исправити.

Тако исто наплаћује се, без обзира на имовно стање такса на сведочанства и уверења од 100 и 250 динара. И овде је исти случај, те они са уверењем морају бити ослобођени.

Ђацима је стављено у дужност обавезно чланство у школским ђачким дружинама, па и сиромашни морају да плаћају чланске улоге. Сиромашне треба ослободити овога плаћања.

Пореске власти при издавању уверења о висини порезе рали документовања висине школарине, условљавале су ово плаћање, исплатом пореза. Многи су због овога остали неуписани. Ни до данас такве пореске органе није снашла никаква санкција. То више не сме бити и ја категорички тражим да се оваки поступици у будуће спрече, а они који су

тако радили узму на одговор и казне, јер су радили мимо наређења старијих.

Најзад, наставници гимнастије на разне начине натерују ђаке, без обзира на њихово имовно стање, нарочито ученице, да морају имати нарочите костиме, ципеле и друго. Чак се и квалитет одређује. У данашње време тешко је то за свакога, а за сиротињу немогућност. Они, који немају, малтретирају се на хиљаду начина.

И студенти плаћају за Фонд за заштиту. Међутим на моје очи један студент, коме је требала једна операција, морао је, иако је био далеко од родитеља, баш у једној овдашњој устанци, прво да скупи паре, да плати унапред за 15 дана, па тек да буде лечен. Ја се питам, кад се овако поступа, зашто онда студенти плаћају за овај фонд?

Има још једна ружна и незгодна појава у нашим школама. Преко директора, управитеља и наставника продају се књиге и ови су постали прави и озбиљни конкуренти књижара. То у ствари није продаја него натурање, које нема граница и обзира. И купује се и продаје се са себичних разлога. Чудне су сцене у родитељској кући због овога догађаја. Ово треба искоренити по сваку цену. Школа нека препоручи, а књижари нека продају.

Све што сам навео, изнео и подвукао, чинио сам као лојалан сарадник, да би било боље, па уверен да ће све ово бити схваћено тако и узето у обзир, имајући пуно поверење у личност данашњег Господина Министра просвете, изјављујем да ћу и у појединостима гласати за буџет Министарства просвете. (Одобравање и гласак).

Председник Др. Коста Кумањуди: Има реч и родни посланик г. Милутин Јевтић.

Милутин Јевтић: Господо народни посланици, није узалуд речено: каква је школа, таква је и будућност једнога народа и који народ има више школа у толико има мање болница и казамата. Министарство просвете долази у ред главних ресора, јер од његове политике зависи каква ће нам будућност и какве ће нам генерације бити. Због тога буџет Министарства просвете и јесте 800,000.000 динара. Али се, господо, и поред оволиког буџета не могу сложити никако са тим да се као помоћ сиромашнијим крајевима даје за подизање нових школских зграда само 2,000.000, а за нова постављења учитеља предвиђа се само 500 места, и ако имамо до 30 учитељских школа, а држе се, што нам је непотребно две педагошке школе, које без слушалаца коштају овај народ 2,217.000 динара. Сазнао сам да има професора у тој педагошкој школи са два часа недељно, а толике плате примају. Затим Народно позориште у Београду кошта око 6,400.000 динара, у Загребу 4,236.000 динара, у Љубљани 3,017.000 динара. Музичка школа 702.000 — Чак у буџету једног

Министарства предвиђа се као помоћ за израду идејних скица 1,750.000 динара, за подизање нових школских зграда предвиђа се само 2,000.000 динара. Према своме, господо, за нове учитеље, који су нам неопходни, и нове зграде предвиђено је мало и то сувише мало, а у просвети, господо, мора бити полета, јер од ње зависи радиност и привредни напредак.

Темељ просветне политике је основна настава и основна школа. Закон о народним школама од 1929 године има својих празнина и непотпуности. У томе закону предвиђено је да се донесе правилник за примену овог закона да би те празнине биле испуњене. Па ипак то ни до данас није учињено, тај правилник ни до данас није донет, а што је најгоре, народна просвета и народна школа стављају се под туторство управне власти.

Закон о народним школама иако је један за целу земљу, ни до данас немамо једних јединствених уџбеника државног издања, што је кривица Просветног савета.

Поред овога, потребан је и бољи школски надзор који треба дати у руке учитеља, али тако, да за сваки школски срез предложи по двојицу Учитељско удружење од бољих и старијих учитеља, избор да врши Просветни савет, а Господин Министар да потврди избор. Јер, господо, ко познаје наш предратни школски надзор, који је био у рукама учитеља, тај му мора одати сваку хвалу и свако признање. (Узвици: Тако јел) Такав надзор створио би нам школу и наставнике у којој ће се гајити југословенска идеја у југословенском духу, а добри учитељи створили су Немачку, а наши одржаће Југославију, јер код нас и иначе не достаје просветна пропаганда у духу југословенства и једне народне мисли.

Ја мислим, господо, да у данашње време, када немамо довољно школа, а нове учитеље не можемо да поставимо, дужност би била Господина Министра просвете да бар у овоме времену, за ове прилике, измени Закон о народним школама и то тако да школовање код нас траје у сеоским школама две године са два зимска течаја од по пет месеца, а да се упрости административни поступак при подизању нових школских зграда.

Да те зграде буду јевтиније и од простијег материјала, да се донесе правилник о примени закона о народним школама. Правилник о школском надзору и измени наставног програма да буде удешен нарочито за сеоске, а посебно за варошке школе. Поред овога треба у Закону прецизирати стаљност учитеља овако, као што је то било у закону од 1904 године и не вршити премештај учитеља у тову године.

Господо, са овог места и овом приликом хоћу

да укажем на једну неправду, коју Министарство просвете годинама неће да исправи у корист учитеља ратника. А то су они који су школу завршили од године 1912 до 1915, па ступили одмах у ров. Ратне године, иако им је раније Народна скупштина признала за пензију и повишицу, Министарство просвете неће да им призна и они се данас налазе у VIII и VII групи, док њихови другови који нису били ратници, имају VI групу. Ја мислим да је ово очита неправда и рђав пример, како се од стране државе награђују њезини ратници и браноци. Стога молим господина Министра да се за ову ствар заинтересује, (Одобравање и пљесак) па да у спорузуму са Краљевском владом унесе у § 55 тач. 22 финансијског закона једну реченицу, која ће обухватити све ратнике без обзира на професију, тим пре што је први понео Краљеву звезду баш учитељ Урош Ковачевић. (Одобравање и узвицу: Живео!) Сматрам да је немогуће у држави доносити законе, који ће користити само једном реду људи.

Господо, ја сматрам да је потребно да се врате гимназије у она места где су и постојале. Треба водити рачуна о сиротињи, где ће своју децу школовати. Не могу сви ради школе доћи у Београд и велика места. У овом случају, ја ћу гласати за буџет Министарства просвете са убеђењем да ће господин Министар поправити све оно што је могуће оправдано и потребно народу, коме сви служимо (Одобравање.)

Поштрејседник Др. Авдо Хасанбеговић: Реч има г. народни посланик Јосип Стажић.

Јосип Стажић: Господо посланици, и ако сам у начелу гласао против буџета, и ако нијесам у клубу, на кога се ослања данашња Влада, ја нисам узео реч да критикујем данашњу просветну политику коју спроводи садањи господин Министар. (Један узвик: Нема разлике!) За мене има са мога становишта. (Граја. Претседник звони.) Ја сам узео реч, да бацити неколико рефлексија на прошлост наше просветне политике, па да садањем господину Министру препоручим, да те недостатке, који су учињени у прошлости, у будућности поправља.

Господо, ми смо у нашој држави доживели управо један велебав акт, кога је Њ. В. Краљ упутио југословенско м учитељству. У том акту Њ. В. Краљ назива учитеље неимарима и стубовима југословенске државе. (Узвици: Тако је!) Топлина свога писма управо је непримерна, као и то, да један Суверен овако пише једном својем сгадежу. И покрај све ове чињенице, ја овде констатујем, кад би данас Влада консултовала 26.000, што учитеља што професора, да не би ни 3.000 одгласало поверење данашњој Влади. (Један глас: Гласали смо ми! Шта о смета?) Видите, господо, на каквим стубовима поива садашњост. Може бити, да ће неко мислити, да су учитељи прогудржавни елеменат, или да су

неке бунције. Ја мислим да нема никога ни у овом Дому ни ван овог Дома, који може доказати да наше учитељство није државотворно и на свом месту. Али, кад ми мало погледамо у прошлости нашу просветну политику, онда ћемо видети, шта је натерало просветне раднике, да овако мисле. Ми смо сведоци, да су Министарством просвете владали људи, који нису имали елементарног осећаја ни елементарних појмова о просветној политици. Први такав министар био је господин Светозар Прибићевић. И ако су још стари народи и његови апостоли назвали Христа „раби-учитељу“, за време министровања господина Прибићевића, један шаљиви загребачки лист написао је, да би назив учитеља требало променити у назив „птица селица“. Крај овакве просветне политике, која се у прошлости провађала, није чудо што учитељство данас овако стоји. Фатално је било за ову земљу, што су неки министри у прошлости у просветним стварима звали на конзултовање средске начелнике.

Господо, ја овде истичем, да имам пуно поверење у вођење данашње просветне политике. (Одобравање.) Надаље истичем, да, док је овакво стање у нашој земљи, да би морали имати 2 човека ванполитичка на министарским столицама, а то је Министра војног и Министра просвете, (Буран пљесак и одобравање), јер ми смо видели, шта значи министар политичар у просвети.

Ми смо видели куда је таква просветна политика отишла. Ја, господо, хоћу овде такође да укажем на неке и материјалне недостатке школа, што су делимично учинили и господо предговорници. Један од таквих недостатака јесте и подизање школа. Ми смо сви у овој Дому свршили основну школу и сећамо се оне приче о првој, другој и трећој школи. Данас, као да смо сви ми заборавили на ту причу, коју смо учили у основној школи. Данас је света бирократија измислила некакав систем, по коме школа мора бити нешто театрално, нешто изван нашега села, и кад ви видите ове школе, које се подижу уз огромне суме, које по својем изгледу немају ништа са нашим селом, него су само фантазије појединих инжињера, онда се немојте питати, зашто ми тако зло стојимо у погледу подизања школа? У Савској бановини има преко тисућу молби за подизање школа. Али, господо, пут којим треба ићи да се до тога дође тако је тежак, да по неколико година прође, док се исходи дозвола за подизање школе. Неколико комисија претходно прогута више десетина хиљада динара и онда се начини све, само се не начини онаква школа, каква одговара ономе селу.

Господо, ја сам недалеко од Загреба видео једну школу, коју су странци снимили, да би тај снимак као узор собом понели у своје земље. Та школа изграђена је по сељацима и сељачким мајсторима и начињена је од лепог храстовог дрвета и претставља

најлепши дом онога села. Ето, видите, господо, кад би се овакав систем увео за подизање школа у нашој држави, ја сам уверен да би питање подизања школа било онда могуће решити. Али овзко, код оваквог система какав данас влада, то је апсолутно немогуће. Ја имадем у моме срезу једно мало забачено село, Јошевицу, које има школу, која стаје 700.000 динара и она крај оних малих сељачких потлеушица изгледа као неки феудалац или не знам како бих је могао назвати, облакодер на пример. Господа предговорници су такође помињали, да је за ваљану просвету потребно имати и ваљане стручне просветне надзоре.

Како ми данас стојимо са стручним просветним надзором? Ранији Министри просвете, који су били политичари, постављали су на та места људе — да се изразим како јесте — и неспособне и ако хоћете и невалификоване. Ја опет морам да потсетим у овоме Дому, да је први препад на школство учинио Министар просвете Светозар Прибићевић, кад је једног учитеља, који је кроз три године добио недовољну оцену за свој рад, и ради тога је морао да напусти учитељски сталеж и да се посвети трговини са благом, па је након седам година по изласку из школе био постављен за жупанијског школског надзорника, и као такав долазио је да инспектира и мене, само што није могао. Као што видите, овакав баласт у погледу надзора над школама дали су нам прошли министри просвете. Ја тврдо верујем да г. Министар данашњи, који ужива врло добру репутацију у овоме Дому, који је у овом Дому врло лепо примљен и од свих просветних радника у земљи, као и од читавог нашег народа, неће пропустити да ове мањкавости у просвети отстрани и да их замени са бољим просветним системом.

Још бих на нешто имао да упозорим, а то је настава учитељских школа. Учитељске школе имају задаћу, да образују учитеље. Донет је један Закон о учитељским школама, који је врло добар и са којим се слаже 95% просветних радника. Али на жалост тај Закон није у целости примењен и све оно што тај Закон предвиђа, није у томе погледу, још проведено. Ја ћу упозорити само на нешто, што је од велике важности, а то је одгајање учитеља у учитељским школама које имају конвикт. Са нашим друговима, ја сам у бив. Аустро-Угарској водио борбу противу конвикта у учитељским школама. Зашто? Зато што смо се бојали, да он може донети, да ће одгојити по државу потпуно исправне и способне учитеље, али кад смо дошли у нашу државу, онда смо то своје мишљење заменили и противно доказали, да је за одгој наших учитеља потребан конвикт. Ја имам учитељску школу у Петрињи која је некада за време Аустро-Угарске Монархије имала конвикт, а данас га нема, и ја мислим да се ово може провести свуда уз мале финансијске жртве.

Још један недостатак учитељских школа јесте њихов опсежан програм тако, да су кандидати тих учитељских школа постали више некакви научењаци, који о свему и свачему више воде бригу, него о ономе, за шта су се спремали. Ја нисам за то и ту тезу да се тај просветни програм стегне. Ја сам за то да учитељи шта више имају универзитетско образовање. Али онолико знања и оних пет година да један млад човек превари, то апсолутно није могуће и док не будемо имали осмогодишње образовање у учитељским школама, докле тај програм мора да буде стегнут. Јер шта је последица тога? Последица тога је, да овакав учитељ нема довољно времена, да се посвети пракси у учитељској школи и ономе што је најпотребније као учитељу кад дође у село. Услед те чињенице и помањкања господарске обуке у учитељским школама, наши учитељи долазе из учитељских школа на село и не могу у првом почетку да се на селу снађу.

Ми смо, господо, у учитељским школама учили господарство скоро као у малим господарским школама. И ако данас Закон о учитељским школама прописује, да учитељи морају у господарској се настави поучавати, ми до данас на учитељској школи у Петрињи немамо таквог учитеља, који би могао поучавати ту наставу, а такво је стање у многим учитељским школама. И зато, господо, није чудо што учитељ, који мора да са својим народом саучествује и с њиме дође у контакт, нема материје, која му пружа мост, да дође до његове душе. Данас имате учитеље, који излазе из учитељске школе да не могу препознати пшеницу и не знају, како изгледа пшеница у својим фазама у пољима.

Ја сам, господо, тврдо уверен, да ће нова просветна политика, коју води данашњи Г. Министар, све мањкавости наше школе и наше просветне политике отстранити. И зато, господо, ја овакав просветни рад са овога места и поздрављам. (Одобравање).

Пошћерейседник Др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Мустафа Мулалић.

Мустафа Мулалић: Господо народни посланици, ја мислим да просвета има најнепосреднији контакт са народном душом, да је просвета најмеодавнији фактор и да просвета има највећу могућност у успех да изврши оно зашто ми тежимо, а то је да изврши наше духовно амалгамисање.

Кад посматрамо буџет Министарства просвете на једној страни, и задатак његов на другој страни са идеолошког гледишта, видимо, да је мршав, да је бедан и да је јадан. Ја не знам, ја ћу честитати Г. Министру просвете, ако он овај велики и идеални просветни програм могне спровести кроз ову буџетску годину.

Господо, ја знам, да су ове цифре израз данашњих абнормалних, тешких економских прилика

и нећу у њих много да задирем, ја их морам да примим, али, господо, дозволите, да ја са идеолошког гледишта посматрам мало на буџет Министарства просвете.

Просветна политика данас мора да буде прожета еминентним национализмом, и то озим фанатичним ентузијастичним нашим национализмом. То зато пледирам, господо, кад постматрамо прилике око наше државе, видимо да се свуда у свима земљама буди нови национализам у некој, најекстремнијој форми. И ја, господо, посматрајући прилике око наше државе, не могу никакo да видим великих идеолошких антипода, па ни у оног Хитлера, ни у оног Брининга, видим у Подсламу и Вајмару саме синониме. Видим на северу један јаки немачки национализам, који звецка сабљом на нашим границама, исто тако на југу наше земље видим екстремни пробуждени национализам, и не видим никаквог антипода у ономе Мусолинију у земљи, нити у Сфорци изван земље, нити у оној милицији има оперетског витештва, него и у њој видим, као кад Дон Кихоту даје модерно оружје, — једну опасност.

То је са једног гледишта. Са другог гледишта пледирам овакав национализам у нашој просветној политици у овоме: ми стојимо на једној прекретници културној и социјалној. Као да је ова економска криза, као последица светскога рата, затворила заграде једном културном периоду, који је још почео од ренесансе и хуманизма. Ми улазимо у нов век. Тај културни период, који је до душе за историју човечанства најсјајнији, он је кулминирао у рационализму, али је доживео своју декаденсу у грубом материјализму. (Један посланик примећује: Па ти си почео од Кулина бана!)

Дозволите да објасним погребан је један увод, да кажем оно што хоћу. Ја уопште волим кратке говоре, али за оно што хоћу да кажем, морам направити увод, јер сам ја мирно слушао, а било је овде и свакојаких глупости. Ту је један мој инстинкт, ја предосећам, шта је потребно.

Господо, за овај нови век треба приправити друштво. Ту се намеће у савремено доба проблем едукације, проблем одгоја. На болестан дух свашта се лепи, сваки уплив, на болестан дух силно пријањају разне социолошке утопије, које су по човечанство опасне. Господо, за то треба приправити друштво. Тако је проблем најважнији: проблем васпитања наших будућих генерација.

Кад посматрамо аналитички наш национализам, он је у себи врло благ. Састоји се од оваквих компонента: српства, хрватства, словенштва. То су сродни елементи, који се могу синтетизирати у једно, у југословенство. Али наш национализам се састоји и из других компонента, које нису баш тако сродне; састоји се од верских компонента, које

се у свом верском основном принципу не могу никакo случити у једно.

Ово је један факат, и зато сам хтео да кажем, да би морали у просветној политици увести еминентан национализам, ослобођен од свих компонента, које не могу да се као сродни случују у једно, и које, шта више, са својим интрансигентним схватањима могу да одужују природан процес народног амалгамисања.

Ово је, господо, моја, укратко речено. Ја нисам тај, који трагично гледа на наше верске разлике. Ја сам апсолутно либералан човек, али морам бити репродукцент оних мишљења, која су у народу, у оним нашим фанатичним патријархалним домовима, од чега се још нису ослободили, поред рада политичара и поред рада просветне политике. Морамо мислити на будући здрав еминентно национални просветни програм. (Тако је).

Господо моја, просветна политика огледа се кроз уџбенике, и то не кроз уџбенике за средње и високе школе, али огледа се баш у оном елементарном, у основној школи, кроз уџбенике за основну школу. Ја кад узмем уџбеник основне школе, али морам подвући најпре, да упозорим да је наша држава, наш нација наша етничка целина састављена од хетерогених верских компонента, ја добијам дојам да не читам неко национално еванђеље, него да читам катихизис.

Унутар у елементарне наше уџбенике унешени су верски моменти, које би ми морали, у интересу националног буђења из наших патријархалних малих душица деце, свакако елиминисати. Господо, ја ћу узети за пример баш једно дете, које припада мојој верској заједници, узеху за пример муслиманско дете. Муслиманско дете од фамилије није добило никакво национално васпитање, ја ћу бити, господо, искрен. Тај национализам дете носи у својој подсвести. Њега мајка није одгајала да буде Србин, Хрват или Словенац. Она је њега у посве другом правцу одгајала. И кад дође у народ, мора добити систематско национално васпитање у српском, хрватском или словеначком духу, скупљено заједно у југословенској идеологији. Како ће сада ово дете, које долази да прими систематски национализам у своју душу, како ће га примити, кад њему наметне учитељ да учи песмицу о Божијој Мајци. Муслиманско дете, носећи муслиманско васпитање и универзални појам о Богу, осећа грехотом да мисли на Бога у ма каквим симболима са придавањем атрибута просторности и времености. Ја, господо, разумем хришћанство и све, али одгој муслиманског детета не може у свом појму дуго да се помири са икаквим симболом. Зашто доносити религиозне елементе код наше националне историје? Ми имадемо много лепих и много дивних и јаких са педагошке и националне стране момената. Ми имамо једну нашу заједничку мајку, у чијем крилу сви без

разлике на веру налазимо топлине. Ми имамо Југовића мајку и зашто онда да спомињемо Божију Мајку, кад наше муслиманско дете нема појма и љубави о Божијој Мајци? Кад муслиманско дете мора учити песмицу о Божијој Мајци, оно осећа у себи аверзију. И, господо кад дете осећа према једном штиву аверзију, онда то штиво губи педагошки и национални значај.

Исто тако зашто у заједничком уџбенику помоћу кога се одгајају и васпитају национално сва деца без разлике на веру, спомињати Светог Николу и Светога Ђорђа, кад муслиманска деца немају ни појма о њима?! Зашто се не спомињу Краљевић Марко, Милош Обилић, личности нашег националног мита, чије легенде о надчовечанском хероизму уједињују сва наша срца. (Пљескање) Зашто се не спомиње Свети Сава као наш национални великан?! Зашто се спомиње као верски представник? Име Светог Саве може бити свима заједнички симбол, и заједнички представник просвете. Нама је био свима миотај великан нације, али не као организатор вере. И ако сам ја превисше либералан, а то сам у своме животу већ доказао, не могу се помирити с тим да морамо учити нашу децу да знају што о онима, који су оснивали туђу веру и ја се са таквим појмањем не слажем. Ја сам у овоме апсолутно искрен. Исто тако, господо, губи овај уџбеник основни свој национални значај. Кад једно муслиманско дете, извините, узнеће увек за пример муслиманско дете, дође у школу да се национално васпита, јер у фамилији није се тако систематски национално васпитало, шта ће помислити о том национализму када Шехић, као аутор оваквог уџбеника и оваквог националног јеванђеља, каже у једном пасусу: „Народ, који се не крсти и не похађа цркву није наш народ“. Овакав господин аутор нема ни појма о историји нашег народа. (Пљескање)

Господо моја, ја сам убеђен у то, да религија може националном интересу да донесе велике користи. То су доказали неки наши великани у прошлости. Они су више вршили национални задатак него религиозни, те су многи омастили конопац. Наших честитих представника православне вере има који су то доказали. Свака религија на националном пољу може учинити огромне услуге у своме домену и пастви. Али ако она прелази било у виду школских уџбеника или у другом виду на други домен или паству, онда се њихови интереси укрштавају, а последица је велика штета за национализам.

Исто тако, господо, ја сам убеђен да се на нашим школама морају одржавати часови веронауке. Ја нисам за то да се укину часови веронауке и да нашу школу потпуно оделимо од вере, јер знам, да је вера основ моралног и етичког узгоја нашег народа, али на ономе часу, на ком се даје деца без разлике на веру национално васпитање, мора отпасти надлежност катихете.

Господо, и ово хоћу напоменути у погледу укрштавања верског и националног васпитања. Ја мислим да је Бог један и да је он идеал и да је он заједнички појам свију цивилизованих људи, али знајте, господо, да нису сви његови интерпретатори и посредници између нас и Бога, једни. Има и таквих, који с нашим национализмом не иду паралелно. Зато, господо, требало би да на заједничком световном часу, где се омладина без разлике вере васпитава у националном духу, надлежност катихете отпадне и да се очисте наши уџбеници од свих верских натруха. (Пљескање).

Господо, ја ћу прећи на другу ствар. Интересује ме такође какав социјални успех постижаваша наша просветна политика. Модерна је реч хиперпродукција интелигенције. Да ли постоји у истини хиперпродукција интелигенције, о томе би се дало много расправљати, али ја мислим, да она не постоји и да неће никад постојати. Може постојати хиперпродукција државних чиновника. Наши универзитети одгајају универзитично узгојену омладину. Они не спремају селективним путем омладину способну у некој струци. Средње су школе упућене само универзитету. Наша средња школа нема један заокружен програм, тако, да би из средње школе могао изаћи човек који је способан за живот. Ми имамо једну велику продукцију високе интелигенције, која уме да пише чланке, која уме да пише књиге, али немамо оних ситних средњошколских, довољно способних и стручно образованих интелигената, који раде, који у истини подижу, као зидари, културу.

Господо, ја мислим да би школе морале бити стручне, да онај инжињер донесе на универзитет стручно образовање у своме инжињерском фаху, а не да донесе Омирову Илијаду и стотинак напамет научених латинских фраза, него мора да прође кроз фазу шегртовања, калфовања и мајсторовања, а тек онда да се унесе у дубоке планове своје струке. Исто тако један агроном не мора да донесе гимназијску матуру, него мора да прође све фазе од мужења краве, па даље, док не дође у биолошки лабораторијум и фитопатолошки. Исто тако и трговачки академик не мора да дође из гимназије, он мора да се спреми стручно, да стекне стручно образовање. да прође, како наш народ каже, испод тезге, да прође кроз магацин и даље, док не дође до високог берзанског знања. Једину наду даје грађанска школа. Али, господо, да ли је она добро постављена? Она данас онаква каква је, не одговара својој сврси, јер она не даје стручно образовање, и она не даје никакве могућности да може даље да се наука настави. Господо, ова грађанска школа народу је најближа у сваком погледу. Тамо иду сељачка деца и маловарошка деца, која могу да донесу велике користи нашем народу и нашој држави. Али њима је и тамо будућност оспорена. Они не могу да похађају гим-

назију ни универзитет и остају са четири разреда фактички пролетери. Са четири разоеда грађанске школе деца су изгубила време за занат и немају могућности за ступање у другу школу, не могу да уђу чак ни у препаравдију.

Дозволите, господо, да проговорим и о другим васпитним факторима. Ми имамо и друге васпитне факторе који су и у прошлости и у садашњости а који ће и у будућности радити на васпитању и вршити свој задатак. Осим у школи, господо, наш народ се васпитава национално и у позориштима. Васпитава се и у галеријама слика, разним уметничким друштвима, васпитава се и по музејима. (Милош Драговић: И по биоскопима!) И у биоскопима г. Драговићу! (Милош Драговић: Па, ја те само допуњавам!) Молим лепо, ако ниси мислио иронично, тамо се може наћи и добрих ствари, према томе каквим очима ко гледа. — Нас, господо, мора нарочито интересовати позориште. Пала је једна примедба од једног г. предговорника да се за позоришта сувише даје с погледом на кризу. (М. Драговић: Не, него да се много даје!).

Господо, да вам кажем да су народна позоришта претставници и огледало наше културе, мислим да је сувишно, јер ви то и сами знате. (М. Драговић: Не наше, него западне културе!) И наше г. Драговићу! — Господо, народна позоришта су извршила часно и поштено свој задатак. Немојте мислити да су ово најтежа времена, која подносимо у историји нашег народа. Молим вас, пренесите се у оно време иза Карађорђевог и Продановог буне, каква су времена била онда кад се народ налазио по збеговима! И онда, у оно доба оснивана су у нашем народу позоришта, и народ је указивао пуну пажњу позориштима тиме што им је давао обилну помоћ. Позоришта су живом материнском речи делозала оплемењујући ратнике и бунције онога времена. (М. Драговић: Ондашња позоришта!) И данашња! — Па, господо, још једна друга ствар! Наш народ живео је у већим тешкоћама и 1917 године, кад је уопште био без своје домовине. Па зар Бизерта није осветлала свој обрај и окупила све духовне снаге, које је пребацила на Добро Поље? Онда је народно позориште показало колики је фактор у националном васпитању народа и колики је фактор у извршењу националног задатка. Данас, господо, говори са оваквим игнорисањем и са оваквим ниподаштавањем о национално васпитном утицају народних позоришта, ја мислим да то није добро, јер народна позоришта још нису извршила свој задатак. Господо, ко оде у Сарајево и тамо погледа рамазанске вечери, видеће колико има још да се ради и како је замашан рад народног позоришта. О томе колико су народна позоришта неговали културни народи из најстаријих времена, као Грци и Римљани, ја мислим да би било сувишно говорити, али треба говорити о

томе да су Тирана и Софија, над којима ми хоћемо да имамо неку културну супериорност, још више уздигли народно позориште него ми, а Београд, овај културни центар, ова раскрсница Европе, није доживела ни да има своју глумачку школу. (М. Драговић: Имамо балетску школу!)

Господо, ја ћу завршити овај свој кратак говор. Пошто на г. Министра гледам као на високо културног човека, који је унео пуну вољу и пуну савест у овај свој ресор, и пошто се надам да ће ове напомене наћи места у његовој души и његовом раду, то ћу са одушевљењем гласати за буџет Министарства просвете. (Живо одобравање и плесак).

Пошпрејседник Др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Павлич.

Alojz Pavlič: Gospodje narodni poslancil V za četku svojega govora mi je čast izreči zahvalo gospodu prosvetnemu ministru in kraljevski vladi, da so se zopet odprle reducirane gimnazije in da so se po večini vsi reducirani profesorji zopet postavili na svoja prejšnja mesta. Ta zahvala je tem večja, ker so te nepravilnost, povzročile toliko govoric v Dravski, Savski in Primorski banovini. Zlasti pa mi je čast da se zahvalimo da po včerašnjem krasnem govoru gospoda predsednika kraljevske vlade, ki je v tem svojem govoru obsodil pretirani državni centralizem in tako lepo državniški govoril, da naj se verske prilike v naši državi pomirijo, kar bo gotovo na vso državno blagodejno uplivalo brez razlike na versko pripadnost tako na pravoslavne, katoličke kakor muslimane. V pričakovanju tega uspeha dovolite, da jaz spregovorim nekoliko reči tu o centralizmu v prosvetni upravi ki tudi ni na mestu. Pretiranaj prosvetna centralizacija je nasprotna pravi vzgoji, je nasprotna prosvetnemu namenu in je povzročila prosvetni etatizem, povzročila veliko nevolje. Če hočemo biti res državniki in politiki, ne smemo ničesar kopirati. Kopija ni nikdar dobra. Boljše je, če iz lastne duše in srca ustvarjamo in vse izločujemo, kar je škodljivo. Če bi naši državniki pred 6 januarjem posvečali manj pozornosti francoskemu vzgojnemu sistemu, čeprav sem jaz veliki prijatelj francoskega naroda, marveč iz naših jazmer ustvarjali prosvetni program bi imeli drugo vzgojo in uspehe kakor jih imamo. Izjaviti moram, da se ne strinjam s tem političnim in prosvetnim sistemom, ker so prilike v Franciji povsem drugačne kot pri nas, kajti sinteza Jugoslovenstva, kot jo je pojmoval večji Strossmayer, simbolizirana v katedrali v Djakovem-kjer se združujeta bizantinski in romanski slog, kjer je združena lepota orientalske duše z zapadno, hrvatsko in slovensko lepoto. To ustvarjati je naša naloga. Pustiti moramo popolnoma pri miru kar je Srbom, Hrvatom in Slovencem sveto, ne smemo se umešavati v vero in jezik, ker le na ta način bomo res vsi brez izjeme ljubili našo domovino, našega kralja, pa tudi branili našo milo domovino. (Ploskanje in odobravanje. G. Rista Djokić upada).

Potpredsednik dr. Avdo: Hasanbegović: Molim Vas, gospodine Djokiću, ne upadajte u reč govorniku!

Alojz Pavlič (nastavlja): Francoska država je izza Napoleona v nasprotju z angleško avtonomno prosvetno politiko začela usmirjati organizacijo poučevanja v imenu načela koristnosti in etatizma. To načelo je posebno uvedel veliki genijalni vojskovodja Napoleon. On je uvedel po francoski revoluciji absolutizem in je mislil če je sposoben da je premagal Nemce, Avstrijce, da je zmagal Italijo in Egipt, da je šel celo v Moskvo in Rusijo, da je tudi genij v prosvetni politiki, da je tudi velik pedagog in filozof. A tu se je veliki Napoleon zmotil, kajti nekdo je lahko genijalni vojskovodja in velik državnik, v kulturo pa se sme vtikati samo tisti, kdor je filozof in pedagog. Marsikatera Napoleona vladarska poteza se je ponesrečila, marsikatera pa je pomenila za francoski narod nesrečo in prinesla škodo. Najbolj nesrečna poteza je bila, da je vso francosko vzgojo od osnovne šole do univerze osnoval na absolutizmu. Ta francoski vzgojni program pomeni na kulturnom polju škodljivo utesnitev, nezdravo zadušljivost in stoletni zastoj. Ta etatistična vzgoja zatira vsak poizkus individualne vzgoje. Mislim, da kdor je za etatistično vzgojo, ta indentificira šolo z kasarno in kakor v kasarni ni vsak komandant priljubljen, ker enega vojaki ljubijo, ker jim ni samo komandant, ampak tudi oče ali prijatelj, drugega pa ne. Tako tudi učitelj ali profesor ne sme biti samo profesor, ampak obenem tudi prijatelj dijaka, zato etatistična vzgoja ni koristna. To velja za vse države, ki vede ali nevede posnemajo zastareli Napoleonov sistem, ki na vzgojnem polju vse centralizira. Odvisnost učiteljskih zborov vseh vrst od ljudskih šol preko gimnazije do univerze ustvarja odvisnost od trenutnega vladnega režima, stroga enakost učnih načrtov za vse kraje in šole brez najmanjše razlike, pikolovski in brezplodni mrtvi formalizem, ki se vodi v upravi ali vzgoji je najbolj škodljiv. Temu etatističnemu, centralizmu so se uprli v Franciji filozofi, ne samo oni, ki so katoliški ali krščanski vzgojeni, ampak tudi onit ki so najradikalniji in svobodoumni. Napoleonov načr je naletel na največji odpor pri vseh prijateljih in neprijateljih francoske revolucije. Vsi so se temu Napoleonovem eksperimentu upirali. A kaj se je zgodilo po Napoleonovi internaciji na otoku Heleni? Zgodil se je paradoks, da je ta sistem ostal celo stoletje v veljavi in da je zadal francoskemu šolstvu velike rane, ki še danes niso zaceljene. Vsi filozofi in pedagogi so videli v centralističnem sistemu vzgoje nekaj neznankega in težkega in za zdrav razvoj naroda skrajno škodljivega.

V tem sistemu, kjer je sistem komande, ni ljubezni, veje nekaj kakor hlad smrti, dih sovražnosti, zdravemu in polnemu življenju. Škodljivo in pretirano, nenaravnost tega sistema je prikazal že francoski filozof Taine, v svoji analizi francoske revolucije. Najboljši francoski pedagogi so zahtevali, da se šolstvo decentralizira in da se naj omeji vpliv države in poseganje

države v vzgojno politiko, čeprav je znano, da so Francozi vsi patrioti od skrajnih desničarjev do skrajnih levičarjev. Vsak Francoz je prežet ljubezni do države in domovine. Država naj vidi v pospeševanju vzgoje le svojo dolžnost in končni smoter, ne pa sredstvo, s katerim se hoče zagotoviti neomejeno oblast in slepo pokorščino državljanov. Mi vidimo, da je prišlo v Franciji kasneje do raznih reform. Tako 1. 1833. za osnovne in narodne šole, 1. 1850. za srednje šole, 1. 1875. za univerze in visoke šole, in te reforme uvajajo svobodo v poučevanju pravice, da sme vsak odpret osnovne srednje in visoke šole, neodvisno od države. Danes že je moj predgovornik govoril o pretiranem nacionalizmu. Jaz pravim mi vsi smo patrioti. Vsi moremo v tem duhu vzgajati mladino, ali država ne more in ne sme ropolnoma zatrei privatne inicijative, ker so privatne šole v Franciji in pri nas tudi dosegle najboljše učne in vzgojne uspehe. Mi vidimo v Franciji, da so ravno katoliške šole vzgojile najboljše vojskovodje Petaine-a in mi vidimo, čeprav so pri inas nekateri gospodje poslanci vložili zakonski načrt da se naj iz naše države izženejo Jezuiti, da je naboljša gimnazija po uspehu jezuitska, gimnazija v Travniku, kjer se vzgajajo katoliški, pravoslavni in muslimanski dijaki. Prav tako vidimo, da je najboljša gimnazija po uspehih škofijska gimnazija v Št. Vidu v Dravski banovini. Država ne sme zatirati privatno inicijative, ker so lahko tudi privatne šole prežete patriotskega duha, veliko koristijo nacionalni vzgoji mladine. L. 1902. so uvedli v Francijo popolno decentralizacijo vsega srednjega šolstva. Utrdili se popolno neodvisnost in avtoriteto gimnazijskih ravnateljev. Mi vemo pri nas v Sloveniji, ki smo živeli v prejšnji državi, ki je bila nam krivična, da so gimnazijski ravnatelji imeli pravico nastavljeni suplente, pri nas pa sedaj mora biti vse centralizirano. Letošnje šolsko leto v Dravski banovini je nad 50 profesorjev premanjkalo suplente kar bi se ne zgodilo če bi ravnatelji nastavljali. Kakšna škoda je to za profesorje in dijake. Tudi francoski minister prosvete je priznal, da je zdrav regionalizem velikega pomena za vzgojo (Olobravanje.) Pri nas se dostikrat govori o regionalizmu, ki je nasproten državni vzgoji. A to ni prav. Šumadinec je lahko ponosen da je Šumadija prva, ki je ponesla misel uedinjenja, Dalmatinec je lahko ponosen na svoje morje, za kar Šumadinec nima zmisla, vsaj takega ne kakor Primorec. Primorci ljubijo svoje morje, oni pravijo, to je naše dalmatinsko morje. Pravijo lepa je vaša Slovenija, ko pridejo Dalmatinci v Slovenijo, toda morja, morja ni. Ponosni su na svoje morje, kakor smo ponosni mi Slovenci, na naše Alpe, na naše lepe kraje, Rogaško Slatino, Rimske Toplice, Kranjsko Goro, Bled, na našo lepo slovensko domovino, našo jugoslovensko Švico, ki prevlačuje toliko turistov v naše kraje in tudi brate Srbe in Hrvate, ki ljubijo te naše lepe kraje. To je vedno zdrav regionalizem. Prav je, da smo ponosni na našo lepo domovino, ki je posejana s cerkvicami,

prav je da so ponosni južni Srbijanci na svoje kraje posejane s samostani-manastiri, kjer se nahajajo lepe freske. To je zdrav regionalizem, ki ni separatizem, ker ne izključuje Jugoslovenstva. (*Odobranje.*) Tak zdrav regionalizem je popolnoma na mestu. Napoleon III. je skušal ljudske šole in učitelje podrediti prefektom, sreskim načelnikom in jim naložil da morajo med ljudstvom razširjati vse nove vladne odredbe in ukrepe. Pregarjal je vse neprijatelje režima. Isto je delala Avstrija, ki je nastavljala na Hrvaškem učitelje Madjarone, v Sloveniji učitelje Nemškutarje. Mi vsi moramo spoštovati vlado. Moramo želeli da imamo močno vlado, ali je treba ločiti kaj je zakon, kaj je delo vlade in kaj je delo posameznega ministra. Za posameznega ministra ni odgovorna celokupna vlada. Tretja republika je s svojim etatističnom poizkusom povzročila hude kulturne boje in je žela ogorčene proteste in najhujši odpor vseh najboljših francoskih sinov in jaz sem vesel, da imamo takega predsednika kraljevske vlade, ki je s svojo veliko modrostjo preprečil inavgiriran kulturni boj, katerega so hoteli nekateri temni elementi izzvati. Zelo zapeljivo je za nekatere poglavarje ki hočejo z vzgojnim monopolom pridobiti državi vso oblast in avtoriteto nad vsem življenjem. Če bi ti državniki bili modri in pametni, bi morali njim biti razvoj njihovega vzora v svarilo številni kulturni boji, ki so povsod povzročili, kakor n. pr. Franciji veliko škode. Morali bi spoznati, da so napravili napako, zakaj ta napaka lahko izazove verski nemir. (*Ante Kovač upada.*) G. Kovaču, nemojte uvek upadati! (*Ante Kovač: Ja ništa ne upadam.*) Vi niste študirali filozofije, radi tega se ne otikajte v te stvari.

Potprezsednik dr. Avdo Hasanbegović: Gospodine poslaniče, Vi možete Vaše gledište izneti u govoru, nemojte prekidati govornika! G. Pavliču, nemojte polemizirati.

Centralistična etatistična vzgoja zahteva veliki državni aparat, ki bi ga mogla voditi samo močna organizatorska sposobna roka, a ker take roke ni, nastaje velik kaos. Zaradi te centralistične vzgojne politike, kjer banska uprava odnosno prosvetni šef pri banski upravi nima nikakve besede, ampak je samo zbiralni organ raznih dopisov, je pri vseh banskih upravah velik kaos in zastoj. Če bi bila banska uprava urejena tako, kakor je včeraj omenil g. predsednik kraljevske vlade, če bi prosvetni šef banske uprave mogel celo nastavljati učitelje in profesorje po lastni inicijativi v saglasnosti z banovinskim prosvetnim svetom, potem bi pri nas nehal separatizem in nezadovoljstvo v državi. Povsod, kjer so v veljavi centralistične metode v prosvetni politiki, vlada nesigurnost in nered. Najboljši primer države, ki je po vojni hotela strogo izvesti centralizacijo in načelo etatizma, je povojna demokratska Nemčija. Veliki mislec Ernst Robert Kurtius je napisal knjigo „Universität als Idee und Erfahrung“, v kateri nazorno piše o škodljivosti take politike za resnično

vzgojo in globoko kulturo naroda. Naj nam bodo Jean Jacques Rousseau in kulturni boji francoske republike v svarilo. Na žalost, tudi pri nas opazamo znake zablod, v katere so zabredli Francozi. Ne rečem, da je to kriva kraljevska vlada, pač pa so krivi nekateri petrificirani ministri, ki so hoteli, da naj vladajo povsod za celo državo enaki predpisi, čeprav so kulturne prilike pri nas povsem različne. Kulturne razmere v južni Srbiji so povsem drugačne od onih v Savski in Dravski banovini. To se mora vedno upoštevati, ako se hoče ohraniti v državi red in mir. Temeljna napaka naše uredne prosvetne politike je mišljenje, da se da od zgoraj navzdol uganjati neko državno političnim željam in skominam prirojeno kulturno politiko. Mi vidimo, da se pri nas vse vodi od zgoraj na vzdol, a naravno je, da se postopa obratno. Treba je pričeti pri malem človeku, pri seljaku, vzgajati ga in iti postopoma navzgor, in napraviti tak program, ki bi bil za osnovne šole, za srednje in visoke in zlasti pa za klasične gimnazije, ki so elita kvalitetne šole, primeren. Škoda je in jaz silno obžalujem, da je takoj po uedinjenju tedanji minister prosvete g. Svetozar Pribičević ukinil toliko klasičnih gimnazij, ki so veliko boljše nego realne — vsaj po mojem mnenju. Bolje je, da se povrnemo nazaj h klasični vzgoji, ker bi samo na ta način lahko dobili ljudi, ki bodo nacionalisti ki bodo kot zdravniki, učitelji, profesorji, kot duhovniki samostalno mislili da ne bodo pod vplivom javnega mnenja, da ne bodo mislili, da jim je časopis evangelij, minister svetinja, ampak da samostojno vse prevdarijo, da se ne bodo ozirali ne na levo ne na desno, ampak šli po začrtani poti nasproti svojemu cilju, katerega so spoznali za pravilnega. Srednja šola naj ne napolnjuje samo razuma z znanostjo, marveč naj oblikuje in obrazuje vso dušo, zlasti pa značaj. Gospodje narodni poslanci že zadnjič sem menil, da je prav, da se pri nas vzgaja v duhu državne-ga edinstva. Ali, gospodje bolje je, da se najprej vzgoji mladina v moralnem in etičnem duhu, da postanemo, vsi dobri in pošteni ljudje brez izjeme in razlike, ali je kdo Srb, Hrvat, ali Slovenec, samo da je pošten, da ne bo gledala samo na denar, da ji denar ne bo bog (Ploskanje). Pri nas je potrebno, da se velika važnost polaga ne samo na nacionalno vzgojo, ki je često materijalistična, ampak da se vzgaja v duhu medsebojne ljubezni, verske tolerance in sprave, da spoštujemo vse kar je posameznim krajem sveto, da spoštujemo vero, srbsko historijo, ki je tudi naša historija, prav tako kakor hrvatsko in slovensko zgodovino in katoliško vero, ker vse to je naše, jugoslovensko. Na ta način bi ne bilo separatizma. (*Odobranje.*)

Na srednji šoli in univerzi bi moral biti profesor ne samo profesor, ampak tudi prijatelj in tovariš dijakom. Mi vidimo, da se na srednjih kakor tudi visokih šolah profesorji prav nič ne zanimajo za dijaško življenje izven šole. G. minister prosvete dobro ve, kako se v Zagrebu kakor tudi na vseh ostalih univerzah profesorji

za dijake nič ne zanimajo, oni so samo predavatelji, ne gredo pa med dijake, da bi jih vodili kot je vodi svoje dijake veliki češki profesor, oče češke omladine predsednik češke republike Massaryk. Tudi jaz sem imel prilike v Ljubljani razgovarjati se z akademiki. Rekli so mi: „Gospod poslanec, mi smo popolnoma zapuščeni, nihče se za nas ne zmeni.“ Če bi se profesorji brigali malo bolj za akademsko mladino, bi ne postali komunisti, ampak bi se vzgojili v jugoslovenskem državnem duhu.

Hotel bi opozoriti g. ministra prosvete na odobrene učbenike v katerem se pasusi, ki so za Hrvate in Slovence cerkev in katoliško žaljivi. Po izjavi predsednika kraljevske vlade jaz ne bom o tem govoril, da ne pride v javnost, ker vem, kako je važno da se tu modro govori. Če bi videli vsi oni, ki so v tem domu napadli razne katoliške in pravoslavne cerkvene dostojanstvenike, koliko škode bodo te izjave povzročile, da so škodljivi za ohranitev verskega miru, ne bi nikdar tega storili. Zato jaz nočem tukaj govoriti, ampak bom to napisal in na ta način opozoril g. ministra prosvete, da se stvari ki žalijo Hrvate in Slovence in katolike iz učbenikov črtajo. Oni cenzor, ki je ta učbenik pregledal, ni vedel kaj je za Hrvate in Slovence škodljivo kot ne more vedeti Slovenec ali Hrvat, kaj je za Srbe žaljivo. Zato bi se moralo pri sestavi učbenika konzultovati visoko kvalificirane ljudi, ki so v resnici jugoslovenski orijentirani, ki poznajo celokupno naš narod, konzultirati bi se morali naši pedagogi srednjih in visokih šol pri sestavi učbenikov.

Potpredsednik dr. Avda Hasanbegović: Molim Vas gospodine poslaniče, Vaše je vreme na izmaku. Molim Vas, da završite.

Gospodje narodni poslanci. Poslušajte, kaj se je pri nas v Dravski banovini zadnje dni zgodilo. Banska uprava je izdala razglas, v katerem protestuje proti pastirskemu listu škofov in je ukazala učiteljem, ki so bili še bolj papeški nego sama banska uprava in so napadli župnike, kaplane in škofove. Rekli so, da se škofje lažejo in še razne reči so govorili. Napadali so cerkveno oblast in zgodilo se je, da so otroci ljudskih šol vzklikali: „dol Jugoslavija“. Kdo je kriv teh izrekov? Mar otroci? Ne učitelj, ker ni postopal s pedagoškim taktom, kriva je banska uprava, ki se je pre naglila. Ne sme se žaliti cerkve, ne države. Še eno prošnjo imam do g. ministra. Važno je tudi vprašanje, da se naj poročene učiteljice, ki so poročene s srezkimi načelniki, majorji, advokati in drugimi bogataši, penzionirajo ali odpuste. Mi imamo v Dravski banovini, kakor je rekel g. minister prosvete, mnogo moškega in ženskega naraščaja, in ta naraščaj bo zamaň čakal na namestitev, ker mu te poročene učiteljice odzamejo mesta. Zamislite, gospodje, kako mora biti pri srcu mlademu učiteljskičniku, ko vidi da ima mesto učiteljica poročena, in dobro situirana, on pa ne more dobiti službe. Zato pa začne vpiti „dol Jugoslavija“ in postane komunist. Ni čuda, če je tako. (Odobranje)

Zato bi prosil in apeliram na te učiteljice, če so res Jugoslovanke, naj same izstopijo iz službe in naj dobe trimesečno odpravnino.

Potpredsednik dr. Avdo Hasanbegović: Gospodine Pavliču, Vaše je vreme prošlo, molim Vas, da završite.

G. Alojz Pavlič (nastavlja): Prosil bi g. ministra, da se naj ukine šolnina na srednjih in visokih šolah, ki je povzročila toliko nezadovoljstva, uvedejo naj se strogi izpiti na srednjih šolah, (Glasovi: Tako je) enako tudi na univerzah, ne pa da se uvaja šolnina, radi katere siromašni dijaki ne morajo študirati. Bil sem na kongresu v Cetinju in razgovarjal s črnogorskim dijaki, ki so mi rekli: „G. poslanec, Vi ste odpravili trošarino na vino in žganje, uvedli ste pa šolnino, kar je silno žalostno.“ Zato bi jaz prosil, če hočemo vzgojiti narod, kakor je treba, da se šolnina na srednjih in visokih šolah ukine, da omogočimo vsem dijakom, zlasti najrevnejšim študiranje. To sem hotel povedati in izjavljam, da bom v nadi, da se bo to vpoštevalo, kar sem iznesel, glasoval za predloženi proračun ministarstva prosvete. (Burno odobranje).

Потпретседник Др. Авдо Хасанбеговић: Има реч г. Милан Ђуковић.

Милан Ђуковић, господо народни посланици, прошле године, када сам говорио о буџету Министарства просвете, ја сам констатовао да се тај буџет сваке године смањује, али сам изразио своје задовољство да се ипак највећи део и фактор тога буџета, најважнији његов елеменат за просвећивање народно, буџет за основну наставу, повећао за 8 милиона динара. Ове године немам ни тога задовољства, јер не само што је просветни буџет мањи за округло 32 милиона него је и сам буџет за основну наставу и народно просвећивање мањи за 18,814.424 динара. Ја нећу због овога кривити и осуђивати г. Министра просвете, који је у своме говору онако јасно и искрено истакао недостатке, које он најбоље познаје, а у неколико и своје незадовољство са овим стањем, али, констатујући ту непријатну чињеницу, ја морам да се пожалим на данашње тешке економске и финансијске прилике, које нас нагоне, да морамо штедити сваке године и у овој грани државне управе, где је потребна највећа издашност.

Према буџетском нацрту ми имамо или имаћемо у току нове буџетске године 24360 учитељских лица, запослених у основним школама и на раду око народног просвећивања, или један учитељ отпада на 575 становника. По бановинама, господо, овај се број знатно мења. Највећи је број на жалост у оној бановини, којој ја по своме изборном срезу припадам, у Врбаској бановини. Он је тамо два пута већи него у целој Краљевини. У Врбаској бановини једно учитељско лице долази на 1218 становника. Ево колико има учитељских лица у појединим ба-

новинама: у Дунавској бановини 5016, у Савској 4758, у Дравској 3840, Вардарској 2404, Моравској 2123, Дринској 1791, Зетској 1658, Приморској 1331, Врбаској 821, или само за 200 више него на подручју управе града Београда.

Ове су цифре, господо, поразне, јер је ова разлика огромна. Према овоме можете мислити колико је незнатан број основних школа у Врбаској бановини, која има преко милион душа, и колика је неписменост у томе крају. Пре установљења бановина, стање у томе крају, у двама областима баналучкој и бихаћкој, из којих се састоји Врбаска бановина, било је још горе. Захваљујући енергичном раду бана г. Милосављевића и бившег начелника Просветног одељења г. Др. Глушца, они су за две године 1930 и 1931 успели, уз припомоћ народа, да саграде и отворе преко 100 основних школа у тој бановини. Срез, који имам част заступати у овоме високоме Дому, по величини је трећи у бановини, он има преко 92 хиљаде душа. И у економском и привредном погледу, он стоји и рачуна се међу боље срезове наше бановине. То се, дакако, огледа и у просветном погледу; у Срезу дервентском има 40 основних школа, од којих 38 државних и 2 приватне професионалне, часних сестара. Релативно узевши, ја бих могао бити задовољан са овим стањем, и ако ни из близа то стање није такво, да би човек могао бити потпуно задовољан. Ја нећу дуже да вас замарам и да излажем детаљније просветне прилике овога среза, али хоћу само у неколико да вам илустријем, јер мислим да ћу вам овим пружити најбољу слику наших просветних прилика, нећу да кажем у целој земљи, али свакако у највећем делу наше државе. Из тога ће се видети како је тек жалосно просветно стање у другим срезовима, где су финансијске и економске прилике много неповољније него у томе срезу.

У првом реду имам да нагласим да основну школу полазе за половину мање него што има за школу способне деце. У Срезу дервентском од 13 хиљада за школу способне деце иде у школу у свега 5.800, а преко 7 хиљада за школу способне деце, не иде у школу, јер или немају места у школама које постоје, или у најближој им околини нема школе. Али има још један недостатак на који је указао г. Министар просвете у своме експозеу, а то је велики број одељења у постојећим школама која не раде никако. И у моме изборном срезу има таквих непопуњених места у постојећим школама. Тако у Дрвенти 2, у Босанском Броду 2, у Очаку 1, у Календеровцима 1, али, што је још горе, имам три школе у 3 села, подигнуте прошле године, али које не раде, јер Министарство просвете није послало учитељско лице. Ја мислим, да се ово ни у ком случају не би смело догодити. Лакше је сносити, ако у једној школи нису сва места попуњена, јер

ту остали наставници могу да се испомажу. Али замислите у једном крају, где је сељачки свет поднео много муке, напора, трошка и кулука да кроз годину или две сагради основну школу и када је све готово и намештај унесен, школа не може да ради, јер Министарство просвете не шаље наставника. Ја мислим, да би паметна просветна политика имала да се води у том правцу, да од оних школа где ма више учитеља одуземо по некога од њих, али се никако не сме догодити да једна школа, која је тек основана, не ради уопште, јер не може да добије ни једног наставника.

Господо, ми се морамо забавити и квалитетом рада у основним школама. Ја нећу да се упуштам у стручан рад наставника, али има утицаја који су толико јаки, да многи учитељи и крај најбоље воље и способности, не могу постићи добре резултате. То је због тога, што су наше постојеће основне школе претрпане у појединим разредима. Ја ћу вам навести малу статистику о броју школских љака у моме срезу. Има једноразредних школа, где у једној соби има 83 ученика, па 71, 77, 90, 85, 91 итд., затим по 100, 101, 142, па чак и 148. Можете замислити какве резултате може постићи такав један учитељ у школи са 148 ученика у једној соби. То више није основна школа, то једва ако је алфабетски течај.

Господо, још на један недостатак желим да укажем г. Министру просвете, о ком је јуче говорио г. др. Остојић, а мислим и сви моји предговорници. Ради се о издржавању школа. Иста она стара песма одјекује и чује се у свим крајевима нашим. Није боље ни у Врбаској бановини ни у мом изборном срезу. Ту треба нарочито истаћи, да су прилике у некадањој Босни и Херцеговини у том погледу сасвим другачије него у осталим нашим крајевима. Ви знате, да ми нисмо имали до 1928/29 године уопште организованих сеоских општина. До године 1930, на територији некадање Босне и Херцеговине, држава је издржавала школе и подмиривала материјалне издатке давајући једној школи од прилике 4—6.000 динара, а од како су организоване сеоске општине, то издржавање прешло је на општине. А какво је то издржавање? Прво немојте замишљати, да су наше сеоске општине, нарочито оне у Врбаској бановини, сличне сеоским општинама рецимо у Славонији, Банагу и т. д., где општине постоје деценијама, па можда и вековима, где су села ушорена и привредно њихово стање много јаче, где општине могу наплаћивати и по 200—300% приреза. Код нас у Врбаској бановини не могу сеоске општине наплаћивати већи прирез од 30%. И онда, питам ја вас, је ли могуће са тако малим прирезом, а те општине немају никаквог другог прихода, подмиривати административне и остале потребе и уз то на време, тачно и издашно помагати школе.

Школе у мом изборном срезу не осигуравају се на време дрвима, послужитељима се не издају плате, немају прибора за чишћење, учитељ нема за што купити канцеларијски материјал, општине не плаћају станарине учитељима који немају стана у натури, учитељи сами издржавају своје школе, плаћају и хране послужитеље.

Госпођица Вела Неудиновић издала је у селу Кораћу до сада преко 4.000 динара послужитељу, што ваљда никада неће наплатити, а учитељици Викторији Гаврић дугује општина Плехан преко 5.000 динара станарине. Ако у селу случајно имаде имућнијих трговаца, онда учитељи тако рећи отимају од њих њихов општински прирез и тиме издржавају школу. Једна сеоска школа није добила дванаестину, нето највише 60%. Школе у Лужанима, Трстенцима, Жеравцу, Кладарима, Божинцима и Доброј Води није добила ни 20% за ове три последње године. Школе у Лужанима и у Жеравцу добиле су за прошлу годину само по три дванаестине. Школа у Лужанима вије окречена већ две године. Због несташнице дрва морало је доћи више пута до прекида рада. Због новчане и привредне кризе знатно су редуцирани школски буџети и са по 5 и 6.000 динара сишло се на 3 и 4.000 динара, али се и та свота не плаћа тачно. Неке општине уопште нису у стању да издржавају школе, особито ако имају на своме подручју више школа. Ја мислим да би ту једини лек био да држава, односно бановина, прими на себе издржавање тих школа, па нека бановина уреди са општинама, како ће доћи до тог свог дохотка за школе. (Узвизи: Тако јел)

Господо, прошле године био је један велики потрес, од кога се средње школе још ни до данас нису опоравиле. То је била редукција средњих школа и пензионисање и отпуштање оноликог броја наставника. Ја сам и прошле године са овога места заступао тезу да ми немамо превелики број гимназија нити превелики број интелигенције. Ја сам то и статистичким подацима доказао. Али нама у томе погледу не достаје једна добра статистика. И Министарство просвете учинило би велику услугу свима, а нарочито јавности и народу, ако би у томе погледу припремило потребне податке и ако би их предало јавности. Јер ми треба да знамо, колико годишње свршавају ниже гимназије, колико их свршавају годишње вишу гимназију, колико њих завршавају годишње стручне школе, колико имамо дипломираних филозофа, инжињера, медикаинара и т. д. А да бисмо могли ухватити крај и рачун колико би од тих људи могло добити намештења у државној или приватној служби, ова је статистика неминовно потребна. Ја сам неки дан имао једну статистику при руци. Не знам је ли тачна, али се ту наводи број лекара у појединим државама у сразмери са бројем становништва. Број лекара нарочито, ја

то истичем, није у нашој држави у сразмери и са бројем становништва. Ја знадем шта значи народно здравље за наш опстанак и будућност, и ја мислим да ће и наш данашњи поштовани Министар просвете, који је био одличан наставник баш на медицинском факултету, овом питању поклонити нарочито интересовање.

У Аустрији на једног лекара отпада 837 становника, у Шпанији 1010, у Канади 1066, у Швајцарској 1140, у Грчкој 1166, у Немачкој 1237, у Данској 1346, у Белгији 1460, у Норвешкој 1550, у Француској 1596, у Шведској 2660, у Румунији 2879, у Бугарској 2900, у Пољској 3100, а у Југославији, која долази на последње место, 3450 душа.

Ето вам, господо, опет доказа за ону моју прошлогодишњу тезу да ми немамо превише интелигенције. Ту вам је најбољи пример са лекарима. Разуме се, а ја сам то и прошле године говорио, да су се скоро сви млади лекари збили у велике градове и разуме се, да је онда ту велика конкуренција и све тежи услови за живот. Али ови млади лекари треба да иду на село, и не треба одмах да траже по 10.000 динара месечног дохотка. Нека буду они з дољни са једним приходом њихових колега у државној служби који имају исте квалификације као и они, и онда се само може још додати нека стотина динара месечно ради осигуравања у случају старости и изнемоглости, пошто државни чиновници имају пензије.

Наше средње школе, гимназије, нису подједнако, нити су праведно распоређене, исто тако као што је случај са основним школама по појединим бановинама. Савска бановина на пример има 31 гимназију, Дунавске 25, Зетска 15, Вардарска 12, Моравска 12, Дравска 12, подручје града Београда 10, Дринска 9, Приморска 6, а Врбаска бановина долази опет на последње место, јер има свега 4 гимназије и од тих четири гимназије само су две потпуне у Бихаћу и Бањој Луци, а две су непотпуне. Ја понављам оно што сам и прошле године казао, да би требало извести, ако се већ не мисли на оснивање нових гимназија, извести бар један праведан распоред у појединим бановинама. Јер, господо, није право — што је случај био код партијских конјуктура — да се у једној бановини подигне велики број гимназија, а у другој врло мали, и то нарочито није право данас кад тог партијског разлога нема и кад више не одлучују партијски и лични интереси.

Господо, Врбаска бановина у целој источној половини нема ни једну средњу школу, а ту су седем срезова. Ове четири гимназије што имамо, оне су размештене у средини и на западу бановине. Ја изражавам жељу среза који заступама, да је неминовна потреба да се у Дервенти, у којој је 1922 године била основана гимназија, па укинута 1929 године, иако је већ била подигнута до седам разреда, да

се та гимназија реактивира не само из разлога које сам навео, него и зато што Дервенга има све услове за опстанак те гимназије, јер је то релативно јевтино место и има велику државну зграду која је била за ту сврху направљена тако, да у тој згради може бити смештена једна велика гимназија, заједно са станом за директора, са великом гимнастичком салом и широким и пространим двориштем.

Што се тиче учитељских школа, о њима, као стручним школама, имам друго мишљење. Заиста, оно је поразна чињеница коју нам је споменуо Господин Министар просвете да имаде, ако се не варам, 1000 молбеница свршених учитељских лица, која нису добила места. Само ја не знам како господин Министар просвете мисли томе злу доскочити. Ја не знам, хоће ли он покушати на исти начин, хоће ли поћи истим путем као и његов претходник, укидајући поједине учитељске школе. Јер то је једно врло важно, локално питање, веома осетљиво. Ако фактично Г. Министар просвете види да не може, да није у стању, с обзиром на буџет, дати намештење свим тим свршеним учитељским лицима, можда би се могло за једну годину дана, можда и друге године, учинити овако нешто: затворити једне године прве разреде. Затварањем неће настати никакав потрес у дотичним местима. Остаће ипак остали разреди. Неће се бунити они, који су почели у школу ићи, а они који су можда намислили да уђу у школу, сада ће у место у први разред отићи у какву другу, стручну школу, или ће се уписати у пети разред гимназије.

Мени је, господо, врло жао да у финансијски закон нису ушли они амандман главне управе југословенског професорског друштва, којима је свима циљ унапређење и побољшање наше средње наставе. Ипак малочас, разговарајући о томе са Г. Министром, морам изразити своје задовољство да је он рекао да ће накнадно бити унесен један амандман о побољшању стања наставника средњих школа који су данас заиста у заостатку према својим друговима истих квалификација.

Питање директора средњих школа врло је важно питање. Директор у средњој школи врло је важан фактор. Директор у средњој школи није оно, што је управитељ основне школе, или ректор високе школе. У основној школи учитељ је за један разред, он је и наставник и предавач и васпитач. Ректор високе школе, више је претставник универзитета, високе школе, води административне послове, — а иначе сваки је наставник, сваки професор, у своме предавању потпуно самосталан.

Претседник Др. Коста Кумануди: Господине посланиче, ваше је време протекло.

Милан Ђуковић: Одмах ћу, Господине Претседниче, да завршим. У средњим школама један исти наставник предаје у неколико разреда а у

истом разреду више наставника. Ко ће бити веза између тих наставника? Јер најважнији моменат је у средњој настави, поред стручног знања и педагошке вештине дотичних наставника, сарадња појединих наставника у једном те истом разреду. Ако, господо, те сарадње нема, онда неће бити добро Васпитна страна читавог завода у главном је у рукама директора. Јер наставник, по своме позиву, нема ни времена да се тиме толико бави.

Директор је онај, који даје тон школи, који ствара школску праксу, и од вештине таквог човека зависи — ја мислим у 90% случајева, и успех наставе и васпитање у дотичној школи. И зато је потребно на те школе да долазе што спремнији, што ваљанији, и ако хоћете и што амбициознији људи. Ту је мало спречавао чиновнички закон, и г. Министар је изјавио, да ће то поправити на тај начин што ће одмах доћи у важност одредба Закона о средњим школама, да на средње школе за директора могу доћи и нешто млађи наставници, а не тек онда, кад стану мислити на пензију.

Ја молим Г. Министра, да све оне жеље, које му је главна управа југословенског професорског друштва поднела, у колико оне спадају у његову компетенцију, да их повољно реши, нарочито га молим, да реши њихове молбе оправдане, да се за приватне испите морају плаћати извесне таксе. Јер, господо, наставници средњих школа једини су, који морају вршити један приватан посао без икакве зараде и награде. Тиме ћемо ми мало спречити и навалу, а ми се и онако тужимо, да имамо навалу на средње школе редовних ученика, замислите господо, навалу приватних ученика, који дођу да прбају, хоће ли моћи да положи први и други разред, јер не рескирају ништа и не плаћају ништа! Поготову је то оправдано, јер министарски изасланици, који треба да присуствују свима испитима, не могу то да чине, јед на једној школи, где се полажу стотине испита, не могу изасланици ни да привире, а камо ли да присуствују тим испитима. Они добијају свој хонорар, а наставници ништа!

Још бих само проговорио о једном питању, које су и предговорници додирнули, а то је питање наших школских уџбеника. Имају два начина издавања школских уџбеника. Има начин слободне конкуренције и имаде начин или систем монополисања. Код нас је заведен начин слободне конкуренције. Такав је био у предратној Србији и у многим данашњим културним државама. Хтело се тиме да се даде слободна угакмица. Како се данас поступа? Кад писац напише уџбеник, пошаље Министарству просвете на оцену и одобрење, а овај упути Просветном савету, и овај изабере три стручна референта, који обично нису из једнога места; поднесу реферат, ако је реферат повољан, Министарство тај уџбеник одобри, т. ј. оно само допусти, да се у школама

може предавати по том уџбенику. Даље се Мини-лико један родитељ каже: "или четворо старство не брине, нити препоручује. Сад је ствар писца, односно његовог издавача, који могу само рескирати. Кад штампа књигу, онда по слободној одлуци и уверењу сгрудних наставника уводи се у школу. Ја мислим да идеалнијег начина не би могло бити, да се избегне тако сваки протекционизам, али видите и у тој доброј ствари увукле су се и рђаве ствари. Фактично се догађа и догађало се да се без икаквог оправданог разлога мењају уџбеници тако рећи сваке године. То је изазвало револт родитеља и због тога јавност тражи, да се заведе монополисање уџбеника од стране државе. (Узвизи: Тачно). Један наставник буде премештен у другу школу, он је у претходној школи употребљавао један уџбеник, он се на њега навикао, и прва му је дужност по његовом мишљењу да уведе тај уџбеник, без обзира какав се уџбеник пре употребљавао.

Господо, ми имамо закон о уџбеницима, вероватно ће га г. Министар просвете провести. Требало је претходно имати уједначени правопис, требало је имати једну терминологију и номенклатуру, и коју по најновијој изјави г. Министра исто тако имамо, и мислим да ће г. Министар приступити организовању тога посла. Дотле, ако се то започне ове године, требаће најмање две три године, док дођемо до јединствених уџбеника ја бих господину Министру учинио једну сугестију и предложио ово: да за ово време овог провизоријума не допушта мењање уџбеника тако често као до сада. Нека на пр. изда наређење, да се један уџбеник, који је уведен ове године, мора на тој школи употребљавати најмање четири године, и после четири године, ако дође, до држаних издања, свршено, а ако не дође, овда тек после четири године, моћи ће се уџбеници подврћи ревизији.

Али овом приликом бих скренуо г. Министру пажњу и на ово: није само потреба средње школе за ово, него још више основне школе, а ево зашто. Држава на крају крајева није обавезна да излази у сусрет родитељима, који шаљу децу у средњу школу, јер нема тога закона, који би приморао родитеље да шаљу децу у средњу школу, али ми имамо закон, који приморава родитеље да шаљу децу у основну школу, па је и право, да држава изађе у сусрет родитељима и да појевтини школске књиге.

Ја сам прошле године био у своме среском месту, у Дервенти, на почетку школске године, па сам видео двојицу учитеља, где иду по чаршији од дућана до дућана, купе прилог, да купе школске књиге за сиромашну децу. Кад је тако у једном месту, у једном прилично напредном месту, ви можете мислити, како ли је тек на селу у данашње доба, кад сељак мора платити за уџбенике првог разреда 25 динара, другог разреда 35 динара, трећег 55 динара и четвртог 65 динара. И сад узмите, ко-

деце у разним разредима, мора потрошити за те уџбенике?

Зато препоручујем Г. Министру да, ако мисли завести државне уџбенике у наше школе, у првом реду нека заведе државне уџбенике у основне школе.

Захваљујући г. Министру на оволикој вољи, коју показује у своме раду, нарочито у његовој намери да изведе корените реформе на свима подручјима наше наставе, изјављујем, да ћу гласати за предложени буџет.

Председник **Dr. Коста Нумануди:** Реч има наредни посланик г. Милош Драговић.

Милош Драговић: Кад се један крупан посао сврши, онда човек одахне и каже: Хвала Богу! Исто то могу казати сад ја, господо, кад је у нашој просвети учињен један корак, а то је да је на чело наше највише просветне институције дошао један човек, који уноси пуно разумезања у просветну политику и који ће без све сумње дати тим својим радом врло добре резултате на једном хаотичном пољу, где је било ваздан политичких прегањања и партиско-политичких тенденција.

Сви велики народи, па и наш, у првом реду имају да благодаре за своју културу својој интелигенцији. Али најјача грана те интелигенције то је учитељство наше, које долази у широке народне слојеве, где му је поље рада, где живи и где се стално занима својим пословима.

Ја признајем, господо, да су учитељи увек били носиоци народне мисли, васпитавали народ у националном духу, поред културног и просветног подизања.

И данас, господо, у нашој младој држави треба у првом реду посветити сву своју пажњу нашој интелигенцији, и нарочито учитељима, који имају да дубоко у народну душу уклешу југословенску мисао и да створе оно, што су створили у маленој Србији: народну фалангу за одбрану од свакога и од свих утицаја.

Данас је нарочито тешко, господо, да се кроз наше просветне институције спроводи та просветна политика, јер ми имамо једну младеж тананих нерава, поред тога интелигенцију, на коју врло штетно утиче улица, на коју врло штетно утиче мода, на коју врло штетно утиче у опште целокупни друштвени варљиви блесак, и која чак шта више сваким даном све више гура ка лакомисленом животу. Ту школа има да се бори са том несретном улицом, има да се бори са друштвеним поретком, има да се бори са варљивим друштвеним блеском и да у нашој интелигенцији подиже дух, да је духовно обогати. У ту службу морају да се ставе све те институције, сва друштва и све школе и сви наставници у првом реду, и сви морају бити хармонични и ту се морају допуњавати и узајамно потпомагати до пуне мере.

Господо, ја морам да констатујем једну болест друштва: то су биоскопи. Не биоскопи у правом смислу, него биоскопи какви су данас, биоскопи без цензуре, где се тамо гледају провале, крађе, љубави ет цетера. И никада се није видело, да та средњошколска омладина иде нарочито у те биоскопе да гледа програме, који ће њој фактично дати и нешто добро и корисно.

Узмите само, колико несреће чине биоскопи нашој сеоској младежи, која је случајно отишла две три године у гимназију и услед материјалних средстава вратила се у село, неспособна за земаљске послове и неспособна за школовање, да под утисцима фантастичним који се гледају у биоскопима, подају се крађама и опште врло лако животу.

То исто могу да приметим и нашим позориштима, којима се врло много дало — то констатујем, господо, да се позориштима нашим врло много дало, али сва та позоришта не врше ону улогу, коју су вршила она предратна путујућа позоришта, где су бојем водили националну политику са дасака, гладни и жедни. Данас наша позоришта дају публици оно што публика жели, и данас публика води позориште, а не позориште публику, и то је жалосна чињеница, господо! Не сме се прећи преко тога! Узмите овако једну ствар: видите репертоар нашега Народног позоришта у Београду: домаћи репертоар је врло редак, а највише лаки шлагери, оперете и т. д. (Др. Милослав Стојадиновић: Резолуција књижевника то је осудила.) Осудила је и то са пуним правом, јер и ако ми не резервишемо свих 6 дана у нашем позоришту за домаћи национални репертоар, а само један једини дан у седмици за те који воле модерне обртаљке, онда наша позоришта неће вршити ону мисију, коју су дужни да врше.

Господо, само типичан случај да наведем. Један мој пријатељ у Скопљу написао је позоришни комад, зове се „Репоња“.

Крстио га оним именом, како су наш сељачки елеменат у војсци називали у најтежим мукама. Да, господо, али тај комад својом појавом у Скопљу учинио је врло леп и врло добар утисак, тако да је бурно поздрављен. Хвала Богу, ја сам сасвим случајно, присуствовао тој представи. Такав се комад не даје на београдској позорници, јер њега потисну друге ствари.

Да се вратим, господо, сада на средњу школу, у којој, по моме уверењу и по моме мишљењу, нема континуитета између основне школе и те средње школе. Док је основна школа претежно васпитна са темељним основним образовањем, дотле настаје прекрет са средњим школама, у којима се пази искључиво на образовање ученика, да прошире круг свога знања, а васпитна страна је до апсурдума заостављена. Дозволите ми, да пре рата, кад сам ја био ђак, није тако било. Ја сам био екстремиста у

социјалним схватањима, и једнога дана мене зове мој катихета и почне са мном да разговара о социјализму. Ја му благодарим, јер је вршио своју наставничку дужност, те сам многе заблуде, које сам као млад ђак имао да унесем у моју душу и да акцептирам да се у мени уроде, о извесним стварима, поправио и дотерао на своје место. Тога данас нема. Наши наставници по средњим школама, без претеривања, и сувише су бирократизирали своју наставничку дужност или немају методе, не предају предмете тако, да то што предају, предају лако, да постане потпуно духовно дано ђаку, него предају сувише бирократски и не воде рачуна о томе, да ли то ђак разуме, него виде, да ли зна при прозивци или не. Како је то схватио ђак и до тога дошао, да ли механички или не, и о томе се не води рачуна. То је велики недостатак код наставника. Ја не могу да се помирим с тим, да средњешколски наставници не дају љубави у толикој мери да са васпитне стране средњошколску омладину упуте правим путем, да се духовно богати и свеопште образује. Ја бих, господо, увео овде једну новину по средњим школама, што мислим да се и сам г. Министар неће противити, јер је то у његовој власти врло лако административним путем или уредбом учинити, да се рад наставника по средњим школама цени према успеху предмета, које предаје ђацима. Јер, господо, по чему ја добијам петицу, а 51% ученика, којима предајем један једини предмет, добија слабу оцену? Неко је ту крив, и ја у првом реду осуђујем наставнике. Друго, господо, што морам предочити а то је, да се обилаз наставни програм подеси приликама, да се избаци све што је непотребно и сувишно, а да се унесе само оно, што је потребно. Јер, господо, морамо признати да је наставни програм превелики у данашњим средњим школама.

Сад ћу, господо, да пређем на основну наставу. Наша основна настава, мора се признати, за ових 14 година од како смо се ујединили, коракнула је гигантским кораком напред, само се код основне наставе мора учинити једна тешка замерка школама, из којих излазе наши учитељи, тешка замерка исте онакве природе, коју сам учинио код кадра средњошколских наставника. И ту излазе људи без практичног умења, без практичног знања и без практичног свлажења. Они износе само теорије које нису могле многа начела тако брзо да пренесу у праксу. И, господо, није чудо, ако та млада, идеална учитељска душа са еланом дође у село да ради свој високи задатак, вађе се потпуно разочарана, јер није имао ко да га научи, како ће да ради на пракси. С тога разлога, молио бих г. Министра просвете, да у току идуће буџетске године, или још боље до краја ове школске године, учини

нешто овоме помањкању праксе, управо поправи, да се постави стални школски надзор, који ће прихватити те младе људе, који долазе на терен. Вероватно може се учинити приговор да је то скупо, али, господо, и ако је скупо, неопходно је, а оно што је неопходно нека је и скупо.

Господо, сталан школски надзор потребан је још и ради тога, што ће дисциплина међу учитељима одржати њихов рад и њихов позив на висини на којој треба да буде, а у првом реду пријатељским саветима. Ја бих молио једну другу ствар, да г. Министар, ако је икако могуће, реформом закона учини то, да се наша основна настава одвоји од опште управне власти. Одвоји, господо, јер је то потребно. Ја ћу вам навести један пример. Био сам школски надзорник и слушао сам где поједини срески начелник обилази школске надзорнике у општењу са учитељима, па још обилази по школама и тера наставнике да испитују децу, а он скине капут и седи у кошуљи. Господо, молим вас лепо, то су стаари које се дешавају по основним школама и које се не могу дозволити јер су штетне. (Гласови — Тако јел! — *Јосип Стајкић*: То ваљда неће бити сада!)

Господо, не бих никако могао пропустити прилику а да одмах овде не кажем и једну другу ствар, а то је о сталности учитељској. Ја сам за то и сваки је од вас за то, да учитељска сталност буде пуна све донде, док се учитељ не огреша о свој високи позив, док свој високи позив држи на висини, док народу буде ауторитет, и док деца буде наставник, али само дотле, јер не може никако да се дозволи, као што је био случај да један учитељ претвори светосавску прославу у збор против председника општине. Господо, молим вас лепо, да вам поменем и други случај, где су учитељи на светосавској прослави повадили револвере један на другога. Ти су људи онемогућени као наставници на таквим местима. Ја бих молио, да се њихов позив и њихов положај брани најенергичније све дотле, докле су исправни наставници и док су добри људи, који имају своје понашање као што треба. Али преко тих граница не штитити никога и немојмо пледирати за бруталну учитељску сталност јер она брутална учитељска сталност може тим да буде изиграна, може да буде исмејана од оних људи, којима тако високо не лежи учитељски ауторитет и учитељски позив на срцу.

Издржавање школа то је такође једно питање, које се само по себи намеће и то као врло крупно. Општине издржавају школу и раније док су биле у могућности издржавање је било лабаво, повремено добро, повремено врло рђаво, а сада услед немаштине, никако.

Те околности економске и тешкоће наилазе на пуно разумевање код наших учитеља и они би били задовољни и са оним што је минимално и неопхо-

дно, али и тога немају, те бих стога молио да се путем једног расписа у споразуму са г. Министром унутрашњих послова изда наређење свима среским начелницима, а преко њих општинским судовима, у коме ће се изрично тражити и захтевати да ни један претседник, ни један кмет и ни један општински деловођа не може примити своју плату док не буду задовољене најлементарије потребе основне школе. Овде, господо, не треба издавати законе, али треба издати једну овакву оправдану наредбу и то што пре.

Господо, питање уџбеника у првом реду мора се врло озбиљно схватити. Ми немамо, господо, после 14 година унифицирану нашу основну наставу, немамо још сталних државних уџбеника, него лутамо, а има и случајева где је то било предмет страховите корупције. Ја вас молим, господо, да схватите ту потребу да ми имамо Просветни савет коме без сумње неће бити тешко да изврши унификацију уџбеника и да за увек нестане тога лутања. Г. Ђуковић изнео је да се у једној школи ради по једним уџбеницима, а у другој школи са другим. Ја бих молио г. Министра да састави једну специјалну комисију од чланова Просветног савета и да јој стави у дужност да изврши унификацију уџбеника, наравно, да се при том у програм унесе оно што је најпотребније а све непотребно избаци, јер су и основне школе преоптерећене. (Мин. просвете *Др. Станковић*: Завршен је већ наставни план). То је онда још боље!

Једна апсолутно потребна ствар је, и то, да се упознајемо, да се за прве две године мешају учитељи и служе у оним крајевима, одакле нису. Ја бих пустио и захтевао да нам Хрвати долазе у Србију и да раде по основним школама. (Гласови: Врло добро!) Па ако увиде, да треба да нас мрзе, да им нисмо браћа, нека нас бар познају, нека виде како живимо, нека чују шта мислимо о држави, па ако налазе да треба да нас мрзе, нека се врате у своје крајеве, и нека кажу истину о браћи српскога племена, а не овако да живе под илузијама. Ја сам сретан што у своје срезу имам 5—6 Хрвата, на које сам нарочито пазно и у свакој прилици питао, како се осећају и да ли желе да се врате тамо, а они су ми увек одговарали: ми одавде не идемо! То значи да се познајемо. То је резултат узајамног познавања, истинит и срећан.

Ја бих молио г. Министра да и све приватне ове школе затвори. Апсолутно! Приватне школе нарочито за ону децу која подлежу обавезној настави, јер кад настане обавезна настава, онда ту не може нико више да се меша.

Још бих молио једну ствар, а то је да се данашњи Закон о народним школама измени и саобрази фактичким потребама и приликама, јер је штур, контрадикторан и треба га дотерати. Он је требао да

буде дотерав једним правилником кога, хвала Богу, за ове две три године немамо.

Ето, господо, сад да завршим и да вам пружим задовољство, и себи и вама, изјашњавајући се, да ћу за овај буџет гласати. (Пљесак и усклици: Живео!)

Пошаретседник Карло Ковачевић: Реч има народни посланик г. Милан Петковић.

Милан Петковић: Господо народни посланици, просвећеност, која се добија кроз основну наставу у основној школи, јесте или бар у најмању руку треба да буде, у садашњем 20 столећу, оно најосновније и најелементарније право сваког грађанина културне земље у области просвете. После оног материјалног насушног хлеба, у 20 столу, које се радо и назива столеће културе и цивилизације, на прво место долази потреба основне просвете, која је такође насушна потреба сваког нашег грађанина. Ова насушност основне просвете намеће нам се, господо, по сили замаха умнога напредовања и развијања у свему свету, у 20 столећу. Ко хоће да схвати, како је велики размак између онога, који је исконструисао својим умом, својим развијеним и прогвећеним умом, аутомобил и аероплан, ко је исконструисао телефон и телеграф и сва друга модерна техничка оруђа, ко хоће, господо, да то схвати, да схвати колика је тај размак, тај ће осетити у својој души колика се неправда чини оној нашој браћи, нашим грађанима, којима није ни основна просвета доступна. А тих, господо, тих и таквих има велики процент у нашој земљи. Има крајева где насељени простори у дужини по 30 км., и у ширини преко 20 км. немају ни једне основне школе, а на томе простору живи 10—15—20.000 душа. Ти су крајеви, господо, у Дринској бановини и то баш у срезовима, који чине средину ове бановине, а то су срезови Зворнички, Сребрнички, Власенички, Кладањски и добар део Тузланског среза. У свакоме од ових срезова, господо посланици, и господине Министре, има простора у дужини, као што рекох, од 20—25 км. а у ширини по 10—15 и 20 км., а да на читавом том простору нема ни једне школе, иако на том насељеном простору живи по 10—15.000 душа.

У реферату начелника Просветног одељења Дринске бановине, који је прошле године поднесен банском већу Дринске бановине, стајало је тврђење, да у Дринској бановини, нарочито у њеним централним срезовима, овима које наведох, у читавој Краљевини Југославији влада највећи процент неписмености, јер се у неким срезовима, као у Зворничком и Кладањском, процент неписмености пење до 94%. У Зворничком срезу у 6 општина, које се ређају једна до друге, на простору у дужини преко 40 км., а у ширини преко 25 км., нема господине Министре, ни једне једине основне школе. Истина у две општине од ових 6 општина граде се две школе и оне ће бити вероватно убрзо готово, а че-

тири општине остају и даље потпуно без и једне једине школе, а на томе простору живи, господо, најмање преко 30.000 становника и тај простор сигурно по површини, износи преко 600 км², а то је сигурно површина једног осредњег среза.

Ја знам, господо, када у једноме срезу суседном овим централним срезовима Дринске бановине, Рогачичком срезу, за време туђинске управе, није било више него четири основне школе, две државне, једна у среском месту, једна у једној другој варошици, а на селима ни једна, него је било свега две конфесоналне српске школе. Данас у томе срезу има преко 25 основних школа. Значи, господо, ослобођење је дошло овом срезу у пуном смислу речи и они су се ослободили и од таме, а суседни срезови овога срећнога среза још и данас и даље чаме у тами, па вас молим, господине Министре, да се обратите са што више помоћи на ове централне срезове у Дринској бановини, која такође заузима и централни положај у нашој држави.

Према програму начелника просветног одељења Дринске бановине требало би у овим централним срезовима подизати три до четири школе годишње у свакоме срезу, па да се за шест до седам година изради онолико основних школа, колико не би било много, него би се тек могло рећи, да су ти срезови приближно подмирени са школским зградама. Зато, господо, разумећете ме што сам, налазећи се у непосредној близини ових срезова и што је ту и Срез власенички, који имам част претстављати, што сам одмах, чим је израђен буџет Министарства просвете, одмах узео и погледао партију која је одређена на помоћ за грађење основних школа у сиромашним крајевима. И на моје велико изненађење нашао сам да је у овогодишњем буџету та ставка врло мала и чак мања, него што је била у прошлогодишњем буџету за 1 милијон динара. Ова ставка у предложеном буџету предвиђена је свега у суми 2 милиона динара. А није давно било, господо, када се је по 2 милијона и више давало помоћи из државних средстава за градњу основних школа по једној јединој жупанији, а не за читаву државу.

Господо, ја искрено да кажем кад сам наишао на ову цифру, ја сам замерио Финансијском одбору, који је вршио исправке појединих партија и позиција, које су предложене у првобитном предлогу буџета Министарства просвете. Из извештаја Финансијског одбора види се, да је Финансијски одбор вршио извесне измене баш и у буџету Министарства просвете, и када је дошао до ове партије која носи број 291, а која се односи на помоћ за градњу школа у сиромашним крајевима, није се на ту партију ни осврнуо ни повисио је ни за један динар, а партију пред њом под бројем 290 која је одређена за издржавање школа за домаћнице и разне течајеве

повисио је са 176.000 динара. Ја се, господе, не слажем са оним предговорницима који су указивали на велику своту овогодишњег предложеног буџета Министарства просвете. Не слажем се ни са онима који су подвргли критици тај буџет и рекли да оволики буџет апсолутно не би смео никако бити. Ја се не слажем с њима, али се не могу сложити ни са оним члановима Финансијског одбора, који нису имали на уму ове и овакве крајеве, а то су све делови наше Отаџбине, што нису унели за тај циљ бар двоструко већу своту, него што је предложена у предлогу министарском.

Ја, господе, немам тачне статистичке податке о стању основне просвете у осталим бановинама наше Краљевине, али сам убијеђен, да ни једна бановина, изузев Врбаске, не стоји слабије у погледу основне наставе од Дринске бановине. (Један глас: Вардарска!) Не стоји с обзиром на простор и број становника ни Вардарска горе од Дринске. Ако погледате у предлогу буџета, видећете да у Вардарској бановини има предвиђено места за 1408 школских надзорника управитеља и учитеља, а Дринска бановина има свега 1282 предвиђена места школских надзорника, управитеља и учитеља, а Дринска бановина је већа по простору и броју становника него Вардарска. Да је дао Бог да буде боље и ја не бих имао ништа противу тога, него бих се томе само радовао, јер би лакше било помоћи две него три бановине које су у томе погледу оскудне.

Зато при оваквом стању и при оваквој ситуацији основне просвете у Дринској бановини, ја хоћу са овога места да учиним апел и на вас другове и на господу посланике, а и на вас г. Министре, да и од ове скромне своте, која је предвиђена као помоћ за грађење основних школа, да се већим и претежним делом те партије обрати пажња Дринској бановини, не би ли она бар приближно стигла по броју школа и по броју својих писмених синова остале своје сестре бановине. Овај апел, ја упућујем у пуном уверењу да ће Г. Министар разумети и схватити ту нашу молбу, а ја то своје уверење оснивам и на свему овоме, што смо данас чули од Г. Министра, када је излагао свој експозе о буџету Министарства просвете. Јер сам у томе експозеу осетио не само његово правилно разумевање и схватање, него сам осетио још и нешто више и потребније од разумевања и схватања; осетио сам добру вољу његову и искрену љубав за све крајеве наше Отаџбине, да би се сви ти крајеви једнако просветно у свакоме погледу почели и наставили даље развијати. То уверење које сам стекао из експозеа и говора г. Министра, то су потврдили и остала г. г. предговорници. И они су извели су својим говорима и нарочито истакли и подвукли једно велико признање господину Министру и велико убеђење, да ће садашњи господин Министар лично учинити све што

може у границама буџетских могућности, да изврши потребне реформе, не само у основној, средњој и великошколској настави, него да ће се такође обратити и оним крајевима наше Отаџбине који су у просветном погледу заостали, а који су такође део наше целине.

Многа господа предговорници расправљали су лијепо и стручно многа питања из области основне, средње и великошколске наставе. Ја сам их слушао с радошћу у уверењу, да њихови крајеви не оскудијевају у школама, па немају потребе, да се баве питањем градњи школа, него се баве питањем што бољег и успјешнијег рада већ постојећих школа. Ја се томе искрено радујем, и вјерујем, да ће ме и та и сва остала господа посланици другарски помоћи у мом апелу, да се — како мало пре рекох — од одобрене суме за помоћ за градњу школа у сиромашним крајевима, даде већи дио на дринску бановину, и то на ове најоскудније крајеве.

Господе, ја ћу још само са неколико речи да се осврнем на једну ствар коју су истицали и многи предговорници, па зато није потребно да то детаљно образлажем, јер је довољно образложено од стране стручних лица, учитеља и професора. То је питање једнообразности школских уџбеника. Због тога што до сада висмо имали једнообразних уџбеника, ми смо много трпили и морално и материјално. Морална штета састоји се у том, што се процес нашег националног амалгамисања и претапања успорио и што је наше национално стапање и срађање, у колико треба да буде потпомогнуто и основном наставом, сигурно одгођено за неколико година. Материјална штета потиче отуда што многи родитељи, имајући у једној основној школи двоје или троје деце, не могу исте уџбенике да употребе за млађу и старију децу из разлога што се ти уџбеници стално мењају и вазда нови препоручују. У унутрашњости наше земље створено је због тога уверење, да се с тим уџбеницима прави само једна нечасна трговина. (Одобравање и узвици: Тако је.)

Господе, неколико предговорника дотакли су се и питања упрошћења процедуре за добијање дозвола за подизање основних школа, нарочито у погледу упрошћења школских планова и то нарочито због материјалних разлога. Ево како у том погледу стоји ствар у четири до пет срезова у средишту Дринске бановине, који и онако оскудевају са школама. На два три места у тим срезovima у задње две три године, иницијативом самога народа, покренуто је питање подизања школа, и верујте, господине Министре, да је морало протећи годину и две дана, док се је добио план, док је комисија изашла на лице места да изабере место за школу, док је срески начелник као члан комисије саставио извештај спровео га техничком одељку, а овој Банској управи. Док су се све те формалности проводиле, протекла је равна

једна и по година дана (Један глас: И три године.) Ја износим конкретан пример, где се је десило, да је од онога времена кад се у народу појавила жеља да се подигне школа, па до времена кад је тај акт са извештајем комисије дошао до бановине, протекло годину и по дана. Ја вас молим, господине Министре, да овоме посветите нарочиту пажњу и да настојите да се упрости ова процедура. Господине Господо, у данашње време ни у крајевима, где на простору од 600 квадратних километара, нема ни једне основне школе, ту не може да се приступи подизању зграда за школе, ако се не поступи по оном плану који је прописан. Питам вас, да ли је оправдано држати се тачно прописаног плана, и у коме су предвиђени поред потребне учионице и учитељског стана и једна велика просторија за ђачку трпезарију, просторија за бању и још неке споредне просторије, па макар се и не подигла школа. Зар није боље и паметније подићи школу без тих споредних просторија са оним неопходно потребним, а са далеко мањим трошком? Свакако да је то боље него држати се строго прописаног плана одгајати подизање школа на 5—10, па и 20 година.

Ја молим г. Министра, да изволи обратити пажњу на ово што сам истакао, нарочито што се тиче Дринске бановине. Са овим апелом, а верујући да ће г. Министар усвојити ове наше умесне и основане примедбе, ја завршујем и изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства просвете.

Пошпредседник Карло Ковачевић: Реч има г. Милинко Милутиновић.

Милинко Милутиновић: Господо посланици, кад је пред нама буџет Министарства просвете, сматрам за своју дужност да кажем неколико речи у име мога Среза драгачевског. Бићу сасвим кратак, јер је време поодмакло, а нема овде ни посланика, али баш ме за то брига, ту је господин Министар, да он чује.

Господо посланици и господине Министре, позиција за подизање нових основних школа у буџету сувише је мал. Ја бих ту позицију просто удвостручио и онда би, драге воље, гласао за то.

У мом Драгачевском срезу има свега 16 школа. Има их које су склоне паду и оне треба да се или руше па да се зидају нове, или да им се притекне у помоћ па да се оправе. Исто тако има школа, где не могу сви ђаци да стану, па пре подне иде у школу први и други разред, а после подне трећи и четврти или једног дана дође први и други разред а другог дана трећи и четврти. У тих 16 школа има 46 наставника са 2.877 ђака. Кад се узме у 16 школа по 4 разреда, кад се 16 помножи са 4, онда имате 64 разреда а свега учитеља и учитељица 46.

Господине Министре, да ли могу тих 46 наставника учити свих 64 разреда ђака? То је немогуће. Ја бих зато молио господина Министра, да по-

стави још наставника, тако да свака школа добије бар и по једну учитељицу, која би обучавала раду женску децу. Јер има школа у којима нема учитељице и кад сам ја обилазећи општине питао људе, они су ми казали као апсолутно потребно да свака школа има по једну учитељицу за обучавање женске деце.

Господине Министре, фебруара месеца 1932 г., ово молим да прибележите, на молбу одбора школског у Осоници за помоћ да се школска зграда доврши, Министарство је одобрило и преко начелника среског послало суму од 8.000 динара за довршење те школе. Та одлука о додељивању ове помоћи саопштена је школском одбору, и овај је послао признаницу на ту суму. Министарство је издало налог Дирекцији у Сарајеву да се та сума исплати. Међутим, та сума била је већ издата другоме. И сад ја мислим, кад је одбор потписао и послао признаницу, кад је одбору већ било саопштено, да му је та сума додељена, а село је само подигло зграду и недостајала му је само та сума за довршење, онда није смело бити да се та сума исплати другоме а не школи Осоничкој.

У мојој општини, у Горачићу, школа је подигнута још пре 42 године. Она је сада напрсла на три и више места и прети опасност ђацима ако и даље у тој школи остану. Школски одбор тражио је пре пола године молбом, па је чак и новац послао да се израде планови за преправку школске зграде и из Ужица долазио је инжињер, који је прегледао место и имао само да изради планове да се школа неким стегама учврсти или изврше друге неке преправке. Међутим, од тога данас нема ништа, ма да је одбор писао неколико пута и у Ужице и у бановину, али планове о томе никако није добио.

Хоћу сада да кажем да се слажем са предговорником г. Драговићем, у томе, да би требало учитеље из Хрватске слати овамо у наше крајеве ради упознавања са људима, а наше учитеље слати тамо у њихове крајеве, те да једни и други виде како народ мисли, јер ће од тога несумњиво бити велике користи. Ево вам примера. У селу Грабу дошао је пре годину дана за учитеља један Хрват, па су после извесног времена наши људи одмах казали: „Ето, ми смо мислили да су Хрвати сасвим други људи.“ Исто тако и овај учитељ Хрват променио је сада мишљење и вели да је и он сада видео да су наши људи сасвим други људи, а не онакви какве су их тамо у Хрватској замишљали. И овај учитељ Хрват, сада више не жели и не тражи да се врати у Хрватску, јер се и овде одлично осећа. С тим сам завршио. Изјављујем да ћу гласати за овај буџет.

Пошпредседник Драгутин Карло Ковачевић: Прекидам седницу с тим да се настави по подне у четири сата.

Седница је прекинута у 13.30 часова.

— Наставак седнице у 4 сага по подне —
Претседник Др. Коста Кумануди: Настављамо седницу. Има реч г. Др. Вошњак.
Др. Богумил Вошњак: Господо народни посланици, ја немам намере да говорим о целом опсегу југословенске просвете. Ја сматрам, да је југословенска просвета једва необрађена њива. Господо, ја нећу да говорим о својој личности. Ја бих хтео само да кажем, да сам већ 1902 године публицирао своју прву књигу и ради тога хоћу пре свега да говорим о ауторском праву.

Ауторско правни односи су несређени. Контрола Министарства просвете није довољно моћна због недовољних законских прописа. Међутим, баш један велики јавни интерес захтева да интереси аутора буду заштићени, да не остану незаштићени, као што су данас. Приватни агенти немилице и без икаквих скрупула искоришћују свој монополски положај. Они врше наплату ауторских права неконтролисано и без икаквих сталних тарифа, сасвим самовољно.

Уз то они се данас стављају у службу страног капитала, који је непријатељски расположен према нашим домаћим ауторима, и преко ауторског удружења, ми на тај начин директно помажемо да се наша национална уметност угуши, иако она и иначе нема бог зна какве услове за свој развој. Ако се у најкраћем времену не донесе закон, који би регулисао односе тих агената, онда је најприродније, да се укине постојећи закон о заштити ауторског права (Министар просвете *Др. Раденко Штанковић*: Већ је готов нацрт), јер ми смо донели тај закон стварно у интересу странаца и њихових агената и наше ауторе изложили шикани страног капитала.

Господине Министре, извините, ја сам почео говорити о једној ствари у вашем отсуству и сада ћу бити слободан да наставим.

Ја сам са овога места говорио једанпут о побуну анђела и екселенцији, а сада ћу говорити о побуну новинара.

Претседник Др. Коста Кумануди: Молим вас, господине посланиче, да говорите о буџету.

Др. Богумил Вошњак: (наставља), да, ја говорим о буџету.

Ја мислим да је ту једна велика погрешка у целом узгоју нашег новинарства, пошто ми немамо у нашој земљи ни једну новинарску школу. То је у вези са просветом.

Претседник Др. Коста Кумануди: Молим вас господине посланиче, гозорите о буџету.

Др. Богумил Вошњак: Ја ћу доказати, господине Претседниче, да говорим о буџету.

Пошто ја претпостављам једну новинарску школу, као школу која ће у првом реду гајити социјална и економска питања, то сам ја мишљења да би овакву једну школу требало отворити на једном од

наших универзитета и ја мислим, да би то била много важнија од извесних — ја не знам, колико ми имамо филолошких катедра на различним универзитетима. (Министар просвете *Др. Раденко Штанковић*: Осамнаест.) Ипак нешто што би било много важније, то су катедре журналистике на нашим универзитетима и оне би се могле отворити не можда у смислу једне праве катедре, него да би се једноме правноме факултету доделила таква новинарска школа, где би се могло стећи потребно новинарско знање. Ја вас упозорјем да би се једна оваква новинарска школа у вези са правним факултетом могла основати у Љубљани (*Риста Ђокић*: Све ћемо тамо, тамо ћемо и Стандард звучнике).

Дакле, ради тога, пошто је Љубљана један отворен прозор према Западу. Ја бих молио г. Министра, да он ову мисао о једној новинарској школи, која ће нашим новинарима показати, шта је данас главни смисао савременог живота, да то није политичка свађа, да то нису пунктације, — да ту мисао озбиљно узме у разматрање.

Претседник Др. Коста Кумануди: То што говорите не спада у буџет Министарства просвете.

Др. Богумил Вошњак: Наставља то је све у вези са буџетом, јер ја тражим новинарску школу у вези са факултетом.

Претседник Др. Коста Кумануди: По други пут вас опомињем да говорите само о буџету.

Др. Богумил Вошњак: Ово је свакако у вези са ресором Г. Министра.

Господине Министре, пре него што сте дошли, ја сам казао да је наша просвета једна необрађена њива и то услед наших партијских режима пре 6 јануара, који нису дозвољавали да наша просвета пође једним југословенским правцем. Ја се посве слажем са онима који су изразили, да сте ви потпуно створени за ово место. Ја вас познајем као човека неизмерно благог и хуманитарног, јер сам то имао прилике да искусим у једном врло тешком моменту. Тада сам ја видео ваше срце. Сви ми оцењујемо једнога Министра по његовим првим именованима и ја вам могу честитати Господине Министре, да је ваш први акт, ваше прво именовање, оно вашег помоћника г. Дворниковића доказ, да сте ви прави човек, на правом месту и у правој моменту. (*Риста Ђокић* улада у реч и смеје се.) Ти се Ристо, не смеш смејати, јер ти од ове ствари ништа не разумеш.

Факат да је г. Дворниковић првим актом г. Министра именован за његовог помоћника, то спада у ову дебату, јер треба похвалити г. Министра кад је на ово место поставио г. Дворниковића, једног опробаног искреног и ванредно способног Југословена (Жагор). Ја не могу овом приликом да расправљам о свима просветним проблемима које би требало решити. Не могу то да учиним

данас на томе месту, али ја се надам да ћу имати прилике да г. Министру изложим и лично своје гледиште на проблем југословенске просвете. А ја овом приликом хоћу само да кажем да без добре југословенске просвете и без доброг југословенског Министра просвете, нема праве Југославије.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има рач г. Ристо Ђокић.

Ристо Ђокић: Господо, ја не могу правити Г. Министру просвете овакве комплименте као г. Вошњак, али могу рећи једну ствар: да је он честит, добар и вредан човек и да смо ми данас задовољни његовим радом.

Пошто се г. Министар у начелној дебати а и у своме експозеу више бавио средњом школом и универзитетима, ја бих желео само да му скренем пажњу на основну наставу. Ми у нашим селима искористићемо основне школе.

И према Универзитету и према средњој настави основне школе су запуштене. Поред тога што основних школа има мало, једна је ствар што је градња основних школа отежана, и ако не дође грађење школа у руке г. Министру просвете, и не буде имао у своме рсору своје архитекте, него грађење основних школа и даље буде рздило Министарство грађевина, ствар се неће ни у колико побољшати. Према томе моје је мишљење да грађење основних школа треба да буде под контролом Министра просвете. По досадашњој пракси, г. сподо, за грађење основних школа дотале су изврсну дотацију банске управе и док је дошла к мисија Министарства грађевина, док је дошао надзорник путева, и док су друге комисије дошле, та помоћ од 10.000 динара готово је потрошена, јер је на комисије потрошено преко 8.000 динара. Ако хоће да се ради, треба да се ради са вољом, јер народ кад даје зт школу, он хоће да их даје за школу, а не за комисију.

Што се тиче средње наставе и њу треба мало напустити и упутити те људе који иду у средњу школу другим правцем, да могу видети користи од школе. До скоро, господо, ми смо говорили, како немамо интелигенције, док је сад имамо више, него што треба, што је случај нарочито са људима из учитељске школе из Словеније. Та школа лиферује годишње по 600 учитељских снага, од којих може да се само употреби 50 на попуњавање празних места. Кад тако стоји ствар, ја вас питам, шта ћемо радити и како ћемо запослити оних 450 учитеља којих је остало без места, који не говоре српски и хрватски но само словеначки.

Сад, господо, прелазим на Универзитет. Ми не треба да се отимамо да ли ће Универзитет бити у Београду или Суботици, Скопљу, Сарајеву или Љубљани, него моје је мишљење како иначе стојимо пред доношењем закона о компетенцији бановина, да Министар поради да сав терет који Универзитети

изцскују пада 50% њихових издржавања на бановине која има Универзитет. Кад би то било, онда господин Вошњак не би тражио Универзитет за новинаре у Љубљани, него би тај Универзитет требало дати Сарајеву (*Чује се:* Да и оно нешто плаћа!) Ми пристајемо да плаћамо, јер и иначе плаћамо за издржавање онога Универзитета који је у Љубљани. Исто тако сматрам, да он који хоће да уче зт шумарског инжењера, боље да у Сарајеву то уче него у Љубљани, јер у Босни има више шума те би имали и праксу на терену, а друго је због тога, што они који уче Универзитет у Љубљани, не познају наш језик, јер словеначки језик није исто што је хрватски и српски.

Исто тако молио бих г. Министра просвете, да приликом премештаја учитељских снага то врши са више обазривости, јер постоји шикана и ђефова можда и народних посланика, можда и других; и да премештаји буду вршени у доба кад изискује потреба тога и кад треба. Поједина г.г. Министри треба да се спорзумевају, а не да сваки рзди на своју руку, да једно ради бирташ, друго келнер и т. д. и долази до тога, као што је био случај са једним мојим пријатељем, који је премештен из Призрена са женом наставницом, како ће се раставити од жене, кад црквени суд не да да се растави, а Министар не може да је премести из разних обзира. Стога остала г.г. Министри требали би у том погледу да буду у договору са г. Министром просвете, да му олакшају посао, или би морало доћи до целибата, као што је било под Аустроугарском Монархијом: учитељица ако се удала, престаје бити учитељица, или да се ова пажња укаже г. Министру просвете, да се олакша ова работа. Г. Министар просвете водио би рачуна, које су учитељице удате.

О градњи школа мало пре сам говорио, али хоћу да напоменем и то: има у Босни и Херцеговини на многим местима, а у моме срезу познајем две напуштене зграде, које припадају Министарству шума. Обе су зграде на згодном месту, али ради ликвидирања једног шумског предузећа, оне су празне. Оне пропадају, стакла су сељаци разнели — они хвалу Богу и не знају чувати државну имовину — и те се зграде упропашћују потпуно, али Министарство шума противило се, да ове зграде уступи Министарству просвете за основну школу. Верујем, да има тих случајева у читавој држави.

Овде смо јутрос чули лепо излагање г. Мулагића о помагању позоришта и о њиховој потреби. Ја не знам, господо, у оваком времену, да ми икако водимо рачуна о позориштима. Добро би било, ако би позоришта била као некадашња, која су залазила по касабанама и варошима, да мали грађани и сељак види, али давати неку помоцију Београду, Загребу, Сарајеву и неколицини великих градова, милионске потпоре давати, а да сељак и село и

вароши и мале варошице немају ништа од тога и да то иде на њихов заједнички терет, то није прavo!

Ја мислим, да би требало сећи буџет позоришта и стварати путујућа позоришта слично Глајховом циркусу, који иде од вароши до вароши. (Смех.) Пола Београда не би никада видело слона, да није Глајх дошао, па зашто и наше село не би видело позориште, макар под једном церадом?

Ове сам напомене учинио у најбољој намери. Ја се бојим, да нисмо и превише похвалили г. Министра просвете, али верујем у његове добре намере и да ће узети ове напомене, о њима водити рачуна, и зато ћу гласати за буџет Министарства просвете.

Претседник Др. Коста Кумануди: Реч има народни посланик г. Север Варда.

Север Варда: Господо народни посланици, у моме крају живи претежно сељачки народ, који је неписмен и још данас нема основних школа, па има у моме срезу доста села, који вапију за школом, а не могу да до школе дођу. Као пример, навешћу у општини мојој Сињској, село Бителић, које има 350 дима, скоро 2000 становника, а још нема основне школе. Године 1880 било је говора у далматинском сабору у Задру, што Бителић нема основне школе.

Није до сељачког народа, што школа нема, јер сељак моли да му се деца школују, а није ни до општине, која је последњих година показала много иницијативе и допринела доста жртава, па засновада градит десетак нових школских зграда, већ је последица данашње привредне кризе, која онемогућава и општини и сељаку да довршавају или зидају нове школе, јер је народ у великој несташници и биједи и није у стању ма шта да новчано допривесе, а још је мање у стању општина да допринесе, јер су јој финансијске прилике очајне.

Тога ради господо народни посланици, ја држим, да је прва и најпреча наша дужност посветити највећу бригу осигурању сеоских школа е да така свако село имадне своју школу, јер је у данашњици највећа потреба која мора да предњачи сваки наш рад и када видимо како наш сељак жели школу, како наш сељак разумијева важност школе, ми не смијемо да од наше стране не порадиимо све могуће да до тога дођемо.

Ја морам захвалити Господину Министру просвете, на досадашњој помоћи које је Министарство просвете дало за оснивање основних школа а исто тако да га најлепше замолим да у помоћи на усавршавању и оснивању нових школа по селима буде и даље обилато помогао, а ми народни посланици да дадемо Господину Министру потребна изванредна средства да се основна просвета проведе у свим селима и да ову елементарну потребу дадемо нашем сељаку, овом извору, како рече јуче г. др. Ђуро

Остојић, извору наше националне енергије и напретка.

Господо народни посланици, хоћу сада говорити о сињској гимназији. Ова је гимназија била три пута подигнута на потпуну гимназију, а три је пута била редуцирана. Овакове промјене колико неприлика изазивају код грађанста и родитеља лако је схватљиво, јер је то доводило до прекида школовања и до негодовања код грађанства. Последњи је пут сињска гимназија била успостављена на потпуну гимназију након пригодног пропUTOвања кроз Сињ тадашњег Министра просвете г. Боже Максимића, који је, када је видео зграду гимназије и њезин уређај, те чуо молбе Сињана, успоставио понова потпуну гимназију, ва чему му грађанство Сиња трајно благодари. Лањске године пригодном редуције средњих школа, била је редуцирана и сињска гимназија и од потпуне гимназије била је редуцирана на нижу гимназију. Општина у том моменту пуном очаја за родитеље и децу, у најбољој жељи да дођу у сусрет грађанству успоставила је самоусправну вишу гимназију, мислећи, да ће она моћи издржавати све трошкове такве установе, и не слутћи да ће редуциране средње школе понова бити успостављене.

Када су пак, редуциране средње школе прошле године, након кратког времена, понова биле успостављене, на наше велико изненађење све су биле успостављене сем самих четири гимназије и то Сињ, Дарувар, Косовска Митровица и Свилајнац.

Ето, господо, то је, оно што нас боли, то је оно што је најтеже да је 30 и више средњих школа било понова успостављено, а без разлога само 4 горе споменуте школе остале редуциране. Како сам прије споменуо услед тешких привредних прилика које владају у народу, општина је сињска доспјела у немогућност да преузете обавезе удовољава, јер са дана у дан економске јој се прилике погоршавају.

Ако прегледамо број средњих школа у Приморској бановини, то ћемо видети да Шибеник има двије, да Сплит има три, а Мостар двије средње школе и потом осим ових трију мјеста ни једно у цијелој бановини нема средње школе што свакако не претставља никакав превелики број средњих школа у нашој бановини.

У пријашњој Далмацији Сињ као центар загорске Далмације важи иза Сплита и Шибеника као прво загорско место, па са правом тражи да оно што је прије имао и даље уздржи тим пре, што је Сињ сједиште свих државних власти и двају војничких пукова, који је у том погледу за даљњи опстанак потпуне гимназије неопходно потребит како за околишни сељачки народ од 12.000 тако и за школовање дјеце многобројних чиновника, официра и подофи-

цира сињског гарнизона, који иначе нису у стању да школују своју децу. У интересу саме наставе јесте да се самоуправни виша гимназија у Сињу претвори у државну т. ј. да се нижа поново претвори у потпуну државну гимназију, јер би и трошак уздржавања такве гимназије са стране државе био много мањи, него ли онај општине. Општина мора да држи већи број наставника, да хонорише часове, да држи посебног директора и посебну администрацију, што све чини да народ дупло троши него, када би била државна гимназија.

По § 9 закона о средњим школама и сињска би гимназија морала имати своју школску територију и овој би гимназији припадао срез Сињ за 65.000 становника са општинама Сињ, Врлика, Триљ, а сем тога и општине Имотски, Ливно и Гламоча, као што су господа народни посланици ових трију срезова, дали свој пристанак, да се сињска гимназија прогласи као њихова школска територија и онда би 180.000 становника гравитирали на Сињску гимназију.

На темељу горе наведенога, а особито обзиром на тешке финансијске прилике сињске општине, молим Господина Министра да се ова неправда, која је била нанешена прошле године поправи, и да се редуциране гимназије поврате у првашње стање, а сињска да буде проглашена потпуном гимназије.

Пун нада да ће Г. Министар уважити моју молбу, а особито након јутрашњег експозеа Г. Министра, уважајући потпуно његове племените намјере и високи национални правац његове просветне политике, изјављујем да ћу гласати за.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч г. Александар Буквић,

Александар Буквић: Господо народни посланици, — сматрам да је дужност свакога патриоте да поздрави срећну иницијативу г. Министра просвете у погледу преоријентације наставе у земљи и унификације исте. Од какве ће користи то бити за јединство наше државе, лако је схватити. Жалим што наша земља није у стању да одреди веће кредитне за јавну наставу, јер је то прека потреба. Ја то говорим као син Југа, као претставник града Скопља и изјављујем да ћу гласати за буџет.

Молим, међутим, Господина Министра, да ми се дозволи, да учиним неке замјерке у погледу наставе у Јужној Србији почевши од Скопљанског универзитета.

Пронета је вест, да ће се укинути философски факултет у Скопљу, који постоји од пре 13 година и појмљиво је да је та вест узбудила све грађанство, не само Скопља, него и целог Југа. Тај је факултет — сви то осећају служио је и служи као жижа просвете и културе не само за Скопље већ и целе Јужне Србије, и сматрам да је та вест узбунила и наше комшије из Зетске бановине, а

тако исто и све друге комшије из Моравске бановине, чији се синови такође школују на нашем факултету у Скопљу. Скопски факултет основан је пре 13 година, он има своју зграду наслеђену још од турске управе. Такође постоји и студентски дом од прошле године, у коме ће студенти Јужне Србије и осталих суседних бановина моћи да нађу склоништа. Тај студентски дом подигнут је пожртвовањем Његовог Величанства Краља, бановине и скопске општине, као и свију имућнијих општина из Јужне Србије. Студентски дом у Скопљу први је споменик Блаженопочившем Краљу Петру Великом Ослободиоцу. (Сви посланици узвикују: *Слава му!*) Студенти Јужне Србије, живећи у општежителству у дому, напајаће се духом југословенског национализма. У таквој средини сви су студенти у сталном додиру са својим професорима. Код осталих факултета, где има хиљаде и хиљаде студената, нема тога заједничког живљења, и студенти Вардарске и Зетске бановине добиће много од тога општења са својим професорима и добијају поред осталог и светско образовање, које им, може бити, недостаје.

Уз скопски филозофски факултет везана је још једна друга Установа од велике националне важности, а то је Скопско научно друштво, које је састављено и може функционисати једино благодарем професорима факултета. Скопско научно друштво дало је одличне резултате у погледу проучавања Јужне Србије, фолклора, историје, географије, лингвистике, геологије, археологије, етнографије итд. Ти се радови штампају у гласнику Скопског научног друштва од кога је до сада изашло 10 томова на српскохрватском и француском језику. Тај се гласник растура у целој свету и научна друштва из Вашингтона и Токија мењају са друштвом своје научне радове, црпе из гласника драгоцене податке, и благодарем тим публикацијама, многа су научна питања рашчишћена. Благодарем научном гласнику, из кога су научници у свету црпели драгоцене податке, и рашчишћени су многи факсифакти о Јужној Србији у погледу националности њеног становништва. Радови Скопског научног друштва равнају се по својој вредности са сличним радовима Београдске и Загребачке академије, као и осталих научних друштава. Уједно смо, поред Скопског факултета у Скопљу, имали среће да имамо и Народни универзитет. Прву су реч, водили у том Народном универзитету, разуме се професори нашег факултета у Скопљу који су узимали обилног учешћа у предавањима, не само у Скопљу, него и у другим варошима Јужне Србије а la ligne. Замера се Скопском факултету факт, што се у њему школују првенствено студенти из других бановина, а не из Вардарске бановине. И зато, чује се, пао је предлог, да се тај факултет, као непотребан

за Вардарску бановину укине. Међутим, то не значи, да ако се сада не школују наши студенти из Јужне Србије, да се неће у будуће школовати, а што се не школују, томе има два узрока. Јужносрбијанац, или Македонац, како хоћете назовите га, он је више или мање утилитариста, јер је преко сваке мере сиромашан. Студенти из Јужне Србије, нису се усуђивали да посећују филозофски факултет, јер су унапред знали, да ће пасти држави на шију и тражити службу, значи не би иначе могли опстати, а знали су, да пре извесног времена да при истим квалификацијама студенти из Јужне Србије, нису могли бити равни студентима, својим друговима, из других покрајина. Срећом, сада, после 6 јануара, та разлика је настала, и у будуће наши студенти радо ће се уписивати на тај факултет.

Са обзиром на предње, молим Г. Министра просвете, да изволи мени и мојим друговима из Вардарске бановине дати обавештење: стоји ли, у ствари, да се помишља на укидање Скопског филозофског факултета? Укидање факултека у Скопљу, сматрају моји другови из Вардарске бановине, као и они из Зетске бановине, као велику штету по националне интересе Јужне Србије.

Нека ми Г. Министар просвете и другови дозволе, да скренем пажњу на заосталост Јужне Србије у погледу просвете. Лако је појмити узроке због којих смо заостали у просвети, у писмености и у култури. Истина је, да се није могло, у ово кратко време, извршити све оно, што Јужној Србији треба ради унапређења писмености и културе уопште. Крајем 1931 године било је упражњених места у Вардарској бановини 313. Тога истога датума 113 велелепних школа, правих палата у упоређењу са кућерцима села у Јужној Србији, поред којих су подигнута тешком муком сељака, а, такође, и помоћу Краљевске владе, зврјале су празне, и сељаци, пролазећи поред њих, уздисали су жалосно. Срећом, Краљевске влада успела је, у ово кратко време, да поправи ту ситуацију и почетком марта ове године, према обавештењима, која сам добио од Просветног одељења бановинског у Скопљу, у Вардарској бановини, првенствено у т. зв. Јужној Србији, јужно од Качаника, има 133 упражњених одељења, а 23 школе не раде никако.

Ипак молим Краљевску владу и Г. Министра просвете да и поред разумљиве штедње поклоне већу пажњу основној и средњој настави у Јужној Србији и изволе попунити првенствено упражњена учитељска места у Јужној Србији учитељима, који би имали за своју дужност и мисионарско схватање. Севернији крајеви могу пре поднети кратковремени недостатак учитеља него Јужна Србија, која је недавно, пре непуне две деценије, ослобођења и њени грађани у погледу писмености треба што пре да бар донекле стигну своју срећнију браћу на северу

и западу. Рекао сам да би смо желели видети у Јужној Србији учитеље који ће своју дужност схватити и мисионарски, јер на велику жалост кад упоредимо данашње учитеље са учитељима које знамо пре 25 година, који су за цигло 30 динара, са главом у торби, вршили своју мисионарску дужност и као учитељи, и као четници и као писмоноше и као агитатори, онда видимо да не може бити упоређења између данашње генерације и тадашње генерације. Данас имамо учитеља, срећом то су врло ретки случајеви, који се баве лихварењем, зеленашством. Многи од њих, пошто су дошли до лаких зарада, почну живети неморалним животом на саблазан својих сељака. Ко је дуже живео у Јужној Србији познаје чедност тога народа. Саживе се на пример са својом колегиницом, и ако има жену живу и децу. С обзиром на чињеницу да се данас не осећа оскудица у учитељским кандидатима, било би целесходно, да се поведе строжије рачуна о моралним квалификацијама учитеља и учитељица по селима у Јужној Србији, и да се неморални учитељи немилосрдно отпусте из службе. (Један глас: Морал учитеља у Јужној Србији је на висини. То могу само бити изузетци.)

Рекао сам пре да смо оскудни учитељима у Јужној Србији, међутим тврди се да су северни крајеви презасићени прекобројним учитељским снагама, па бих молио да се изврши савесна ревизија у том погледу и да се прекобројни учитељи упуте на рад у Јужној Србији. То је што сам имао да кажем у погледу основне наставе у Јужној Србији, а сада нека ми је дозвољено да кажем неколико речи о средњој настави и то поглавито у погледу Скопља, које имам част да претстављам.

У Скопљу смо имали две гимназије мушку и женску. Било је око 1800 ученика у обе гимназије са две управе. Из разлога штедње укинута је прошле године женска гимназија, те је придодата и спојена са мушком гимназијом.

Оба две гимназије, и мушка и женска, броје око 1.800 ученика. Њихов број расте из дана у дан, јер и Скопље врло брзо расте и напредује, оно данас броји преко 65.000 становника, а 1920 године имало је свега 38.000 становника.

У Скопљу осећа се потреба још за једном мешовитом четвороразредном гимназијом на левој обали Вардара, како би се дала могућност и становницима леве обале Вардара, која је насељена нашим елементом, да њихова деца не морају пешачити 4 км. до гимназије, која је и иначе препуна ученика.

Кавао сам већ да је спојена женска са мушком гимназијом из разлога штедње, а та штедња, господо, износи свега 22.800 динара годишње, ево ја ћу вам то доказати. Пензионисан је директор женске гимназије са пуном пензијом и на њему се уштедило 700 динара месечно. Међутим, тај дирек-

тор је у пуној снази и може комотно да ради још неколико година. Секретар гимназије који је по закону предвиђен, плаћао би се свега 1.200 динара месечно. Све то укупно чини 22.800 динара годишње. Међутим, тај секретар упућен је у приштинску гимназију и тамо, као прекобројан, без часова седи и ништа не ради. Молио бих Господина Министра, да првом приликом поврати нам понова управу женске гимназије, како би обе гимназије могле успешно функционисати и давати повољне резултате.

Кад је реч, господо, о подзању писмености у Јужној Србији, неминовно је потребно нагласити да у свима већим варошицама Јужне Србије треба отворити полугимназије или бар грађанске школе, да би се дала могућност домородцима да добију потребно образовање за вршење дужности по општинама и другим установама. Колико је наш народ у Јужној Србији заостао у погледу писмености и просвећености, можете судити по томе, што у Јужној Србији има пуно претседника општина, кметова и одборника, који су неписмени. Деловође, писари, благајници и остали ситни чиновници по општинама такође нису мештани, јер мештани немају довољно писмених људи, који би могли заузети та места, а ви знате, да су те службе врло скромне и не траже какво факултетско или гимназијско образовање. Покушавало се је приступити организацији земљорадничких задруга по нашим општинама у Јужној Србији. На жалост у томе се није успело, поглавито зато, што нисмо имали писмене младиће, који би вршили функције благајника, писара итд.

У многима варошима Јужне Србије, где је за време Турака била полугимназија као на пример Охрид и друга места, данас таквих школа више нема. А тамо су у своје време имали полугимназије и Грци и Егзархисте. Молим Господина Министра просвете да ово изволи примити на знање. Отварање четвороразредне мешовите гимназије у Скопљу на левој обали Вардара, обећано је Скопљу још 1928 године, а последњи пут је обећање поновио и Министар Г. Максимовић баш у самом Скопљу кад га је као Министар обилазио у 1931 години. Ови захтеви грађана Скопља, који су идеологију југословенства прихватили одушевљено, потпуно су оправдани и основани, те молим Господина Министра да изволи свесрдно ову молбу прихватити и учинити све што треба да Скопље добије ту полигимназију. Изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства просвете.

Претседник Др. Коста Кумануди: Реч има Господин Министар просвете.

Министар просвете Др. Раденко Станковић: Господо народни посланици, о многим питањима, која су детаљи буџета Министарства просвете, нисам Народној скупштини дао обавештења приликом свoga

експозеа из разлога што је време за дискусију врло ограничено, те сам се и ја због тога морао ограничити у своме говору само на оно што је најосновније.

Господин народни посланик из Скопља изволио ми је поставити питање, и ја стога треба сада да отступим од овог принципа и да господину посланику дам одговор на то питање. Постављено ми је питање, да ли Влада мисли да укине, приликом реорганизације универзитета и доношења закона о томе, Скопски филозофски факултет. Ја молим господина посланика да се задовољи са овим што ћу да кажем. У оквиру овога буџета нема ни помена о томе да се универзитети реорганизирају, а најмање о томе да се неки факултети укину или не. Нека ма господин посланик дозволи да на то питање резервишем одговор кад будем изишао пред Народну скупштину са предлогом закона о томе питању.

Мислим, да сам дужан објашњења господину народном посланику о Скопском филозофском факултету и у томе, погледу што могу рећи, да господину посланику нису изгледа биле познате многе ствари, јер да су му биле познате, он би говорио о свима другим потребама Вардарске бановине, само не о потребама на томе факултету, јер ствар са тим факултетом изгледа овако. Прво, тај факултет је један уникум у свету из разлога што на 1,5 милиона душа има 2.100 основних школа и онај који има само толико основних школа, па још вели да нису задовољене све потребе, тај има један чудан луксуз да издржава и један факултет и то још крњ. Кад би господин посланик овде говорио о свему што би требао да говори, онда бих ја могао и да разумем ту велику бригу да се тај факултет не креће из Скопља. Међутим ситуација са тим факултетом у Скопљу стоји овако. Од свих студената који посећују тај факултет тамо 71 су мушки, а 82 женски, и то 27% аутохтоних елемената. За тих 71 мушкарца, који су на томе факултету, у последње време, јављено је са разних страна, од једног народног посланика те бановине, од управних власти и са других страна, да се ти младићи у суседним варошима скупљају и одржавају предавање о комунизму и читају комунистичке списе. Господо, то је васпитање наше омладине на томе факултету. (*В. Трбић:* Немојте тако говорити, тога има и у Београду!) Што је још страшније и жалосније, управа те школе ништа не зна о тим екскурзијама и о тим студентима који учествују у томе, и управа ништа не зна о томе што о томе знаде. Кад смо о томе тражили обавештења, прошле су две недеље, а та обавештења нисмо добили. Толико је потребно да кажем и да знате како изгледа са ширењем националне свести на томе факултету. Ту сад да ставим тачку. Што се тиче ове

примедбе г. посланика Буквића, која се односи на учитеље Вардарске бановине, да је њихов етички ниво врло проблематичан, дозволиге ми да кажем нешто из свога искуства о учитељима уопште. Ми имамо у нашој земљи близу 25.000 учитеља. Ја сам више од пола године у овом ресору Министарства просвете, и имао сам довољно прилике, да се уверим, да наш свет јако изражава разне анонимне ствари против наших учитеља. Али ипак и поред свега тога, ја вам на своју реч изјављујем, да није било до данас ниједног случаја који би био за осуду. Ја вам изјављујем, да од тако великог броја учитеља, није било ни једнога случаја, да се неки учитељ негде огрешио о етичку страну свога живота, и стога ја могу да изјавим, да наши учитељи стоје на таквој висини моралној, да можемо тиме бити поносни. (Опште одобравање и пљесак у Народној скупштини. Милош Драговић обраћајући се Буквићу: То је срамота, ако си ти казао, Буквићу, да је такав морал код наших учитеља. Жагор и граја).

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч народни посланик г. Мита Исаковић.

Мита Исаковић: Господо народни посланици, као најстарији међу нама, тражио сам реч, иако сам је од стране г. преговорника у начелној дебати оспорено право да ми старији посланици не треба да учествујемо у раду Скупштине, бојећи се, да ако се по годинама долази на министарску столицу, неће моћи млађи људи да сачекају да буду министри. Народна пословица вели: „паметни људи питају старе, па и децу, за савет.“ Господо народни посланици, ја ћу да скренем пажњу на једну неправду која је учињена у нашој отаџбини укидањем четвороразредних гимназија.

По закону о радњама, деца која су свршила основну школу, а немају 14 година, не могу ступити на ма какав занат, а до тог времена остају без занимања до навршене 14 године, што врло рђаво утиче на васпитање деце. Господо посланици, ја ћу да вам напоменем један конкретан случај са гимназијом у Свилајци Среза ресавскога, која постоји око 60 година, и она је прошле године аутоматски затворена, иако има све услове. То је, господо, једина просветна установа у центру Ресаве, где је прва српска књига у Манастиру Манасији руком штампана. Чим је Г. Министар укинуо гимназију, општина свилајачка била је принуђена да тражи дозволу да продужи рад у гимназији.

Ми смо тражили дозволу да продужимо рад у гимназији, и онда је по дозволи Г. Министра издржавање гимназије прешло у општинске руке, и општина је издржавање унела у свој буџет уз припомоћ ђачких родитеља, те се та гимназија и данас са великим тешкоћама издржава.

Господо народни посланици, ја мислим да није право да један крај издржава сам своју гимна-

зију, а, поред своје, подноси терет за све државне гимназије у нашој земљи.

Ако, господо, нема буџетске могућности, онда нека све четвороразредне гимназије падну на терет општина и онда би правда била задовољена.

Највеће је узбуђење направљено у грађанству вароши Свилајанца, када су прочитали у Финансијском закону да је стављено Г. Министру просвете на знање, да се установе у Сремској Митровици, Сињу и Дарувару гимназије, које су биле затворене и које су биле самоуправне. Господо, да су нам нижеразредне гимназије потребне, ја мислим да нема никога од нас који би био противан томе.

Сва господа предговорници који су говорили о основној настави, казали су да је основна настава данас каква је, недовољна, и деца су неписмена кад из ње изђу.

Ја бих молио Народну скупштину да приликом примања финансијског закона унесе у финансијски закон да се, поред споменутих гимназија у Сремској Митровици, Сињу и Дарувару, унесе и Свилајачка гимназија, која има своју пространу зграду, сва потребна учила, библиотеку и остало, или бар да изостави у § 25 финансијског закона тачку 7 која говори о претварању самоуправних у државне гимназије, како би Г. Министар могао по реду првенства да претвори Свилајачку гимназију у државну, која има највише услова за то.

Завршујући свој говор сматрам да сам се одужио савести према оним местима и грађанима који, поред своје гимназије, морају да издржавају и остале гимназије у нашој држави. Гласају за овај буџет.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч др. Милан Стијић.

Др. Милан Стијић: Господо посланици, ја са задовољством констатујем и поздрављам изјаву Г. Министра просвете, да ће нарочиту пажњу посветити регулисању питања наставе у грађанским школама.

Ово разумевање, господо, за регулисање тога врло важног питања, у данашњим приликама је и савремено и умесно. Пуних 10 година истицала се потреба регулисања питања школа те врсте, али, изгледа, да није било довољно разумевања од нас за важност и интерес ових школа. Док, на пример, у братској Чехословачкој готово свако дете пролази кроз те грађанске школе, а да и не спомињем и многе друге културне земље, Француску, Аустрију, Немачку, и док Чехословачка имаде преко 2.000 тих грађанских школа, ми их једва имамо нешто преко двеста, око 214. Међутим, у вези са регулисањем питања грађанских школа, ја мислим да треба подићи и углед наставницима грађанских школа регулисањем њиховог чиновничког положаја.

Господо посланици, наставници грађанских школа, осим испита зрелости, матуре, осим практичног испита, полажу још високу педагошку школу, полажу дипломски испит, и кад се враћају на свој положај у грађанску школу, они се сврставају у ранг испод учитеља основних школа.

Господо посланици, исто тако сматрам потребним да се регулише и питање наставника гимнастике у средњим школама и то оних којих за то имају специјалне квалификације. Мислим да овим наставницима треба признати, разуме се у оквиру Чиновничког закона, одговарајући чиновнички положај.

Имајући иначе пуно поверење у озбиљне намере Г. Министра просвете око темељите реформе целокупног нашег школства, ја га молим да при томе послу има у виду и ова два питања, а ја ћу гласати за овај буџет.

Претседник др. Коста Кумануди: Завршен је претрес V раздела буџета, Министарства просвете. Прелазимо на гласање. Гласање се седењем и устајањем. Господа која су против, изволиће устати. Молим г. секретара да чита партију по партију овога раздела.

Секретар Милан Мравље чита: V раздео (Расходи опште државне администрације - управе, партија 188 по предлогу Финансијског одбора).

Претседник др. Коста Кумануди: Прима ли Народна скупштина партију 188, по извештају Финансијског одбора? (Прима). Господа која су против, нека изволе устати. (Сви седе). Објављујем да је прочитана партија усвојена, према извештају Финансијског одбора. Изволите чути даље.

Са овим је Народна скупштина, гласајући седењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини, усвојила цео буџет расхода Министарства просвете, раздела V, и то од 188 до закључно партије 304, према извештају Финансијског одбора.

Претседник др. Коста Кумануди: Објављујем да је Народна скупштина усвојила предлог буџета расхода Министарства просвете раздео V. Сад прелазимо на буџет прихода.

Секретар Милан Мравље чита: Б. Државна привредна предузећа. Расходи и приходи. Предлог буџета расхода и прихода Државне штампарије у Београду, Државне штампарије у Сарајеву и Народног позоришта у Београду, Народног Казалишта у Загребу и Народног Гледалишта у Љубљани, што је Народна скупштина на исти начин примила.

Претседник др. Коста Кумануди: Тиме је, господо народни посланици, буџет Министарства просвете примљен. (Одобравање и пљескање).

Сад бисмо требали да пређемо на VI раздео, — Министарство спољних послова, али, пошто је г. Министар иностраних послова отсутан то ћемо

овај раздео скинути са дневног реда, а узећемо у претрес VII раздео: Буџет Министарства унутрашњих послова. Реч има г. Министар унутрашњих послова.

Министар унутрашњих Послова: г. Живојин Лазич: Предлог буџета Министарства унутрашњих послова који се данас ставља, господо народни посланици, на вашу оцену, претрес и решење, рађен је под притиском тешких економских и финансијских прилика и сходно одлуци Краљевске владе да се свуда штеди до крајних граница могућности, а при томе, да се зајемчи уредно и добро пословање унутрашње управе, чува правни поредак и обезбеди лична и имовна сигурност у земљи, као и државна заштита.

При његовој изради претресена је у три маха и одмеравана свака ставка и потреба, у циљу смањивања, свевши га тако на суму од 551,114.383 динара.

Ове претходне напоре за смањење буџета повереног ми Министарства, увидео је и Финансијски одбор, који је предложени буџет такође свестрано процењивао, па га у главном прихватио са незнатним смањењем, те тако сада имамо дефинитивни предлог од 550,914.383 динара.

Ви знате, господо, да је и лањске године буџет Министарства унутрашњих послова због истих разлога био знатно смањен према прошлости, па се ипак садањи предлог мора смањити према њему за 25,829.784 динара.

Кад се узме у обзир да то смањење, према буџету за 1931-32 годину, износи 100,225.997, а према ономе за 1930-31, 128,156.743 динара, дакле, од буџета који је важио пре две године, смањно за 23%, онда се још јасније види величина напора, који је један овако важан ресор морао учинити у интересу несумњиво неопходне штедње.

Нисмо се ограничили, господо, само на просту редуцију личних и материјалних издатака, већ смо били принуђени редуцирати и саме понеке установе, као што је случај са 10 окружних инспектората и 9 претстојништва градских полиција.

Треба имати на уму, да две трећине од целокупног буџета пада на жандармерију, па сам ипак на томе делу, с обзиром на велики значај жандармерије за државну заштиту и личну и имовну безбедност, могао чинити сразмерно мања смањења — 6,045.900 динара, према 12,643.504 динара, код управне струке и статистике.

Поред око 500 управних и полицијских службеника редуцираних у прошлој години, сада их се по овом предлогу смањује још за 224, те ће остало особље морати уложити максимум труда и пожртвовања да би се огромни послови могли на време и уредно отправљати.

Ви, господо, знате величину послова који се

отправљају у ресорту унутрашње управе кроз четири одељења Министарства и генералних инспектора, кроз девет банских управа, управу града Београда, 22 окружна инспектората, 338 срезова, 37 градова са надлежношћу опште управне власти првог степена, девет управа полиције, 32 полицијска претстојништва и 21 комсаријата граничне и железничке полиције, — поред жандармерије која, војнички организована, делује широм целе територије као орган управних власти, по својим правилима и прописима и поред приближно 4.700 општина, које у пренесеном делокругу врше знатан део пословања опште управе и државне администрације уопште.

У режиму од 6 јануара управна је струка, господо, добила новосавремено и јединствено уређење за сву земљу, како у погледу пословања, тако и односа њених службеника.

Код банова и средских начелника уједињени су сви послови опште управе, и на тај се начин остварило начело административног обједињавања и упрошћавања. У струку су ушли млади и школовани службеници са по им духом: да буду савесни и објективни извршиоци закона, да служе народу и да у њему подижу духовну и материјалну културу. И кроз кратко време, ова се је организација афирмирала и углед власти и њених органа је подигнут.

У прошлој години административна одељења Министарства отправљала су уредно и на време своје многоструке послове. Истичем нарочито оне, законодавне природе: израђен је и кроз Народно претставништво спроведен Закон о општинама, као и пројекти Закона о изменама и допунама закона о зборовима и удружењима, Закона о избору народних посланика и Закона о новим срезовима у Врбаској бановини. У изради је пројекат Закона о управи и самоуправним градовима, као и Закон о иступима који ће скоро добити своје завршне форме. Значај свих ових законских предлога, од којих су неки већ и законима постали, није потребно да овде нарочито објашњавам, пошто се о њима прошлих дана у овоме Дому довољно говорило.

У ресорту Министарства Унутрашњих послова спало је и делује, као његово посебно одељење, Општа државна статистика.

У току буџетске 1932-33 године, статистички уреди у Београду, Загребу и Сарајеву интензивно су сређивали грађу из пописа од 31 марта 1931 године. Досада су сређени и објављени податци по полу, домаћинству, матерњем језику и вероисповести из 1931 године, а у штампи су и ускоро ће бити објављени „Статистички годишњаци за 1929 и 1930 годину“, који ће обухватити статистичку грађу из свих области државне управе и народног живота.

Припрема се и пројекат Закона о статистици, толико потребан за успешно пословање ове важне службе, чији сређени подаци претстављају драго-

цени материјал за решење многих питања, а нарочито, оних који се односе на привредне и финансијске програме једне уређене државе.

Врховна полицијска управа са безбедносном службом имала је прошле године врло напоран, али успешан рад.

С обзиром на тешке економске прилике, број, кривичних дела већ је порастао према ранијој години, углавном код оних кривичних дела, која су се односила на погоршане економске и социјалне прилике, као што су дела противу имовине, док се код неких других врста показала смањења. Али, успех у истраживању и хватању учинилаца кривичних дела био је успешнији од оних у ранијим годинама и потпуно задовољавајући, јер је неуспешних остало свега 0.93 према 2½ у 1931 и 3% у 1930 години.

За овај успех има да се захвали не само пожртвованом раду жандармерије и полицијских извршних органа, већ и њиховом усавршавању кроз многобројне школе и течајеве.

Знатан успех имала је служба јавне безбедности и државне заштите и у откривању и сузбијању комунистичке и друге разорне пропаганде и акције, дириговане из иностранства. Случајеви су брзо откривани и кризци подвргавани законској одговорности, што је најбоље парирало ту и такву акцију.

Позната бандитска организација из једне суседне земље показала је се прошле године нарочито агресивна. Њихова акција манифестовала се поглавито у слању агента са пакленим машинама и мањих агенаторских група (тројки—петорки) у циљу напада на важније објекте и поједине државне установе. Овога пута чињени су покушаји и за упаде већих група у нашу земљу. Укупно је било 23 такве повреде границе и упада, у којима је учествовало 127 бандита, али ни један није успео, захваљујући пожртвованој служби граничара и жандарма, не мање и самог родољубивог граничног становништва на Југу, организованог у месним удружењима народне самоодбране, којима је ранијих година раздељено око 25.000 војничких пушака и који, и ако толико кротки и мирољубиви, стално живе на пушци, пазећи да бандити не прођу даље, ако кришом и успу прећи границу.

Групица емиграната, одбегла у иностранство да би избегла одговорност за почињена кривична дела и отуда помогнута, такође је појачала своју акцију противу наше земље преко двеју граница.

Покрај старих метода: убацивање летака и брошура са антидржавном садржином и постављања паклених машина у возовима и по разним местима у земљи, — покушале су, по угледу на комитску акцију, и нове методе: убацивање у нашу земљу оружаних бандита под лажним именом „усташа“. Све у циљу да се код нас изазову незадовољство и нереди, како би се то експлоатисало

у иностранству против нашег државног и народног јединства и послужило смеровима наших иностраних противника.

Али, захваљујући савесном извршењу дужности безбедносних органа, помогнутих од националних елемената, ти туђински агенти хватани су и њихова акција откривана, а жандармерија у Лици и онамошње становништво сасвим су лако и брзо свршили са упалим бандитима.

Не могу, а да не помевем на овоме месту, да има извесних знакова, по којима би се дало закључити да је рад свих ових разорних елемената ван наше земље, управљен противу наше државе и поретка у њој, у прошлој години био вођен по претходно утврђеном споразуму између њих, јер је нарочито пал у очи једновременост и координираност ове акције.

Као што видите, органи власти су и у прошлој години, уз успешну и свесрдну сарадњу народа, радили неуморно и са највећим пожртвовањем да би сузбили ову злочиначку акцију противу државе.

Имамо обавештење, да се и сада припрема још јача акција са упадима многобројних бандита. Сходно ономе како је рађено у Јужној Србији, дали смо потребан број пушака и граничном становништву других крајева, где се бандитски упади преко границе могу очекивати. Јер је само то патриотско становништво желело, осећајући да се ради у првом реду о његовој части и слободи, да на тај случај имадне сигурно оружје у рукама. Поред тога, предузето је и све остало што треба, и ја вас могу уверити да ће подручне ми власти и безбедносни органи и тад извршити своју дужност како треба и, уз потпору поменуте народне милиције и родољубивог грађанства, све те зле умишљаје онемогућити или их у клици угушити, а љуто разочарати оне који те беднике купују и шаљу, само вас молим да их ви у томе потпомогнете пријемом пројектованог буџета. (Пљескање и одобравање).

Претседник Др Носта Кумануди: Реч има г. Јосип Антуновић.

Јосип Антуновић, господе народни посланици, буџетска расправа у начелу је завршена и ми смо синоћ изгласили са великом већином гласова буџет у начелу, којег нам је била поднела Краљевска влада на претрес. Тај буџет, изко је далеко од тога, да би могао одговарати свим потребама земље и теретима народа, ми смо ипак изгласали у начелу буџет зато, јер смо свијесни да, у првом реду, земља не сме остати без буџета, а у другом реду зато, јер смо живи свједоци да је Краљевска влада све учинила, а Финансијски одбор наполе се трудио да буџет сведу у равнотежу. Дезолатне економске прилике које владају на читавој земаљској кугли, незапамћена криза, дерутно стање новчаних завода свију земаља, диктирала је и те како

јаки опрез мјеродавним факторима са манипулацијом државног газдинства. Све је то било уочено и узето у обзир и од Краљевске владе и од Финансијског одбора, а и од нас, господе посланици, који смо буџет у начелу прихватили.

Поред генералних питања, која су саесграно била од појединих говорника у начелној буџетској расправи дебатирана, специјална расправа појединих ресора даје исто тако прилике да се посланик може изјаснити, то јест Краљевској влади ставити до знања, шта сматра за потребним да се поради за његов срез којег он има част претстављати.

Господе, узео сам ријеч у специјалној дебати нашег Министарства унутарњих дјела само зато да илустрирам дезолатне прилике свога среза Биоград на мору. Господе, срез Биоград на мору, онај је срез, који граничи са фашистичком Италијом. Нека села тога среза као: Бибиње, Сукошан, Петрчане, Дикло, Затон, Нин, Земуник итд., тако су близу границе да, када домаћин јутром отвори свој дом, на први поглед, види жвале граничног сусједа, који у њ гледа да га прогуга. Тај наш живаљ тешком муком мучи, да се, у првом реду, отме обмани фашистичког суседа, још тежу муку мучи како да исхрани себе и своју обитељ. Биједа, сиромаштво је среза Биоград на мору, народ нема никакве зараде, нема гдје да уновчи оно својих сиротинских продуката, љети мало жита, мало вуне, масти и уља, то је све што имаде, и то, у врло незнатној количини. Уновчити могу само данас у италијанском Задру, јер му тај град стоји пред кућним прагом. Наши градови су му предалеко, најближи је Шибеник, далеко 100 км. и то без превозних сретстава, јер железнице нема. Ова превелика биједа, то право сиромаштво, то вечито ходење у Задар, да уловче своје артикле и да набаве за тај новац друге кућне потрештине, јесте један од главних узрочника да је житељство насјело обмани наших издајничких синова, који се налазе у иностранству, а други део у унутрашности, који за Јудин новац хоће да продаду своју домаћу груду земље. Ови Јудини синови наговорише сиромашне сељаке нека приме оружје које им дадоше (револвер), нека исте сакрију и када им они поруче, нека то оружје употребе, колико за своју одбрану, толико још више за помоћ њима, јер да ће доћи брзо час, када ће они бити ослобођени те тешке беде која их бије, да ће за њих доћи економски спас, а исто тако боља управа која ће водити рачуна о свим њиховим потребама и дати им бољи просперитет живота.

Господе, таквим паролама лако је било граничном суседу и Јудиним синовима завести у заблуду тај сиромашни дио народа. Јер, господе, ко је глдан тај не позна ни домовине, ни народности своје. Прије живот, а постом филозофирање. Тако несвјесно заварати, неколико њих наседа тој обмани и да

нас треба да преварени исплакују свој грех у тамници. Наша управна власт, као што је и разумљиво, посегла је са репресивним мерама, да се пронађу сви нутарњи кривци. Ове репресивне мере погодиле су не само криве већ и недужне, а то, је господо, велико зло. Нека репресивних мера против издајничких злочинаца, али ако је који недужни страдао, по својим алибиу има да се награди за своје невино страдање. Ја сам се неколико пута обратио на господина Министра унутрашњих дела да изда налог, нека се, ради неколико издајница и злочинаца, читаво насеље не казни. И то радим и овом приликом. Народ мога среза Биоград на мору већ довољно година поднаша халвариј мукe, па је крајње време да се те мукe ослободи. Треба, господо, тражити узроке тога зла и те узроке уклонити. Нагласио сам да један од узрочника тога зла јесте наш гранични сусед с којим мој срез граничи. Народу треба дати могућности да све своје производе увочи у својим ближњим варошима, у свом срезу, да код куће своје може набавити све дневне потрештине за живот, треба му дати могућности за опстанак, а та могућност за живот дати ће му се само онда, ако Краљеваска влада постепено проведе у дело програм рада, којег је Влади поднео Бан Приморске бановине, као што сам сличнога прошле године и ја Краљевој влади поднео. Овај програм рада господина бана Др. Јаблановића, јесте једна дубока студија, једно замашито дело које обухваћа све гране у сваком погледу за опстанак и развитак тога народа. Тај програм рада треба да буде проведен и тада тај народ неће насједати ни граничним суседима, нити Јудиним дочаћим синовима, јер стећиће уверење да у својој држави уз слободу ужива и све артибуте за бољу своју будућност. Треба селима дати школе којих нема, на пример село Горица, Раштане 2.000 душа нема школе, треба у срезу, и то управ вароши Биоград на мору, отворити средњу школу, која школа је потребна за читави северни крај Далмације, тако безусловно потребно је поставити суд у месту Нин зашто сам већ поднео предлог, а не да Нин, и околица треба да превази 45 км. пута и тако људи изгуби најмање два дана за доћи до среског суда. Биоград на мору, основати треба и бискупију са сјелом у Биограду на мору, то би била бивша задарска бискупија, која сада спада под администрацију шибеничког бискупа, треба им направити путове, цистерне и бунаре, да лети не оскудевају на питкој води, да им се мочваре посуше, а не да буду оне узрочником маларије, која болест увелико хара у оним крајевима. Обале треба поправити, луке прочистити, луке обране у пристаништа подигнути, мање уреде, као на пример, поштарске уреде треба поставити, а не да сироте, као на пример село Вир, што 1800 душа чека 12 дана док добије једно поштанско писмо а

зими и месец дана, основати у већим селима за друге и т. д. Све су ове потребе у детаљу наведене у бановом програму рада, па полим Краљевску владу да то приведе у дело, а молим, господо, и вас поштоване другове да ми помогнете код Владе да се све ово у дело чим пре проведе. Овако ћемо само моћи уклонити узрочнике зла, а народ тога среза када види да државна власт води бригу око њега, да му пружа све услове за његов развитак и напредак, он ће се опојити са вером у своју бољу будућност и у будуће ће још више да воли своју државу и биће поносан што је поданик нашег узвишеног Краља Александра I Карађорђевића.

Пре него завршим, хоћу да у кратким потезима споменем да у ово следеће време у ери лавова Св. Марка, пунктација и бискупских посланица, да су и ти факти допринели, рецимо, неко узбуђење. За лавове јесте управо лавовски одговорио Министар вањских дела у Сенату, а ја ћу само да напоменем, да они који су лавове у Трогиру оштетили нису то били Србијанци, како се то хтело импутирати са стране Италије, већ су то били Хрвати Радићевци, данас наши омладинци Југословени. Пунктације добиле су довољна одговора на свим скупштинама по Словенији, Хрватској и Далмацији, те су родиле негативним плодом, јер их је народ са гнушањем одбио. Посланице бискупске, и оне како је познато, нису уродиле пожељно већ негативно, јер у првом реду, многи католички свећеници су те посланице путем јавне штампе осудили, други пак нису по црквама прочитали. У мојем срезу Биоград на мору није прочитао ниједан, а вјерници католичке цркве су ту посланицу одбили тиме што су ступили многи од њих као чланови у Соко Краљевине Југославије. Назад неколико дана, поводом огорчења верника на ту посланицу, састали су се преузвишени црквени достојанственици у Загребу и изјавили су следеће: Да није била сврха посланице да осуде сам Соко и соколске јединице Краљевине Југославије, већ да је сврха била да они осуђују само протуврски дух. Одбацују нападаје од себе да би они били у служби сусједне државе, да би радили против Југославије у којој живе и коју сматрају своју једину домовину, јер су сви синови ове наше земље.

Господо, после једне такве изјаве католичких црквених достојанственика, мислим да би упутно било и ја би молио другове да они који су поднели законски предлог о растави цркве од државе и они који су поднели предлог о изгону Исусоваца, да те предлоге повуку, јер нема никаква разлога да се поводом једне посланице коју је народ сам осудио, и која је остала без никаква ефекта, учини још други непромишљени корак, и да се таквим поступцима односно тражењима, које обухвата предлог закона о растави цркве и изгону Исусоваца изазове верску

борбу међу народом, која би врло погибна могла да буде.

Господо, ја ћу са овим да завршим и, као што сам у начелу гласао за предлог овога буџета, изјављујем да ћу гласати и за овај буџет у појединоствима. (Одобравање и плескање).

Прешедник Др. Коста Кумануди: Реч има г. Миливоје Исаковић.

Миливоје Исаковић: Господо народни посланици, управљати људима није лака ствар. Измирити интересе појединаца са интересима целине, упутити их да иду паралелно, учинити да воља закона буде највиша, створити култ ауторитета власти, притом, зајемчити свакоме основна права, обезбедити га, заштити у праву, научити да поштује и туђе право и право целине, синтеза је напора паметне власти и претставља, колико један узвишен, толико и тежак задатак. Због тога ваљда и наш народ вели: да је власт богом дана! — јер у циљевима издацима власти има заиста нечег божанског, али власт врше људи још увек недовољно савршени, често са извесним негативним својствима, па и због тога, пун успех власти није увек загарантован. У толико више, што људи врше власт према људима. Са тих разлога, није власт увек успешна, па и не даје увек и исте, позитивне резултате. Да власт потпуно успе, потребна је просвећеност, висока свест и високо осећање дужности и права, а највише искреног уверења: да су сви напори власти упућени на то да обезбеде и добро појединца и добро друштва. Кад родитељ кара и кажњава, то још није знак да он не воли; кад власт то чини, она је у положају родитеља и док је у тој улози, она је потпуно на своме месту. Наша власт, поникла из народа, иза народ увек је, — кад је била успешна — имала основне елементе које сам навео, а кадгод је моментално пренебрегла ове, она је крахирала. Ми данас живимо у земљи у којој влада ред и мир. Кад ово тврдим, ја имам пред очима страшне појаве које се догађају у другим земљама, а које зграђају сваког културног човека, па, поредећи све то са приликама у нас, ја констатујем да ми смемо слободно рећи: „Хвала Богу!“ Наша је дужност — у колико до нас стоји, да и сами допринесемо још бољим приликама. Желети је да политичка управна струка буде савршена а она ће таква бити, уколико ми то будемо. Последњих година много се учинило на поправци ове струке. На овоме не сме се стати и мора се и даље напред. Ова струка мора бити најбоља, и зато у њој мора бити најбоље, само оно што је најбоље. Тежња меродавних, да људе с малом школском спремом замене људима са пуном школском спремом, потпуно је на своме месту. Њихова награда, плата, ни данас није онолика колика би требала да буде према деликатној дужности и ономе шта се од њих тражи. Зар је, само примера ради, довољно

што данас примају престонички чланови квартова или чиновници у квартовима? Престоничка полиција у нас је на таквој висини да нам на томе могу позавидети и многи други, па ипак, она је тако мало плаћена, не само да је најјевтинија у свету, него јадни људи немају ни толико колико да не морају да се боре за опстанак. Ово треба поправити што пре. Исто тако треба настојавати да људи са школском спремом у овој струци почну, да у њој теку и у њој заврше каријеру. Без искуства нема успеха и напредовања, не сме бити брзо, јер, што је брзо то је кусо! Младе године нису за старешинске положаје, нарочито у политичко-управној струци. У управљању, колико је потребна школа толико је исто потребно и искуство, а ово се само годинама и радом стиче. Због тога сам ја скептик када видим младог среског начелника.

Таквима се често догађају разни малери, а понекад и такви који доводе чак до дипломатских интервенција. Такви, по некад ослањајући се, у оскуству свога искуства, на туђе, обично локалних величина, постају играчка у рукама других. Дужност је старијих да пазе на ово, да не затварају очи пред чињеницама, да не поклекну пред утицајима.

Власт према свакоме мора бити једнака. Воља закона мора се према свакоме вршити подједнако. Изузеци неједнаког поступања руше ауторитет власти и када то наступи, онда власт није власт. Ни повлашћених, ни подвлашћених! То мора бити гесло наше власти. То је принцип, који нарочито мора бити спровођен баш из саме централе и ја ћу се радовати, ако заиста буде тако.

Државни интерес је да се бановине одрже. Оне су скорашњег датума, нове. Према искуству које се преживљује, измеће се преуређење бановина. Сад су оне недовољно експедитивне. Треба урадити да оне буду брже у решавању, брже у раду, брже у преписци. У својој делатности, ове морају зрочно деловати, јер је нужно да се њихова делатност свугде осети, у свима крајевима бановине и подједнако.

Нарочито, нужно је подједнако поступати у питању радова, поделе кредита и поделе средстава социјалне помоћи. Треба одржати дату реч при установљавању, да ће установе ранијих самоуправа бити попуњавање првенствено људима из крајева који су те установе створили. Бановине морају бити јако обазриве у погледу оптерећења и јако штедливе у расходима; оне морају бити јевтиније. Из њих треба избацити разне хонорарне службенике, јер они много коштају, а заузимају места људима који хоће у бановини да теку каријеру и који су због тога увек јевтини.

Бановине имају један недостатак, јер су седишта бановина далеко од крајњих тачака. Доћи до ових, стаје новца и времена, то потребит свет јако осећа;

гласови против тога чују се све чешће и све више, нарочито, кад је у питању какав мањи посао и кад се на решење по истом чека по месец, два и три. Због тога се овде намеће потреба да се извесни, мањи послови, који су сада у надлежности бановине, пренесу у надлежност окружних инспектора. Кад се ово уради, урадиће се један паметан посао и задовољиће се једна прека потреба.

Пада у очи врло често слање из бановина разних комисија, стручњака, комесара и сл. Понекад то бива месечно и од више лица уједанпут. То много стаје, то није симпатично, а велико је питање: да ли је целисходно. Ја мислим да је уздржљивост у овом погледу врло препоручљива.

Службеници бановинске установе, негдашње Подринске железнице, нису ни до данас разврстани. Желети је да ово буде што пре, бар пре него буду најурени од дошљака, који у овој установи, коју је Подриње, подигло све више, узимају маха на штету Подринаца.

Подринци су својим жртвама подigli бању Ковиљачу и они су, по ранијој концесији, имали извесних повластица приликом лечења. Међутим, бановина је била ово укинула. Тиме је учињена једна велика неправда Подринцима, па ја тражим да се она исправи.

У уверењу, да ће се ове моје жеље имати на уму, изјављујем да ћу, и у појединостима, гласити за поднети законски предлог буџета Министарства унутрашњих послова. (Одобравање и плесак).

Претседник Др. Коста Кумануди: Реч има народни посланик г. Павлич. (Гласови: Није овде!) Пошто г. Павлич није присутан, има реч г. Војко Куртовић.

Војко Куртовић: Господо посланици, у овој дебати о буџету Министарства унутрашњих дела ја сматрам да је неопходно нужно истаћи и нарочито подвући да је безбедност у јужним крајевима од 6 јануара па на свако толико дијаметрално различита од оне која је била пре 6 јануара, да се свака хвала и признање има одати Врховној управи, тј. г. Министру унутрашњих дела и свима његовим сарадницима. Режим од 6 јануара омогућио је ранијим политичким чиновницима који су били крајње партијски затровани, на које су поједине странке, будући на власти, имале огроман утицај, да се ослободе тога утицаја, тј. да воде бригу само о својој редовној дужности и да непристрасно и савесно примењују закон, тј. да управљају само по законским прописима. То свако од нас, који је у непрекидном и сталном контакту са народом, мора искрено признати да је сеоски свет тек дахнуо душом у погледу полицијских шикана од 6 јануара па на овамо. Ми врло добро знамо каквих је све незгода било, каквим су шиканама били изложени поједини грађани а нарочито сеоски свет ради тих партијских размирица, а

то ради тога што је полицијска власт била у рукама појединих странака и, како је која странка долазила на власт тако су ти чиновници морали играти озако како је партијска организација тражила. Данас тога апсолутно нема и ми баш који припадамо овом стању од 6 јануара и овој странци Ј.Р.С.Д., можемо бити поносни и сваки, било сељак, било грађанин, мора нам то признати и признаје да је садашње стање дијаметрално различито од онога што је било пре 6 јануара. Има извесних незгода, то сам у неколико махова одлазећи у Министарство унутрашњих дела истицао, а то је што постоји сукоб између полицијске и жандармеријске власти. Постоји специјалан закон о жандармерији и жандармерија није непосредно субординирана полицијској власти тј. претставницима управне власти, те жандармерија често сама на своју руку предузима извесне извештаје, врши претресе, затвара људе, а да о томе одмах не извештава управну власт. Имам случајева у своме округу да су поједине жандармеријске станице затварале поједине људе и то у групи због неке крађе или убиства и дожали их у претходној истрази по 10—15 дана, па тек онда предавали полицијској власти, односно, надлежном среском начелнику. И кад сам ја улагао протест у својству правозаступника против таког поступка жандармеријске власти, срески начелник предузимао је своје, слагао је акт жандармерији да одмах, тј. у року од 24 сата, преда те људе са рефератом, они су одговирали да се то њега ништа не тиче, кад они буду свршили, они ће их послати. Ја мислим да је закон о тој подвојености погрешан и да ће то по управу земље имати својих реперкусија, имаће због тога што се врло често дешава да жандармерија не слуша наредбе полицијских власти. И тај сукоб надлежности и та претходна истрага коју води жандармерија, врло рђаво делују на грађане, те због тога ја сматрам за дужност да скренем пажњу г. Министру унутрашњих дела да о томе поведе рачуна и доведе у склад ова два тела управне власти, тј. органе јавне безбедности и управне полицијске власти.

Често пута, господо народни посланици, држим да се је и вама то десило, имали сте прилике да видите да поједини жандарм или командир извесне жандармеријске станице прелази границу своје делатности. Често пута ови излажу шиканам грађане из свога подручја и кад се ти грађани жале и иду код срескога начелника, и овај то извињањем потпуно установи, прође по једна до две године дана, а често пута апсолутно је немогуће дотичног жандарма или командира станице преместити из тога места. То долази отуда што је жандармерија самостална и сматра се саставним делом војске. Због тога ја молим господина Министра унутрашњих дела да односно премештаја жандарма дође у везу са г. Министром војске и морнарице, те да у сваком слу-

чају мора уследити премештај једнога жандарма, кад то предложи надлежни средски начелник. Јер у противном случају, господо, ви долазите у један безизлазан положај да, ни средски начелник, ни ви, као народни посланик, па ни Министар унутрашњих дела, не могу вам у оправданом случају помоћи, иако сте до савршенства доказали да односни службеник односно жандарм не заслужује да остане на своме месту, тј. да у најблажијем случају буде премештен. Ја молим господина Министра унутрашњих дела да ова запажања узме у обзир и о њима поведе рачуна.

Сам буџет Министарства унутрашњих дела много је мања него прошле године, али ја ипак сматрам да у томе буџету има извесних сигура које не би требало да постоје, бар код Министарства унутрашњих дела. То је случај са окружним инспекторима. Ти окружни инспектори, ако су по налажењу Влде и Министра унутрашњих дела тако неопходно нужни, они би морали бити са савршеном спремом и са најбољим квалификацијама, а не да се на те положаје доводе људи само за репрезентацију, који никаквих виших чиновничких способности за те положаје немају. Што се често утврђује у оним приликама када долазе да врше инспекцију за разне неисправности појединим управним властима.

Молећи господина Министра унутрашњих дела, да о овим мојим опажањима поведе рачуна, а с обзиром на оно што сам раније казао, да је безбедност у Јужној Србији данас много боља него што је била пре 6 јануара, ја изјављујем да ћу гласати за овај буџет. (Одобравање).

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч господин Урош Трбојевић. Г. Трбојевић није ту, има реч г. Др. Драгутин Костић.

Др. Драгутин Костић: Господо посланици, ви сте се мало заморили слушајући непрестано о крупним стварима, па допустите да се мало занимамо и ситним стварима; јер, као што знате, села састављају општине, општине састављају срезове, срезови бановине, а бановине државу, али ипак, на крају крајева, ћелија је општина.

Ја сам, господо, имао 18 претседника општина у два среза које имам част претстављати у овој Скупштини и нисам се мешао у њихове послове. Двојица су смењена без мога знања, један на два дана пред новембарске изборе, искључиво што је имао смелости да потпише моју листу, а други је био претседник општине Дуљске, Бајрам Селимовић, најчеститији човек у општини, а који је без икакве кривице смењен, те на његово место постављен Рамадан Фејзулах, човек много мање вредности од онога првога. Напомињем да су обојица припадали бившој радикалној странци и обојица гласали против мене.

Наравно, овај који је смењен, није имао кривице. У Подгорском срезу, на 17,000 становника,

остало је, кад се исплати сав прирез и порез — а општински је прирез имао лавовски део, чистих 44.671 динара за живот становништва. За што? Зато што је у овоме срезу било девет микроскопских општина, и од тих девет микроскопских општина направљене су четири велике општине. И кад су направљене ове велике општине, знајући менталитет месног становништва, ја сам предложио Господину Министру да надлежни буду врло обазриви приликом одређивања четири нова претседника, јер је психа код становништва тога среза специфична. Тамо је, господо, развијена виолентност до максимума. Тамо се добро пази и гледа ко ће бити претседник општине. Пошто је од девет малих општина направљено четири веће, по побитном предлогу полиције, који је четири пута поднет Господину Министру унутрашњих послова, узек су четири стара претседника остављена у четири места која су пуким случајем остала центрим спојених општина. Ја сам, не гледајући ни на какву партијску припадност, молио, само да дођу најпоштенији, а и нови људи. Јер крвава прошлост убелила ме је да тако поступим. Послушали ме нису. Па нека носе одговорност! У две општине су поставили два нова, а у друге две два старе претседника. У оним двома општинама, где су променили претседнике, тако су као пако ствар извели, да није ту ни требало претседнике мењати, јер се догодило да су новим претседницима власти поставиле за кметове старе претседнике! А какав ће ту бити мир и „утјешеније“, ви сами знате! Узмимо Суворечку општину, она је спојена са општином Студенчанском, који су и какви у тој општини људи и шта су радили око положаја претседника, могу да кажем само то да су за шест година погинула три претседника у тој спојеној општини. Прво је погинуо Шериф Зенуовић 1920 године, па онда, Абедин Рамадановић 1925 године, оба претседници студенчанске општине која је спојена са Суворечком и, на крају, Осман Алиловић који је био претседник општине Суворечке, који је погинуо 1926 године. Можете замислити положај осталих претседника код те крваве прошлости. Ја мислим да је у интересу сређивања прилика у срезу, бановини и земљи, да се тако не поступа.

Што се тиче чиновништва, ту поред светлих и добрих примера има и полусветлих. Ја имам једног средског писара, који је поднео озаква документа својој бозови: да је свршио четири разреда „духовног училишта“ у Петрограду, један разред „духовне семинарије“ у Петрограду и две године педагошког института у Петрограду. Из његове се „дипломе“ која је оверена у нашем Министарству иностраних дела и преведена под А. Л. Број 10 од 3 јануара т. г., види да је диплома његова јасна само у једноме, а то да је 1902 године ступио у други разред петроградског духовног училишта. Да је свр-

шио 4 разреда тог училишта, како он званично тврди, о томе нема ни помена. Интересантно је да се у тој „дипломи“ види један додатак исписан руком да је дотични господин „достојан“ ступити у духовну семинарију, али се из акта бр. 1 од 3 јануара 1933 године и бр. 28 од 4 јануара 1933 године издатог од стране Делегације за заштиту интереса руске емиграције у Југославији, који је акт оверен у нашем Министарству иностраних послова под А. Л. бр. 55 од 5-1-1933, најјасније види да је потпуни курс Петроградског духовног училишта трајао четири године и имао четири разреда, и да су се у први разред духовних семинарија у Русији примала само она лица која су свршила потпуни курс духовних училишта, т. ј. четири разреда стиха. Уместо да на основу свих ових званичних података који су за Главну контролу потпуно довољни да се овај чиновник из службе удаљи, Министарство унутрашњих послова шаље све ове „дипломе“ Главног просветног савету, који ће се састати „ад календас грекас!“ А овај и овакав чиновник остаје и даље у једном врло важном граничном срезу да, у стсуству среског начелника, претставља Краљевску владу. У осталом, људи с малим квалификацијама на полицијским положајима у Јужној Србији нису на жалост ретки ни данас, мада је полицијска служба у тој провинцији најделикатнија и да тамо треба слати само најпоштеније и најквалификованије чиновништво. Било је, господо, код нас среских начелника који су „апсолвирали“ основу школу“, па им диплома о томе „пропала у рату“. Који су дипломирали основну школу и имали о томе диплому, који су дипломирали подофицерску школу, а сада имамо једног витеза који је свршио средњу школу. Ваљда ћу и ја у мом срезу једном дочекати среског начелника дипломираног правника.

Неспособност једног дела полицијског чиновништва Среза подгорског, особито Ђегова шефа, констатована је и од стране Министарства унутрашњих дела. Надам се да ће овај чиновник и начелник среза једног врло важног граничног рејона, добити место које му по квалификацијама одговара и престати бити среским начелником, бар Среза подгорског.

Јасно, да је по срезовима овако, кад имамо у самој бановини, у њену центру, царском граду Скопљу, под истрагом око 10 чиновника управе града Скопља, од којих је већ добра половина отлуштена! Кад се ово све догађа у Скопљу, бановинском месту, како ли је у другим местима бановине, иако полицијски и инспекторски апарат није мали. Тако то мора бити — јер је Вардарска бановина удовица, те има надбана и подбана, а бана нема! Молио бих да се престане слати по казни чиновништво на Косово, које не само да је славно, већ је као здрава висораван врло хигијенска. Али ипак се

мисли да је оно санаторијум за поправку рђавог чиновништва. Ја сам, господо, добио једног полицијског писара В. Б. I. 17338/32. по казни у Урошевац.

Шта ће бити са бившим среским начелником Среза неродимског, а сада начелником Среза шарпланинског?

При ревизији општине Урошевачке, која, иако се налази под носом бановине и окружног инспектора, а није 6 година ревизиована, ревизији, господо, изведеној 12 септембра 1932 г. и заведеној под бројем 17954/32, нађено је при ванредном прегледу касе те општине следеће:

1) Бр. 43 Никли Трифуновћу, среском начелнику 1867 дин.

2) Бр. 44 Глигорију Деспотовићу за среског начелника 100 дин.

3) Бр. 45 Тодору Николићу за среског начелника 540 дин.

Све ове кривнице пом. начелника заведене су под Бр. Б. Б. II. Пов. 1841/32 од 12 XII 1932 г. и В. Б. I. Бр. 21065/32.

Благодарени нехату надзорних власти утврдило се је при том прегледу да у каси општине Урошевачке на дан 12 IX 1932 год. има 556.130 дин. 26 пенда по привременим признаницама, при буџету од милион динара.

Поред тога, нађене су неправилности у тој општини које су годинама толериране, а за које је на првом месту крива надзорна власт.

Те су неправилности следеће:

1) На пример, у тој општини благајник је био једновремено и општински одборник. Од 1926 године, па готово до краја 1932 год. тај одборник постављен је за благајника одлуком одбора горње општине бр. 3959 од 18. III. 1926 год., која је одлука потврђена од стране тадашњег среског начелника Среза неродимског бр. 8702 од 23. VIII. 1926 године.

Начелник који је ту незакониту одлуку потврдио, свршио је подофицерску школу и, како зли језици говоре, имао је надимак „лира“, свакако из лирских разлога, јер, као што вам је познато, у Јужној се Србији певају готово искључиво лирске и врло ретко епске песме.

2) Други одборник био је шеф војног и кривичног одељења исте општине, одлуком општинског одбора бр. 262. Одлука суда којом је овај одбор-

ник произведен за чиновника општине вароши Урошевца није ни од какве власти потврђена.

3) Трећи одборник постао је општински мерач по решењу суда бр. 1488 од 4 марта 1928 год. Наравно да и ова одлука одборска, као и горња, није била ни од какве власти потврђена.

Видите, господо, кад надзора нема, како се општинске власти одметну и чине неправилности, свесно или несвесно, и стварају себи кривицу по чл. 71 о општинама, по § 368 о сузбијању злоупотребе у службеној дужности, а у вези § 16, истога закона, по коме претседник општине урошевачке одговара и за материјалну штету у смислу §§ 296—300 крив. суд. пост.

Поводом ових неправилности, пала је и интерпелација у Сенату на коју је г. Министар унутрашњих дела изјавио да ће дати одговора кад по овоме покупи податке. Да се г. Министар не би трудио и замарао око скупљања података по овој ствари, и да не би овај јединствен случај у историји самоуправа Југославије кануо у Лету, изјављујем г. Министру да сви ти подаци мирно почивају у Вардарској бановини под П. Бр. 2497832. од 25. XI. 1932 године.

Мислим да је довољно само једно телефонско наређење да цео тај досие дође до г. Министра унутрашњих дела, те да г. Министар унутрашњих дела донесе пуноважну законску одлуку по овој врло јединственој ствари.

У вези са свима свим, претседник општине у рошевачке већ по други пут подноси оставку која путује тако брзо да ни до данас није стигла из бановине у Министарство. Ова се оставка, у интересу реда и законитости, мора одмах уважити.

У овој Скупштини, приликом буџетске дебате, највише је било говора о „интегралном југословенству“ једних и „синтетичком југословенству“ других.

Као што вам је, господо, познато, интегрални су саставни део математике, а синтеза је ствар хемије. Не би ли боље било да ми пређемо на практично југословенство и упитамо се у ком је стадијуму оно међу нама, а којим је правцем пошло у народ?

Било је, господо, различитих кула и градова. Био је „тврди“, али не вечити град г. Љубе Давидовића и пок. Веље Вукићевића, кажу да је и он био „југословенски“. Али је некако дошао пред зору 6 јануара. Имамо и других историјских градова и кула, као, рецимо, славну Теле Кулу у Нишу.

Мени се пак чини да ово наше Министарство унутрашњих дела зида једну кулу, не сасвим југословенску, али ипак Теле Кулу. Јер у њу непрестано узиђују главе ових претседника општинских и часника општинских за које Министарство Унутрашњих дела мисли да нису довољно „интегрално југословенске“, или „синтетички југословенске“.

Не мислим да је овај правац потпуно правилан,

јер са оснивањем нове Ј. Р. С. Д. странке на југословенској бази могу се очекивати да ће смењивање претседника и управа општинских бити извршено без обзира на ранију партијску подвојеност, и да ће при томе бити, као једино и искључиво мерило, способност, поштење и непристрасност.

Међутим, дешава се обратно: да Министарство унутрашњих дела своју општинску политику води на основу старих партијских подела, готово, увек фаворизирајући само једно од покојних старих странака, као да жели да је поново у живот врати, и на тај начин разбукти све оне мржње и борбе из прошлости које се ни у ком случају несмеју допустити нити поновити. Тако се поступа нарочито у бановинама, које захваћају Србију од 1914 године. Из тога ја морам, нажалост, закључити да Министарство унутрашњих дела спроводи, може бити намерно, један политички систем, који је и у потпуној супротности са идејама и тенденцијама режима од 6 јануара, и зато нека за све ово носи пуву одговорност г. Министар Унутрашњих дела.

Претседник Др. Коста Кумануди: Има реч Др. Њамцул.

Др. Ранко Њамцул: Господо народни посланици, у току начелне дискусије у овом буџету двојица од господе другова посланика покушала су да укажу у коме правцу треба да се креће буџетска дискусија. Један од њих је рекао да би требала буџетска дискусија да се креће у смислу математике и психологије, а други је рекао да, пошто нисмо парламентарна, него само Уставна монархија у смислу Устава, да би требало стварно да се критикује рачунски део и да се дискутује о рачунском делу буџета. Ја, господо, сматрам да је буџет један еминентно политички закон и да о њему може да се критикује политички и у њему констатује и социологија и економија и шта год хоћете.

Ја сам ово нагласио, господо, зато што сматрам да у низу ових мисли не спада само критика, него у току ове буџетске дискусије народни посланици могу да дају сугестије влади у том погледу како ће у будуће да се ради.

Ја, господо, нећу дуго да говорим; ја ћу само једну ствар, не поменути од предговорника о нашој унутрашњој политици, да додирнем, а то је, господо закон о општинама. Господо, ви врло добро знате да је у току дискусије о Закону о општинама од свију нас наглашавано да општине сачињавају темељ и основ и да су оне ћелије, како је рекао наш уважени друг др. Костић, да су оне основне јединице наше државе и да се без уређених општина не може никад уредити држава онако како треба. Ми смо са овим Законом о општинама, који смо ових дана донели, истакли, и сви су говорници истицали, да је то један огроман корак ка сређивању прилика, нарочито унификације целокупне администрације општинске у

нашој држави. Међутим, господо, о једној околности ја хоћу овом приликом да нагласим, а то је да наши северни крајеви у држави очекују од тога Закона о општинама једну много већу ствар, господо, а то је финансијско растерећење. Ја ћу да вам кажем ово, а многима је из северних крајева познато да ми имамо маџарски закон о општинама. За време маџарског режима, да би маџарске власти успеле да доведу тамо своје чиновништво, да би се створиле странке које ће да помажу Влади, маџарске власти и маџарски закони су предвиђали гламазну и скупу администрацију, а сем тога, те маџарске, н ма туђе власти су све наше општине задужиле у оно време, тако да сада наше општине стоје пред финансијском катастрофом.

Ви, господо, који сте из северних крајева, знате, а остала господа читају по новинама, да је код нас општински прирез 100, 150—200%, а то значи, да сваки земљорадник код нас, а код нас су само земљорадници, да сваки земљорадник плаћа општински прирез два пута толико колико државног пореза, а шта то значи у овом времену, није потребно да вам истичем. Наши градови у северном делу наше државе могу још некако и да се провлаче, а то је зато што наши градови лакше могу да се извуку испод пореза него ми. Да би вам то боље илустровао, ја ћу да вам кажем тачне податке. Тако Срез ковински има 31.000 и нешто више становника, а варош Велики Бечкерек има 35 000 становника по најновијем попису, према томе више него срез ковински. Велики Бечкерек град има нешто мање земље него Ковински срез цео, има врло мало, за 10.000 јутара Али, када ви упоредите капитал, т.ј. вредност целог Ковинског среза са Великим Бечкереком, онда ћете видети да тај капитал износи дупло. Међутим Ковински срез плаћа порезе четири и по милиона, а град Велики Бечкерек 4.900.000 динара.

Дакле видите, наши градови у северном делу државе на неки начин могу да се боре са тешкоћама, а наша села никако, нарочито, ако их упоредимо са селима и варошицама у Србији. Баш мало пре сам дозвола да варошица Свилајинац која има 5.500 становника кдо код нас просечно сва села, а има буџет од свега 500.000 динара, има нижу гимназију, а наша села која немају ништа сем чисту администрацију и предратне лугове, имаду буџет од 1½—2 милијона динара. Природна је ствар да се ово не може издржати, нарочито услед тога што су аграрном реформом општинама одузете и оне земље што су им биле остале, тако да се наше општине издржавају само од приреза. У оно доба после рата, предратни другови могли су да се плате, али, услед партијско-политичких прилика, још и данас је стање у већини општина такво, да ми очекујемо једини спас од новог општинског закона. У нашим општинама догађа се да општински одбори, како би сдро-

вели штедњу, снижавају плате чиновницима, које се на њихову жалбу поништавају од стране бановине, ксја каже да им се не може снизити плата више од 10%. Тако, у једном селу, општински лекар има 3000 динара плате, иако у самом селу има 3 лекара. Како то да се томе лекару не може снизити плата више од 10%, иако би други драге воље пристао да буде општински лекар без плате, да добије само стан, право прегледа меса итд. Ја мислим да Закон о општинама може да постигне своју сврху само онда, уколико се приликом његовог спровођења у живот приступи од стране бановине најригорознијој штедњи, и да се уредбом о чиновницима која се има донети упрости администрација, смањи број чиновника, а непотребно особље уклони, како би општине финансијски оздравиле и како би изша села могла да плаћу државни порез.

Сматрајући да ће ове моје напомене Краљевска влада имати у виду, изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства унутрашњих дела.

Претседник Др. Коста Кумануди: Реч има г. посланик Матија Мацековић. (Нема га.) Реч има г. посланик др. Богумил Вошњак. (Нема га.) Дајем реч г. Милинку Милутиновићу.

Милинко Милутиновић: Господо посланици, кад је пред нама буџет Министарства унутрашњих дела, хоћу и ја да проговорим неколико речи. Ја ћу говорити само о држању оружја. Ја тражим да се да се даде народу да може носити и држати оружје с тиме да, ако треба да плати таксу, да те таксе не буду оволике колике су досад биле.

Ја ћу да кажем зашто. Неко ми упада у реч и зато молим да ми нико не упада у реч.

Добије један човек дозволу за ношење и држање оружја, јер се одвојено издаје дозвола за ношење оружја, а одвојено за држање оружја, обашка се плаћа такса за дозволу за ношење оружје, а опет, обашка се плаћа такса за дозволу за држање оружја. Добије један човек дозволу да држи оружје у кући. Ван куће га не сме носити. Треба да плати државну таксу 5 динара, за решење да плаћи 20 динара, то су 25 динара, и 50 динара да плати за бановинску таксу, то је 75 динара. Е, сад, кад добије дозволу за ношење оружја та дозвола гласи да оружје може носити само онај ко ту дозволу добије. То значи да, ако он у кући има више задругара, више синова или браће, не сме оружје носити нико други, него само онај коме је дозволе дата и на кога дозвола гласи. Да би такву дозволу добио за ношење оружја треба да плати око неких 140 динара таксе.

Господо, ви добро знате да ми на селу имамо имања и стоке, оборе, куће и да се некипут деси да домаћин оде у чаршију, било на пијаци или га власт зове, те не буде код куће. Тада се, рецимо, деси да курјаци нападну стоку на његовом имању. Ја сам син рецимо тога домаћина, узем пушку да

браним стоку од вукова, и ако би наишла жавдар-мерија, она би олузела пушку и ја бих извукао казну.

Господо народни посланици и Господине Министре, ја ћу да вас замолим да се постарате да се одсад издаје дозвола и за ношење и за држање оружја, и то тако да из његове куће оружје може носити сваки пунољетан грађанин. Торови су далеко од кућа, па то је због тога потребно. Поред тога, да се такс смањи. Кад једанпут дозволу добије, да му та дозвола може служити све док је не злоупотреби, а чим је злоупотреби, да му се одузме.

Господо, кад он добије дозволу, та му дозвола важи за годину дана, иако му истекне година, а он није платио поново 50 динара, он губи право на ношење оружја. (Један глас: То није тачно). То је тачно код нас у Држанској бановини. Ономад је г. начелник одузео оружје свакоме ономе ко није платио бановинску таксу за ову годину.

Сад неко каже: зашто ће оружје? Ја сам чуо де се то добације и, ево, ја ћу изнети зашто.

Кад смо ми, господо народни посланици, могли носити оружје и да се боримо за стварање ове државе, ја држим да то ни сада не треба ускрагити. Ако треба да се плати такса, да платимо, али да не буду превелике таксе, него мање.

Господо, ево ја ћу одговорити тој господи која ми је добацила отуда: шта ће сељаку оружје? Пре него што прочитам овај извештај, ја ћу да вам доставим до знања, какво је стање у Срезу могавичком и драгачевском. Тамо су куће раштркане, једна од друге пола сата и сат од куће до куће. Имају своје торове, где држе стоку, и они су удаљени по цео сат, тако да не могу бранити стоку од вукова. Тај извештај гласи:

„Борба сељака са гладним вуковима“.

Ивањица, 26 фебруара — Прошле ноћи у селу Кушићима одиграо се један узбудљив догађај. Једна гомила голоруких сељака водила је очајну борбу са гладним курјацима, који су провалили у кошару Јездимира Аврамовића и заклали му двадесет оваца и шест јагањаца.

Касно у ноћ чуо се упоран лавез паса, а мало затим, и очајничко блејање оваца. Укућани Аврамовићеви брзо су истрчали напоље и, када су видели у чему је ствар, стали су да дозивају у помоћ. За неколико часака, цео заселак је био на ногама. Настала је тешка борба с курјацима, који се нису одмицали из тора, ма да су их сељаци тукли моткама и угарцима које су понели са својих огњишта. Тек када су заклали све овце, искочили су из тора и побегли“.

(Ристо Ђокић упада: Треба преместити курјаке у пасивне крајеве).

Ристо, ја бих те замолио, да ми не упаду ша

реч, као што ни ја теби не упадам! Ти хоћеш у свакој торби да будеш колач!

Претседник Др. Коста Кумануди: Господине Ђокићу, немојте сметати говорника.

Милинко Милутиновић: Дакле видите, господо, колико је овде штете било, и сутра ће се од овог човека тражити да плати порез и прирез и да да држави све што буде од њега тражено. А да је овај човек имао оружје, он би своју стоку одбранио.

Има случајева, господо, где човек јима само можда две овце, ништа од стоке нема, и то треба да сачува, то је све, чиме мрси своју чељад и фамилију, и кад дође зверка да те овце покоље, он има да глође сув комад леба.

Ја молим г. Министра да у неколико ове таксе смањи и да се сваком човеку дозволи, кад поднесе мобу да му се да оружје, ако је исправан и честит грађанин, може му се поделити, и та дозвола да му служи све дотле, док је не злоупотреби, ако буде злоупотребе, онда ће по закону одговарати.

Претседник Др. Коста Кумануди: Реч имв народни посланик г. Милош Драговић.

Милош Драговић: Господо народни посланици, ја не мислим да говорим опширније о овом ресору, и само бих могао да приметим то, да је требало увести што више штедње у ресор унутрашњих послова, с обзиром да треба редуцирати окружне инспекторе, који, по моме скромном и личном уверењу, мислим, да у многومه отежавају и онако тешку ситуацију, која постоји у органима политичке управне власти.

Тако исто, неопходно би било да се поступак код наших средских начелстава упрости у толикој мери да буду што експедитивнији, јер морамо признати да смо у ономе злогласном, до 6 јануара режиму, наследили огроман број предмета, који се сада скида са тавна, вади из подрума и узима у поступак. Констатујем, да се ресор Министарства унутрашњих дела налази сада у рукама једног човека који је стручњак и који никада није подлегао никаквм партијским утицајима. И када тај човек води сада политичку управу преко политичких власти, ја имам пуно поверења у то да ће се тамо послови увек водити са пуно објективности. Само бих молио још једну другу ствар, уколико долазе оптужбе против политичко управних чиновника, да се узимају у поступак, па макар биле и анонимне, с обзиром на тешкоћу у којима се налазе људи који бирају тај пут, да би се сакрили и чије жеље претстављају вероватно истините ствари, да се све те претставке и жалбе узму у поступак. Иначе, одустајем од сваког даљег говора о буџету овога ресора.

Пошпретседник Др. Авдо Хасанбеговић: Реч има г. Ловро Кнежевић.

Ушо Ловро Кнежевић: Господо народни посланици, ми смо били учесници целе ове буџетске дебате и видели смо да је већина говорника у генералној дебати критиковала буџет, и то оштро и врло оправдано. Ту су се износили аргументи против буџета, и добрих је аргумената изнето против буџета. Буџет од 10 и по милијарди за нашу земљу у овим тешким приликама, у овој тешкој економској и, можемо рећи, и политичкој депресији, је изванредно превелик и тежак. Данас је пред нама буџет Министарства унутрашњих дела, тако врло важног ресурса у нашој земљи за одржавање правнога поретка и за вршење свих оних великих функција које овај ресурс има. Ја морам са предговорником и другим некима да се сагласим, да ни у овоме ресурсу нису чињене оне очекиване уштеде и да се није уважило оно што се говорило у лањској буџетској дебати, да се проведу становите редукације, јер ми, на жалост, који мотрима на то, морамо видети да су сва наша надлештва данас мале жупаније. Ми имамо срезова где је пре био један средњи начелник са једним приставом, а данас су тамо по три до четири средња пристава, без обзира на други број чиновника. Она стара песма, да се укину, и жеља, не песма да се укину окружни инспектори, господо, ми до данас нисмо могли никада видети њихову потребу и њихову велику важност да би они свршавали тако велику мисију која им је намењена.

Морам да констатујем да није извршена уштеда која је била тако потребна у овим тешким временима по наш народ, нарочито по наш сељачки свет. Господо, наш је сељак данас тако притиснут, да не може бити горе. Ми из Срема и из Војводине знамо, то смо тачно и математички прорачунали, шта наш сељак може да добије на једном малом, на једном средњем и на једном великом имању. Све оно што он са тога имања збере, не може да му покрије оно што се од њега тражи, те он мора још и да се задужује, а никако не може аспирирати на то, да има још и какву награду за свој рад. Све су то разлози да се што пре треба да чине уштеде, а ми те уштеде не видимо.

Ту је скоро примљен Закон о општинама, тај тако дуго очекивани закон. Иако тај закон није одговорио свима нашим жељама, иако има две велике мањкавости, што нема право тајнога гласања и што је мимоишао пропорционални систем, иако он према овоме није одговорио нашим жељама у потпуности, ја ипак сматрам да ће под њим ипак бити много боље, него ли до сада.

Ми се, господо, сви искрено обрадовали шестојануарском режиму, имајући на уму аргументацију да је тај режим дошао да стиша партијско-политичке страсти. Али, господо, догодило се нешто што нисмо очекивали: догодило се да су у многим нашим општинама дошли на управу општинску људи

који нису никога претстављали, него који су се у згодном моменту декларисали за тај ражим, да су за тај систем управе, па кад су дошли на управу, они су починили многе противзаконитости. Ја и моји другови поднели смо интерпелацију, на пример, о раду средњег начелника у Винковцима и нисмо на ту интерпелацију добили никакав одговор досада од стране г. Министра унутрашњих дела. Ја сам поводом тога разговарао са г. Министром у Финансијском одбору и он ми је казао да истрага није установила ништа што би било противзаконито. Али ја морам да кажем сада г. Министру да је генерални инспектор Министарства унутрашњих дела З ожујка прошле године провео истрагу и констатовоо оно што сам ја тврдио, а што је очито и што тврде сви винковачки грађани, наиме: да је градски начелник винковачки, др. Шумановац, са општинским одборницима који су његови сателити политички, покложио градско земљиште својој жени, која га је после тога испарцелисала и продала. Даље, је овом истрагом констатовано: да је градски подначелник др. Новосел, уз награду од 6.000 дин, вршио функцију школског благајника, ма да је то противно закону, јер је ту дужност имао вршити градски благајник бесплатно. На тај начин и овде се показало да су моје тврдње биле исправне. Даље утврђено је и то да су општински одборници били њени лиферанги, на пример, трговац Покрајац лиферовао је општини креч, и т. д. Градоначелник је уједно и данас претседник Градске штедионице, он од непоходних му особа тражи да врате зајмове, па кад ови не могу, он преко своје адвокатске канцеларије отказује зајмове и као адвокат утужује. У извештају генералног инспектора Министарства унутрашњих дела стоји доказно да је за све ово др. Шумановац морално одговоран. А шта да кажем о томе какав је он статут направио о градским чиновницима? Ми знамо да наше градске општине, пошто са овим Законом о општинама нисмо истодобно и добили Закон о уређењу градова, решавају своје ствари по Закону о унутрашњој управи из године 1929 и Закону о уређењу градова у Хрватској и Славонији од 1895, који говори о уређењу градова у Хрватској и Славонији. Тамо је тачно одређено какви се људи могу намештати за општинске службенике. Међутим, градоначелник др. Шумановац и поглед тога направио је такав статут који је у противности са оба два Закона. Он је понамештао људе без икаквих квалификација на места где би требали да буду људи који су свршили права, јус, или људе који имају свега 4 разреда гимназије, па им је до тако велике плате, као да имају све те велике школске квалификације, што господо, врло тешко погађа лучанство нашега града. —

Ја то зато изнашам, јер тај човек уза све молбе и жалбе трајно врши своју самовољу и

чини што хоће. И господо, да то није каква франковачка кула сепаратистичка, морам да нагласим да су Хрвати раније код слободних избора изабрали једног коректног човека, који није био политичар, господина Јанковића, коректног Србина, за свога градоначелника и тај који се није бавио политиком био је смењен, а овај који је три пута кандидовао и пропао, био је намештен да води град у ванполитичким струјама. Досада су у нашим градовима промењени готово сви начелници, а Винковци су тако срећни да тај господин стално стоји и њега се неће, не може, или нема воље или снаге да макне.

Друга једна ствар на коју ћу указати, јесте врло болна и то морам да поменем да се не би догодила и ове године. Лане, 20 јуна у нашим крајевима одржане су задужнице, одржан је парастос за пок. Стјепана Радића. Ми смо чули у дебати да је данашњи Претседник владе г. Сршкић, подвукавши паралелу између пок. Радића и пок. Пашића, изјавио да су они сваки својим путем такође били врло добри Југословени. Јуче смо чули од г. Ђуре Остојића, кад је говорио о програму сељачке странке кад је она оснивана, да је у њеном програму у првој тачци стајало да су Срби и Хрвати један народ и да је пок. Радић исто био добар Југословен. Чудим се зашто су власти забраниле да народ своје мртвом вођи одаје религиозни пијетет и поштовање што је ствар савести и која на концу не може ништа шкодити и не може никоме заправо сметати. Лане су вршена силна хапшења и настали су прави немири када је власт брахијално поступала према народу. Лањске године хапшени су људи пригодно његових задушница 20 липња у Драганићу, Сиску, Вараждину, Сплиту, Корчули, Дубочици, Загребу и другим местима, а у Босанском Броду ухапшен је бивши тајник среске организације Радићеве странке на тај дан и онда је народ ишао молити среског начелника да га пусти, али је срески начелник тако неспретно поступао кад су људи молили да се пусти тајник среске организације и изазвао је народ, те је дошло до сукоба и полиција је пуцала у масу, те је око двадесет њих било рањених и велики број ухапшених. Ја мислим, да су то тешке појаве и да се не би смело опетовати, јер то не служи смиревању коме сви тежимо, да овде буде пуни верски мир и потпуна слога и братска солидарност, која се темељи на моралним и етичким принципима, а не на неким проблематичким политичким формулама.

Иста је ствар и са заставама племенским које су нам једнако драге, и српске и хрватске и словеначке, јер су то заставе под којима смо се ми чували и борили против туђина. Данас власти иду тако далеко, да чак и тканице које су саставни део народне ношње, а које су израђене са хрватским триколором, власти и то одузимају и глобе народ, иако је то саставни део народне ношње. Ја мислим да се

то не би смело чинити, јер се дешава да се то чини и онда када народ у сватовима истакне заставе у одушевљењу. Ја знам за случајеве у Срему где су народу узимане заставе хрватске и људи кажњавани због њиховог истицања.

Народ се нигде није огрешио о нашу државну заставу, те стога и овде треба имати обзира и размевана и не треба преко ноћи то рушити и кажњавати људе за оно што нам је свима свето.

Исто тако хоћу да поменем још једну ствар са овим нашим песмама, рекао би будилицама, даворијама, нарочито код нас Хрвата, које су песме никле још за време Илирског покрета, кад се будила материнска реч и кад је дошло до народног препорода. Те наше песме су као песма „Још Хрватска није пропала“, „Планула зора“, „Ој Хрвати“ и друге. (Чује се: Те песме нису забрањене и код нас се у Загребу певају!) Познато ми је да је решено да се неће забрањивати, али оне се и данас још забрањују. Да је ово тачно што сам навео, ја ћу да вам наведем и један пример. У Товарнику шидскога среза, вођа једнога ватрогасног друштва добио је за заслуге орден и његови другови тамо приредили су му бакљаду и отишли су у кафану да се забављају. Том приликом, вођа ватрогасни Емануило Дувланић наредио је да се свира „Још Хрватска није пропала“. Неко је то доставио и срески начелник среза шидског осудио га је са 10 дана затвора или 500 динара. Те су песме певане и пре код нас свуда и никоме то није сметало, међутим, данас се сви ови без разлике кажњавају, те се људи осећају увријеђени, да не смеју да певају једну песмицу која је срасла са душом нашега народа. Ово тим више, што и Нијемци и Маџари, Арнаути и Турци пјевају своје пјесме, нитко им то не брани и не кажњава их се, изгледа да само Хрватима то није слободно.

Господо, има још једна ствар коју хоћу да поменем, а то је шпијунажа. Ми који смо били под Аустријом знамо каква је шпијунажа била у Аустрији и да је сваки подвргнут био њој, али ово што се дешава, управо је страшно, јер су и свештеници који говоре отворено и јавно у цркви подвргнути шпијунажи. Само полицијска власт кад пошље некога да то чини, треба да пошље интелигента, а не човека неписмена који није верзиран у вјерским стварима, те се дешава да он рефе ише сасвим обрнуто од онога што је чуо, јер није разумио смисао. У Бањалуци десио се такав случај да је и жупник и његов капелан осуђен, јер је један аналфбета изврнуо смисао њихових проповеди, јер исту није схватио. Тако исто је кажњен бискуп Гарић због тога што првог децембра није имао заставу, ма да је исту истакао, коју достављач сигурно није видео.

У Бања Луци полицијски су кажњени и неки људи Хрвати који су дошли у великом броју на забаву српског певачког друштва „Јединство“. То

се сматрало демонстрацијом код режимских људи, умјесто, да се та братска слога и љубав Хрвата и Срба похвали — били су полицијски кажњени учесници и Хрвати и Срби, јер су били непоћудни режиму.

Недавно су неки жупници сакупљали потписе у народу да честитају загребачком надбискупу Бауеру рођендан. Ја не знам шта би то било тако страшно честитати само рођендан. (Узвици: Имендан!) Био је рођендан! И многи су од њих зато суђени и пресуђени на два дана затвора и 100 динара глобе. Па ако то није дозвољено, онда не знам шта би уопште било дозвољено у овој земљи!

Ја бих могао, господо, да наведем још много тих примера, али бих молио Господина Министра унутрашњих дела да се ово, како да кажем, изазивање једном спречи и да се томе једном стане на крај. Ми сви иначе о томе водимо озбиљно рачуна, да се наше масе смирују, да не буду ничим узнемираване и да му можемо показати да осете сви да су равноправни. Принцип равноправности је лек све-му томе.

Будући да поради свега што сам изнео немам поверења да ће Господин Министар унутрашњих дела то учинити, гласају против овог предлога буџета.

Пошпретседник Др. Авдо Хасанбеговић: Реч има г. Никола Петрак.

Никола Петрак: Господо народни посланици, Град Карловац, којегу имам част с карловачким срезом заступати у овој Скупштини, поноси се придевом најродољубивијег града, који придјеве добија у оно славно доба хрватске прошлости такозваног Илирског покрета. Да је тај Илирски покрет добрим дјелом идејни, политички и културни квасац из којег је створена данашња наша држава, свима је нама добро познато. У том народном покрету видно се је истицало грађанство града Карловца и његове околине. Из те средине потекло је неколико истакнутих вођа у личности Илирског покрета, а грађанство је са ријетким одушевљењем, родољубивошћу и разумјевањем прихватило идеју народног препорода и братске слоге Јужних Словена.

И данашњи грађани града Карловца, синови тих Илирских родољуба, задојени овом идејом искреног братства и народне слоге, спремни су са једнаким одушевљењем и искреношћу сарађивати у изградњи наше државе желећи њезину сретну будућност, процват и напредак у сваком погледу.

Пошпретседник Др. Авдо Хасанбеговић. Господине посланиче, на дневном реду је буџет Министарства унутрашњих дела и изволите само о томе говорити.

Никола Петрак (наставља): Али, господо, синови тих Илирских родољуба чуде се зашто се ова њихова искрена сарадња неће да прима и зашто се њих неће да разумије.

Они испитују чињенице које се догађају данас и успоређују идеју југословенства својих дједова са данашњом, па долазе до закључка да постоји једна битна разлика у схваћању југословенства између њихових дједова Илираца и данашњих, такозваних, интегралних Југословена.

Они долазе до закључка да је та разлика схваћања управо и разлог зашто се не прима њихова сарадња.

Народ среза карловачког дубоко је увјерен да се та разлика схваћања југословенства састоји у томе, што југословенство Илираца није прекидало са својим хрватским традицијама и именом, него је, напротив, уз југословенство постојало и хрватско народно осјећање.

На том осјећању управо се је и градило југословенско осјећање.

Добар Хрват одушевљени патриота пјевао је тада илирске, т. ј. југослованске пјесме, а исто, тако и добар Илирац пјевао је хрватске пјесме.

Никоме није падало на ум да приговара Илирцу Људевиту Гају што пјева пјесму: „Још Хрватска није пропала док ми живимо“, него су га, напротив, сви сматрали управо зачетником и вођом тога Илирског покрета.

Између хрватства и илирства није тада постојала никаква противштина, него напротив потпуни склад.

Та се два осјећања нису један другоме противила, нити је један другог искључивао. Постојала су оба заједно у душама илирских патриота. Континуитет народног осјећања није био прекинут.

Данас је то сасвим другачије. Данашње југословенство хоће да прекине тај континуитет народног осјећања, укида хрватство, српство и словенство и хоће интегрално југословенство без традиција, без веза са прошлошћу.

Данашње југословенство сматра хрватство, српство и словенство, себи противним, умјесто својим корјеном из којегу црпи храну за свој опстанак и развитак.

Таково југословенство нема никаквог темеља и мора пропасти као и биљка без корјена.

Увјерени смо да је овај пут једино исправан и да само добар Хрват, Србин и Словенац, који се поносе са свим својим добрим особинама и поштују своје традиције, може бити добар Југословен, и да он тим својим осјећањима и особинама даје сок и храну искреном југословенству и правој братској слози, те омогућује њихов опстанак и развитак.

Али на жалост, господо, ми видимо да се овако југословенство које је у складу са нашим хрватским осјећањима не прима, него да се тражи од нас, да будемо Југословени, противници Хрвата, па да ударамо по свему што је хрватско, по свим хр-

ватским институциjама, да уништавамо материјално и морално све тековине наших ђедова, које су нам они оставили и кроз вјекове славно бранили, да сами себе до темеља уништимо, па да онда на тим развалинама градимо Југословенску, сретну и напредну јединствену државу.

Ми смо увјерени да тако криво схвећено интегрално југословенство не води добру, него да се постизава управо противно, т. ј. расприрује се међусобна мржња и народ се одвраћа од идеје братства и слоге.

У таквим Југословенима види народ противнике својег опстанка и слободног развјетка, па их гони од себе.

Немојмо, господо, пред чињеницама затварати очи. Ово интегрално југословенство није ухватило у народу никаквог корјена, и ми морамо поћи другим путем. Узмимо онај који су нам показали наши ђедови. Вратимо се к хрватству, српству и словенству, па на тим нашим темељним народним осећањима градимо и уређујмо наше заједничке односе и сретнију будућност.

Господо, у граду Карловцу се је послје 6 јануара мислило да се неће поћи овим кривим путем интегралног југословенства, него путем онога који је у складу са хрватским осећањима карловачких грађана, па су се нашли људи који су се заложили за нови правац државне политике и примили градску управу у своје руке, у нади да ће својим радом, уз разумевање и потпору државних власти, подићи економско стање града и користити државној политици.

Али, нажалост, господо, догодило се је противно. Наше државне управне власти нису водиле рачуна о том да градском заступству омогуће успјешан и користан рад, него о том да владајућем режиму и партији прискрбе што већи број присташа, макар то било и на штету града. Пошто карловачко градско заступство није у овоме организовању партије интегралаца показало довољно интереса и успјеха, него је скупа са грађанством било противно томе, то је по налогу Банске управе било дигнуто са службе.

Почетком мјесеца листопада 1932 године именовано је ново градско заступство, које је подмах показало дјелом да интегрално југословенство схваћа као рушење свега постојећег и тјерање свих Хрвата из градске службе.

У доказ тога нека служе слиједеће чињенице:

Дне 12-XI-1932 створило је ово ново градско заступство закључак, којим се битно мијења статут градске муњаре. Према том новом статуту, постала је градска муњара обичан уред градског начелства, док је прије била самостално подuzeће.

У новом се статуту њезина правна особност изгубила, а посљедице које отуда настају, такве су да

је њезин нормалан посао немогућ, а материјално ју мора довести с временом до пропасти.

Новим се статутом креирало у муњари једно место кроз непотребног комерцијалног директора с великом мјесечном плаћом, а то зато да би се ухљебило зета градског заступника Јулија Немца. Градско заступство у provedeњу своје задаће, да редуцира особље код градског начелства и градских подuzeћа, починило је велике социјалне неправде.

Редукција је била излика да се поједини намјештеници, који су иначе у служби бесприкорни, макну, а мјесто њих поставе пријатељи, родбина и својта градских заступника. Редукција сама је проведена, јер је број новопостављених намјештеника већи од онога редуцираних.

У самом градском начелству отпуштено је њих 17, а на ново постављено 24. Међу отпуштеним имаде инвалида, који по закону имају првенствено право намјештења, а не првенствено право отпуштања, а имаде и таквих, који служе већ преко 10 година, те су се сада усред зиме нашли без игде ичеса на улици са многобројном дјецом.

Код градског начелства основан је тако звани социјални отсек, који воде новопостављени намјештеници уз годишњу плату од неких 300.000 динара, а који имају задаћу да градској сиротињи подијеле потпору од 20.000 динара.

Потпуно сувишно намјештење, јер тај посао могао је обавити, као и прије, већ постојећи персонал.

Отпуштени су сви досадањи градски митничари и мјесто њих постављени нови, који су у уредовање сасвим неупућени, услјед ичеса је посао запео и градској општини проузрочена штета.

Мјесто свих ових који су у разним градским установама отпуштени, намјештени су нови људи, који нису потребни социјалних обзира и с мањом спремом, али зато с већом наклоности чланова садањег градског заступства.

Отпуштени су из градског начелства без разлога и потребе и многи досадањи искусни градски радници надгледници, а мјесто њих постављени нови. Исто тако је и у градској муњари отпуштен већи број старијих, искуснијих намјештеника, а мјесто њих, намјештени су нови, без квалификације и стручне спреме.

Муњара мора стога платити велике своте за отказно вријеме и отпавнине. Све ово није имало разлога ни потребе.

Као шофер намјештен је у муњари Иван Сирковић, иначе по занимању бријач.

Његовом несмотрености разлупан је, у времену од мјесец дана, теретни ауто и изгорио особни ауто,

чиме је граду проузрочена штета преко 100.000 динара.

Прије су берива муњарских чиновника и других намјештеника износила мјесечно око 75.000 динара, а сада ће изнети око 100.000 динара. Намјештени су многи без икаквих квалификација, и то стално, код часа им је урачунато више година службе које су провели којекуд, само не у државној или самоуправној служби.

У свему је у муњари редуцирано 19 канцеларијских намјештеника, а наново постављено 21, од којих су готово сви стално намјештени уз признање службе за много година.

Међу ново, стално намјештеним, има и таквих који нису свршили свој војнички рок, а то је очито проузаконито.

И овим поступком садањег градског заступства претрпиће наш град велику материјалну штету. Звонимиру Тарнику, пекарском обртнику и градском заступнику, те његовој супрузи Анки Тарник подијељен је, закључком градског заступства, из убошке закладе зајам у износу од 120.000 динара, тиме да се тај замај имаде хипотекарно осигурати на њиховим некретнинама. Та је хипотека уписана, тек на седмом мјесту и нема апсолутно никакве сигурности да ће бити икада исплаћена. Тако се, ето, располаже са новцем највеће градске сиротиње.

Закључак се овај противи позитивним прописима закона.

Градска муњара, према пријањем, а и садањем статуту, овлашћења је ускратити својим муштеријама добаву струје, ако оне не удовоље својим плаћеним дужностима.

Она је то увијек и досада чинила, а тиме је поступком постигла сврху најбрже и најуспешније.

Тако се ради у свима градовима. Садање градско заступство, крај јасно спомнуте установе статута, поступа на други начин.

Оно је стало судбено утуживати од реда све дужнике муњаре, по градском заступнику и адвокату др. Никици Бадовинцу, не имајући код тога у виду да се овим начином наплаћивања долази много касније до сврхе и да се тиме проузрочују големи трошкови и грађанима и муњари.

Није код тога узето у обзир на садање тешке економске прилике грађана, него, изгледа, да је главна сврха овога поступка да трошкови наплаћивања иду у корист адвокатске канцеларије др. Бадовинца, који је главни потстрекач свих ових неваљаних поступака новог градског заступства и мјесне организације интегралца.

Посве је разумљиво да је цијело грађанство оваквим поступком градског заступства било изненађено и силно огорчено, те да не може у њега имати ни труна повјерења.

Кад је Прва хрватка штедионица дошла у по-

четку до познатих својих потешкоћа, почело је карловачко грађанство дизати своје штедне улоге и повјеравати их градској штедионици у Карловцу, у којој је нашла највећу сигурност.

Ну, кад су дошли на управу ови нови господари у које грађанство не може имати повјерења, почели су се из градске штедионице нагло повлачити сви удози, тако да је та градска штедионица дошла у највеће потешкоће. До овога сигурно не би дошло, да је остало старо заступство.

И у самом новом градском заступству се је један велики дио именованих заступника одмах у почетку захвалио на именовану, јер нису хтјели да са осталим сарађују, а има их још и данас неколико који би се захвалили, али се као државни чиновници боје премјештаја и одуста из службе.

Огорчење грађана против ове градске управе је огромно. То се је најбоље видјело код погребачистотога Хрвата и патриоте пок. Владимир Богвића, бившег градског чиновника и његове сестре, који су као жртве ове неваљане градске управе уз саучешће од 8.000 грађана покопани.

Господо, за све ове нечувене неподобштине и протузковитости криве су државне управне власти, које су без потребе дигнуле са дужности бивше Градско заступство а посгавиле овако неспособно.

На све ове некоректности управне власти се не могу и неће да оваквом злу учине крај, него, на против, и даље подржавају овакве људе на челу градске управе, јер сматрају да тиме подупиру организацију интегралних Југословена.

Учинак је, управо, противан. Организовање странке је кроз пропало, јер с таквим организаторима неће нико да иде.

И док, господо, наше управне власти овако поступају са градским самоуправама и предају их на немилосрдно експлоатисање најнеспособнијим људима, ја не могу да гласујем за буџет Г. Министра унутрашњих послова, па изјављујем да ћу гласати против.

Пошћирейседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. др. Стане Рапе.

Др. Стане Рапе: Поштована господо посланици, нећу да вас замарам дугим говором већ желим у кратким цртама да се осврнем не нека тврђења која субила изнесена у току генералне дебате. За ме је био најинтересантнији онај део где сам могао проучавати разнолика мишљења господе народних посланика, па и г. Претседника владе, о политичком положају у појединим крајевима и са нарочитим обзиром на пункташе. Како сам већ раније из појединих чланака које су донеле новине, могао разабрати да се рад Др. Корощца сматра само као тактичан потез једног сасвим Југословенски оријентисаног човека и пошто се са свих страна пева велика слава досадашњем раду тог политичара, а пре свега из тога разлога,

јер је сам Г. Претседник Министарског савета јуче нагласио да су пунктације плод непоколебљивог становишта и равне линије југословенске коју заузима садања Влада, сматрам да чиним велику услугу и историји и свима онима који воде ову државу, ако унесем малу коректуру у цело то мишљење.

Господо народни посланици, у никаквом случају ја не делим мишљење са онима међу вама који мисле да је последњи иступ г. Др. Корошца само једна тактичка грешка, већ ћу покушати да непотвореним чињеницама прикажем баш обратно, да је г. Корошец доследан у своме раду и непоколебљив у настојању да, по сваку цену, осигура доминантан положај својој верској странци, па било то и на рушевинама наше заједничке отаџбине.

Менталитет оне масе коју је он заступао и за коју се он ангажовао за време рата, јасно је изражен у појединим чланцима који су били штампани у „Словенцу“, главном листу бивше Словенске људске странке. Ево вам неколико ексцерпта!

„Словенец“ од 13 јануара 1917 године пише:

„Рат се погоджује, јер наши противници неће мир. Сви планови који су се правили пре и за време рата о уништењу Аустрије разбијени су. Аустрија стоји пред свима јача но што је икад била. Како су дакле бесмислене наде непријатеља да ће бити у будућности боље за њих. Народи Аустрије хоће Аустрију, то је она тајна из које излази чињеница да је Аустрија увек победила своје непријатеље. Ми разумемо ту тајну, и ако би је хтели да разумеју и наши непријатељи, народи Европе ишли би бољој будућности у сусрет“. Па даље:

„Ми смо се већ пре рата оштро борили против неколицине, који су радили у такозваној србофилској агитацији и против старих традиција нашег доброг народа, који ће до смрти бити веран своме Цару. Већ у то доба ми смо изјављивали да те људе нико није овластио да то говоре и тако раде, јер мишљење Словеначке људске странке изражава се у њеном програму који је потпуно аустријски.

Кад је почео рат већина тих људи прешла је границе Аустрије. Народ у домовини дигао је песнице против непријатеља Аустрије и против издајника најбоље нам отаџбине.

Врхунац комедијанства био је пре неколико дана у Лондону, где је говорио Масарик о Србији. Он је казао да Чеси траже независност и да Југословени желе да се уједине са Србима. Та изјава мора да наиђе на велику буру у редовима нас Словенаца и Хрвата. Ко је тај Масарик који се усуђује да тако говори? Сазнали смо да је некад био професор на универзитету у Прагу и да трује омладину.

Овамо века дође господин Масарик, на словенско или хрватско тло нека дође и видеће како

немо брзо затворити његова уста. Аустрија сматра нас за део саога јаза. Тиме је речено све. Тако је увек било, тако ће увек бити! Зато је наша једина жеља бити и остати Аустријанци и као такви учинити све што нам је могуће за славу и успех Аустрије.“

Приликом промене заставе Словенске у којој су биле бела, плава и црвена боја, бела је била замењена жутом бојом:

17-VIII-1917 године пак су написали пријатељи господина Корошца и ово.

„Ова нова застава је управо наша права стара застава; словенски народ окупљен је данас око ове старе заставе, око које је са свима који су верни Аустрији. Нећемо и зихваљујемо унапред свима који траже да нама влада Краљ туђинац, који је туђинац и своме властитоме народу био до последњих година и који је могао доћи на Престо само крвавим рукама. Никада наш народ неће допустити ово понижење. Све за веру Дом и Цара“

Кад је пак почела да се љуља зграда старе Аустрије, одмах су и наши клерикали који су били најјачи ослонац Аустрије, почели да се повлаче, јер су врло добро знали да ће доћи време обрачуна са онима који су због свога националног става и свога националног рада патили у прогонама због њихових денунцијација, па напослетку обрачуна и са онима који су се враћали са фронта и нису никако заборавили шта је све било учињено на њиховим леђима од народних ефијалта. У то доба, господо, видимо како се измени гарнутира у војству СЛС и како постаје и та група, која је увек видела свој спас и своју срећу у црно-жутом оквиру, полако национална и како и она даје програм уједињења Југословена, а, господо народни посланици, памтите, Југословена у оквиру Аустро-угарске монархије!

Док смо ми, којима, господо, и многи међу вама ваљда не верују, да смо само због тога ту, јер смо одавна присталице интегралног Југословенства, патили у старој Аустрији, били прогањени у слободној домовини, па ипак ни у један хип нисмо напустили своје дубоко уверење да радимо за срећу своје Отаџбине, тражили пропаст Аустрије и у оно доба кад је то било опасно по живот, свију нас, они ни на крају, кад се већ потпуно добро знало каква судбина чека Аустрију, нису дошли ван црно-жуте оgrade.

Слобода! Пијани среће, заборавили смо да има међу нама издајника, загрлили смо све своје непријатеље јер смо ипак вјеровали да искрено и поштено, барем у слободи они хоће сарађивање!

Само док су стајали вође СЛС под утицајем догађаја за време срушења Аустрије, они су се потајили и високо дизали прапор Југославије, но већ године 1922 издата је парола „аутономија“, која је

имала бити само покушај како ће реагирати држава на њихову намеру.

Господо народни посланици, партијске борбе дозвољавале су злоупотребу и најсветијих наших тековина, и, господо, СЛС са својим вођом нису остали код тражења аутономије већ су прешли, кад су могли да виде немоћну руку државе, на најнемогуће захтеве, дошло је до пуктација. Дошло је до тих пуктација због тога, јер су из досадашњег рада видели да држава не чува довољно свој ауторитет, боље да Влада мисли да ће добрим саветима и кромпомисима учинити овој држави велике услуге. Ту, господо, лежи тајна последњих догађаја. Факт да нема јаке руке, довео је опозицију до куражи и до атака. Нека зна г. Министар унутрашњих послова да јака рука, ако је праведна, чини добро, а да попуштање у сваком случају чини неприлике. (Одобравање и узвици: Тако је!).

А знајте и ви, господо народни посланици, да треба да се одлучите или за оне који су, од кад се себе сјећају, били србофили, и због тога прогоњени, за оне који виде само у јединственој Југославији спас, или за оне који су били увек против ове државе, јер клерикализам у њој нема ослонаца. Тражимо јаку руку, а праведну јаку руку! Надам се да ће г. Министар унутрашњих послова ово учинити, а ја ћу гласати за овај буџет. (Бурно одобравање и усклици: Живео!)

Пошпрећседник Др. Авдо Хасанбеговић; Има реч г. Душан Антонијевић.

Душан Антонијевић: Господо народни посланици, пошто имамо врло мало времена на расположењу за говоре, ја ћу бити принуђен да у кратким линијама изложим своје гледиште у вези буџета овог важног ресора Државне управе.

Ја сам, господо народни посланици, претставник Среза крушевског, у Јужној Србији. Претставник сам места, које је најинтересантније по својој прошлости, а врло интересантно и по својој садашњости. То је место које је у своје време, кад се доле водила борба на живот и смрт, дигло устанак против туђинске власти, под којом је наш народ грцао преко 500 година, и ја сам ту борбу доле схватио као продужење оне велике борбе, коју је бунтовничка Шумадија отпочела 1804 године, па се после постепено преносила на све крајеве.

То је познати уставак из 1903 године, који је дело самога народа у знаку борбе за своју слободу.

Господо народни посланици, Крушево је место које је у своје време, до тога устанка, имало око 20.000 становника и 3 гимназије, а данас има једва пет хиљада становника, и нема ни једне гимназије, која је народу потребна као насушни хлеб. То место после рата, од 1918 године на овамо, стално пропада, и њему је, изгледа, суђено да потпуно пропадне. То место изгубило је најважнију државну

институцију од које је имало велике користи и која је била извор за опстанак највећег дела његовог становништва, а то је стовариште дувана, које је дигнуто 1928 г., и зато ја категорички захтевам да Управа државних монопола поправи ову велику неправду, на тај начин што ће у Крушеву поново успоставити укинута стовариште, јер није право да се извесним местима даје све, а некима ништа.

Кад износим ове чињенице, ја хоћу да упозорим Краљевску владу да је потребно да се државне паре распрострају сразмерно на све крајеве покрајина, да не би читав један крај остао потпуно Богу иза леђа, какав је случај са Крушевом и Крушевским срезом, који у сваком погледу претстављају неку врсту корпус сепаратума.

Господо народни посланици, као посланик са Југа, као претставник народа, онога народа, који је највише патио и највише осетио потребу за слободном државом, народа који је кроз 500 година желео да има своју рођену државу, ја могу да кажем у име тога народа, да је он највећи инструменат ове државе, да је он тај који највише носи ову државу у своме срцу и да он, по својој прошлости, својој психологији и историји, никада не може ни да помисли да буде против ове државе. (Аплауз.) Тај народ доле једино тражи да има јаку и силну државу, јер само у силној и јакој држави он гледа своју срећу и мирно гледа на своју судбину. То је народ који је далеко од сваке авантуре и нема те силе, која ће нашег разборитог човека са Југа завести на пут противу циљева ове државе.

То је, господо, најконструктивнији елеменат у нашој држави. Наш народ са Југа остао је сам себи још од пре 500 и више година, кад је изгубио своју слободну државу, и кроз све то време тешкога ропства чезнуо за новом својом слободном државом, што је на крају крајева и дочекао. И тај народ демантовао би, и своју прошлост и своју традицију и своју историју, кад би данас, ма у којој форми, иступио против ове државе, уз коју стоји непоколебљиво, осећајући сву њену величину и сву њену снагу.

Господо народни посланици, дозволите ми да се осврнем најзад и на важна извесна политичка питања, и зато вас молим да ми опростите, ако будем неколико минута више говорио.

Господо, за мене не постоји питање југословенства, за мене не постоји више питање интегралног југословенства, нити ма какво друго национално питање. За мене и за мој народ доле, то питање је ван сваког спора. За нас је то питање једном за свагда дефинитивно свршена и решена ствар. Питање јединства наше државе и народа, давно је скинуто са дневног реда. (Бурно одобравање и дуготрајан пљесак). Међутим, сви они који понова покрећу то питање, то су грешници, и они то питање

покрећу по својим сопственим осећајима, и по свом сопственом укусу и без икакве везе са народом, јер народ никада није био сепаратиста. Народ је, господо, дао овој јединственој држави и своју душу, и своје срце, и он је, и по својим тежњама, и по свима својим манифестацијама, компактан, у неодољивој жељи, да има своју слободну и јединствену, недељиву државу. (Живо и бурно одобравање).

Господо, кад се та питања и, поред овако јасне ситуације, покрећу са толико страна, кад се говори о неким сепаратистима и политичарима који излазе пред народ са својим пунктацијама о некаквом новом уређењу наше државе, ја мислим да су то ствари потпуно депласиране и сматрам да можемо потпуно о томе да не говоримо. (Одобравање).

Ко говори, господо, о томе? Говори један Светозар Прибићевић. То је, господо, најфаталнији човек у Југославији. То је, господо, најфаталнији човек у политичком животу нашега народа. И, господо, тај човек, који је некада тврдио да ће Хрвати постати мањи од маковог зрна, тај човек, господо, данас у иностранству иза бусије говори противу свога народа и противу своје државе. Он данас, господо, дели нас, не само на два народа: Хрвате и Србе, него чак и наше пречанске Србе назива да је то засебан народ. (Гласови: Срамота!). Светозар Прибићевић је демантовао целу своју прошлост, и ја сматрам да је тај човек учинио толико зла овоме народу и држави, да све оно што је он некада урадио, да све то данас бледи пред његовим негативним и деструктивним радом. Њему је мало да буде министар и претседник владе у овој држави, него би он хтео да буде и шеф целе наше државе, он би желео и хтео да буде претседник републике. Ја сам, господо, био 1919 и 1920 г. у Загребу, онда када је Светозар Прибићевић на нечувено провокаторски начин био диктатор у Хрватској, и њему има највише да се захвали за злу крв између Срба и Хрвата, и када је он отишао после свега тога, кад је учинио један тако страشان парадокс, кад је скренуо потпуно у страну и отишао тамо где не треба да иде, кад је отишао покојном Радићу и кад је дошао крвави и трагични 20 јуни, ја сам одмах помислио да је Светозар Прибићевић интелектуални творац тога крвавог датума.

Господо народни посланици, за мене не постоје непријатељи режима, мене се не тичу ништа пунктације. Ја разликујем грађане ове државе само на две групе, на оне који су за државу, оне који су за интегрално народно и државно јединство и на оне који су против тога јединства, и сви они који не одобравају и не учвршћују државно и народно јединство и који иду против њега, сви су такви грађани противници народног и државног јединства. И ми, господо, немамо шта да разговарамо о тим људима, јер постоји Закон о заштити државе, по-

стоје и остали земаљски закони, и ја тражим само најенергичнију примену, интегралну примену закона према тим људима, независно од њихове прошлости, независно ко су они и шта су они, да ли је то неки бивши претседник краљевске владе и министар, или је то какав други, у своје време заслужни човек.

Господо народни посланици, овде се толико пута чула реч корупција, па се почиње да говори и кроз штампу о томе, а нека су господа народни посланици покренули чак и питање о доношењу једног закона против корупције. Ја мислим да у овој држави треба једанпут за свагда, и на један радикалан начин, пречистити питање корупције. Али ја мислим да ми не можемо на овакав начин да очистимо корупцију, да ми не можемо у корену да убијемо корупцију све дотле, док не будемо завели смртну казну за корупционаше. (Одобравање). То је једини пут и начин да се народ ослободи тих привилегисаних рзбојника.

Скоро сваки други, трећи дан прочитате у новинама да тај и тај одговара за утају државног новца и сви се ти скандали, ти процеси, завршују судским пресудама са по пет, шест до десет година робије, а ја питам, да ли је то довољна санкција за оне који дижу државне и народне милионе. Слаба је то санкција. И све донде, господо, докле ми не заведемо смртну казну, док не изведемо на вешала људе који бацају руке на државне и народне паре, све дотле господо, ми ћемо имати корупције и корупционаша у нашој држави.

Господо, народни посланици, ја сам чуо још многе приговоре: да су плате чиновника велике и да треба вршити редукуцију. Ја господо, жалим што не могу дуже о том питању да говорим, али ја овде слободно, чисте савести и под пуном својом одговорношћу и пред народном и пред својом савешћу тврдим и одбијам такве приговоре, да треба вршити редукуцију чиновничких плата. Господо, не треба вршити редукуцију чиновничких плата, него треба извести корениту редукуцију свега онога, што је непотребно у државној администрацији и што је непотребно и штетно у државном апарату.

Треба редуцирати надлештва, треба редуцирати непотребна звања, зато је потребан један парламентарни одбор, који би ово питање детаљно и свестрано проучио, јер чиновничко питање је најважније питање ове државе, и онај режим који буде правилно решио то питање и једном за свагда скинуо га са дневног реда, решиће питање сигурности и егзистенције ове државе, а кад, господо, говорим о чиновничком питању, ја ту подразумевам и општинске чиновнике и службенике, које са државним чиновницима треба изједначити у свима правима.

Господо, наш народ хоће да жртвује и да плати чиновника, који претставља један део ауторитета

државе и који савесно служи државу и народ. Ми морамо тога чиновника да издигнемо на ниво пристојне егзистенције, да од њега створимо ауторитет, и ја мислим да нема човека у овом народу, који би могао да се ма у којој форми изјасни противу уређења чиновничког питања.

Пошпредседник Карло Ковачевић: Господине посланиче, ваше је време истекло.

Душан Антонијевић (наставља): Господо, ја сам се прошле године на једноме збору у Скопљу изјаснио противу редукција плата чиновничких и за решење чиновничког питања, као највиталнијег државног питања. Извесни злонамерни људи повели су због тога агитацију противу мене. А ја сам питао сељаке, шта они мисле о чиновничком питању. Сељак тражи да се сваком плати што му припада и да му се омогући егзистенција, јер ко ће највише трпети од тога, што су смањене чиновничке плате него сељак, јер онај коме се окрњи потребни минимум за егзистенцију, завлачиће руку у народне џепове. (Један глас: Завлачи и овако!) Јест, разуме се, и то је жалосно, али ми смо створили врло тешку ситуацију, јер нисмо извршили редукцију оних ладолежа по разним државним надлештвима, него смо без икаквог критерија срезали плате свима и векико је питање да ли је довољно оно што смо чиновницима оставили. Имате чиновника са платом од 700 - 800 динара, па како он може стим да живи?

Пошпредседник Карло Ковачевић: Господине посланиче, молим вас да завршите ваш говор.

Душан Антонијевић: (наставља:) Господо посланици, пажња целокупног југословенског народа упрта је данас на ову кућу, јер је народ осетио више него икад ових дана, да се судбина народа, судбина ове државе и судбина његове управе преноси у Парламенат.

То је угасак целокупног народа, господо, и ја жалим што Краљевска влада није оставила довољно времена да ми овдена, господо, најрадикалније, најдетаљније, најпотпуније, претресемо сва питања државна и народна (Иронични гласови: Тако јел!).

Господо, то је угасак целог народа. Досада се веровало да се овде ништа не ради, да ми ништа не значимо, досада се веровало да нас овде нико не ферма ни за шта. Међутим, сада се видело јасно и отуда... (Граја)... да је целокупна политичка ситуација пренесена у озу кућу. Благодарети још и мушкој и енергичној речи Претседника Краљевске Владе, Господина Сршкића, који је то у јучерашњем своме говору тако лепо подвукао, и кад Господин Потпредседник Народне скупштине тражи да скратим овај говор, ја морам да учиним овакав један приговор:

Господо народни посланици, ...

Пошпредседник Карло Ковачевић: Господине посланиче, молим вас да завршите!

Душан Антонијевић: Завршићу. Поред овога, господо, поред чиновничког питања животно је питање, господо, и решење такозваног аграрног питања, које претставља, господо, један скандал (Граја и протести код појединих народних посланика — Гласови: Оставите то за Министарство пољопривреде).

Ју ћу онда да завршим свој говор. У начелу сам гласао за буџет овакав какав је. Гласам и за буџет овога ресора, и то, гласам из чисте савести, господо, и носим пуну одговорност за свој глас и пред собом и пред народом и гласам нарочито и због тога што сам уверен да ће се у будућем нашем раду урадити све оно што се има урадити, и што се досада није могло и стигло учинити (Иронично плескање), јер, господо народни посланици, ако се нама, (смех), оспорава право са стране наших противника да смо легални претставници народа, ми, господо, морамо да се постарамо да легални претставници народа будемо по ономе што будемо овде урадили. (Иронично плескање).

На завршетку мога говора молим да ми дозволите да се дотакнем још једног питања, које је, по моме мишљењу, једно од најважнијих. Пошто је Г. Претседник Краљевске Владе покренуо питање слободне штампе, господо, (иронично плескање), ја категорички тражим, а то тражи и цео наш народ, да се заведе режим потпуно слободне штампе, која има да служи најбоље схваћеним интересима народа и државе. Оваквим режимом штампе, какав ми данас имамо, највише се користе лопови и корупционаши, који су изван контроле јазности. Ми нећемо допустити деструктивну штампу, која ће рушити државно и народно јединство, али је нама, господо, слободна штампа потребна као насушни хлеб, и таква штампа има да буде наш највећи и најактивнији сарадник у наметнутој борби противу свих непријатеља, социјалнога, народнога и државног поретка у данашњем тешком времену. (Иронично плескање).

Изјављујем, господо, да ћу гласати и за буџет овога ресора, исто онако као што сам гласао и за буџет у начелу. (Иронично плескање).

Пошпредседник Карло Ковачевић: Господо, молим вас, да се држите предмета. Ово сада није генерална дебата, него дебата у појединостима. Зато се при говору држите само онога ресора о коме се ради.

Реч има г. Јово Принцип.

Јово Принцип: Господо посланици, ја сам јуче требао да говорим у начелној дебати, али г. Претседник није ми дозволио, а није ми дозволио ни г. потпредседник Карло Ковачевић. И данас ћу бити само кратак. Изнећу своја опажања, и молим вас, господо, посланици да ме саслушате. Немам намеру никога да вређам, особито има овде огроман број мојих пријатеља који, може бити, поштено

врше своју дужност. Мислио сам говорити мало дуже, али сам одустао од тога.

Господо народни посланици, зашто нећемо једанпут погледати истини у очи: да сами себе обмањујемо и Владу.

Шта је, господо, Народна скупштина досада учинила, питам се? Ја мислим, да нисмо ништа учинили, а ви сами ћете се сложити са мном, да смо само олакшали ми, народни посланици и сенатори, државну касу. (Жагор и протести. Неки посланици вичу: То није тачно!)

То је тачно, господо. Ја никога не желим да вређам. То је моје опажење. Ја мислим, да ми нисмо ништа учинили досада, и то у најтежим и најпрвим данима за земљораднике, раднике и занатлије. Да је толико милиона динара, колико смо дигли из државне касе, да је то дато народу нашем, нашем земљораднику, ја мислим да би му много више користили, него ово мало закона, које смо донели. (Граја и протести). Слушајте! Ви кадите, ја већу да кадим! То је моје опажање: То би више сигурно користило, него говори које смо овде држали и закони које смо изгласали, крадећи Богу дане и трошећи паре.

Немојте се, господо, обмањивати. Част старим вођама и политичарима, који имају за собом народ.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Господине посланиче, ја вас опомињем, немојте нападати посланике и сенаторе, иначе ћу применити Пословник.

Јово Принцип: Ја не нападам.

Поштрејседник Карло Ковачевић: То не спада на ресор Министарства унутрашњих дела.

Јово Принцип: Господа су говорила пре мене, предговорник је говорио сад, није говорио о Министарству унутрашњих дела. Имам и ја права да говорим. Нисте ми јуче дали да говорим, па ми допустите сада.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Поново вас опомињем, иначе ћу бити присиљен да по Пословнику поступим.

Јово Принцип: Ја хоћу да говорим.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Добро, говорите!

Јово Принцип: Господо посланици, има овде годину и по дана, како се обмањујемо, тепамо б јануаром (Један посланик примећује: Иступите из клуба!) То је моје. Ја ћу истудити. Ви слушајте.

Ја мислим, ми који смо дошли на основу њега у Народну скупштину, и нисмо донели ништа велико. Исти људи, који су били пре б јануара, остали су и после. Част изузетцима! (Граја).

Нећу о томе да говорим даље, пошто ми не дају.

Поштрејседник Карло Ковачевић: Реч има народни посланик г. Ристо Ђокић.

Ристо Ђокић: (Господо) народни посланици, пред нама стоји буџет Министарства унутрашњих

дела, пред нама стоји ред и мир у земљи и г. Министар унутрашњих дела за њега одговара. Ми смо овде да га примимо или не примимо.

Узгред треба да споменем за годину дана што смо урадили и како су се закони изводили, оно што смо ми доносили, и према томе нарочито сматрам за дужност да г. Министра замолим, да води рачуна о најновијем закону, који је у његовом ресору донесен, о Закону о општинама. Ми смо донели унифициран Закон за читаву земљу, иако је било досада неколико законодавстава за општине.

Било је система општина где је бележник апсолутни газда и господар у општини, а било је општина где је начелник или претседник општине апсолутни газда општине. Било је места где су начелник, или претседник и бележник, били ортаци и заједнички власт делили. А пошто се у неколико случајева догодило да су закони који су у најбољој намери донети, изигравани и друкчије тумачени, ја бих замолио г. Министра унутрашњих дела да се овај закон не проигра и да се улуги правим путем.

А да се не мисли да говорим ово напамет, могу да вам напоменем законе које смо донели, а који нису постигли прави циљ; то је био, на пример, закон о укидању трошарине. Ми смо тим законом само за фабрику шпиритуса учинили и за два до три сенатора да зараде милионе, а упропастили смо гостионичаре, упропастили смо вредност ракије шљивовице и све смо то профалисали. Па онда смо донели закон о заштити земљорадника. Први који се користио тим законом, то је била банка Прва Хрватска штедионица, која је сваки дефетистички покрет у овој земљи за последњих 10 година помагала (Узвици: То није истина, то није тачно!).

И онда, господо, хоћу да говорим о приликама општина у нашим крајевима, у бив. Босни и Херцеговини. Ми имамо нови систем општина, по новом закону о општинама који важи за целу земљу; ми нисмо на то навикли и прва ротква овога лета, па је и она црвљива. Терет општина осетио је у Босни и Херцеговини свако и када би био наређен плебисцит о томе: да ли смо за општине, ја мислим да би 95% били против општина уопште, а против сељачких, сви. Дакле, груписане су општине и на њих су наметнути сви намети који се траже од једне модерне општине; и издржавање школа пада на њихов терет, а поред тога, административне власти, среско начелство, судови итд., све је то узело сеоске општине као извршни орган, а не као прву политичку јединицу.

Ја апелујем на г. Министра да једним расписом одреди надлежност сеоских општина. И даље, господо, били су нови намети и за нас у Босни и Херцеговини, нарочито се то осетило после поделе земље на бановине. Ми смо сви осетили намете бановине као сувише велики терет. Ми овде говоримо о државном буџету, а има бановински буџет и општински буџет, то су два намета, а у нашим

општинама, по новом закону о општинама који важи за целу земљу; ми нисмо на то навикли и прва ротква овога лета, па је и она црвљива. Терет општина осетио је у Босни и Херцеговини свако и када би био наређен плебисцит о томе: да ли смо за општине, ја мислим да би 95% били против општина уопште, а против сељачких, сви. Дакле, груписане су општине и на њих су наметнути сви намети који се траже од једне модерне општине; и издржавање школа пада на њихов терет, а поред тога, административне власти, среско начелство, судови итд., све је то узело сеоске општине као извршни орган, а не као прву политичку јединицу.

Ја апелујем на г. Министра да једним расписом одреди надлежност сеоских општина. И даље, господо, били су нови намети и за нас у Босни и Херцеговини, нарочито се то осетило после поделе земље на бановине. Ми смо сви осетили намете бановине као сувише велики терет. Ми овде говоримо о државном буџету, а има бановински буџет и општински буџет, то су два намета, а у нашим

општинама, по новом закону о општинама који важи за целу земљу; ми нисмо на то навикли и прва ротква овога лета, па је и она црвљива. Терет општина осетио је у Босни и Херцеговини свако и када би био наређен плебисцит о томе: да ли смо за општине, ја мислим да би 95% били против општина уопште, а против сељачких, сви. Дакле, груписане су општине и на њих су наметнути сви намети који се траже од једне модерне општине; и издржавање школа пада на њихов терет, а поред тога, административне власти, среско начелство, судови итд., све је то узело сеоске општине као извршни орган, а не као прву политичку јединицу.

општинама, где је било организованог система, то је трећи намет. И ко год нам каже да ће се порез смањити, он се само завашава, јер све расте, а поред тога има још нешто. По закону о општинама који је донесен у 1928 год., држава је дужна да у шумским пределима даје свој допринос за издржавање сеоских општина. Има случајева где је држава требала више да уложи него сав порез што би сељаци у брдским крајевима требало да даду. И има случајева где министарство шума и одбор који је дужан ту своту да плаћа, дугује сеоским општинама велике суме.

Сваки је закон добар у добрим рукама а сваки је закон наopak у рђавим рукама, и ја молим господина Министра да поведе рачуна да се овај закон о општинама не изигра, као што су многи закони досад изиграни, као, на пример, онај малочас што сам споменуо, који је требао да заштити шљиву и шљивовицу, а који је у ствари заштитио фабрике шпиритуса. Г. Министар, који је дуже времена био стручан административан чиновник, он може да изведе са својим чиновницима да се овај закон не изигра, као што то може да буде.

Даље сам хтео да ставим нешто у дужност г. Министру унутрашњих дела. Као што знате, ми стојимо пред законом који има да регулише компетенцију бановина. Досад, како је то казао са овога места првочелник и претседник Краљевске владе, наше бановине, иако су територијално ограђене и за грађене, оне ипак, по својој снази, нису биле ништа више него среска начелства са много већим лашалуком. Ми, дакле, не треба да избегавамо да тај део терета свалимо на бановине, али да имамо и право да оне прикупљају један део прихода.

Да поменем, господо, још једну ствар која ће свакако служити народном јединству, а коју сам данас казао г. Министру просвете. Господо, да се поразговарамо сада и о просвети, о универзитетима и о тим великим школама које сви ми заједнички плаћамо у целој држави. Кад би, господо, сада хтело да се у моме селу отвори гимназија, нико не би био у противу тога, али ја хоћу да говорим сада о средњој настави овакој каква је. Па и ови универзитети за које се сада отимају Београд, Загреб и Суботица.....

Пошпретседник Карло Ковачевић: Господине посланиче, не можете сада о тим стварима говорити, јер сада није на реду буџет Министарства просвете.

Ристо Ђокић: Ја хоћу да кажем Г. Министру да половину издржавања треба да поднесу бановине.

И онда једна друга ствар, господо; ја сам за поштовање свакога ауторитета и свачије личности, али знам да у Министарству унутрашњих дела има чиновника који не ваљају, који не одговарају све-

јој дужности. Додуше, мора се признати да је и наш свет врло расположен да нападе оне који представљају власт. А онај који је газда, дужност му је да брани и правога и кривога, онога коме је он газда. Ја познајем један случај да има један чиновник у Министарству унутрашњих дела, због кога је нападнут и Министар унутрашњих дела и Краљевска влада а и ми овде, и он је, и поред свега тога, кажњен најблаже што је могло бити. То је инжињер државне железаре у Варешу, Иван Краљ. Он је напао државну среску испоставу у Варешу и осуђен је за то код друге инстанце са 20 дана затвора. И сад, не знам из каквих разлога, Министар Г. Крамер, који са разлогом ужива поверење свих нас, умешао се у ову ствар и ишао да итервенише, и код Претседника Краљевске владе и код Министра унутрашњих дела, да се та казна укине. Не знам докле је та ствар сада дошла, али сазнао сам да је овај Краљ дошао као избеглица из Горице и да је тамо био један типични Аустријанац, о чему имам и доказа. Он не подноси наше соколство, а ни све друго национално у нашој земљи. Он је одгозарао и пред Главном контролом и пред Државним саветом, и зато не могу да разумем откуд сада ово заузимање за њега да се ова казна поништи.

А Господин Министар унутрашњих послова, пре но што је постао Министар унутрашњих послова, био је г. Бан и чудим се да је он задро у компетенцију бана. Према томе ја бих молио Г. Министра унутрашњих послова да заштити своје чиновнике и да не дира у компетенцију бана у оваквим случајевима и да одговори првом приликом по интерпелацији коју сам ја поднео по овом случају и да чува ауторитет власти, јер ако срозамо ауторитет власти, ако срозамо ауторитет министара, ауторитет Народне скупштине, ауторитет Сената, онда смо дошли до моралне анархије. Ради чувања ауторитета власти тражим да ми Г. Министар унутрашњих дела одговори по поднетој интерпелацији и изјављујем да ћу гласати за овај буџет.

Пошпретседник Карло Ковачевић: Завршен је претрес седмог раздела буџета Министарства унутрашњих послова. Прелазимо на гласање. Глас се седењем и устајањем. Господа која су против, изволиће устати. Молим г. секретара да чита партију по партију овога раздела.

Секретар Милан Мравље: (чита VII раздео расходи опште државне администрације - управе) (Партија 326, по предлогу Финансијског одбора.)

Пошпретседник Карло Ковачевић: Прима ли Народна скупштина партију 326 по извештају Финансијског одбора? (Прима) Господа која су против, нека изволе устати. (Сви седе). Објављујем да је прочитана партија усвојена према извештају Финансијског одбора. Изволиће чути даље.

За овим је Народна скупштина, гласајући седнењем и устајањем о свакој појединој партији, у смислу члана 102 Устава и § 67 Закона о пословном реду у Народној скупштини, усвојила цео буџет расхода Министарства унутрашњих послова, VII раздео, и то од 326 до закључно партије 370 а према извештају Финансијског одбора.

Пошпрејседник Карло Ковачевић: Објављујем да је Народна скупштина усвојила предлог буџета расхода Министарства унутрашњих послова, раздео седми. Пошто ће се осми раздео - Министарство финансија, расправљати заједно са Финансијским законом, то ће се овај раздео скинути с дневног реда и прећи на буџет Министарства Војске и морнарице. Има реч г. Министар Војске и морнарице. (Буран и дуготрајан аплауз и узвици: Живела војска.)

(Министар Војске и Морнарице Драг. Стојановић: Господо посланици, позната је истина, да јачина државне војне силе зависи с једне стране од географско-стратегиских прилика и потреба земље, а с друге стране, од њене финансијске могућности. Према томе, јачина војне силе управо је компромисни резултат утицаја поменута два фактора.

Ма како ми водили мирољубљиву политику, наш је географско-стратегиски положај такав да нам је потребна довољно јака војна сила, и на земљи и на води и у ваздуху, те да нам осигура наше границе, да вам буде гаранција наше безбедности и слободе. Држим, да нема међу господом посланицима ни једнога који би имао друкчије гледиште по овој ствари (Буран аплауз и узвици: Тако је).

Имајући на уму овај факт, ја сам у првобитном предлогу буџета Министарства војске и морнарице био предвидео суму од 2,474.000.000 дин, и ја вас господо, уверавам да је тај прорачун војнога буџета био реалан, јер се тек са толиком сумом жоже осигурати војсци и морнарици нормални живот и развој, и то ипак, у строго одмереним границама стварне потребе.

Али сад је дошао моћан утицај онога другог фактора, финансијског стања земље. А то је стање, као што је је свима нама добро познато, такво да се при пројектованој суми није могло остати. Настало је брисање, односно смањивања свега што се икако, макар и привремено, могло изоставити или редуцирати. И тако се, најзад, после вишеструке редуције, дошло до суме од 2.000.300.000 динара, која претставља буџет Министарства војске и морнарице за 1933-34 годину.

Морам одмах истићи, господо, да сам на овакав буџет пристао тешка срца, увиђајући сву тежину прилика које на привредно-финансијском пољу наша земља треба да савлада. Јер ова сума од округло 2 милијарде динара претставља управо минимум, који је једва довољан да војска и морнарица могу да продуже свој живот и рад, али уз привремено

одрицање од извесних потреба које су ипак битне за њихов нормалан развој и спрему.

На овај начин, предлог буџета војске и морнарице за 1933-34 годину мањи је од овогодишњег буџета за округлих 130,400.000.- динара, а ако се узму у обзир и накнадна повећања овогодишњег буџета, онда се и ова разлика повећава за пуних 150 милиона динара. Ако опет предлог буџета упоредимо са буџетом за 1931-32 годину, дакле са буџетом који је приближно одговарао стварним потребама војске и морнарице, онда се појављује разлика од преко пола милијарде динара.—Најзад, господо, ако се има у виду да предлог буџета за 1933-34 годину садржи у себи не само потребе за сувоземну војску, већ и за ваздухопловство, за морнарицу, за граничну трупу, па и ванредне расходе који се иначе, у нормалним приликама, покривају зајмовима или особеним ванредним кредитима, онда је јасно, да је од стране војске и морнарице утицај највећи, управо крајњи напор у корист санирања државног буџета. Никаква даља редуција не би била могућна, а да се тиме не дођеде у питању животни интереси војске и морнарице.

То је, господо, наше начелно гледиште о предлогу буџета за 1933-34 годину, а што се тиче самог износа и потребе појединих кредита, мени је част, да вам пружим следеће податке:

1) У погледу личних расхода тежило се до крајњих граница могућности, да се ови расходи сведу на неопходни минимум, и у тој тежњи успело се предузетим мерама да се ови расходи тако редуцирају, да су они мањи од овогодишњег буџета за 26 милиона динара; код војске за 19,484.000 динара, код морнарице за 2,275.400.- а код граничне трупе за 4,163.300 динара. Ако упоредимо буџет за 1931-32 годину са буџетом за 1932-33 годину, видеће се да је и између ова буџета било смањења у личним расходима за 45,533.400 динара, тако да је од буџетске 1931-32 године до данас извршена редуција личних расхода у округлој суми од 71,500.000 динара.

Овим је, господо, учињено све што је било могуће да лични расходи, који заиста односе знатне кредите, буду сведени у најуже границе, а да се тиме ипак не отступи битно од утврђеног плана за попуно официрског и подофицирског кадра. Као што видите, господо, у погледу личних расхода, и ишло се правцем највеће могуће штедне по свима партијама и позицијама буџета, и ту се ништа више не би могло учинити.

2) Затим долазе материјални расходи. Они су и многобројни и разноврсни, али је циљ био да осигурамо засада само оне потребе које су, апсолутно узете, неопходне за живот и рад војске и морнарице, редуцирајући, као што је то већ напред речено, све без чега се за овај мах некако могло прећи.

Код ових расхода, на првоме се мести истичу они по економској грани који садрже у себи трошкове на исхрану људства и стоке, на одећне и на гарнизоне потребе. Они износе округло 409 милиона динара.

Величина ових кредита, господо, у зависности је на првом месту од предвиђених ефектива војске, т. ј. бројног стања људства и стоке. Из предлога се види, да је предвиђен годишњи ефектив од 90.000 редова и каллара. После ослобођења први буџетски контингента износио је 80.000 људи, па се доцније постепено повећавао, тако да је у 1925/26 години достигао број 110.000; наредне буџетске године 1926/27, ефектив је смањен на 102.000, а 1928-29 године на 95.000 и на тој се висини задржао све до ове 1932/33 године, када је бројно стање било смањено на 80.000 редова и каллара. Међутим, овај број показао се апсолутно недовољан, те је Законом о накнадним кредитима бројно стање морало бити повећано за 7.000 војника округло.

Предвиђени ефектив за 1933/34 годину, од 90.000 каллара и редова, неће, до душе, задовољити у пуној мери војничке обзире, јер стварно према јачини регрутских класа које ће у буџетској години служити, он треба да износи око 105.000. Међутим, водећи рачуна о тешком финансиском стању и у опште о тешким економским приликама наше земље, ми смо се морали задржати на броју од 90.000, као на минимуму испод кога се апсолутно не сме даље силазити.

Из овога, господо, види се са каквим се тешкоћама има да бори војна управа: с једне стране, она мора да води рачуна о тешком финансијском стању, због чега мора да редуцира бројно стање војника на штету наставе и службе уопште, а с друге стране, мора да води рачуна и о томе да сваки способан грађанин наше земље испуни своју законску обавезу према војсци. У оваквој ситуацији помажемо се на тај начин, што преко лета, у важнијем периоду обуке, држимо повећано бројно стање, које иде изнад просечног буџетског, док, преко зиме, тај број се редуцира испод просечног буџетског стања пуштањем војника на дужа отсуство. Овим се олакшава буџет, а уједно помаже и народној привреди, нарочито с пролећа и с јесени, када број војника на отсуству износи више хиљада.

Уколико се тиче стоке, њен је број извршеним редуцијама такође сведен на неопходан минимум, испод кога је немогућо ићи.

Према изложеноме, прорачун економских трошкова о којима је реч, извршен је на бази просечног буџетског бројног стања, а по најповољнијим ценама појединих артикала и према табели следовања хране на једног војника, односно, на једно грлоа стоке. При томе се, приликом извршења набавка

потреба за исхрану људи и стоке, спроводи, колико год је могуће, систем непосредне набавке од народа, а где то није могуће, због оскудице новца или каквог другог оправданог разлога, набавке се врше путем аукцијација и погодаба, по Закону о државном рачуноводству, на којима могу учествовати и земљорадничке задруге и поједини трговци. Овај систем набавка довољно је разрађен у повереном ми Министарству и он ће дати још боље резултате, када се финансијске прилике буду исправиле и када Министарство финансија буде било у могућности да војсци стави на расположење потребне суме новаца одмах после жетве за набавке непосредно од произвођача, а за период од једне до друге летине, што у овој буџетској години, због финансијских тешкоћа, није могло да се оствари.

3) Затим долазе партије артилеријско-техничких трошкова. Кредити по овој грани, материјални и ванредни, износе округло 133 милиона и 200 хиљада динара. Они су, у главном, предвиђени за набавку и одржавање разноврсне убојне спреме, која је сада, као што је познато, и по врстама и по количини, знатно већа него што је то било у прошлости. То је и било изазвало потребу проширења наших војно-техничких завода, барутана и разних радионица, као и повећање стручног особља.

Комплетирање војне силе овом толико важном и потребном спремом врши се по извесном плану, од кога се, међутим, засада, морало одустати због изванредно тешких финансијских прилика. Према томе, за буџетску 1933-24 годину предвиђене су по овој грани само оне потребе, без којих се апсолутно није могло ни смело остати; све је друго остало за боље прилике.

4) Нарочито, пажњу заслужују кредити за ваздухопловство и морнарицу, која нам у исто време представљају и најосетљивије партије у предлогу буџета.

Оба ова рода војне силе врло су важни фактори земаљске одбране; а оба су скупоцена и компликована, јер оба почивају на савршенству технике, те захтевају и велике материјалне жртве.

Имајући у виду владајуће економске и финансијске прилике земље и, једино из тога разлога, предвиђени су и за ваздухопловство, слично као и за остале потребе, минимални кредити. Ови су кредити потребни, углавном, за нормалан живот и рад већ оствареног састава ваздухопловства. Тежња је, дакле, да учврстимо већ створену организацију, са постојећим јединицама и установама и да обезбедимо њено комплетирање стручним људством и материјалном спремом, зашта ће се са траженим кредитима, иако не сасвим без тешкоћа, изаћи на крај.

Код ових кредита треба нагласити да је Министарству војске и морнарице, поред издржавања војне авијације, законом стављено у дужност, да субвен-

ционара и цивилну авијацију и да, тога ради, сваке године предвиђа потребне кредите. За наредну буџетску годину тај је кредит морао да се предвиди у минималном износу, који, заиста, није, довољан да потпуно одговори својој намени. Али се више за цивилну авијацију није могло одвојити, пошто су и кредити за војну авијацију такође минимални.

Господо, и вама ће бити позната чињеница да авијација добија све више у значају и да јој се свуда поклања велика пажња. А колика је, с обзиром на наше околности, значајна њена улога за одбрану нашега неба, држим да нема нарочите потребе да доказујем. Стога и сматрам да ћемо и без подробнијих излагања ове ствари, доћи до закључка, да сума од 154 милиона динара округло, колико је за ваздухопловство предвиђено, претставља управо један неопходан минимум за њено издржавање, који се ни за најмању суму не би могао смањити.

И кредити за морнарицу, Господо народни посланици, такође су оскудни. Они на материјалне и ванредне расходе износе округло свега 124,700.000 динара. Ја сам у прошлој години добио неколико приговора од господе народних посланика, та ме судбина ваљда и сада чека, да морнарици треба дати веће кредите за њено издржавање и њен развој. (Гласови: Тако јел) Ништа није тачније од тога, господо, да је за одбрану наших обала потребно, да имамо далеко јачу морнарицу. Ми смо свесни од колике је важности то за нас, с обзиром на дужину и карактер наших обала, на њихов значај за безбедност наше земље, као и на остале околности, и стога, ништа не би било лакше него бранити пред овим форумом и много веће захтеве у погледу кредита за морнарицу. Али, са истих разлога, као и код ваздухопловства, морало се привремено одустати од потраживања већих кредита, т. ј., и овде смо се ограничили само на потребе помоћу којих ће се тек моћи да одржи досада достигнути развој. Но чим то буде могућно, стављаће се морнарици на расположење сразмерно већи кредити, колико је то потребно за извођење, макар и скромнога нашега плана развоја морнаричке одбране. Тај план, међутим, нема у виду набавку неких особито великих пловних објеката који сами за се стају огромних сума, него предвиђа набавку таквих средстава која одговарају, колико нашим потребама, толико и нашим финансијским приликама.

Што се тиче кредита по инжењерско-техничкој грани и за санитет, они су прорачунати са највећом штедњом и узете су у обзир само оне потребе које се, ни у ком случају, нису могле одложити.

Најзад, господо народни посланици, да поменем и кредите за граничну трупу, који укупно износе 112,200.000 динара. Улога и важност ове трупе, која је увек на мртвој стражи и која бди над сигурношћу наших граница, довољно су познати. Она се сто-

га не само не би могла смањити, него би је чак, због познатих прилика око нас, требало и појачати. Пошто, међутим, за ово недостају буџетска средства, то се засада има у виду њено појачање средством војника кадроваца.

Из свега напред реченога, ви сте господо посланици, надам се, могли увидети да су буџетским предлогом тражени кредити за војску и морнарицу минимални и да никаква њихова редуција не би била могућна, а да то не буде без осетније штете по живот и рад војске и морнарице. С друге стране, иако могу да кажем да се надам, да ће се и са овако минималним сретствима изаћи, како-тако, на крај, ипак ми је дужност да господо упозорим на два факта. Први је, да се овако крајње редуирање буџета не може сматрати нормалним буџетом наше војске и морнарице, те, према томе, да при њему не можемо остати и идућих буџетских година, јер би се тиме не само зауставио ток потребног развоја државне војне силе, него би почела да се слаби и њена спрема и готовост, што ми, у интересу наше безбедности, не можемо допустити. Други, да се евентуално — што зависи од кретања цена и од других прилика — може догодити да предвиђени кредити, ипак, крај све штедње, не буду довољни да подмире све неопходне потребе, у коме би се случају морало апеловати за извесне накнадне кредите.

Напоследку и на крају овога мога експозеа, ја могу, господо посланици, да вас уверим, да наша војска и морнарица од Уједињења до данас иду стално путем напретка у свима правцима. Оне ће и даље продужити путем крај свих моменталних материјалних тешкоћа и уз пуно залагање старешинског кадра и људства у служби биће и остаће увек на висини својих дужности и достојне поверења које им указује Врховни Командант Њ. В. Краљ (Бурни, одушевљени и једнодушни поклици: Живео!) и Народно Претставништво. Стога вас, господо, молим, да предлог буџета примите без измена. (Живо и дуготрајно пјескање).

Пошпредседник: Карло Ковачевић: Има реч народни посланик г. Др. Марко Кожул.

Др. Марко Кожул: Господо народни посланици, наша војска и морнарица претставља нашу компактну снагу према вани, одбрану интегритета државне цјелине, за чију безбедност у сваком часу спремни су сви Хрвати, као и сви Срби и Словенци ставити себе и све своје на браник заједничког државног Дома. Ради тога ће Народно Клуб гласати за буџет Министарства Војске и Морнарице. (Бурна пјеска и усклици: Живео!)

Пошпредседник: Карло Ковачевић: Сад ћемо прећи на гласање о буџету Министарства Војске и Морнарице. (Чују се усклици: Прима се акламацијом!) Сви народни посланици устају, пјескају и одушев-

љено траже да се буџет Министарства војске и морнарице прими акламацијом). Прима ли Народна скупштина овај предлог? (Прима) Објављујем да су све партије буџета Министарства војске и морнарице једнодушно и акламацијом примљен.

Прекидам седницу коју ћемо наставити у 21.30 часова.

(Седница је прекинута у 20.30 часова).

— Наставак седнице —

Почетак у 21 и 30 часова увече.

Пошпретседник Др. Коста Поповић: Настављамо, господо, прекинуту седницу.

Има реч г. Министар грађевина.

Министар грађевина Стјепан Сркуљ: Господо народни посланици, предлог буџета Министарства грађевина за 1933/34 годину састављен је, као и ранији буџети, не да задовољи све народне потребе: економске, привредне, политичке и социјалне, него, једино и искључиво да подмири најбитније државне потребе.

Буџет Министарства грађевина мора се прилагодити финансијској моћи државе; па како су садашње привредне и финансијске прилике веома тешке, како код нас тако и око нас, то је државни буџет, па следствено и буџет Министарства грађевина, рађен у закону највеће штедње, предвиђено је оно без чега се не може, да се изради оно што ће сачувати извршене грађевинске објекте од квара и пропадања. Врло жалим што Вам, при оваквом стању ствари, не могу изнијети једну самосталну грађевинску политику, нити могу изложити један већи грађевински програм за ову годину, за чије су остварање потребне веома велике финансијске жртве.

Преко половине буџета Министарства грађевина т.ј. 97,000.000 динара од укупне суме од 164,570.900 иде на одржавање и градњу путева. Кад бисмо цијелу суму нашега буџета утрошили на изградњу путева и мостова, било би још увек премало, јер су сви државни путеви и грађевински објекти, чије је одржавање поверено Министарству грађевина, јако искварени.

Поред ових оштећених објеката, ми имамо данас још врло важних привредних центара који су изоловани од светске угакмице, јер им не достају добре саобраћајне везе.

Затим и често поплаве, које уништавају најбогатије крајеве наше државе од чега пате, не само ти крајеви него по каткад и цела држава; требало би разним хидротехничким радовима бар умањити те поплаве, ако је немогуће потпуно их онемогућити.

Све ове побројане радове требало би предузети у извршење баш у интересу подизања вредно-

сти крајева и умањивања беспослице. Али за овакве послове потребни су новчани извори изван државног буџета. Овакви инвестициони радови не могу се извршавати из редовних буџетских прихода, него само из зајма. Но, како су финансијске прилике у целој свету врло тешке и изгледи на какав већи зајам врло слаби, то се за сада од таквога плана мора одустати. Докле, пак, не дођу бољи изгледи на један зајам, постарајмо се да по сваку цену одржимо оно што је до сада изграђено и да то оспособимо да добро и правилно функционише.

Највише брже задају Министарству, поред друмова, водне задруге које су склопиле зајмове за амелиорацију свога тела и за подизање насипа, у време када је цена житу била куд и камо већа и кад су се склапали крајкорочни зајмови. Данас не могу водне задруге плаћати своје ануитете, па је потребна ревизија свих ових уговора, која мора донети продужење ануитета и смањење камата, ако не желимо да пропадне и власник и онај који је новац дао. У ту сврху, биће већ у месецу априлу једна анкета у Министарству финансија, да би се предузеле мере које су за санирање водних задруга потребне.

Целокупан предлог буџета Министарства грађевина за годину 1933/34, а без инвестиционих радова осталих Министарстава, износи динара: 164,570.900.—, т.ј. за динара: 33,150.593.— мање него што износи буџет за 1932/33 годину. Нећу вас замарати, господо посланици, са цифрама из којих би се видело колико је свака поједина позиција смањена, али треба да споменем две ствари из ванредних расхода.

Прва је ствар, грађење моста преко реке Саве и приступног пута Босут—Рача по закљученом уговору са експропријацијом, а зашто је предвиђено 4,200.000.— динара. Ова сума је, у ствари, последица већ створене обавезе, јер на основу уговора, а са одобрењем и сагласношћу привредно-финансијскога комитета и Претседника Министарског савета, одобрено је, још 1931 године, грађење мостова преко Саве код Раче и приступнога пута Босут—Рача, и, по тач. 34 тога уговора, и рата од дин. 3,000.000 има да се исплати у току 1933/34 године, а дин. 1,200.000.— има да се исплати сопственицима експроприсаног земљишта за овај пут. Према томе, за ову сврху унета је у предлог буџета нова партија 488, а са сумом до дин. 4,200.000 динара.

Друга је ствар, предвиђање суме од 7,000.000 динара, за изградњу пута Шавник—Левртар—Плевље. То је јако потребно, јер су заиста путеви у Зетској и Вардарској бановини најзаосталији.

Занимат ће Вас, господо посланици, колико у појединим бановима на један квадратни километар долази проценат изграђених путева:

У Дравској	0,2904
У Савској	0,1905
У Врбаској	0,1176
У Приморској	0,1116
У Дринској	0,0985
У Зетској	0,0921
У Дунавској	0,1341
У Моравској	0,1630
У Вардарској	0,0691

Како видите, господо посланици, овај мој предлог буџета заснива се искључиво на подмиривање најбитнијих државних потреба у Министарству грађевина.

Кроз буџет Министарства грађевина спроведена је најрационалнија штедња, често и по цени жртава, и ви један издатак није предвиђен пре него што је свестрано испитан и процењен, (Одобравање).

Потпретседник Др. Коста Поповић: Има реч народни посланик г. Фердо Шегар.

Ferdo Šega: Gospodo narodni poslanici, u prvom redu tražim od Ministarstva građevina da donese Zakon o inženjerima. O tome se zakonu već toliko godina priča, on se toliko puta ispituje, pa ipak još nikad nije došao na dnevni red, a međutim, to je vrlo važan zakon. Ja se nadam da će g. Ministar ipak doći jednog dana s tim zakonom na dnevni red. Ja uviđam teškoće zbog nedovoljnih budžetskih sredstava, zbog kojih mi ne možemo bogzna šta raditi, osobito na cestama, ali možda će ipak doći vreme, kad će se prilike poboljšati i kad ćemo moći pristupiti radovima. Zato ja hoću, gospodo, da malo opišem naše ceste i dolazim sa predlogom kako si zamišljam uređenje naših cesta u našoj državi.

Gospodo narodni poslanici, mislim da ne treba razlagati vanredno veliku važnost cesta uopće u našoj državi, a napose, u sjevero zapadnom delu naše države, kamo spada i Savska banovina. U toj našoj banovini, razvija se saobraćaj poslije rata sve više i više, a pogotovo na onim cestama gde saobraćavaju autobusi, koji su postali za manje daljine najzgodnije sredstvo za osobni saobraćaj.

U mnogim djelovima Savske banovine počinje se razvijati i automobilski teretni saobraćaj, a takav traži da se maksimalna dozvoljena težina od osam tona povisi na 12 tona, te, prema tome, urede mnogi mostovi, a ne samo ceste. Općenito uzevši, novi saobraćaj na cestama zahteva novi moderni način izgradnje cesta.

Gospodo, velika većina evropskih država već je u veliko preobrazila svoje ceste. Takvo uređenje cesta znači uštede u cestovnom gospodarstvu same države. Jedini razlog zašto nisu sve države već uredile sve svoje ceste na moderni način, jeste pomankanje kapitala.

S drnge je strane opet, činjenica da veliki dio evropskih i drugih država, sve kraj današnje krize, daje ogromne kapitale u tu svrhu što pokazuje silnu aktuelnost toga problema.

Gospodo, u našoj državi su u glavnom moderne ceste izgrađene na području gradova. Izvan gradova izvedeno je samo nekoliko takovih cesta. U Savskoj banovini ima svega 470 t. m. moderno utvrđene ceste izvan gradskoga područja.

Gospodo, želeo bih vam prikazati u glavnim crtama kako si zamišljam uređenje i pravac cesta u našoj državi. U prvom redu potrebno je jedna obodna ili kružna cesta, t.j. Zagreb Osijek, Beograd, Smederevo, Zaječar, Niš, Skoplje, Kos. Mitrovica, Cetinje, Dubrovnik, Split, Šibenik, Senj, Crikvenica, Sušak, natrag Zagreb. Dok bi glavne poprečne ceste tekle Beograd Sarajevo, Dubrovnik i Pakrac-Banja, Luka, Sarajevo. Najvažnija cesta u našoj državi jeste na svaki način cesta koja spaja Zagreb sa Beogradom i Zagreb sa Ljubljanom do Bleda. Gospodo, predlažem da nazovem cestu Zagreb — Beograd cesta Kralja Aleksandra I koji nas je za uvek sjedinio, a cesta koja polazi od Zagreba preko divnih krajeva Slovenije do Ljubljane i Bleda neka se prozove imenom Nj. V. Uzvišene naše Kraljice Marije. Gospodo, cesta Zagreb Sušak prolazi krajevima koji su puni uspomena na hrvatske velikare i mučenike Zrinjske Frankopane, neka se prozove njihovim imenom, dakle Zrinjsko-Frankopanska cesta. Cesta od Sušaka do Dubrovnika mora biti sagrađena diljem morske obale, a posvećena bi bila uspomeni hrvatskih kraljeva Tomislava, Krešimira i Zvonimira, dok bi se poprečna cesta Beograd—Sarajevo—Dubrovnik, zvala cesta Prestolonaslednika Petra, a cesta Pakrac-Banja—Luka—Sarajevo koja prelazi kroz Mrkonjić Grad, zvala cesta Kralja Petra oslobodioca.

Osim ove velike krupne ceste, potrebne su u Savskoj banovini da se uredе glavne ceste Zagreb—Varaždin—Donja Lendava do mađarske granice, koju bi nazvali cestom Stjepana Radića, jer prolazi krasnim seoskim krajevima gde je postojbina najsvėsniјeg i najotpornijeg hrvatskog seljaka. Kao najvažnija turistička cesta u našoj banovini svakako je Zagreb—Karlovac—Plitvička jezera—Senj, što prolazi kroz naš najlepši kraj naše države, kraj ukrašen prirodnim krasotama nigde drugde viđenim, kroz divnu Liku, pa neka bude posvećena njenom najvećem sinu, prosvetitelju i političkom preporoditelju hrvatskog naroda, Anti Starčeviću. Uјedno bi se imala urediti i spoljna cesta Sisak—Petrinja—Karlovac, koju je sagradio slavni ban osloboditelj Jelačić. Ova cesta se i danas zove cesta bana Jelačića. Gospodo, glavna cesta Kraljice Marije i Kralja Aleksandra Ljubljana—Zagreb—Beograd prolazi Savskom banovinom u dužini od 362 km., a to čini 1/4 svih državnih cesta u Savskoj banovini, kojih je ovde 1380 km. dužine.

Gospodo narodni poslanici, nemoguće je zamisliti prema današnjem zahtevu saobraćaja ove državne ceste uzdržavati sa proračunskom svotom od din. 14 miliona odobrenim za godinu 1932/33. Kako se krediti s jedne strane smanjuju, a saobraćaj povećava, to je jasno da

državne ceste moraju postepeno postati sve lošije i neprohodnije.

Gospodo! Mi znamo da se sve druge države trude i misle kako će moći odmah, a najkasnije u proleće naći zaradu neuposlenim radnicima; to je gospodo i naša dužnost da na to mislimo, kako ne bi prevelika bijeda zavela radništvo za nepromišljene čine. Nezaposlenost u našoj državi može se na razmjerno malim sredstvima ne samo ublažiti nego i odstraniti.

Najbolju mogućnost podavanja zarade radništvu pruža se sa radovima na cestama i to sa stanovitim sistematskim programom moderniziranja utrenika (kolovoza) i pregradnjom cesta i mostova, kao i sa gradnjom stalnih novih mostova sa prvorazrednim opterećenjem od 23 tona.

U našoj državi potrebno je da nam budu ceste u potpunom redu, t. j. da svojim pravcem i svojom solidnom izgradnjom odgovaraju svim našim potrebama, i to obranbenom, unutarnjem, privrednom i turističkom saobraćaju. Gospodo, mi Jugosloveni, sretni smo i ponosni da imademo od svih drugih naroda božanstvenom prirodom ukrašenu najlepšu domovinu, mi ovu „lijepu našu domovinu“ moramo providiti cestama, da bude svaki njen kraj pristupačan i nama i stranom turistu, a ujedno, da možemo svaki čas doći na svaku granicu, ako nas Kralj i domovina pozove.

Gospodo, još bi htio razložiti finansijsku stranu ovog mog predloga. Kako spomenuh, glavna cesta Ljubljana—Zagreb—Beograd prolazi Savskom banovinom u dužini 362 kilometra. Obzirom na međunarodni saobraćaj, rekonstrukcija ove ceste na 8 metara širine i 6 metara širokim utrenikom, te sagradnjom prvorazrednih mostova, stajala bi, po kilometru, dinara 1,000.000 ili ukupno 362 miliona.

Mi moramo naći ova sredstva i mi ne možemo sa uređenjem ove ceste odgađati, to, obzirom na privrednu krizu, predlažem sledeći način: U Savskoj banovini potrebna je svota za uređenje državnih cesta oko 400.000.000 dinara, a za banovinske, oko 200.000.000 dinara, t. j. ukupno 600.000.000 dinara.

Predviđajući uređenje svih cesta u 10 godina, to bi trebali godišnje oko 60.000.000 dinara, a ovu bi svotu naša država morala naći i smoci, jer bi tim javnim radovima prestala bezuvjetno svaka nezaposlenost. Dobrim i uređenim cestama podigao bi se promet, trošio špirit, kako je propisano, mješan sa benzinom, što bi u veliko koristilo i poljoprivredi.

Turizam koji našoj državi nosi znatnu korist, uveliko bi se podigao. Najglavniji je, ali, ipak to da bi stotine hiljade marnih ruku našega vrijednog marnoga naroda našlo zaposlenje i zaradu.

Svakako tražim da se kod ovakovih i sličnih radova upotrebi samo ljudska snaga i domaći podvoz, te upotreba domaćeg građevnog materijala, jer samo na taj način imati će naš narod potpunu korist od svojega rada, a sva zarada ostaće i u našoj državi. Sada, u prvom

redu, tražim da se pristupi izgradnji ceste Zagreb—Podused. Ova je cesta gotovo u cijeloj državi najfrekvenciranija, ona ima da izdrži najveći teret. Tražim da se novac određen na javne radove u Savskoj banovini upotrebi za izgradnju ove ceste.

U našoj banovini ima najviše nezaposlenih i najbednijih u samom Zagrebu, pa je nužno da se ovi bednici najpre zaposle. Ovi bednici ne traže milost, nego zaposlenje. Na ovo osobito upozorujem g. Ministra građevina. Vas, gospodo drugovi, molim sa ovoga mjesta da poduprete ovaj moj predlog, a ja ću, u nadi da će g. Ministar građevina usvojiti moj predlog i čim skorije ovom visokom Domu predložiti posebni zakon o izgradnji i nazivu tih cesta te na saradnju pozvati sve stručne krugove, glasovati za proračun Ministarstva građevina. (Odobranje i pljeskanje)

Пошпредседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Миливој Исаковић.

Миливоје Исаковић: Господо народни посланици, Срез мачвански, кога у овом дому претстављам, долази свакако, и по површини и по обрађености, а и по броју становника, у ред срезова који су на првом месту. Он плаћа порез и друго свакако више него неколико других, па ипак, он је, собзиром и на категорију и на бонитет путева, један од оних злосретних који се третирају као пасторчад. Кроз Мачву не пролази ни један државни пуг, има само 104 километра бановинских путова првог реда, а они су други, или бановински путови другог реда, (63 км.) или оштински путови првог и другог реда. који су у суштини то, само лети, и зими кад мраз стегне, а иначе право беспуће.

Тако категорисани и тако третирани, путеви у Мачви скандализирају свакога ко се њим мора да служи. Бановина им указује недовољну пажњу, ни приближно сразмерно ону, коју Мачвани, према ономе што дају за бановину, треба да имају. Зар је оно пут од Глушаца до Митровице? То су у суштини катакомбе у којима пропада све што је живо, ако ризири да наије кад најмања киша падне. Или, зар је оно пут који везује Шабац—Дреновац—Митровицу? У јесење, зимско и пролетно доба, свуда се може путовати само водом, ии кроз ваздух, а са колико се озбиљности оправљају путеви у Мачви, нека послужи као примир последња оправка пута Шабац—Богатић, која је извршна тако да се дошло до на три километра пред Богатић, а одатле опет остаје: „Шором шајка а Дунавом чезе!“ Не само ја, него и сви Мачвани са мном заједно питају се: „Шта смо згрешили, кад нам се таквом мером одмерава?“ Ми не тражимо ништа више него онолико колико се и како другима чини. Готово изгубосмо плаћајући бановинске кулуке и кулучећи час овде, час онде, па ипак глибимо се у блату и гушимо у прањини на сваком кораку. Ја молим да се, бар у дванаестом часу поклони пажња нашем крају, и то онолико ко-

лико се то чини другим крајевима. Због тога користим ову прилику да умолим г. Министра грађевина, да изволи препоручити Краљевској банској управи у Сарајеву да се озбиљно приступи оправци путева у Срезу мачванском. Молим г. Министра да контролише како ће се ово и уколико извршити.

Некоме је пало нападмет да исуши Мачву и заиста успео је, ако не да исуши мачванске баре, а оно сигурно, да исуши мачванске џепове.

Створили су водичу задругу, тек један део послова су урадили, задужили онај свет дебелим милионима, радили су како су хтели, причали су како ће се то отписати, неки су се обезбедили, али данас због тога Мачвани, исушени и пресушени, везују лику за опанак. Због водног доприноса Мачванима се данас кида утроба. Читава жетва једнога човека није довољна да подчире допринос. Што је најгоре, радови су као бајага завршени у јесен 1932 године, а Мачвани су задужени и за 1930, 1931 и 1932 годину. Радови нису исушили терен, али је допринос исушио џепове, а Сава и Дрина и даље плаве позлаћене мачванске градине. Рекли су да није добро радила аутономна управа, па су је најурили и заменили комесарством, а ово, диригујући из удобних београдских соба, суши ли, суши! Ја сам ових дана поднео претставке Причиновљања, Дреновчана, Општине Причиновићске, које су сада скопсали да плате водни допринос за три године уназад, да плате и за време кад су били поплавлени и за време кад радови још нису били довршени. Они су све ово документовали уверењима. Њихове су молбе оправдане и њима се мора изаћи у сусрџет, јер оно што траже, засновано је и на Божјој и на земаљској правди. Ја молим г. Министра да нареди да се по овим молбама што пре донесе решење.

Кад су они који су најкривљи за овакве прилике, видели шта су урадили, они су, да би се из овога извукли, успели да прошире рејон задруге, никога не питајући, и сад су и другим селима, која нису ни кусала ни сркала, наметли водни допринос. То је у пуном смислу речи скандал. Противу тога оправдано буни се и мало и велико и, ако се озо не обустави, биће свега и свачега. Ја благовремено указујем на ово и тражим да се ово исправи.

Исто тако тражим да се комесарство укине, јер није дало никакве резултате. У намери да помогнем оном јадном свету, а и да омогућим правилно функционисање, ја сам пре неколико дана г. Министру грађевина и г. Мин. финансија поднео предлог о начину финансирања најнеодложнијих радова за обезбеђење од поплаве зимљишта и насеља у Мачви и користим ову прилику да и са овога умолим да се ово усвоји.

У уверењу да ће се овим мојим оправданим тражењима указати пуна пажња и са пуним поверењем према личности г. Министра грађевина. изјав-

љујем да ћу и у појединостима гласати за буџет Мин. грађевина.

Потпретседник Др. Коста Поповић: Реч има народни посланик *Филип Цемовић*. (Чује се: Није ту.) Реч има народни посланик г. *Гојко Куртовић*.

Гојко Куртовић: Господо народни посланици, као и прошле године, тако и овога пута, немало сам био изненађен кад сам установио да је буџет Министарства грађевине још много мањи него што је био у прошлој години, и да је целокупна грађевинска политика пошла једним путем који не одговара данашњим економским приликама, а нарочито, с обзиром на оно што се у другим државама у Европи ради. У време економске кризе, у време ове незапослености раднога света, у свима државама предвиђене су нарочите инвестиције за јавне радове, и никад за последњих 100 година, ни једна од европских земаља није имала толико посла у грађевинском погледу као у последње две године, како влада ова стреховита нема криза и беспослица. Све земље учиниле су своје највеће жртве и гледале су да упосле што више света, па су чак и објекте без којих се може бити израђивале. Израђивале су не само путове и жељезнице него и јавне грађевине, да би свету који оскудева дали могућности за најнужније парче хлеба. И кад је тако, и кад се цела наша економска и привредна политика креће у том смислу, у смислу других земаља које су много културније и на много већем нивоу, што треба да нам служи за пример, то ме чуди да Краљевска влада и г. Министар грађевина ничега идентичнога немају са европским земаљама.

За карактеристику свега тога ја сматрам за нужно да истакнем са овога места фашистичку Италију. Онај који је имао прилике да прочита брошуру о томе како се италијанска влада постарала да запосли незапослени свет, могао је да се увери да су постигли један колосалан успех. Ја, господо, верујем да и ми не можемо бити задовољни са грађевинском политиком Краљевске владе. Специјално, ја као претставник старог Раса морам да најодлучније уложим протест ради овакве грађевинске политике. Од ослобођења до данас све владе колико их је било, које су долазиле на управу земље, ни једна до данас није поклонила ни најбезначајнију пажњу том дичном Расу. Ја сам дужан, ради боље илустрације, да вам изнесем извесну карактеристику тога краја у погледу саобраћаја.

Ви имате тамо 1000 годишње градове, који су подизани у доба Немањина, градови који су били, и у културном и у сваком другом погледу, на највећем нивоу, који су могли да се такмиче са европским градовима у оно доба. Имате град Бијело Поље, Пријепоље, Нову Варош, Сјеница, Плевље и Нови Пазар, који су апсолутно одвојени од осталог света

као да су ограђени кинеским зидом. Сви ти градови немају ни најпримитивније саобраћајне везе. Путеви Пријеполје — Бјелополје и други, они су данас исто тако примитивни као пре сто година, кад су ишли каравани од Дубровника за Цариград. И данас морате да погодите јахаћег коња, ако хоћете да идете из јелне у другу варош. И господо, Краљевска влада од Ослобођења није ништа учинила да ти путеви, који иду долином Лима, који треба да вежу Србију са Санцаком, буду изграђени. Од Нове Вароши за Зјеницу није изграђен, Пријеполје — Нова Варош, Сјеница — Бијело Поље и Сјеница — Пазар такође нису везани. Сам оволики број градова и вароши мора да вас ужасава овакав нехат и немар и Краљевске владе и Министарства грађевина према овој дичноме крају. Због тога је у нашем крају створено уверење да само зато — што смо национални, само зато се не обраћа никаква пажња на саобраћајном пољу. Пре извесног времена била је понуда од једне финансијске групе која се понудила да изгради пут Пријеполје — Бијело Поље. Ја сам са својим колегама из Зетске бановине био код Г. Претседника владе, Министра грађевина и Министра финансија и речено јам је том приликом да се само очекује да се види колика је понуда у погледу финансијском, солидна да се не би догодило што није у интересу земље, иначе у сваком случају да је понуда повољна.

И кад су те информације дошле, које су доказале да је односна фирма у финансијском погледу потпуно солидна, да је чак један конзрцијум банака гарантирао за њену солидност, та се понуда опет вратила са неких мотива који још нису познати. И ја кажем да не могу да замислим овакву немар према томе крају.

За нас би била утеха, господо народни посланици, бар у томе да грађевински одељак, да грађевинска секција у Пријеполју, која постоји за цео тај крај, да је снабдевена са потребним особљем да се раде потребни пројекти, предмери, и да бар имате потребне предрачунае, да се у даном моменту може приступити радовима, кад буде било новчаних средстава. Не, господо, ми тамо имамо технички одељак, који не може ни најобичније редовне послове да свршава, а камо ли потребно особље, које извршује предмере и прави предрачунае, тако да се у даном моменту могу ти путеви радити.

Ја ћу са мода вас потсетим, као и Г. Министра грађевина, који у томе времену није био на овој положају, на изјаву једног члана Краљевске владе од 6 јануара и данашњег Претседника Краљевске владе Г. Др. Милана Сршкића, кад је прзвио турнеју по целој Краљевини и дошао у Плевље, где је између осталог казао: „Ово је југословенски Сибир. Ви сте били пасторчад. Биће дужност Краљевске владе да се о вама поведе рачуна, да вам се створе потребне комуникације“.

Од тога до данас није било ништа и ми морамо доћи до тога уверења да је збиља Краљевској влади стало да има Југословенски Сибир и то не Југословенски Сибир по оштрини свога поднебља, него Југословенски Сибир по својим комуникацијама.

Господо народни посланици, ја вам ово истичем и кажем да је грех, и то велики, бити оволики немар према овој крају, који ничим није заслужио да оволико буде запуштен и занемарен од свих Краљевских влада од Ослобођења до данас. Ја се морам чудити и ја се морам питати и свима вама мора бити јасно да је имало могућности да се у овај буџет унесе бар извесна сума за изградњу тамошњих путева, кад је имало могућности да се за инвестиције и изграду појединих пруга унесе у буџет Министарства грађевина 110 милијона. Ми не тражимо тешке и крупне милијоне, него пет до десет милијона, да се почне нешто, и ми бисмо били врло благодарни и са разлога, као што сам казао, да смо ми у саобраћајном погледу толико заостали да ни за један корзк нисмо крочили унапред од онога кад смо били под туђинском управом, под Турском и Аустро—угарском империјом.

Пошпрејседник Др. Коста Поповић: Молим вас да скратите:

Војко Куртовић: На изјаву, коју је г. Стојановић у начелној дебати дао, да ми само пружамо руке, ко ће дати парче хлеба, морам категорички да реагирам и да изјавим да ми нисмо крај и ја који претстављам тај крај, никада нисмо били навикнути да пружамо руке и тражимо милостињу. Код нас нема толико чиновника пензионера и нико код нас нема ни по традицијама обичај да тражи помоћи ни од кога, али својим држањем од Ослобођења, односно од 1912 године до данас, нисмо заслужили да се о томе бедном крају не поведе рачуна.

Ја верујем, у то сам савршено осведочен, да је садашњи Г. Министар грађевина најлепше расположен према томе крају, јер се и сам приликом обиласка овога краја уверио да је овај крај у очајном стању. И зато што верујем у Господина Министра грађевина да ће он са своје стране учинити све што до њега стоји да тај крај дође бар до најнужнијих комуникација, ја изјављујем да ћу гласати за буџет са молбом на Г. Министра да нас не заборави и да учини све да тај крај не остане у својој уверењу да је заборављен и од Бога и од људи.

Пошпрејседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Чеда Захарић.

Чеда Захарић: Господо народни посланици, наше прике у којима се данас налазимо, не дозвољавају могућност довољне пажње изради нових путева, и оправци старих, али је неминовна потреба, господо, да се омогући довршење започетих радова на путевима у оним крајевима, где то захтевају по-

требе опште и пограничне. Пезнате су ми прилике, господо, и финансијске моћи у нашој држави, али исто тако још и боље познајем прилике немоћи народне. Па кад се већ до максимума набацују терети на плећа народа, онда је право, господо, да се створи могућност пореском обвезнику те да, учешћем у јавним радовима, дође до сретстава са којима ће својим обавезама према породици, друштву и држави одговарати.

Господо посланици, са овим мислим да погађам жеље свих оних народних посланика који су из средине такве која у овом тешком времену може једино одговарати дужностима шефа породице, члана друштва и државе, зарадом на јавним радовима и зато хоћу да замолим Г. Министра грађевина да дотацијом и помоћи преко бановина омогући довршење започетих путева.

На територији бившег Округа ужичког имамо започете радове на правцима врло важним у свакоме погледу. И тај крај као сиромашни и пасиван, брдовит и кршевит, упућен је сточарењу, воћарству и гајењу шума. Та главна средства за живот нашега сељака у томе крају, захтевају, господо, пијаци, како би се намирице и сировине што боље пласирале и уновчиле.

Кроз Срез златиборски започет је пут Ужице—Нова Варош. Тај пут је од насушне потребе за оба та краја, јер он везује две пасивне средине, ужичку и санџачку. Да је тај факат насушне потребе тачан и оправдан, тврди се тиме што је бивша Ужичка област у којој је и Санџак био, поред свога скромног буџета, напрегла све своје финансиске могућности и израдила, нешто кулуком и кредитом, 13 километара пута преко Златибора ка Новој Вароши. Но и тих 13 километара су израђени само у погледу земљаних радова и нешто вештачких радова објеката, на путу Ужице Нова Варош истиче се својом лепотом дивни и мирисни Златибор са ваздушном бањом Краљева Вода, коју је Бановина дринска наследила од Округа ужичког. Чувен је 'Златибор, висине' надморске до 1000 метара, са врло благим поднебљем и изобиљем воде и мирисног цвета. То је рај земаљски за кога би сиромашни Златиборци, омогућењем доброга саобраћаја, имали велике користи.

Исто тако забачени крај Рачанског среза има најближу железничку станицу удаљену преко 30 километара у селу Кремна. И ту велику потребу стања Бајине Баште са железничком станицом увидели су надлежни, те је и тај пут употребом народне снаге и нешто кредита започет. Сада, ти напуштени радови чине врло мучан утисак грађанству, нарочито онеме који је на тој изради постављао своје снаге, времена и труда. На томе путу Кремна—Б. Башта налазе се чувене Калуђерске баре, где се подиже један санаторијум. Калуђерске Баре важе као једна од најлепших ваздушних бања, које са богатством

шуме, висином, добрим пијаћим водама, неуступају ни Швајцарској.

Молим Г. Министра грађевина да из предвиђеног буџета за који ћу гласати, додели кредита, те да се ови започети радови омогуће и доврше, јер господо, израдом тих путева запослио би се цео тај сиромашни крај и тиме би се решио и социјални положај тога краја.

Ја молим Г. Министра да омогући радове у тим крајевима, па ако не може дефинитивно, онда бар још који километар да се изради у овој години.

У тој нади изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства грађевина. (Скупштина је поздравила живим одобравањем и бурним плеском овај говор.)

Поштрејседник др. Коста Поповић: Има реч народни посланик Милинко Милутиновић:

Милинко Милутиновић: Господо народни посланици, када је реч о буџету Министарства грађевина, онда сам и ја сматрао за дужност да треба да узем реч и да кажем неколико речи. Ја ћу говорити само о путевима у моме срезу, у срезу кога ја заступам.

Господо народни посланици, пре можда 10 година, ми смо имали боље путеве у моме срезу него што их данас имамо. (Један глас: То је зло). Ми имамо сада свега један бановински пут првога реда који иде од Чачка преко планине Јелице за Гучу, Котражу и Ивањицу. Тај се пут оправља свега до Гуче, управо до Белице, а тамо даље за Ивањицу, тај се пут никако не оправља.

Имамо даље, господо, још једанпут који је историјски пут и који је био прокопан од Чачка преко Плоче, Горачића, на Белицу, Котражу, Ивањицу, па је ишао за Јавор. Он је отпочет још за време ратова 1876, или не знам које године. Тај је пут тако запуштен, он се већ пет шест година никако не оправља, и за то време није ништа ни кључено на томе путу, тако да је он потпуно запуштен.

Сем овога, ми имамо једну ћуприју на реци Белици, која је се сасвим срушила, тако да деца преко реке Белице која иду у школу у Гучу немају где да пређу Белицу, а да и не говорим о рабаџијама, јер тај је пут сасвим пропао и сваки је саобраћај апсолутно прекинут.

Ја сам хтео само ово да кажем и молим Вас Господине Министре, да издате наређење да се ти путеви оправе. Ја не знам зашто неће нико да позове народ да оправе те путеве; ако треба да се кулучи, нека кулучи народ, али само нико неће да кулучи, док се не позове да кулучи.

У моме крају нема железница, нити имамо добрих путева. Зато је потребно да добијемо један државни пут. За тај државни пут требао би да се прогласи овај који иде преко Младеновца на Рудник, Чачак, Гучу, Котражу, Ивањицу и да се тамо веже за

Новопазарски Санџак, те да, ако немамо жељезница, да бар добијемо један добар државни пут којим би да саобраћају аутобуси, који би могли да замене жељезнице.

Још нешто, сасвим у кратку, хоћу да напоменем. Постоји, господине Министре, тамо једно наређење да се одбаци обућа, т. ј. шине на колима које су величине испод 6 см.

Министар грађевина др. Сркуљ: То је укинута.

Милинко Милутиновић: Добро је, ако је укинута, али ја видим да пугари срзтну рабаџије на путу и кажу им да је издато наређење да треба да измене шине на 6 см. Изјављујем да ћу гласати за овај буџет.

Поштрејседник др. Коста Поповић: Реч има народни посланик г. Раденко Сарачевић.

Раденко Сарачевић: Господо посланици, године 1914., приликом отступања наше војске, наше су трупе порушиле мост на реци Љигу. После тога, подигнут је на тој реци приврзмени мост који је већ дотрајао. Али како се у непосредној близини тога места, а на десној страни реке Љига налази варошица Љиг, а на левој страни налази се станица Бабајић која је уговорна и истоварна станица за варош Љиг, то је тај мост од великог саобраћаја дотрајао. Општина варошице Љига мислила је да, кад су наше трупе срушиле тај мост за одбрану земље, да је држава дужна да тај мост поправи, па је прошлога пролећа упутила једну молбу на Г. Министра грађевина, коју сам ја онда предао тадашњем Министру грађевина г. Преки и молио да држава, ако не може да тај мост из својих средстава подигне, онда брзо да да гвоздену конструкцију за тај мост. Молба је предата прошлога пролећа и до данас није ништа по њој урађено, нити је гвоздена конструкција додељена.

Ја молим Г. Министра грађевина, у име грађана варошице Љига и Општине Љишке, да Општини Љишкој додели бар гвоздену конструкцију за овај врло важан мост преко кога се врши извоз из скоро половине Среза качарског. У нади да ће Г. Министар грађевина удовољити мојој молби, изјављујем да ћу гласати за овај буџет.

Поштрејседник др. Коста Поповић: Има реч г. Јован Мисирлић.

Јован Мисирлић: Господо народни посланици, по Пословнику, приликом дискусије у појединостима, сваки народни посланик има права да говори пола сата. Као стручњак о Министарству грађевина могао бих да вам говорим пола године, а не пола сата. Ја нисам имао намеру да овом приликом узимам реч, него сам хтео само једну малу ствар да исправим у предлогу буџета који се односи на партију 484. У тој партији стоји дословно ово: „Награде за напоран рад, ванредне стручне радове при извођењу већих објекта и одбрану ових од елементарних непогода,

динара: 80 хиљада“. Господо, ако би овај текст остао овако, онда би испало то, да напоран рад имају и служитељи Министарства грађевина и да би се ова награда требала да подели и канцеларским службеницима и служетиљима, а не онима којима награда ова уистину припада.

То се десило једном приликом, кад сам ја био инжењер Министарства грађевина. Да се то не би и овога пута поновило, ја сам се споразумео са Г. Министром грађевина да поднесем овај предлог и молим Народној скупштини да усвоји текст тога предлога који ће гласити овако: „Награде за ванредно стручне радове и за изванредне напоре при извођењу већих објекта и одбрани ових од елементарних оштећа . . . 80.000 динара“.

Ја молим другове да овај текст усвоје, а исто тако и Г. Министра да са овога места изјави да ову малу измену прихвата.

Друго, господо. Нећу се упуштати даље у разматрање овога буџета, јер сам своје мишљење већ изнео у издечној дебати о Министарству грађевина, а и прошле године, дотакао сам се нешто мало Министарства грађевина и казано своје мишљење о њему, а исто тако и о Министарству саобраћаја. Овом приликом само бих замолио Г. Министра да настане да се у овој буџетској години донесе закон о цивилним инжењерима, који нам недостаје, и ја се надам да ће Г. Министар усвојити жељу толиких цивилних инжењера. Потребу овога закона осећам, не само ми инжењери у приватној служби, него она погађа и инжењере који су у државној служби. Ви сте, господо, имали пуно пута прилике да видите како се неко претставља инжењером, иако на ту титулу нема права. Према томе, сматрам као једну нужну потребу да се овај закон о цивилним инжењерима што пре донесе.

Друго, господо, желео бих да предузећа која извршују веће објекте Министарства грађевина, која што је на пример са фирмом „Батињол“ која израђује Савски мост, да предузеће „Батињол“ испуни своју обавезу по аранжману закљученом између Управе фондова и државе, а то је, да држава зајам са роком од 30 година. Тај рок по обавези овога предузећа прошао је, а оно се до данас није јавило да ту своју обавезу испуни. Зато скрећем пажњу, и Народној скупштини и Г. Министру грађевина, да се ово предузеће изгна да своју обавезу, испуни, јер је то интерес не само државе него и наших грађана, који су били лицитанти овога моста.

Треће, господо, држим да би требало да предложим Народној скупштини да се прослави 25-годишњица изградње новог парламента, који нажалост, још није завршен. Ми смо ланске године, колико се сећам, предвидели у буџету један и по милион динара за даље извршење унутарњих радова новог Парламента. Сматрам за потребно да нагласим да

у овој буџетској години, односно у будућој (за 33-34 годину), није предвиђена ни једна пара за довршавање новог Парламента. Мислим да није потребно наглашавати колика је потреба да се нови Парламенат што пре заврши, нарочито, кад се зна колико је година протекло откад је он почет да се ради, па још ни до данас није завршен.

Колики силни милиони леже на Баталцимији, то ми сви врло добро знамо. Господо, тај објекат још је неискоришћен и ја мислим да је крајње време да се и ми не потуцамо по старим грађевинама, него да је време, кад смо већ те среће, да ујемо у први југословенски парламенат, да бар ујемо у нови парламент. Ја верујем да ће г. Министар наћи пута и начина код Краљевске владе, да се постара да се тај објекат једном заврши. Ви знате моје мишљење о Министарству грађевина, чули сте га и вечерас, ја жалим, баш као бивши инжењер и чиновник Мин. грађевина, што не могу гласати за овакав буџет Министарства грађевина. Не могу дозволити, кад знам какви су путеви само у моме срезу и округу, а да не говором за све оправдане молбе и жалопојке мојих другова, који су са овога места изнели какви су путеви у њиховим срезovima. Господо, жалосна је ствар да се за одржавање путева троши 8000 динара по километру. Узмите статистике других земаља, па ће те видети шта значи пут, како се путеви одржавају, а ми трајемо и крпимо из године у годину, и није далеко да ћемо остати без путева само ако се оваква политика и даље прoводи.

Поштређседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Тихомир Шарковић.

Тихомир Шарковић: Господо посланици, пре него што пређем на путеве, ја желим да проговорим неколико речи о употреби народне снаге, о кулуку. Господо, нико се није осврнуо на ту чињеницу и ја морам са овога места да кажем да је употреба народне снаге фактички потребна и корисна, али, како се она данас употребљава, то је једно велико зло. Употреба кулука користи само надзорницима путева и путарима и жалосно је зашто се употребљава та народна снага, кад се виде напори народа за одлазак на рад, њихова спрема, а кад тамо дођу ништа се не ради и цела је употреба народне снаге користила, да би надзорници путева преко народних леђа дошли до извесних новчаних награда, пуштајући богатије људе да не раде, а остављајући сиромашне на послу. Ја сматрам за своју дужност да укажем г. Министру на то и да га замолим да пропише правилник о томе како се има употребљавати народна снага. Јер, жалосно је и срамота је како се данас ради и зато с правом тражим од г. Министра да донесе правилник о употреби народне снаге. Ја сам имао прилике да видим да људи који имају да плате 10Ј радних дана, од-

носно да одраде, они за то плате надзорнику 100 динара.

Даље, господо народни посланици, ја желим као и мој предговорник г. Куртовић, да дам видна доказа своје протесту противу беспутности нашега краја старе Рашке. Господо, данас кад се помишља да се праве асфалтни друмови за аутомобиле, и кад се хоће да створе новчана сретства за изградњу тих путева, ми немамо ни најобичније путеве где коза може да прође. Ја желим да Краљевска влада поведе у првом реду рачуна о тим путевима који су најпотребнији. Стара Рашка нема данас никаквих путева и данас је тамо једино превозно средство брдски коњ и људска грбача.

Господо, ја не желим, нити хоћу, нити имам времена, да вам кажем колико ништа није учињено за тај крај. Тај крај живи оним истим животом као што је живео пре двеста година, и ја мислим да је крајње време да се обрати пажња на тај крај, јер се народ пита са правом да ли смо данас ослобођени и припадамо ли Југославији или смо нека пасторчад.

Господо, још данас се говори о уједињењу, а ја вам отворено кажем са овога места да ми нисмо уједињени, јер Санџак није везан путевима са Црном Гором, јер немамо путева и комуникација. Ми припадамо Зетској бановини, и ако хоћемо да идемо на Цетиње, ми морамо да идемо преко Мосгара, Сарајева и Котора, а то је пут дужи него кад се одавде иде за Париз. Стога је, господо, неопходна потреба да се створи могућност да и Рашка има везе са центром бановинске управе. Зато, господо, ја и кажем да ми нисмо ни данас уједињени, јер немамо путева који нас везују са Црном Гором и морем. Пала је одлука да се прави државни друм који би везивао престоницу са Јадранским морем, са тенденцијом да се за један дан аутомобилом стигне из Београда у Котор. Та замисао није се привела у дело због европског рата, а и после Уједињења није се приступило томе раду, него се само извршила једним делом реконструкција овога пута Београд — Рашка, али даље, за Нози Пазар, Беране, Подгорицу и Котор, није учињено ништа. Према важности који има тај пут да врши, то треба да буде главна артерија, њиме треба да струји економски живот од Дунава преко Санџака на море. Дакле, тај пут треба да нас веже и политички и национално и стратегиски. Као што видите, сви ти јаки разлози нису били довољни за Краљевску Владу и г. Министра грађевина да томе путу даду важност коју он заиста и заслужује.

Ја нећу даље да се задржавам на овоме и молим Краљевску владу, а нарочито г. Министра грађевина, да поклони пажњу овом путу који треба да буде артерија и да веже Дунав са Јадранским морем. У пуној нади да ће г. Министар поклонити

пажњу Старој Рашкој и учинити да се та грешка поправи, ја ћу гласати за овај буџет.

Пошреседник Др. Коста Поповић: Има реч г. Министар грађевина.

Министар грађевина Др. Стјепан Сркул: Господо народни посланици, за изградњу цесте Београд—Загреб, о којој је говорио народни посланик г. Фердо Шегга, спрема се осивање техничко-теренске секције, која ће започети са снимањем тога пута, тако да ће моћи имати све припремљено да се тој изградњи, кад буде време, приступи. Исто тако имамо и у извођењу теренску секцију Фоча-Гацко, које ће бити врло блиска веза са Цетињем.

Што се тиче закона о цивилним инжењерима, он је готов и био би изнешен да се није започела борба између младих и старих инжињера. Послани су нови протести. Сад је све ово у рукама врховне управе Друштва југословенских инжењера и архитекта. Дигли су се и занатлије, јер тврде да се вређа закон о радњама. То је све сад дато на мишљење поменутоме друштву и чим ми стигну одговори, сместа ће се приступити томе послу.

Као што видите, није на нама кривица, нити је на нашој страни, него се то задоцњава са те стране.

Што се тиче цесте Загреб-Самобор, у начелу је она већ одобрена.

Г. Миливоје Исаковић такнуо је питање путева у Мачви. Ја ћу се због тога обратити на Банску управу у Сарајеву и тражити да томе крају посвети већу пажњу и да даде прегледати какви су ти путеви и како да се могу уздржавати.

Ја сам врло захвалан г. Исаковићу што је поднео један предлог за плаћање доприноса Водне задруга у Мачви. Овом приликом морам нарочито истакнути да имамо једну од највећих Водних задруга у целој Европи, а то је Бић-босутске задруге. Ја морам истаћи и похвалити онај народ, који је својим новцем и жртвама сакупио и дао 60 милиона динара за изградњу насипа. И држим да је преко потребно да се таквој задрузи, која овако ради, да њој помогне држава на свој начин и да добије помоћ са стране банака које те доприносе имају да дају. Господо, то је врло лепа ствар, јер има задруга које мисле да је држава овде која их мора плаћати. Тако има задруга које су добиле новац из фонда. Фонд се не сме да троши. И неће да враћају новац у фонд.

Дакле, господо, ово сам истакао као узор шта вреди народна слога и узајамност, кад треба изградити што у заједничке сврхе. И кад буде задруга готова, мислим да ће бити не само највећа него и најлепша што има у Европи. Ми се можемо тиме поносити.

Што се тиче укинућа комесарства у Мачванској водној задрузи, ја ћу дати испитати целу ствар

и одредити да се проведе редован избор код за друге у Мачви.

Г. Куртовић је лепо говорио о своме крају и све што је говорио, ја могу да потпишем, зато што имам слабу страну, јер волим наше старине па биле оне хрватске или србијанске. Нарочито треба оним крајевима, који нису тако брзо приступни и zgodни да се те старине виде, чим прије те могућности дати. Позната је од прошле године невоља у Црној Гори што се на време није могла добавити храна, која је дошла до станице, али даље није могла, јер су путеви били завејани. Зато, у првом реду, треба да имамо такав пут који је кроз целу годину приступачан и зими и лети и кога не може никаква вејавица завејати.

За пут Пријепоље-Бело Поље имали смо већ и повуду, али преговори нису врекинати. Они ће се водити даље, и до тога је стало не само у интересу промета, него и у интересу сигурности државе.

Господин Чеда Захарић говорио је о своме лепом златиборском крају и ја морам казати да сам био тамо и видео сам тај пут што се преко Златибора гради. Морам нарочито овде истакнути да је тамо много учињено народном снагом и тиме сам одговорио г. Шарковићу на његово питање у погледу употребе народне снаге.

Господо, употребом народне снаге у томе крају постигнути су ванредно леви резултати, док у другим крајевима то није случај. То зависи од менталитета онога краја или од власти које то спроводе, или можда нема довољно ни алата често пута, али морам овде истакнути да за употребу народне снаге постоји правилник о томе шта се може и треба учинити. Ја бих молио, међутим, г. Шарковића и био бих му веома захвалан, кад би ми дао име некога из тога краја који је за сто радних дана кулука платио 100 динара. (*Тихомир Шарковић*: Даћу вам сто имена!) Власти, господо, не могу водити истрагу без потребних података, ако им случајеви нису познати.

Затим имате поједине бановине, као, на пример Дравска, која неће да кулучи. Они су тамо уредили тако да се удари бановински прирез за кулук. То могу поједине бановине само да уреде према правилнику, и Краљевска влада ће им ићи на руку. Исти случај је код Савске бановине. Тако ће бити уређено у свима крајевима где ко и како жели.

Што се тиче примедба г. Милутиновића из Рашког краја, то знам да је тај крај најзапуштенији, али немојте заборавити да је то крај који је створио целу српску државу, а створио ју је зато што је био неприступачан. Како је Рашка била неприступачна, ми је сад морамо учинити приступачном (Један глас: Због тога не морамо ми данас да патимо).

Господин Сарачевић је изразио жељу да би се дала конструкција за железни мост. Ја бих молио

да догичне општине, које то желе, поднесу молбе и и ја се надам да још имамо неколико конструкција.

Господин Мисирлић је поднео један мали исправак, ја га усвајам, јер то једну ствар тачније одређује.

Што се тиче изградње парламента, ја сам тражио из прошле године обећаних 15 милиона, али их, нажалост, нисам добио, па нисам могао ни поступити, и ја вам изјављујем да бих био поносан да сам за ову годину дана могао то извршити. Али, ствар је у течају, расписана је лицитација и ја се надам да ћемо доћи до повољна резултата.

Господо, то је мој одговор на ваше примедбе и хвала вам лепо што сте их учинили.

Пошпреседник Др. Коста Поповић: Господо, завршен је начелни претрес по буџету Министарства грађевина, стога ћемо сад прећи на гласање у појединим партијама. Ко је зато да се поједине партије приме, тај ће седети, а ко је противан, тај ће устати. Изволите чути г. известиоца.

Известилац Др. Драги Јевремовић: Чита једно за другом партије буџетске под бр. 482, па до закључно 620, које је Народна скупштина сваку понаособ примила једногласно седењем.

Пошпрешедник Др. Коста Поповић: Господо, сад прелазимо на претрес у начелу буџета Министарства Саобраћаја.

Има реч Министар саобраћаја Г. Лазар Радивојевић.

(Скупштина је бурним и одушевљеним пљескањем и усклицима „живео“, поздравила долазак на трибину Г. Министра саобраћаја Лазара Радивојевића.)

Министар Саобраћаја Лазар Радивојевић: Господо народни посланици, почетак економских тешкоћа у свету може се сматрати октобарски берзански крах у Америци 1929 године. Те су тешкоће добиле општи карактер, пренеле се на све народе и све државе, као логична последица дејства локомотива и пароброда који је пре једног столећа створио од читавог света једно заједничко зависно тржиште.

У тим ненормалним приликама и економским пертурбацијама, задатак јавних кругова се у томе нарочито истицао да се обезбеде неопходна сретства државе за њене многобројне функције, као и захтеве који се на њу свакодневно упућују.

Држава и њено дејство је важан фактор у лечењу и опорављању малокрвног економског организма ицрпеног нападима кризе чија је одбрана и отпор паралисана општим догађајима. Њене функције, њена акција и њено дејство од битног је утицаја на целокупан живот једног народа, али поред свега тога, не може се тражити да ствара чуда, да буде фетиш и да својим ограниченим сретствима ствара немогућности.

Али је у тим општим поремећајима држава че-

сто губила из вида границе своје сферо-акције и нехотично ширила артибуције на доменама које треба да припадну приватној иницијативи. Уколико више артибуција, уколико више и нових извора расхода, уколико више издатака. Потребно је одредити границе дејства администрације и постићи неопходну равнотежу у области привредног живота земље, не везујући њене функције за успех или неуспех приватног пословања.

Јавни издаци, после рата, услед цифарског буџања буџета, нарасли су до невероватне мере, а још уз то потенцирани доношењем нових закона и прописа и реформом у области државне администрације.

Приватни се приходи, приватна економија није увећала сразмерно темпу повећања јавних издатака.

Ми живимо у ненормалном, узбурканом и прелазном времену народне привреде. Та промена и колебање у привредној структури и саобраћајном животу тражи свој изражај и дефинитивну оријентацију. То се колебање нарочито осећа у саобраћају и саобраћајним институцијама.

Јасно се оцртавају два главна фактора у оцени и карактеристици главних саобраћајних иструмената. С једне стране, опадање транспорта, сужавање домене пословања, пословна стагнација, а с друге стране финансијска криза предузећа, као резултат измењених односа у саобраћајним сретствима.

Слабљење промета код државних саобраћајних предузећа у главном може се сматрати као привремена појава опште економске кризе, која претставља тешку али прелазну фазу у историји појединих народа, необичну и по ширини и по дубини својој, али се не да она лечити никаквим административним ни теориским мерама. Одузимајући економску и пословну активност, криза је успорила и укочила целокупан железнички промет. Истина је, да се постојећа тешка ситуација да ублажити или отежати услед грешака и порока у методама експлоатације или рђаво вођеној фискалној политици државе.

Железнице су доскора као систем имале један изузетан и суверен положај као саобраћајна целина, и биле одлучан фактор у привредном и јавном животу земље. Као транспортни инструменти, апсорбујући 90% овог сувоземног промета, железнице су имале изузетан положај, и изузетан значај јавног предузећа циновских размера, у коме су огромне суме националног капитала биле пласиране.

Али последњи догађаји, с једне стране, као утицај кризе на обим пословања, а с друге стране, нови начини транспорта на дугачким отстојањима, катастрофално прети да разбије ту целину моћну и транспортно техничком и организаторском смислу и да доведе у питање, развој и досадашње пословање железница и да је распарча на мноштво ситних сао-

браћајних јединица и предузећа, без стварних услова за живот.

Кризи железнице као главног привредног инструмента бесни у целој свету и све се администрације труде да јој одреде узроке и нају лека.

Железнице су немоћне да се боре саме против депресивног утицаја привредне кризе. Оне ће осетити благостање као последицу свих мера, које су кадре да поправе општу ситуацију пословну.

Не остаје ништа друго него да смањују своје административне и експлоатационе издатке до границе могућности, да се ослобођавају терета који не могу да поднесу и да сачекају време поновног полета у пословним односима света и да прилагођавају своје пословање што више промењеним приликама.

Што уопште железнице паге данас у много јакој мери него што се то требало да осећа, долази и отуда што се реперкусији привредне кризе придружује скретање промета и на друга саобраћајна сретства, а нарочито се осећа конкуренција аутомобилизма, као нова чињеница и нов фактор. Авион је више сретство будућности, али ударац нанет железницама од стране превоза на друму врло је тежак и судбоносан.

Модерна саобраћајна сретства аутобус, аутомобил и камион и чак авион, систематски одузимају железници најбоље путнике и најскупоценију робу и тиме врло осетно утичу на смањвање железничких прихода укидајући постепено монопол железница.

Тарифно-политичке и саобраћајно-техничке мере које су многе железничке управе предузеле против аутобуса и камиона, показале су се да се железница тим мерама не може успешно да бори за одржавање начела монопола и рентабилитета железница као привредног предузећа.

Ако се железнице морју одрећи монопола у погледу превозења, онда мора пасти целокупан комерцијано-технички систем базиран на железничком законодавству јер баш основа тог законодавства лежи у монополу превозења.

Све законодавство железница почива на идеји да оне имају монопол превоза. Железнице су данас лишене тог изузетног положаја и оне не могу да подносе терете које јој служба намеће и да врше оне многобројне функције и издатке који никакве везе са експлоатацијом немају.

Осећа се такође дејство аутомобила у саобраћају, иако нисмо земље јаке индустрије аутомобила, јер јер је усвојен систем индивидуалних концесија на кратким ограниченим растојањима, независно од постојећих односа и фактора.

Концесије су даване независно од спровођења једне здраве саобраћајне политике, већ са гледишта оброта. Тај систем, ситних предузећа, слабих материјално и рђаво технички опремљених, створно је

тешке односе у земљи. Он је онемогућио спровођење једне здраве саобраћајне политике у координацији свих саобраћајних сретстава, у једној дупунктој служби без празнина, са реформама које ће да одговарају најбоље интересима целине.

Ревизија се мора што пре законодавства да учини и да утврди и систем и циљ ваше саобраћајне политике, водећи рачуна о свима факторима и чињеницама, стварајући јако предузеће способно за живот фиксираним обавезама, утврђеним линијама и организованим предузећима, дајући сваком сретству онај значај који оно треба да има.

Нјучили се прогрес не може да спутава, дух проналазачки немогуће је охватити, и ма куда еволуција техничких напредака одвела, појављује се потреба стварања једног националног саобраћајног система, у циљу постигнућа највећих користи за државну заједницу и националну целину.

Мора се јасно знати у погледу вођења железница, овог највећег предузећа, који су успеси постигнути и резултати обезбеђени и који нам задаци и могућности претстоје у будућности.

Наше железнице после рата имале су да издрже огроман рад и напор у погледу обнове и организације службе, тај рад и данас није завршен, зато је њихов положај особен и он се мора и терати и оцењивати са једног посебног становишта.

На основу извесних приближних података, у нашој земљи постоји око 450 аутобуских линија са отприлике 18.000 км. аутобуске мреже. Тај саобраћај одржава око 300 приватних предузећа са 700 аутобуских кола.

Осим тога, државне поште имају своје линије. У 1931 год. било их је 36, а ове године свега 13 одржаване. 165 линија иду упоредо железничким пругама, односно 7.500 км.

Вредност аутобуског возног парка за међуградски саобраћај износи око 80 милиона динара. Типови су најразноврснији.

Што се тиче стања овог саобраћаја, није ни у погледу организационом, ни у погледу материјалном, на висини.

Све је распарчано на велики број малих предузећа, без техничке спреме, без финансијске снаге и без квалификоване управе. Али, у већини случајева, и тај превоз није рентабилан, те многа предузећа брзо пропадају.

Нема је потребан аутомобилски и аутобуски саобраћај, али срећен, уређен и организован, а никако дивљи, без контроле и разбацан. Штету коју железнице од аутобуског саобраћаја имају, тешко је проценити, али није мања од 50.000.000 динара.

Насраје озбиљно питање да неће ризик превоза и циркулације транспорта на путевима да наметне једну дубоку промену режима на железницама.

У извесним земљама нарочито су погођене секундарне пруге и многобројна су сретства предузета да се односи транспортни уравнотеже, ма да је један усвојен систем и солуција још није нађен али се један режим сарадње мора да осигура.

С обзиром на географски положај наше земље и карактер и природу појединих покрајина, наши пловни путеви и канали имају један специјалан значај и важан су инструменат нашег извоза.

Нашу пловну мрежу чине Дунав са својим притокама Дравом, Тисом и Савом и вештачки пловни путеви Бегеј и Канал Краља Петра.

Последњих година је извезено пловним путевима:

1926 год. тона	861.500
1927 „ „	350.900
1928 „ „	327.400
1929 „ „	732.000
1930 „ „	672.700
1931 „ „	534.600

Генерално узевши, за ових неколико година проценат удела водених путева у нашој спољној трговини се кретао у тонама између 13—21%.

У политичком погледу, наша пловна мрежа дели се на путеве који су интернационализовани: то су Дунав, Драва и Тиса, и на чисто националне путеве. На интернационалним путевима конвенцијом о статусу Дунава дозвољена је пловидба свима заставама под условом пуне равноправности. Сталан надзор о извршењу конвенције, као и о слободној пловидби, врши Међународна Дунавска Комисија, у којој је и наша Држава заступљена. Компетенција се ове Комисије простире на цео Дунав од Улма до Браиле.

Саобраћајно-економски значај Дунава за нашу земљу је од велике важности, како по тонажи робе која се Дунавом превезе, тако исто и по географском положају наше земље и крајевима који њему гравитирају.

На нашим пловним путевима извршено је промета:

Пренете робе	4.487.000 тона
Утоварено у пристаништа	2.290.000 „
Истоварено у пристаништа	2.065.000 „
Транзитирано кроз нашу земљу	1.840.000 „

Укупно извршено тонских км. 1.468 милиона, од чега на Дунав 1289 милиона, а за Саву 118 милиона тон. км.

Просечна густина саобраћаја, за Дунав 2192, а за Саву 178 хиљ. тон. км. на 1 км. пловног пута. Иако по природи плован, Дунав се мора одржати техничким радовима, уклањајући физичке тешкоће за пловидбу стално и повремено. Услед мале воде на нашем делу Дунава, појављују се тешкоће код Мохова, више Новог Сада, и то у виду једне велике препоне камене. Она ће бити постепено уклоњена помоћу нарочито конструисаног тучка за разбијање стена.

На одржавању пловности реке Саве, морају се

одржавати дубине при малој води и уклањати плићаци. Важност реке Саве за саобраћај, иако није онолика као Дунав, ипак је за нас од особеног интереса, јер је река Сава целим својим пловним током око 600 км. у нашој Краљевини. Озбиљне су студије чињене за њено регулисање до Загреба, али то захтева велике инвестиционе капитале, који се у свим данима не могу ни наћи ни пласирати.

Питање увођења једног нарочитог типа шлепа за пловидбу на Сави мањег од дунавског шлепа актуелно је и оно би могло донети извесна повољно решења с обзиром на пловидбу и при ниском водоостању.

За израду и подизање пристаништа на пловних рекама мало је рађено услед недостатка потребних сретстава. Али на изграђивању пристаништа мора да се очекује и иницијатива појединих општина, јер се инвестиције рационално спроведене исплаћују убрзаном и јефтином манипулацијом робе, олакшавањем промета и бољим искоришћавањем пловног парка.

За Београдско пристаниште изграђени су још у 1931 години дефинитивно пројекти и јуна месеца одржана је лицитација за грађење и финансирање радова. Али до закључења уговора није ни до данас дошло услед општих тешкоћа око прибављања новчаних сретстава.

Независно од овог, Београдско пристаниште по истом пројекту, а по нашем предлогу, усвојено је од Друштва народа и класифицирано као рад од опште важности.

Зимска се пристаништа редовно одржавају и багерују, јер би се иначе засула, а исто тако врши се редовно одржавање и великих зимовника, као Бездан, Осјек, Нови Сад, Бежанија код Београда, Панчево, Иваново и Ковин—Пољавица.

Стање нашег бродарства релативно је повољно. Наша трговачка флота је једна од највећих на Дунаву.

Трговачки пловни парк Југословенске Заставе броји 332 брода разне врсте са сопственим погонским машинама, парним или моторним, а са укупном снагом машина од 46.626 к. с. и 873 шлепа (не рачунајући дереглије испод 50 тона) носивости са укупно 428.769 тона носивости; од овога су 3/4 гвоздени шлепови, просечне носивости од 600 тона, а остали су дрвени, са просечном носивости од 200 тона; међу гвозденим шлеповима има 39 танкова са укупно 33.241 тона.

Стање 31 децембра 1931 године било је

	ком. јачина маш.	носивост
Путничких бродова	62	10.199 к. с.
Реморкера	208	33.173 „
Мешовитих бродова	43	2.307 „
Моторних шлепова	19	760 „
Гвоздених шлепова	634	378.078 „
Дрвених шлепова	239	50.690 „

Концем 1924 године, имали смо укупну тонажу шлепова и танкова 475.680 тона. Опадање од близу 50.000 тона за седам година долази поглавито отуда што није обнављан пловни парк, а стари се инвентар расходио.

Приближно су 2/3 целокупног националног пловног парка државна својина експлоатисана у државној режији. До рата, постојало је у предратној Србији Српско Бродарско Друштво, а после рата, формиран је Бродарски Синдикат, који је растурен 1926 године, од тада се Држава издвојила и експлоатише овај парк у сопственој режији.

Државно Речно Бродарство поседује веће шлепове Дунавског типа 670 тона носивости и јаче бродове и одржава, како у земљи тако и ван граница, на целом Дунаву, теретну пловидбу дужим линијама и путничку пловидбу у земљи на линији за Беч.

Целокупна Дунавска флота свих држава по броју коњских снага и по носивости шлепова у тонама износи:

150 путничких бродова	47.000 к. с.
470 реморкера	150.000 к. с.
2750 шлепова	1,750.000 тона
60 моторних шлепова	16.000 к. с. 26.000 тона
205 танкова	155.000 тона

Удео наше заставе у целокупној дунавској флоти износи око 1/5. У току последњих шест година једино се повећао број моторних шлепова и танкова.

Код експлоатације јавља се између разних бродарстава оштра конкуренција. Последица је те конкуренције увођење техничких напредака који се истичу код немачког, чешког, енглеског и холандског бродарства, увођењем моторних шлепова, и танкова за транспорт нафте. У погледу типова шлепова и трансформације која се јавља на другим рекама, изгледа, да дунавски тип шлепа од 670 тона носивости најбоље одговара физичким условима реке.

Већина бродарстава налазе се у тешкој финансијској ситуацији услед економске кризе која је знатно утицала на све гране радности. Криза бродарства проистиче с једне стране смањивањем обима промета, оскудицом транспорта и услед великог престарелог и некономичног пловног парка, чије одржавање и манипулација изискује велике издатке.

Коштање једног тонског километра је још данас изнад предратног.

Министарство саобраћаја има специјалну надлежност у администрацији пловних путева и вршењу техничко-полициске власти. Оно је донело низ правилника и прописа за организовање и добро функционисање јавног саобраћаја на рекама. Као на пример: правилник о баждарењу бродова, правилник о упису бродова у регистре, правилник о зимовницима, правилник о обележавању пловних путева, правилник о техничко-наугичкој контроли и т. д.

У поднетом предлогу буџета поред редовне администрације предвиђене су за одржавање пловних путева минималне суме.

Колико су редуковани издаци, види се из ниже изложеног прегледа.

Буџетске године 1930/31	динара	18.049.360
" " 1931/32	"	16.938.633
" " 1932/33	"	11.000.000
" " 1933/34	"	10.000.000

Последње цифре буџета износе 30% од онога што је пре 7-8 година трошила бив. Дирекција Вода само за одржавање пловних путева.

Код сигнала на рекама спроводи се замена досадашњих карбитских и петролеумских сигнала електричним, чији се рад аутоматски регулише и чије одржавање знатно мање суме изискује.

На уклањању клада у рекама ради се редовно особито код ушћа притока у пловне реке као што су: Дрина, Морава и др., јер владе претстављају велику опасност за редовну пловидбу.

Багеровање се врши редовно у свима зимовницима, као и код Савских плићака. Просечно се годишње избагерује око 500.000 м³. На овом послу раде четири багерске гарнитуре. Ови се радови не могу редуцирати, а да се не појаве тешкоће у пловидби, као и засипање зимовника.

Код Кладова ради се велики зимовник, који ће бити идуће године завршен. То је наш једини зимовник на сектору Доњег Дунава и Ђердапа. Кладово је једна од најважнијих наугичких тачака на Дунаву, јер се ту завршавају Ђердапске тешкоће и улази се у Доњи Дунав и ту се мења вуча бродова.

Особита је пажња посвећена Ђердапу, где се поред обалне вуче бродова локомотивом, треба напоменути и подизање пилотских станова у Текији за спроводнике бродова и радове у самом Сипском Каналу на подубљавању корита и разбијању стена. Ови се радови врше по захтеву Међународне Дунавске комисије.

За закуп вуче постигнута је цена од 50.000 шв. франака, према 12.000 из ранијих година.

Према закљученим споразумима, технички део Ђердапске администрације, има да се пресели из Оршаве на нашу територију у Текију, чиме ће одржавање великих ђердапских регулационих објеката бити знатно олакшано.

Израђено је пристаниште у Охриду и мали радови у Св. Науму, Плавници и Вир Пазару.

Иако су знатно редуцирана буџетска сретства, Управа Речног саобраћаја се нада да ће ипак осигурати саобраћај на пловним путевима и извршити свој задатак.

Буџет 1933/34	предложен је са сумом	121.625.830. — див.
Укупно: А. 1 редовни расходи	1933/34	5,091.800. — "
2 Ванредни	1933/34	116,534.030. — "

Укупна сума расхода је већа за 28,946.50. — динара. Повећање буџета у ванредним расходима проистиче из закључених уговора и примљених обавеза у погледу изградње појединих жељезничких пруга.

Ми смо успели да закључимо извесне уговоре у погледу изградње појединих жељезничких пруга, истина, у тешком времену општих финансијских недаћа, али се тиме унело мало живота у поједине крајеве и дала могућност за пласирањем радне снаге из оскудних крајева. Ти уговори имају извесну особену вредност за нашу земљу и за данашње прилике и утичу на ублажење беспослице, која погађа тешкоће ове државе и народа. Грађевинске инвестиције сматрају се као општа мера за ублажавање недаћа и њој прибегавају готово све државе и сви народи.

Расходи Одељења за грађење би се могли да поделе на три битне групе:

1) Радови на довршењу појединих пруга и ликвидацији објеката на основу извршених уговора.

2) Радови на изградњи нових пруга по ново закљученим уговорима са појединим фирмама за грађење и финансирање.

3) Потпуно нови радови који се тек предвиђају по буџету за 1933/34 годину.

4) Редовни расходи.

I група ликвидационих радова.

а) Радови на довршењу Дунавског и Тамишког моста.

б) Ликвидација обавеза и неизмирених потраживања за грађење појединих пруга.

в) Радови на довршењу тунела Бела Река и Сараново. За уговорне обавезе поглавито је служио Блеров зајам.

Већ при крају 1930 године суме Блеровог зајма нису биле довољне да подмире неопходне трошкове грађења, те су се морали да уносе у буџет нови кредити за ликвидирање обавеза.

Предвиђене су суме за довршење мостова преко Дунава и Тамиша с обзиром на створене уговорне обавезе.

II група радова у току извршења.

1) Пожаревац — Кучево;

2) Велес — Прилеп;

3) Приштина — Глоговци — Пећ и Бихаћ — Книн;

4) Београд — Панчево; Куршумлија — Приштина, Београд — Кнежевац.

1) Грађење пруге Пожаревац — Кучево извршује техничко предузеће Лозингер из Берна и уговор је закључен 2 марта 1929 године од стране бивше Пожаревачке области, а решењем Министра финансија бр. 39295/I 20-VI-1931 г. пренешен на техничко предузеће Лозингер,

Радови су у августу 1931 године отпочели и напредују сразмерно предвиђеним роковима.

Ова је пруга, прва етапа радова међународне линије Београд — Доњи Дунав — Букурешт — Одеса.

Предвиђене су исплате динара 40,985.000. —

2. Пруга Велес—Прилеп. Финансира и гради предузеће „Сосиете Еуропеен“ по уговору закљученом 3 јануара 1932 године. Друштво ради форсирано, досад је извршено 62 мил. радова и биће о року пруга завршена.

У прошлој години су само унешене суме за исплату камата на утрошене и неутрошене суме Динара 24,000.000.—

3. Пруге Приштина—Глоговци—Пећ и Бихаћ —Книн уступљене су Едмонду Боајеу уговором 3. јануара 1932 године, а уговор је пренет на друштво Батићол.

У буџет су унесене суме поред камата по уговору за експропријацију и надзор.

За камате и надзор динара 27.908.000.—

4. Пруге Београд—Панчево, Куршумлија—Приштина, Београд—Кнежевац (II колосек) уступљено је друштву Батићол.

Кредити су предвиђени за ове пруге само за трошкове државног назора и исплату [експроприсаног имања Динара 19,100.000.— од тога експропријација 16,500.000.— динара.

II.

Посебни део.

У личне материјалне расходе унешене су суме најнеопходније с обзиром на стање пре постојећих радова и омогућавање правилног надзора.

За претходне студије и проучавање унешена је сума од 1 милиона динара, што претставља недовољно сретстава за једну техничку студију објеката за проучавање. А ти су радови тако неопходни, што је искуство показало, да би се отклонили спорови и непроучени објекти дали у извршење.

У доба тешке привредне депресије и општих поремећаја, врло је тешко говорити о неком нормалном програму грађења нових пруга и некој инвестиционој политици која се проводи по напред утврђеним принципима и начелима.

Рентабилитет жељезница, није једино начело којим се наша грађевинска политика руководи у изградњи појединих праваца, јер је положај наше мреже жељезничке изузетан и она собом носи органске мане стварања, које се могу да комплетно измене годинама интезивним радом и непходним инвестицијама.

Све се инвестиције жељезничке могу свести на три групе: на новоградње у циљу повећавања мреже новим линијама и новим постројењима, на

рационализацију у циљу бољег и економичнијег рада и на инвестиције проширења и прилагођивањем постројења изузетним приликма, корисности саме службе.

Али, поред разлога третираних са уског гледишта железница, постоје извесни разлози државни и национални, као и разлози социјални и политички који постављају извесне јасне задатке у инвестиционој политици.

Најприроднији пут за извођење радова и најлакши за администрацију несумњиво је чисти зајмови банкарски, где се одређени објекти дају у рад путем јавног надметања, а плаћа из сретстава зајмова. Али тешка ситуација која непрекидно траје на новчаном тржишту онемогућиће овакав начин пословања још за дуго време и ми смо били приморани да на расписану лицитацију примимо оне услове који су се показали најповољнији и једино могући.

На тај начин унело се мало живота у извесне крајеве и сачувао неопходан континуитет у политици грађења и инвестицијама железничким.

Поморство је за нашу земљу врло важна управна грана, која се не састоји само у саобраћају на мору, него садржи разне управне функције, тако осетљиве и значајне за нашу националну, трговачку и државну политику. Оно заслужује по својој природи највећу пажњу и најозбиљнију бригу државне заједнице.

Приморје је хиљадама годинама постојбина једног дела нашег народа, док је на другој страни постојала тежња ка мору и Приморју.

Историја стварања наше државе, политички и културни циљеви нашег народа, и његове историјске тежње и напори јасно говоре о важности и значају овог битног елемента нашег државног живота.

Ослоњена с једне стране на море, а с друге на Дунавски базен, наша земља има изузетан положај и у географском погледу услед чега јој се намећу извесни одређени задаци и прецизирање дужности.

Свесни тога, ми не смемо ништа пропустити што би могло да се прстумачи као потцењивање нашег положаја на мору, нити несхватање циљева наше поморске политике.

Државна управа тежила је да зведе безбедност саобраћаја, да уреди Поморску управу, да изгради према сретствима расположивим поморске грађевине, да успостави нове, олакша и разграна постојеће железничке везе наше обале са згљеђем и иностранством. Уложила је знатна сретства за усавршавање нашег саобраћаја уздуж обале и са страним светом.

Благодарети томе, наша је трговачка морнарица знатно порасла и успела да заузме важно место у међународној конкуренцији и да нашој трговини и привреди створи нове везе и нове пугеве.

Задаци су Поморске управе врло компликовани и сложени и они се састоје у одржавању и регу-

лисању обалног саобраћаја, везивању домаћих пристаништа са иностраним центрима погодним паробродским линијама, уређење и одржавање навигационе безбедности, одржавање реда на бродовима и полиције на мору, грађење и одржаве лука и пристаништа, старане за развитак трговачке морнарице, бродоградња, вођење управе и надзора над обалом, морем и морским дном као јавним добрима, унапређење и развијање поморског рибарства, поморски санитет и стручна настава.

Власт којој је поверено старане о поморству, вршилац је државног суверенитета над територијалним морем и над морском обалом, као јавним добром, али у исто време има да извршује и све интернационалне одредбе јавног поморског права у односу наше државе са иностранством.

Ова управа и надзор врше се преко поморског одељења које руководи свима пословима поморске као непосредни орган Министра саобраћаја и преко Струке Дирекције поморског саобраћаја у Сплиту, као извршног органа. Дирекцији Поморског саобраћаја непосредно су подређени лучки уреди од којих постоје 71, и 4 поморско—грађевинске секције и 1 грађевинска експозитура.

Наша обала дуга је у ваздушној линији 538 км. Поред ње лежи 61 веће острво, 540 мањих, 381 гребен и плићак. Целокупна пужина копна и острвске обале обухвата 5172 км.

За обављање свих тих задатака учињени предлог буџета износи за 1933/34 год. 18,494,000 милиона или за 260.000 мање од буџета за 1932/33 год.

Лични расходи су смањени од 10,582,000 на 9,519,000 за 1,062,000. Ово смањење није дирало број службеника.

Материјални расходи износе укупно 8,970,000 динара или 2,600,000 више него у данашњем буџету. Ово повећавање захтева осигурање и безбедност пловидбе, за поморску сигналну службу и одржавање лука и пристаништа. Ови кредити значе неопходне издатке за обављање службе, без које је немогућ поморски саобраћај, а што проистиче и из обавеза међународних.

У ове суме не улазе, кредити за набавке и замену светионичког и сигналног материјала, багера, реморкера, рибарских чамаца и разних других неопходних потреба за вршење службе. Ове се набавке морају извршити ван буџетских средстава.

Наша обала је веома разграната и, с обзиром на њену конфигурацију, ми смо обавезни да ссигурамо и обезбедимо поуздан саобраћај, како локални обали тако исто и међународни.

На нашој обали имамо 377 објеката намењених сигналној служби: 37 кула светиља, 90 обалних светионца, 178 лучких знакова и 71 поморски знак. Ова је организација добро спроведена и одговара потребама пловидбе, и на њу се мора да посвети осо-

бита пажња и да се даље побољшава услед пропаганде која се врши против наше земље, посећивање наших обала, и ометања промета.

За одржавање лука и пристаништа постоје свега 3 багерске гарнитуре које су престареле и које нису радиле преко целе године, јер су недостајали кредити. И због тога је кредит од 3,600.000.— динара повећан на 4,032.000.— динара. И он се мора да употреби на оправке и потрошни материјал без икаквих инвестиција и обнове, на унификацију поморског осветљења и обележавање пловидбених путева према прописима Лисабонске конвенције од од 1930 године.

Особито важна је служба одржавања и дограђивања пристаништа с обзиром на потребе саобраћаја. За одржавање и обнову 60 зграда и 386 лука и пристаништа предвиђа се 2 милиона динара.

Стање извесних лука и пристаништа је прилично и дерутно и треба великих материјалних средстава, да се порушено подигне и да се нове мале луке осигурају.

Предвиђени радови се односе на Сушачку секцију 14, Шибеничку 7, Сплитску 13, Дубровник и Котор 9.

Уско везана служба са поморством је и поморски риболов. Рибарству је посвећена нарочита пажња да се као привредна грана, модернизује и подигне. Рибар је у основи поморац, а рибарске лађе су саставни део трговачке морнарице.

Не само да је посвећена пажња на унапређење техничког начина риболова, него да се уловљена риба конзервира и пласира на пијаци. За справљање рибе доведени су стручњаци из Холандије. Форсира се организација рибарских задруга.

Основана је станица за испитивање и прераду морских продуката. Уведене су модерне методе лова на рибе сепнице и обезбеђена је сарадња са командом морнарице. Уведен је лов риба са паробродима. За транспорт свеже рибе уведени су кантинери на железници и они одлично функционишу. Организована је потрошња на домаћим тржиштима која се повећава и важност рибарства је знатно порасла као једна особена привредна грана.

Сума за унапређење риболова повећана је на 250.000.— динара а у 1931 год. је био 17.921 рибар и 12.032 рибарске лађе, 6,222.000 уловљене рибе у вредности 44,451.000.— динара. Врши се интензивнија експлоатација мора.

Три су периода у поморском рибарству:

- 1— увођење мреже пливарице за лов под свећу;
- 2— увођење мреже пливарице за лов туља-амерички тип;
- 3— лов са повлачним мрежама паробродом на отвореном мору у 1930.

Тешка привредна криза коју преживљује цео свет, захватила је и нашу трговачку морнарицу, тако

да данас има распремљених 16 бродова велике и дуге пловидбе са $\frac{1}{3}$ целокупне тонаже.

У циљу помагања бродарства, у првом реду оне мале обалне пловидбе и да би се дала нова подручја за рад, предложена је измена досадашњих граница мале обалне пловидбе проширењем кроз Коринтски канал. На тај начин појачаће се рад са грчким пристаништима, што ипак значи једну индиректну помоћ нашем бродарству.

У данашње доба ограничених средстава, тешко је говорити о циљевима наше поморске политике и о сретствима за њено извођење, али је сигурно да се ништа неће пропустити, да се спроведу постепена побољшавања које прилике и време захтевају, а сретства расположива допуштају.

У смислу добивених законских овлашћења врши се проучавање боље организације поморске управе, која би најбоље одговарала потребама и приликама данашњег времена, успешније рационалније и економичније администрације.

С једне стране мора да се спроведе логично консеквентно спровођење организације егзекутивне службе у вршењу државне администрације на нашим обалама, што је спојено са вршењем локалне службе на обалама и пристаништима.

С друге стране по својој природи мора да постоји контрола и управна власт, засебна поморска управа, која има да води целокупну ову службу, а која није ни локална и регионална, већ опште државна, и та управа има да добије правни и фактично одговорни утицај на поморске послове и на вођење поморске политике у држави.

У нова грађења на нашој обали утрошено је око 60,000.000.— динара ванредних ванбуџетских инвестиција. Далеко је од тога да су тиме све потребе задовољене. Али данас се ограничавамо искључиво на одржавање постојећих објеката и на оне најнужније радове, који се не даду одложити вिति изоставити.

Финансијска ситуација свих железница на свету се погоршава, то је општа појава и општа карактеристика. Тим последицама није могла да избегне ни наша железничка администрација. Приходи видно подбацују, и то подбацивање узима у овој години јаче размере. Може се сматрати ова текућа буџетска година као једна од најтежих пословних година послератних, и изгледа да је економска депресија достигла свој крај и неку врсту стабилизације.

Ситуација финансијска у јануару изгледала је на следећи начин:

Дугови на дан 2 јануара износили су Дин. 257.107.784.—

Приходи у готову кретали су се у овој буџетској години на следећи начин, упоређени са ранијим годинама и то се односи на необрачунате бруто приходе:

1929/30	1930/31	1931/32	1932/33
3028,8 дин.	2765,2 дин.	2440,9 дин.	1838,0 дин.

за првих девет месеци текуће буџетске године.

Диференција у приходима према лане чини суму од динара 130,3 милиона.

Упоређени са лањском годином необрачунати приходи приказују опадање глобално од 130,3 милиона, а сви месеци у овој буџетској години су у подбацавању према лане од 9 до 38 милиона, а просечно узевши: 15 милиона.

Једино последња три месеца показује се извесно побољшање у приходима, јер је новембар дао према лане 15 милиона повећања, а децембар 5,5 милиона а исти је случај са јануаром.

Општи приход у процентима у готову у опадању је према лане за ову буџетску годину — 7,8%. Он се креће од 4,1% до 15,8% за ових осам месеци, а за последња два месеца побољшање износи процентуално + 6,8% у новембру + 2,4% у децембру према лане.

Ако упоредимо кретање вагона и кретање кола за последње три године, приметити се да је товарење вагона и превоз робе у опадању. То опадање износи цифарски:

1930 године је утоварено и превезено	1,617.182
1931 " " " "	1,618.155
1932 " " " "	1,422.021

1932 година је слабија за 196.134 вагона и слабија од 1931 год. Овај мањак проистиче из познатих разлога.

С обзиром на географски положај наше земље и с обзиром на односе трговинске у међународном бироу за обрачуна у Брислу, ми смо били активни и наша примања су износила преко 200 милиона динара.

У 1930 години наша примања су износила:	
Од Брисла динара	219,477.433.—
Од Берлина "	382,751.—
Свега динара	219,860.184.—

У 1931 години сума обрачуна у нашу корист износила је динара 206,000.000.—

У овој години наш салдо из основа је измењен. Наша примања умањена из иностранства не потичу само од падања извозне и увозне трговине и транзита, опадање промета, већ долази од девизних ограничења и међународних аранжмана као и од других и много бројних тешкоћа, са којима се данас мора у пословном свету да рачуна.

Ако упоредимо суму железничких издатака са сумом прихода онда се може констатовати да државне железнице као предузеће нису дефицитне, да су расходи у висини прихода, али оне тако данас могу при оваквој конјуктури поднети друга осетнија оттерећења, и да издржавају друге институције. И поред уопште слабе конјуктуре и поред материјал

них тешкоћа, оне су се добро релативно финансијски одржале, квалитет је службе остео на висини, дисциплина и морал особља је сачуван, и порески обвезник Југославије не плаћа из својих сретстава озу јавну службу.

Ако се расчлане, дугови железнички, онда се може констатовати да то у ствари и нису дугови експлоатације нити дугови произишли услед рђавих метода рада, већ потраживања услед ликвидирања многих стаорених питања.

Као и свако предузеће и железнице као највеће државно предузеће мора се старати да одржи буџетску равнотежу, која је једина гаранција за њен успешан рад и развитак.

Поред свих и за ове прилике огромних железничких издатака, оне су оттерећене и таксом из таксног броја 101 која износи 250 милиона динара годишње. Овај порез се врло тешко осећа, нарочито данас у доба привредне кризе, када железница није кадра да тарифно политичким мерама знатније утиче на повећање својих прихода.

Не само да један велики део европских железница уопште не плаћа таксе државне, а ниједне готово у оваквој висини 10% за теретни и 15% за путнички, већ су све државне железнице биле принуђене да потраже помоћ од државе у циљу покрића железничких дефицита.

Држава је чак помогла и приватне железнице, као што је случај у Француској, Енглеској и Америци, не само ослобођавајући их фискалних оптерећења, него и помажући их активно, ослобођавања таксе као што је случај у Чехословачкој, где се држава одрекла прихода од 400 милиона чехословачких круна, а такође и у Енглеској, и поред тога дајући нарочите зајмове и нарочите потпоре.

Железнички дефицит који у Француској износи 9 милијарди, један је од битних проблема буџетске равнотеже. Према томе такса, која досад није никад наплаћивана и претставља саставни део тарифа, не може се елиминисати у данашње доба и изузетно третирати ван осталих обрачуна.

Железнице треба себе да издржавају, да воде тарифну политику, која ће да помаже извесне гране наше привреде, да помаже туризам, да фаворизира луке и пристаништа, да доприноси за хумане и националне циљеве високе своте, да помаже приморје и купалишта, да кредитира возарину државних институција, да даје повлашћену и бесплатну возињу и поред тога да издржава друге институције чија висина чини буџетски ефекат 250 милиона динара.

Овакво једно оптерећење нема ниједна железничка администрација на свету, и рад ове институције мора бити оцењиван са гледишта укупне користи и услуге које оне чине држави и народу. Нарочито оних користи које немају цифарског изражаја и које се из буџета не виде.

Издаци за машинску службу сведени су до крајних граница, као што је уопште учињено са издацима за издржавање железница,

Тако на пример

- у 1930/31 год. износе Дин. 1.694,458.850.—
- „ 1931/32 „ „ 1.141,117.903.—
- „ 1933/34 „ „ 903,116.501.—

За 4 године издаци су редуцирани за 47%.

Међутим саобраћај се није смањивао у истој сразмери, колико су смањени издаци машинске службе, нити је природа железница таква да она дозвољава редукацију расхода у границама и обиму пословања и постигнутих прихода, јер је проценат сталних издатака врло висок.

Саобраћај се кретао према следећој статистици:

	1000 бруто тона в.з. кал. лок. килом.			
1929/30	15,127.785	48.984.986	70.127.264	
1930/31	14.300.400	48.662.441	66.717.935	
1931/32	13.411.767	48.730.163	67.627.127	
предвиђа 1932/33	12.400.000	47.500.000	64.400.000	

што чини опадање 8,4% локом. километара према прошлој години.

Али овакво компримирање и оваква редукација издатака онемогућава озбиљнију обнову, као и сваку рационалну инвестицију. Тиме ће се несумњиво погоршати стање вознога парка и сваки озбиљнији рад на рационализацији радионичких и ложионичких постројења, обуставити.

Локомотивски парк броји 1846 локомотива на нормалном колосеку, од којих 429 са просечном старошћу од 44 године, а на узаном колосеку од 600 локомотива, 145 је са просечном старошћу од 38,5 година, што све утиче на висину издатака одржавања, односно на величину суме намењене машинској служби.

Исто тако осећа се недостатак и код колског парка. Има се велики број вагона чија је старост преко 30 година, са разним типовима и разним конструкцијама. Просечна старост вагона износи 25,39 година на нормалном колосеку код путничких вагона, а код теретних 22,96 уместо 20 година.

Старост и разноврсност су две главне особине нашег возног парка, што чини тешкоће у машинској служби.

Све напредне управе увеле су аутоматске кочнице за теретни саобраћај, чије је велико техничко и економско преимућство, па и ми имамо ту обавезу као члан уније, европске железничке заједнице да извршимо, на основу одлуке из 1930 године, Уније, да се од 1939 године пуштају у међународни саобраћај само кола теретна снабдевена са ауто кочницом.

Издатак око увођења аутоматске кочнице износио би око 150-200 милиона динара, али би зато доносио годишњу уштеду око 30 милиона динара. То

и бика једно од најкарактеристичнијих инвестиција, која би омогућила брз, сигуран и лак теретни саобраћај са знатно сниженим издацима експлоатације. У 1931 години израђен је план увођења аутоматске кочнице, на оним колима чија старост није већа од 25 година, а носивост 15 тона, в којих има 11.378. А остала кола снабдевена би била водовима, 30.000 чији век није старији од 40. година.

Упоредо са осталим инвестицијама које међународне обавезе изискују, појављује се неопходно увођење појачаног квачила од 65 тона. Један део парка је већ тим квачилом снабдевен, а други се део постепено снабдева с обзиром на материјална сретства која увек недостају. До краја 1932 год. уграђено је 20.425 квачила. Остало је да се догради на 25.000 кола или 50.432 квачила, 15.125.600 дин. (теретна) 4.700 квачила 1.410.000 дин. (путничка кола) 1.733 квачила 519.900 дин. (за локомотиве).

Наш парк путничких кола у међународном саобраћају је застарео, недовољан и разноврстан. За првих шест месеци избачено је 62 кола због техничких мана. То нам доноси штете, не само у престижу, у међународном саобраћају, већ и штете материјалне, јер смо увек задужени са курсним километрима са замењеним колима, што иначе отежава нашу финансиску ситуацију.

Са задужењима у саобраћају иностраном 603.673.190 осовни, килом. можемо да рачунамо као основу за набавку кола модерних, што износи 17.500.000 динара са конфором и осталим условима за међународни саобраћај.

План поступне електрификације станица и станичних постројења изводи се непрекидно гдегод то буде било могуће и гдегод то интерес службе изискује. Закључени су нови уговори са појединим предузећима за употребу електричне енергије. У 1932-33 год. утврђено је 7.418.262 кв/2 за 19.590.411 динара. С обзиром на нов Закон о трошарини услед стора требало би платити више 2.481.531 динар и поред тога инвестирати с обзиром на правилник о наплати трошарине 6.850.000 динара. У погледу осветљења самих кола за путнички саобраћај, и поред недостатка у финансијским сретствима, вршена је електрификација како су то хитне саобраћајне потребе, особито везе са иностранством изискивале.

Извршена је електрификација у прошлој години за 34 кола за 2.040.000, а у 1932-33 години предвиђа се опрема за 30 кола за 1.500.000 динара.

Код службе вуче највећи је издатак на локомотивско гориво. Ту се најбоље види, колики су и какви напори чињени у циљу уштеде.

Ова је позиција нарочито редуцирана у току последњих неколико година:

1930-31	397.000.000.-
1931-32	342.223.600.-
предвиђено је у 1932-33	279.300.000.-
„ „ 1933-34	254.300.000.-

Издаци за гориво претставају један од највећих издатака у служби експлоатације железница. И у доба повољне конјуктуре, на те се издатке обраћа највећа пажња.

Два су пута за снижавање издатака за гориво. Смањењем потрошње на јединицу рада и то побољшањем квалитета горива, применом и избором економичнијих горива, бољим искоришћавањем локомотива и возних сретстава и снижавањем цена горива.

И једне и друге мере су употребљене и за прво полугође просечна је цена услед смањења са 8-12%, у другом од 4-6%.

На 1000 бруто тонских Км. угрошено је 24,44 дин. у 1931-32 г.

На 1000 " " " " " " 23,31 у год. 1932-33. Даље се смањење превиђа и у идућој години.

И у погледу употребе мазива може се напоменути да је учињена знатна уштеда.

У 1930-31 години на 1000 бруто тон-км. сведен је утрошак на 2,11

У 1931-32 на 1,60,

а у овој години снижено је на 12%, што је доказ боље организоване службе.

	1930-31		1931-32		1932-33		1933-34
1.312.146.333	382.312.517.	-	1.694.158.850				
1.117.672.311	23.445.592	68.524.172	1.209.612.075				
1.022.731.100	24.956.063	46.000.000	1.093.687.163				
903.116.501			903.116.504				

У главним радионицама врши се оправка возних сретстава и разноврсност вознога парка и велики број старих типова чини издатке врло високе. Обе установе и она која експлоатише и она која оправља морају сарађивати у тесној узајамној вези. Сарадња између напрезања у саобраћају и трошкова одржавања је неопходна. Основни захтев сваке добре радионичке службе то је планско газдовање. И оно се мора поступно да изводи, што је зависно не само од стања возног парка, степена старости, организације рационалне радионичке службе, већ и од конструктивног карактера типова возила.

Имамо велики број зграда ложионица и радионица склоних паду у дерутном стању и без довољно простора за локомотиве и за вагоне, као и рђаве магацине за смештај потрошног материјала.

Велики број уређаја радионицких не одговара економији рада услед чега расту лични, а врло често и материјални издаци. У многим ложионицама снабдевање локомотива горивом врши се на најпримитивнији начин.

Централна радионица у Краљеву није могла бити оспособљена за рад, ма да су преко 100 милиона динара инвестирани које у зграде, које у постро-

јења на рачун реперација а услед недостатка сретстава материјалних није отпочео рад. Решено је да се постепено инвестира у радионицу Краљево редуцијом издатка у оним радионицама, где је служба пренапрегнута и где су прилике рада неповољне.

Програм рада:

— Предвиђа се у 1933-34 години

— У главним радионицама ложионице укупно
оправка локомотива 79.485.000 33.300.000 112.775.000
путничких кола 52.510.196 769.600 54.279.796
теретних кола 56.301.008 7.123.422 63.424.430

Свега 188.296.204 41.193.022 230.489.226

Из овог се види пораст продукције на оправци возних сретстава, а опадање издатака на радну снагу и материјал.

Кад радионица у Краљеву проради учиниће се нов рационалнији распоред у радничкој и ложионичкој служби са укидањем извесних јединица.

Наш железнички саобраћај последњих година је у сталном побољшању, он је континуивно напредовао, сређивао се и по брзини превозења претекао предратне односе. То је један факат, и не треба да се доказује.

Издајак службе саобраћајне износи:

На нашим пругама саобраћа свакога дана:

брзих возова	123	са возних км.	16.662
путничких	436	" " "	38.499
локалних путнич.	123	" " "	913
мешовитих	618	" " "	21.398
укупно	1300	" " "	77.478

што чини месечно 39.000 путничких и брзих возова са 2.324.160 возних километара месечно.

Исто онако као што је побољшање код путничких возова, исто је тако побољшање и код возова у теретном саобраћају.

Превоз робе на нашим железницама такође је знатно побољшан у брзини и тачности.

За превоз робе на нашим железницама има возова:

брзотеретних	138
директних теретних	4
теретних	374
мачипулативних	162
укупно	678

теретних возова, и тај се број возова, с обзиром на потребе промета увећава или умањује.

За савлађивање теретног саобраћаја постоји колски парк од 45.000 кола јачине. Од тога броја приближно 60% ван саобраћа, 27.000 гарирано по станицама, док је само 40% у циркулацији.

Месечна употреба кола показује стални мањак према ранијим годинама, једино месец новембар и децембар показују извесно побољшање према прошлој години.

Превоз робе је уопште слабији, једино нешто већу живост показује мрежа босанских пруга.

Код 39.000 возова пугничких месечно догађају се извесна задоцњења, најчешће проузрокована услед иностраних возова у задоцњењу, али се ту осећа знатно побољшање и по броју закашњења возова и по трајању закашњења.

1930 год. јануар	12.636	јули	14.240
1931 " "	5.023		8.749
1932 " "	3.625		3.040

што чини побољшање према лањској години један високи проценат за 40—50%. Исти је проценат у односу на укупан број минута у закашњењу.

Удеси и несрећни случајеви се стално смањују да последње три године дају следећу слику:

1930 године	427 случајева
1931 " "	406 " "
1932 " "	342 " "

погинулих и озлеђених службеника и путника је такође у опадању, што доказује с једне стране бољу службу, а и бољу пажњу путничког и пословног света.

Погинуло је и озлеђено је:

1930 г.	173 лица погинулих	246 озлеђених
1931 г.	168 " "	210 " "
1932 г.	111 " "	164 " "

И број путника, и теретни саобраћај је у опадању, нарочито је у опадању број путника у вишим класама, који су отишли или на авионе или на своје аутомобиле. Због тога се и укида I класа на путничким вагонима, што ће претстављати један значајан корак у смањивању трошкова одржавања и манипулације кола.

Упоредијући рад возова на нашој мрежи за последње три године долази се до следећих закључака:

1930 год.	направљено је 48.526.000 возних километара
1931 " "	" " 48.010.000 " "
1932 (10 месеци)	" " 34.715 (42.000 за 12 месеци)

Ти су возови направили тонских километара:

1930 год.	14.564 милиона хиљаду бруто тонских кил.
1931 " "	13.650 " "
1932 " (10 мес.)	9.230 (12.000) " "

На нашим жељезницама су поседнуте особљем 1670 станица, постаја, укрсница и товаришта.

Особље успело на овим станицама, возовима, износило је:

1930	1931	1932
22.453	22.134	20.662

или 1796 службеника мање за последње две године.

На 1 км експлоатационе дужине пруга има на концу 1932 год. службеника:

Дирекција Београд	1.88
Дирекција Загреб	2.41
Дирекција Љубљана	3.43
Дирекција Суботица	1.64
Дирекција Сарајево	2.11

На 1.000.000 бруто тонских километара на концу 1932 године долази службеника

код Дирекције Београд	2.39 службеника
" " Загреб	2.07 " "
" " Љубљана	2.44 " "
" " Суботица	1.84 " "
" " Сарајево	2.43 " "

На 1000 возних километара пада службеника:

Дирекција Београд	0.45 службеника.
" " Загреб	0.56 " "
" " Љубљана	0.70 " "
" " Суботица	0.54 " "
" " Сарајево	0.42 " "

Цифре показују искоришћавање особља у ставничној и возној служби. Најзасићенија је Љубљана, а најмање га има у Суботици.

Особље је искоришћено с обзиром на Закон о осмочасовном радном времену, што несумњиво има утицаја на број особља. На број особља утиче, поред јачине комерцијалних послова, ширина колосека, број и размак станица, оптерећење возова, двоколосечна пруга, ноћни саобраћај, густина и јачина промета.

Сви су послови поентирани по утврђеним нормама.

Железничка администрација је активно учествовала и у унапређењу народне привреде уопште у привредној пропаганди.

Створена је пољопривредна служба која се спроводи преко отсека за пољопривреду у саобраћајном одељењу.

Рад овог одељења до сада је дао видних резултата.

Целокупна мрежа жељезничка раздвојена је на реоне у погледу гајења одабраног благородног воћа.

До сада је засађено 35.000 разних воћних садница, које ће у исто доба да послуже као калем гранчице за околна насеља. Утицај се овог практичног рада одмах осетио, јер су на пример на делу пруге Лашва—Сарајево мештани одмах применили савремени начин обраде и сађења воћа.

Створена су и два расадника воћа и шибља. У Батајници подигнут је расадник украсног и медонског шибља за планско сађење и размишљавање у циљу развијања пчеларства.

На изглед, одржавање и уређење станица такође је обраћена пажња. као и на лепу живу ограду, која ће се у народ пренети.

Железничка радионица у Смедереву прошле године пустила је међу виноградаре и воћаре за паковање и извоз, 30.000 комада нових котарица — сандука по врло повољној цени.

Пољопривредна служба има задатак да примером и у пракси упућује воћаре у брању, сређивању и паковању воћа по квалитету и врстама, ради подизања његове способности за издр-

жавање дугог транспорта и пласирање на иностраним тржиштима.

Тежиња да се организује систематски и живинарство и да се од железничких јединица дуж пруге створе мала угледна домаћинства, која ће послужити као пример и углед народу из околине.

По једном утврђеном плану, дуж железничке пруге, изграђеном на основу студија, расподелиће се пољопривредна служба оне гране, која она тај крај и народ има услова за гајење и обделавање.

Исто тако и покретна пољопривредна изложба и школа дала је лепе резултате, јер је посећена од 500.000 лица.

Државне железнице у погледу администраирања и управљања треба да претстављају самостално привредно државно предузеће, које се управља по принципу сопствених трошкова како у погледу техничком, тако исто и финансиском и економском.

Наше су железнице везане, као и сва предузећа железничка високим, непромењеним издацима и има тежак задатак да своја пословања, уколико је могуће прилагођава промењеним приликама и да доведе у склад приходе и расходе.

Расходи код железница играју велику улогу, трошкови на одржавање постројења, горњег строја и возног парка.

За наше железнице и њихово другог стање после рата, обнова има особити значај, као и одржавање постројења по нарочитом плану, који треба да осигура стално извештај степен доброту за саобраћај у границама одређеног живота и века трајања постројења.

Економска граница између обнове и одржавања утврђена је, и она се силом околности мора да помера. Недостаци кредита и компримирање издатака у су границу код нас одвише одмакли.

По буџету за грађевинску службу биле су предвиђене суме: 1930/31 год. 1931/32 год. 1932/33 год. 1933/34 год. 453.025.711.- 430.258.800.- 322.753.510.— 328.051.516.—

Исто тако има се заостатак и у скретницама чији број износи преко 2.000 који треба заменити.

И ситуација код мостова није најбоља. Постоји велики број дрвених мостова око 3000 комада, који се морају одржавати правилно, а гвоздене конструкције да фарбају сваких 5—7 година, а ми имамо мостова који су последњи пут офарбани пре 12 година.

Мостовске конструкције морају да се чувају јер оне претстављају вредност од 800 милиона динара.

Наша железничка мрежа износи 9378 Км, а дужина двоколосечних пруга 545 Км, дужина станичних и других колосека 2532 Км. Свега 12.696 Км. Са сумом од 86.000.000 можемо запослити 0,91 радника на један км колосека.

Код других железничких управа долази више од једног радника на 1Км.

У ову партију улази и стражарска служба, која се односи на чување објеката на истакнутим местима.

Један велики део зграда налази се у тешком стању, као ложионице, радионице, магацини и друге зграде. Предвиђене су суме за оне најосновније потребе.

Тарифна политика је од пресудног значаја за здраво жељезничко газдовање, она је у исто доба од битног утицаја и за промет добара, јер транспортни трошкови претстављају продукционе издатке.

Задатак тарифа мора бити првенствено да се обезбеди онолико прихода колико је потребно за покриће трошкова експлоатације. Тај је задатак био извршен у години 1929 и 1930, и то доба претставља један период здравих финансијских односа.

Почев од године 1931 жељезнице губе своју финансијску равнотежу, без своје кривике, услед општих економских поремећаја, што је неповољно утицало на количину транспорта, па према томе и на висину прихода.

Пад железничких прихода није могао бити паралисан компримирањем издатака, редукацијом пружности и места, као обимним мерама штеђења, с обзиром на природу и карактер железничког предузећа, где је вредност инвестираног капитала много већа од годишњег обрта предузећа.

При оваквом стању није могло да се изађе у сусрет многобројним захтевима привреде, у снижавању тарифских ставова. Али и поред тога, сем сталних повластица које су садржане у нашим изузетним, извозним и лучким тарифама одобраване су још нарочите повластице за извоз пшенице и кукуруза, свежих шљива, пирита, батира, резаног дрвета и цемента; затим повластице у локалном саобраћају за ољуштени пиринач, вариво и поврће, сувс смокве, вршиће машине, циглу и цреп, креч, кречњак, сиров бакар итд.

И као највећа повластица за нашу привреду је и та чињеница да жељезничка управа за време периода опадања прихода није повећавала тарифу, ако је то опадање прихода категорички захтевало.

Како је смањивање издатака дошло до оне мере, испод које се не може ићи, а да се не доведе у питање безбедност и уредност саобраћаја и опште нормалан рад железница као јавне службе, то сам био принуђен да уведем извесна оптерећења у циљу појачања прихода.

1. Повећао сам споредне таксе и пристојбе које су биле с обзиром на карактер службе врло високе, и отуда се очекује — 20 мил. прихода.

2. Независно од реформе путничке тарифе, принуђен сам да уведем нарочити додатак на возним ценама путника III класе од 0,50—3 динара, што се неће и у данашњим данима кризе тешко да осети,

јер је наша трећа класа једна од најнижих тарифа у Европи.

Од ове мере очекујем приход од 30—40 милиона дирара.

3. У погледу тарифе на робу, железничка је администрација настојавала, да докле је год могуће одгоди повећавање тарифа, имајући у виду тешко стање привреде. Олтеретиће се оно што је слободно, а ослободиће се оно што је оптерећено.

Иначе задатак је тарифне политике, а тог ће се начела и у будуће придржавати, да путем тарифних мера потпомаже развој домаће радиности, и увоз се олакша само толико колико је он неопходан за народну привреду.

Приходи су почели да падају већ у 1931 години, то опадање пружило се и у години 1932.

Опадање прихода од робног саобраћаја је мање на нашим железницама него у Мађарској, Италији и Немачкој.

Железница нема могућности да у тешким привредним приликама утиче на повећање фреквенције, односно на повећање превозне тонаже, то повећање тарифа остаје још једино сретско које би могло повећати железничке приходе.

Али повећање тарифа, за време светске кризе не даје никакву гаранцију да ће ова мера постићи жељени резултат. Она може утицати и врло неповољно на размену добара и чак да изазове смањење прихода.

Због тога мора бити, у овом добу привредних тешких односа треба да влада највећа обазривост у примењивању политичко тарифских мера.

Код путничких тарифа извесне релације дозвољавају тарифну ревизију у циљу одржавања буџетске равнотеже железничког газдинства.

Највеће приходе од путничког саобраћаја доноси нам фреквенција треће класе путничких и брзих возова. Укупна фреквенција од 43,8 мил. 39,6 мил. возило се у III класи. Опадања III класу око 95%.

Презозна цена је III класе врло ниска, тако да спада у ред најнижих тарифа у целој Европи.

Поред ниских цена за III класу постоји и неправилна сразмера између III, II и I класе, што има за последицу да путници пућују III класом.

Ревизија путничке тарифе диктована је не само са гледишта интереса железничког већ и општег привредног.

Кад је железница дошла у тежак положај услед општих тешких прилика, онда се разуме, да она не може више чинити никакве издатке и потпору у социјалне, хумане и др. сврхе. Те се услуге морају свести на најмању меру, ако не и укинути, и да врше од оних ресурса и институција, којима је то главни задатак, и ради којих су и организовани.

Данашња размена добара врло је осетљива на

свако ма и најмање ново оптерећење. Опадање тонаже тако је велико, да се опште опадање прихода искључиво тарифским мерама не може парализати, јер овако тарифско повећање има извесно ново смањивање тонаже. Као што се у светској кризи не може наћи лека вештачким теориским мерзма, тако ни железница не може примењивањем теорских принципа парализати утицај и последице поремећене размене добара.

Али тарифске мере нису исцрпене и на том пољу има још да се ради и њихова пажљива примена може дати повољне финансијске резултате.

Приликом извођења ових тарифско политичких мера, морају да сарађују и сами привредни кругови. Они не смеју да губе објективну присебност и под ударом светске привредне депресије у сваком случају да само од железница траже помоћ, када се и она сама налази у тешким приликама. Они морају бити свесни, да се снижењем тарифа често не постигне општи успех, него само корист појединаца на штету железничких интереса и тиме на штету целокупне привреде.

Правилна оцена привредних захтева врло је тешка, а испуњавање субјективних тарифско политичких жеља, као и помоћ за опште циљеве у данашње време не сме се чинити, ако се жели да одржи рарнотежа буџета.

Данас су у доба опште поколебаности пале све теорије и доктрине како у самој привреди тако и у железничком пословању. Данас важи само брза оцена и примена неопходних мера, као и окретност и практичан смисао ослобођен теориских предрасуда.

У последње време искрсло је питање конкуренције Дунава, против наших пристаништа и против наших железница. Снижење железничке возарине, за наша пристаништа остала би без ефекта, јер би бродарство на Дунаву реагирало, што би изазвало непотребне губитке у приходима, јер и овде важи познато начело, да се природни путеви не могу вештачким тарифским мерама без штете мимоићи.

Многобројни примери показују на страни огромне гууитке у приходима код железнице, и ако су несразмерно у повољнијим приликама него неша железничка управа. Поменућу само главне моменте који поскупљавају експлоатацију наших пруга.

Наша железничка мрежа има 25% узаног колосека чија је експлоатација знатно скупља.

Наше су пруге великим делом брдске чије одржавање захтева повећане издатке.

Знатан део наших пруга има карактер вичиналних пруга са таквим саобраћајем да се тај саобраћај не рентира.

Наше су пруге великим делом у техничком погледу II реда те се саобраћај врши врло споро, што изазива тешкоће и поскупљавање експлоатације.

Услед економске неразвијености наш је саобраћај знатно мањи, неравномеран и сезонски.

Као карактеристика наших пошљака — гроњен чини роба мале вредности и ниских тарифа.

Неповољна економска структура земље, изазива велико кретање празних вагона, у једном правцу затворени, у другом отворени циркулишу.

Материјал и инвентар купује се великим делом у иностранству, што изазива знатније поскуљивање експлоатације.

Морало је после рата да се чини напор у погледу организације порушених пруга и формирања особља.

Оптерећене су издацима на помоћ других ресора.

Непотпуност железничке мреже, и независност свих крајева земље.

Ево ка изгледа потпора железница у другим земљама:

Румунске железнице добиле су субвенције од владе за године 1919—1928 у суми 4.032 милиона леја ради подмирења ванредних трошкова и експлоатационих дефицита.

Државне субвенције биле су издате румунским железницама:

у 1928 г.	— 300 милиона
у 1929 г.	— 300 „
у 1930 г.	— 709 „
у 1931 г.	— 420 „

Француске железнице добиле су у децембру 1921: г. Парламенат је усвојио законски предлог којим су железничка друштва овлашћена на емисију облигација на своту од 3.1 милијарде франака ради покрића дефицита 1930 год, у износу од 1.3 милијарде као и отписивање амортизације за 1930—1931 г. у висини од 1.8 милијарде.

Из пословног извештаја Друштва немачких државних жељезница за 7-му пословну годину 1931 види се да је у циљу покрића расхода требало употребити 442 милиона Р. М. из резервног фонда за изравнање.

Општа карактеристика пошта, телеграфа и телефона: Опште привредне прилике имале су утицај и на пословање и код ове државне установе, и то се огледа нарочито у знатном опадању прихода.

Све до 1931 године приходи од пошта били су у сталном порасту, и ова се година може сматрати рекордном годином. Текућа буџетска година показује извесне депресије и поред тога што су знатно сужене, новом уредбом, повластице опроста поштарине, од чега је било не само тешкоћа у поштанској манипулацији, већ и знатно утицало и на саме приходе установе. Зато је и предвиђање прихода редуцирано.

Опадање прихода осећа се у поштанско-телеграфској служби. Укупан износ прихода:

од 1-IV до 30 новембра 1931 износи 320,830.000.—
од 1-IV до 30 новембра 1932 „ 293,296.000.—
Разлика је 27,533.000.—
или 8,58%.

Телефонски међународни промет од транзита показује пораст услед омогућавања бољих и бржих веза са иностранством, чиме је знатно смањен број необављених говора.

Са београдске централе обављено је у месецу септембру 1932 године 11.900 према 6.684 говорних јединица раније године.

Буџет је рађен по општим принципима да се сви издаци сведу на најнижу могућу меру и границу, и избачене су и оне најосновније инвестиције, које су готово неопходне с обзиром на потребе поштанско-телеграфског саобраћаја.

Расходи буџета по материји разчлањени процентуално изгледају на следећи начин:

персонални издаци	69,9%
материјални	29,9%
ванредни	1,1%
у 1931 32	11.51
у 1932 33	11.291
у предлогу 1933 34	11.235

Особље је искоришћено рационално и чак с обзиром на природу посла и преоптерећено, јер ни су код нас сировоћење потребне и неопходне инвестиције, које би омогућиле већи ефекат рада и лакше обављање манипулације. Јер нити је мрежа линија нарочито телефонских довољна, нити су инсталације савремене за обављање промета.

Поштански саобраћај вршио се на сувоземним путевима аутомобилом, колима, коњем и пешаком.

У Београду, Загребу и Љубљани локални поштански саобраћај вршио се и државним аутомобилом.

Коначно се показало, да је пренос поште аутомобилом најгоднији и најекономичнији и он је искоришћен процентуално више него сва остала средства превозна.

Дужина поштанских линија износи:

сувоземних	20.375
железничких	26.000
пловидбених	5.700

Уговори око преноса поште ревидирани су и постигнута је знатна уштеда са 10—20%. А пренос поште аутобусима у државној режији се постепено напушта услед недостатка сретстава за обнову и услед усвојеног система индивидуалних аутобуских концесија.

Пренос поште у режији државној постоји једино у Савској и Дравској бановини и по једна линија у Приморској и Врбаској, а услед тога, што државне линије често конкуришу приватним на истим реонима, појављују се повољне понуде за уступање преноса приватнима.

Пренос поште колима је у опадињу, јер су неколико пута ревидиране, а пренос поште пешацима редуциран је на цену 1 км. за 1 динар.

Исто тако ревизијом уговора за закуп зграда за поште постигнуте су знатне уштеде у издацима за кирије.

У унутарњем саобраћају Аеролут одржава 6 линија, а такође 6 линија и у међународном промету путем Сидна и Луфтханза. Авионски поштански саобраћај је у сталном напредовању.

Посвећена је нарочито пажња организацији испоруке свију поштанских пошиљака и ширем и ужем доставном подручју. У ужем доставном подручју врши се испорука директно на дому код 60 већих државних пошта, а код 1741 на дому без пакета.

У ширем доставном подручју врши се испорука преко сеоских писмоноша или одређених органа.

Број пошта је у 1931 години био 4050, у току године отворено 38 пошта. Пошта има: државних 639, уговорних 1138, општинских 2137 (амбулантних 135).

Првог реда поште 22, другог 32, трећег 131 и четвртог 454.

Све веће и важније установе смештене су у сопственим зградама, којих има 65. Остале зграде пошта су делимично државне, општинске и приватне. 80 државних, 59 општинских и 433 приватне.

Број уговорних поштара износи 1155. Свака уговорна пошта има по једног уговорног поштара. И са материјалног гледишта уговорене су поште рентабилне, али са гледишта квалитетске службе слабе. Велики је проценат међу особљем и женског персонала, скоро 30% што изазива тешкоће, јер се услед напорне службе лако женско особље разболе и напушта службу као неспособна, те се мора да пензионише или отпушта, што изазива потресе у раду и има тежак материјални ефекат.

За обављање поштанског саобраћаја локалнога и међународног употребљена су сва модерна саобраћајна средства.

Поштански саобраћај на железницама врши се у државној и приватној експлоатацији и возовима Симплон-оријентом. Поред 115 амбулантних пошта коришћено је и 330 возова дневно за пренос поште, а поред тога било је и 17 поморских и једна речна амбулантна пошта.

С обзиром на географски положај и погодне везе железничке транзитни поштански саобраћај је врло јак, и организована је три пута експедиција дневно за запад.

Ради наших исељеника у Северној и Јужној Америци уведени су непосредни писмоносни затвори: Њујорк-Сплит 2, Битољ и Загреб 2, поред Љубљане 2.

Да би се осигурао што бржи пренос подешене

су експедиције за ваневропске земље према кретању прекоокеанских бродова.

Знатније побољшање службе у интерном саобраћају не може се постићи без неопходних инвестиција и без примене свих техничких новина у областима ове врсте саобраћаја. Кредити су ограничени, и инвестиције су начелно брисане. Али у областима телефоније учињени су ипак знатни напретци поред увођења аутоматских централа углавном центрима наше државе, постигнуте су добре везе са иностранством, благодарећи увођењу високофреквентне телефоније. Доскора ми смо имали директну везу једино са Букурештом и Пештом, и Пешта нас је с везивала са осталим центрима света.

Увођењем високофреквентне телефоније на линији Београд Сегедин Загреб Вилдон добила се директна веза са Бечом, Прагом, и Берлином и Паризом, а подигнутом везом преко Софије омогућена је веза са Источном Европом и Азијом. Међународне везе врше се са 25 међународних телефонских водова.

Колико год су материјална сретства допуштала, обраћена је пажња и на унутарње везе. Појачана је веза Београд-Загреб, са три струјна круга, а између Сарајева и Београда уведена је нова веза са једним струјним кругом. Од Београдске С. В. монтирају се централе у Сплиту, Сомбору и Нишу, а врше се припреме за уређење централе на Сушаку и Великом Бечкереку. Дужина телефонских линија износи 13.000 Км у унутарњем саобраћају.

Проучава се питање, а нарочита је пажња поклоњена и везама у Зетској бановини, како за локални саобраћај у циљу администрирања бавовина, тако исто и у циљу интимнијих промета и осталим градовима земље.

Са италијанском управом извршени је подела кабла Шибеник-Пола, овом поделом добивено је 122 Км подморског телеграфског кабла и 16 Км телефонског кабла. Телефонски кабл је употребљен за везу Хвар, Брич и Сплит, а телеграфски за везу острва Пага и Карлобага и замене дотрајалих веза.

У нашој земљи има пет аутоматских централа Београд, Загреб, Љубљана, Нови Сад и Марибор. Све су истог типа, а телефонских централа са локалним батеријама 1182, а апарата 48.000.

Врши се проширавање централе у Београду, Загребу и Љубљани и другим градовима, а нарочито се та потреба има измирити набавком телефонског материјала из Пољске путем компензација. Поручено је 300 индукторских централа за поједина већа места где су инсталације дотрајале.

Телеграфски је промет у опадању и њега потискује телефон.

У прошлој години је било 1871 телеграф од којих 470 железничких.

Телеграф је располагао са 2049 апарата, од којих морзових 1572, хјузових 118, бодових 5, кипфера 346.

Код већих телеграфа уведени су хјузови апарати и бодови.

Линија телеграфских има 21.500 Км. Главни центри за међународну службу су Београд и Загреб и они су везани са свима већим центрима у Европи директним везама.

Важна је и транзитна телеграфска служба.

Телеграфска служба је снабдевена новим писаћим машинама, место хјузових и бодових апарата, на линијама оптерећеним. У саобраћај је уведено 14 машина и служба је тиме знатно простија, и сигурнија. У овој години отворено је 7 нових пошта, 5 телеграфа и 22 телефона.

У саобраћају у прошлој години било је 4 радио телеграфа. Поред жичаних веза Краљевине Југославије спојена и бежичним телеграфским пугем преко радио станице Београд-Раковица и Загреб-Велика Горица. Преко ове две станице везани смо директно са читавим светом са главним градовима Европе.

Радио телеграф Клинци-Шибеник служи само за бродски саобраћај.

Радио служба обавља се по постојећим уговорима који су закључени пре неколико година. Ти су уговори предмет претресања, и с обзиром на развој прилика у нашој земљи и значај радио службе потребно је да се изврше нове инвестиције, инсталишу радио емисионе станице већег капацитета, и јачих ефеката. Уговор је дат на проучавање и Главном генералштабу, јер се решење овог важног питања хтело да ликвидира у споразуму са заинтересованим државним факторима.

Давашња је станица у Београду јачине од 21/2 кв. пуштена у саобраћај 1929 године. Потребно је подићи станицу најмање 45 кв. Мађарска у Пешти има 120 кв. У проучавању је да испитамо услове за станицу која не би била евентуално мања од пештанске.

Израђен је и обнародован Закон о пошти, телеграфу и телефону, који је свакако једна добит за струку.

Израђена је Уредба о организацији поштанске службе и она се валази на оцени у надлежним Министарствима, која треба да пружи дефинитивну организацију ове службе. У вези са Законом донети су и правилници, као на пр.:

- 1) Правилник о уговорним поштарима;
- 2) Правилник о стручним државним испитима за звање п. т. т, службеника и
- 3) Правилник о превозу поште морем и Скадарским језером.

У буџет је унесена сума за 10 милиона динара мање него што је приход предвиђен у прошлогодишњем буџету, а у суми од 490.000.000.— Са овом сумом покривају се расходи службе и преостаје сума 145.345.000.— за опште потребе што чини 30% буџетских бруто прихода. Овакав однос је карактеристичан и он се свакако неће моћи да одржи, ако се жели да служба поштанско-телеграфска буде у висини научних резултата и наших свеколиких потреба.

Да се ипак обезбеде потребни предвиђени приходи, много је допринео нов Закон о пошти телеграфу и телефону као и многе уредбе, које су регулисале опрост од поштарине, који је имао велики утицај на приходе ове институције.

Исто тако повишењем такса донекле се сагледале неопходна равнотежа и однос расхода и прихода загарантован.

Садашња пословна година може се сматрати по оцени свих меродавних фактора као једна од најтежих пословних година за речно бродарство. Криза економска нарочито је захватила дунавске земље, и она има реперкусије на сав промет, који је знатно отежан девизним прописима, царинским баријерама, нестабилношћу валуте и несрећеним трговачким односима.

На основу свега тога готово се сва бродарства налазе у тешким финансијским приликама и захтевају интервенцију државе и своје годишње пословање закључују са великим пасивама.

Нови буџет Дирекције речне пловидбе предвиђа расходе у 95 милиона према прошлогодишњем буџету од 107 милиона динара.

Издаци на особље сведени су на 39,499.000 мил. за 3 милиона мање од прошлогодишњих.

Издаци за вучу сведени су на 20 милиона за 4,5 милиона мање него прошлогодишњи.

Број особља смањен за 300.

У 1931/32 год. било је 2318 службеника

1932/33 „ „ „ 2113

а сада се предвиђа 2055

Рад Речне пловидбе није сразмеран опадању трговачког промета и извозне трговине, напротив он је остао релативно жив, само су ниске тарифе утицале да су приходи предузећа знатно смањени, шлепарски је промет износио:

1029/30 год. износило је 93,189.000

1930/31 „ „ „ 72,000.000

1931/32 „ „ „ 56,396.000

за првих девет месеци буџетске године износи динара: 29,900.000.

1929/30 год. превезено је тона 965,559

1930/31 „ „ „ 721.000

1931/22 „ „ „ 530.000

а за шест месеци превезено је 270.056

Тарифе су спуштине Београд-Беч од 27 ди-

нара по тони у 1929 години, на 15 динара у 1031 години.

Предвиђено је 71 милион на шлепарску робу, а остварено је свега 56 милиона, за 15 милиона мање услед царине на минерално уље.

Код денчане робе умањена је сума од 16 милиона, а остварено је за 1/2 буџетске године свега 10,219.000. Денчана се роба превози на целој линији Дунава од Регенсбурга до Браиле. Нарочито је жив саобраћај између Мађарске, Аустрије и Немачке. За првих 9 месеци текуће буџетске године приход од денчане робе износи 17,230.000 динара.

Валутне тешкоће биле су сметња за развијање пословања, јер Речна пловидба није била кадра да обезбеди плаћања железничке возарине. Остварено је за првих 9 месеци 1932/33 године свега прихода 67,432.645 динара.

Пушта се још један брод на линији Београд—Беч и предвиђа се приход од те линије 11 милиона динара. Та ће се линија одржавати са два најлепша гаша прерађена брода.

Неуспех материјални Речне пловидбе потиче из разних мотива, с једне стране ниске тарифе за локални саобраћај у циљу помагња народне привреде, затим долазе путничке нерентабилне линије које се морају одржавати, потом немање једне модерне радионице — бродоградилшта, затим стари пловни парк, чије одржавање стаје скупо, и најзад немање сопствених зграда и агенција.

И чешка и аустријска друштва добијају потпоре за одржавање извесних пасивних линија и своје развиће и рад.

Речна пловидба води огорчену конкурентну борбу на Дунаву са иностраним друштвима која су добро опремљена и материјално помагана, и у тој борби она је била упућена на себе и своја сретства.

Набавком моторних шлепова донекле ће се линије за денчани саобраћај активизирати и то ће бити једно од важних сретстава за рационализацију теретног саобраћаја и за снажнију акцију Речне пловидбе, Моторних шлепова је поручено 5 на рачун репарација, али ће у ствари свега 3 бити испоручени. Они ће држати извесне сталне линије за теретни саобраћај.

На Дунаву постоји и картел извесних друштава, улаз и нашег бродарства у картел донекле би поправио ситуацију Речне пловидбе, јер би се држали високи ставови, али би зато наша привреда платила високу возарину, и један нов трет.

Ова календарска година за сада има изгледа да ће бити од бољих пословних година. Цена храни расте и осећа се живљи промет цреалија, а нарочито кукуруза кога има доста за извоз.

Исто тако регулисањем односа са рафинеријама очекује се живљи рад Речне пловидбе са транспортном уља чији су товари рентабилни.

Може се очекивати да Речна пловидба и поред свих тешкоћа, неће у овој години имати велике диференције, напротив може изаћи са суфицитом или бар буџетом избалансираним.

Каква је пословна ситуација на Дунаву и у каквом су положају поједина паробродска друштва најбољи пример даје Дунавско паробродско друштво.

Прво дунавско паробродско друштво завршило је 1928, 1929 и 1930 пословну годину укупним експлоатационим дефицитом од 10 милиона аустр. шилинга. За 1931 год. није још објављен, али се дознаје, да и за ову годину постоји губитак од 5 до 6 милиона шилинга; а за 1932 год. предвиђа се губитак који ниуком случају неће заостати за оним из 1931 год.

Према билансу за 1930 год. у пасиви предузећа појављује се:

дуг банкама	34,5 милиона шилинга
неисплаћени рачуни	26,0
претратни зајмови	1,5
хипотекаран зајам	3,58
облигациони зајам из 1927	14,0

укупно дуговање: — 79,58 милиона шилинга

Акције предузећа, чија номинална вредност изнаша 80 шилинга, имају данас курс од свега 5 шилинга.

Услед оваквог стања друштва, неизбежна је његова финансијска реконструкција. За финансијско санирање предузећа предлаже се првенствено редуција капитала и поновно образовање акцијског капитала, којом би се приликом један део дуга банкама претворио у акције.

На крају неколико речи о Поштанској штедионици.

Предлог буџета Поштанске штедионице за 1933/34 израђен је у знаку ригорозне штедње. Предвиђени расходи износе укупно Дин. 13,905.691.— док су у буџету за 1932/33 год. били одобрени кредити у износу Дин. 13,945.866.—

Предвиђа се смањење буџета расхода за Дин. 40.175.—

Осим тога смањује се кредит за набавку инвентара у овлашћењу у финансијском з-кону за Дин. 500.000.—

и кредит за штампање образаца, огрев, осветљење, кирију и одржавање зграда за Дин. 48.000.—

Укупна смањења износе Дин. 588.175.—

Ове цифре показују да је Поштанска штедионица и у овом предлогу буџета учинила напор да расходе смањи до крајних граница могућности, али је при томе ипак морала поступати опрезно да не би довела у питање и само функционисање установе. Код личних расхода није се могло спровести осетно смањење, пошто је предвиђен исти број особља, т.

ј. 631 радна снага у Поштанској штедионици заједно са четири филијале, као што је било одобрено и у буџету за 1932/33 год. Редукцију особља спровела је Поштанска штедионица врло енергично већ у октобру 1931 год., чим је господин Министар финансија први пут затражио да се врши редукција свију кредита. Тада је Поштанска штедионица од 698 радних сила редуцирала 67 т. ј. 10%, а у истој мери редуцирани су и кредити за материјалне расходе. Услед тога текући буџет за 1932/33 год. знатно је мањи него ли буџет за ранију 1931/1932 год., и то код личних расхода смањење износи Дин. 1,269.509.— а код материјалних расхода из Дин. 450.000.—

Укупно смањење Дин. 1,719.509.—

Кад се стави у пропорцију према целокупном износу текућег буџета од дин. 13 945 866.— довољно сведочи о томе да је Поштанска штедионица стриктно поступила по инструкцијама господина Министра финансија да се спроведе најригорознија штедња и да је одмах без оклевања редуцирала своје кредите, тако да сада више нема могућности да још редуцира и оне ограничене кредите који су јој неопходно потребни за нормално функционисање. Узимајући у обзир извршене редукције, Поштанска штедионица не би могла ићи даље у редукцији особља без паралелне редукције својих послова.

Да би се јасније упознала ситуација Поштанске штедионице, морамо напоменути да и поред садашње привредне депресије њени послови и даље расту. У току првих шест месеци 1932 године створила је Поштанска штедионица са својим филијалама 845 нових чековних рачуна, што претставља повећање за 4% према прошлогодишњем стању, а код штедних књижица прираштај је још јачи: 11%, пошто је у овом периоду отворена 20.151 нова књижица. Услед тога улози код Поштанске штедионице показују тенденцију расгења. Постигнути вишак за првих шест месеци ове године износи код чековних улога Дин. 25,000.000.— код штедних улога Дин. 49,000.000.—

Укупно Дин. 74,000.000.—
26-XII-1932 године Укупно Дин. 180,931.051.—

Истичемо још да је Поштанска штедионица 1 јуна ове године преузела вршење целокупне благајничке службе Министарства војске и морнарице са свима подручним установама, а промет по чековним рачунима осталих државних и самоуправних надлештава такође се непрестано проширује. Само Министарство финансија као и Финансијске дирекције служе се у све већој мери својим чековним рачунима код Поштанске штедионице, а исти је случај и са другим Министарствима и Банским управама. Природно је да ово ширење послова у Поштанској штедионици захтева и паралелно повећавање

радног особља. Но Поштанска штедионица, имајући пред очима стање наше привреде и државних финансија, трудиће се да повећане послове ипак савлада са садашњим бројем особља, па ће у том циљу удвостручити своје напоре да послове упрости и рационализира и да садашње особље до максимума искористи. Материјални расходи такође су предвиђени само за неопходне потребе које се не могу мимоћи. Морамо напоменути да извесни део ових кредита утиче директно и на пословни успех Поштанске штедионице.

Поштанска штедионица, као државно предузеће, увек је до сада била активна, подмиривала је сама све своје расходе, а поврх тога предавала је главној државној благајни сваке године знатне суме чистог прихода. Да би Поштанска штедионица могла и на даље одржати свој продуктивни карактер, морају се утрошити неопходни расходи које захтева њено половање, но који су продуктивни и рентабилни. Стога Поштанска штедионица треба да има предложен буџет расхода усвојен у целости без смањивања, да би могла у буџетској 1933/34 години остварити приходе који се предвиђају у истим износима, као што су били предвиђени у текућем буџету за 1932/33 годину.

Господо, обзиром на опште прилике које у свету владају и на тешкоће са којима се боримо, ја вас молим да овакав и овако предложен буџет изволите примити. (Опште бурно дуготрајно одобравање и плесак).

Potpredsednik Dr. Kosta Popović: Има реč народни посланик г. Стијепо Кнежевић.

Dr. Stijepo Knežević: Gospodo narodni poslanici, prilikom lanjske budžetske debate, govoreći o pomorstvu, kazao je g. Ministar saobraćaja i ovo: „Nema ni jednog Ministra saobraćaja niti ima jedne vlade koja nije svesna velikih interesa i političkih i ekonomskih i nacionalnih koji su vezani za more i za naš Jadran“, па затим: „Mi smo nesumnjivo pomorska država i kao takva pozvani da svome Primorju posvetimo svekoliku pažnju ne samo zato što jedan veliki deo stanovništva našeg živi od mora i upućen je na more, nego i zbog toga, što su na Jadranu i na Primorju angažovani naši važni ekonomski, nacionalni i državni interesi.“

Bilo bi suviše da ja, после оваквих констатација уваженог г. Министра, подвлачим и доказујем да смо ми зајста поморска држава, и да су за Јадран везани наши витални интереси.

Suvišno bi bilo i stoga što nam je dobro poznato što snuje naš prekomorski susjed da nas potisne sa obale i da nam otme ono što je naše i što će, nadam se, uvijek i biti naše. Nemam pak nikakva razloga da sumnjam u iskrenost izjava g. Ministra saobraćaja. Ali je baš stoga za žaljenje što stvarnost ne odgovara pomenutim interesima ni svijesti njihove važnosti. Da ovo

svoje mišljenje potkrijepim, navesti ću nekoliko činjenica. Svi kulturni pomorski narodi posvećuju naročitu pažnju lukama i njihovom razvitku, ne samo zbog svoje privredne nezavisnosti, nego i s toga da drže u šahu one za koje misle da bi im mogli biti opasni. Nemačku privredu podigao je Hamburg i Bremen, holandsku Rotterdam i Amsterdam; Englezi su prisvojili Šangaj i Hongkong, jer su te luke ključ za eksploataciju Kine. A za postizanje svog cilja ove i druge pomorske države su utrošile i troše basnoslovne sume, znajući da će im se to, iako postepeno, ali sigurno stostruko isplatiti. A kako je u tome pogledu kod nas? U budžetu Ministarstva saobraćaja predviđena je suma od svega 1,800,000 za održavanje i obnovu luka, pristaništa i zgrada. (*Ministar saobraćaja Lazar Radivojević: 2,000,000*).

Kad se pomisli da imamo na moru preko 360 većih i manjih luka i pristaništa, nije teško stvoriti sud o mizernosti gornje sume. I ako u mnogim mjestima propadaju i ruše se obale i gatovi, ne poduzimlje se šta je potrebno da se blagovremeno oprave, da se otkloni opasnost za lađe i ljude i uštedi trošak koji će kasnije iznositi deset puta više.

Nekada se je bagerovanje luka vršilo redovno i sistematski, u interesu prometa i higijene, a danas ne znamo više ni kako bageri izgledaju.

Lani nam je g. Ministar saobraćaja obećao da će umjesto bagerskih garnitura koje su zastarjele, nabaviti nove racionalnije koje će odgovarati potrebama Primorja, ali je dosada i to ostalo samo na obećanju.

Cio budžet Direkcije Pomorskog saobraćaja iznosi oko 18,000,000 din. Od toga otpada na materijalne rashode, među kojima je opet jedan dio administrativnih troškova, oko 8,000,000 din. A to je manje nego što su same lučke takse koje pobire državna blagajna, a koje iznose oko 9,000,000 din. Pa kad smo već na Upravi Pomorstva, odnosno na Direkciji Pomorskog saobraćaja, kažaću vam da je to najkompliciranije, a po svome personalu najsiromašnije nadležstvo u državi.

U kompetenciju ovoga nadležstva spada nadzor nad pomorskim saobraćajem, lučke radnje, unapređenje ribarstva i brodograditeljstva, socijalna briga o pomorcima, sanitetska služba, pravni poslovi internacionalnog karaktera i t. d.

I ako smo mi nasledili 45 obale i ostrva, nemamo ni jedne petine stručnog personala od onoga što su imale bivša Austrija i Mađarska. Ja gospodo, poštujem princip štednje i zato sam da se ona sprovodi, ali isto tako kažem ono što je i gospodin Ministar finansija kazao u svome eksponatu: da i štednja mora biti u skladu sa funkcijom države s jedne strane i sa interesima zajednice s druge strane, kako se ne bi prekoračenjem te granice postigao negativan rezultat.

U vezi sa ovim dozvolite mi i nekoliko reči o našem pomorskom brodarstvu. Neosporivo je da je brodarstvo vrlo važan faktor u narodnoj privredi i državnoj politici; da je ono stvorilo veličinu i bogatstvo kul-

turnih naroda. A šta trgovačka mornarica i inače znači najbolji nam je primer veliki svetski rat. Amerika ga je odlučila ili bolje pospiješila da se taj rat svrši pobjedom saveznika. Ali ja ne znam što bi se bilo dogodilo da nije bilo dovoljno trgovačkog brodarstva koje je od jednog kontinenta do drugog prevozilo vojsku, oružje, municiju i životne namirnice. Trgovačka mornarica ima dakle pored ekonomskog karaktera i drugih značaja. Ona je rezerva obrambene sile pa je već s toga država pozvana da je održava i unapređuje. Ali postoji posebna kategorija pomorskog brodarstva koje ima ulogu da stanovništvu primorja omogući kontakt sa ostalim svetom, da ga poveže sa nadležstvima, državnim i samoupravnim, da mu pruži način, da svoje proizvode proda a nabavi ono što mu je za život neophodno. To je brodarstvo za saobraćaj na Jadranu. I ako se taj saobraćaj vrši privatnim lađama, državna vlast ga organizuje i ima na nj velik direktan uticaj. Nesumnjivo je da bi država, kad ne bi bilo tih lađa koje su sopstvenost privatnih parobrodskih preduzeća, bila prisiljena da vrši saobraćaj na Jadranu u sopstvenoj režiji i administraciji, uz prethodno investiranje kapitala od nekoliko stotina miliona. Već sama okolnost što vršenje saobraćaja putem privatnog brodarstva oslobađa državu velikim investicijama i trajnog fiskalnog opterećenja koje bi zahtevalo ogromne sume, u prilog je stanovišta da je pomaganje takvih privatnih parobrodskih preduzeća postulat zdrave finansijske politike.

Ali ima jedan drugi razlog koji državi imperativno nalaže da nekim parobrodskim društvima obezbedi isvesna materijalna sredstva u vezi sa saobraćajem na Jadranu. Taj razlog je zasnovan na posebnim ugovorima kojima je organizovan saobraćaj po Jadranskom moru uz obavezu države da redovno plaća unapred utvrđenu nagradu. Potrebno je da se odmah i ovde istakne i stavi na čisto da ono što bi država trebala da plaća na osnovi ugovora, nije nikakva subvencija koja se često daje zbog čisto političkih ili ekonomskih razloga, nego je to naknada direktnih usluga koje čine brodari kao što su: prenos pošte, činovnika, vojnika i vojničke robe i t. d. i ošteta za održavanje čisto pasivnih redovnih pruga. Vredno je spomenuti još nešto. Država je ugovorima obvezala parobrodská društva da u stanovitom roku obnove svoj plovni park izgradnjom nekoliko novih jedinica. Oni su i tu dužnost preuzeli pod uslovom i u nadi da će im se ugovorena nagrada uredno isplaćivati.

Na račun te buduće nagrade od nekoliko godina parobrodská društva su većinom tu svoju obavezu i izvršila o čemu su nam dokaz pored ostalih malih i tri velike putničke ladje, koje danas plove Jadranom, a to su: „Kralj Aleksandar I“, „Prestolonaslednik Petar“ i „Jugoslavija“.

Ove ladje su gradjene, gospodo, većinom na kredit i zbog toga milijunski dugovi pritiškuju danas odnošna parobrodská preduzeća.

Kad se ovo ima na umu i kad se vodi računa o tome da je promet putnika minimalan, a da su režijski troškovi, plate nameštenika, pogonski materijal, opravke brodova i osiguranje po nekoliko milijona dinara mesečno, lako je pojmiti, u kakvoj se kritičnoj situaciji parobrodskа društva nalaze i koliko bi bilo potrebno i pravedno da im se zaslužena i na ugovoru zasnovana nagrada uredno isplaćuje.

A šta naprotiv mi vidimo?

Kako postupa druga ugovorna strana? Kod nje vlada u tome pogledu neki čudnovat kriterij. Iako su joj poznate dezolantne finansijske prilike parobrodskih društava, i ako znade da je na plaćanje obavezuju ugovori i da to diktuju i državni interesi i premda ima od prevoza pošte direktne koristi, prelazi se preko toga nepojmljivom lakoćom i ne plaća se.

A kad se kakva malenkost plati, prikazuje se to kao osobita predusretljivost sa strane državnih organa, a ne kao vršenje ugovornih obaveza.

Ovo što sam naveo, neka se ne smatra kritikom saobraćajne politike na polju pomorstva, jer je uopšte nema, već ozbiljnim momentom u času, kada se na zapadnoj strani Jadrana čine nadčovečanski naponi da nas nestane kao pomorske države; kada se zbog našeg mora dovodi u pitanje i mir u Evropi.

Kad bi rashod za brodarstvo bila žrtva, a ne zaslužena naknada, ona bi u sadašnjoj meri bila neznatna prema važnosti koju za državu pretstavlja more i brodarstvo.

Nije Musolinijeva Italija dala u prošloj godini parobrodskim preduzećima džabe jednu milijardu dinara na ime subvencije.

Problemi Jadrana i nacionalnog brodarstva zaslužuju malo više pažnje, nego što im se dosada poklanjalo, ako li se želi da nam se zlo ne dogodi.

Mislim stoga da ne mogu bolje završiti ove kratke izvode nego ako ponovim riječi našeg viteškog Vladara, koje je prilikom (Uzvici: Živeo Kralji!) visoke posete Dalmaciji uputio u Svom kraljevskom pozdravu narodu sakupjenom na splitskoj obali kazavši:

„Čuvajte naše more, a za vama je ceo narod“

Lani u ovo doba država je dugovala parobrodskim društvima znatnu sumu, a to za izmirenje njihova potraživanja iz ranijih godina.

Taj dug je na sve muke nekako regulisan državnim bonovima na mesečne skadence.

Tekuće budžetske godine ponavlja se ista pesma ali u pogoršanom stanju. Od 12 mesečnih rata, koje je trebalo da se plate, parobrodskа društva su do sada primila samo po dvije, a kada će ostalo primiti, ni g. g. Ministri ne umeju na to da odgovore.

Ja konstatujem činjenice ne ulazeći u njihove uzroke, ali ne mogu da ne učinim ovu refleksiju:

Ili se može da plaća, a neće, onda je to očito zapostavljanje pomorskog brodarstva i neopravdana povreda ugovora koji i za državu ima da bude zakon kao

i za privatna lica; ili bi se želelo plaćati, a ne može se, onda budžet Ministarstva saobraćaja, iz koga bi trebalo isplatu vršiti, nije bio lani niti je ovoga puta realan i njegova ravnoteža istinita.

Što god i kako god bilo, trebalo bi da ove anomalije prestanu. Jer ako ovako potraje, sumnjam da li će krasne naše putničke ladje još za drugo ploviti Jadranom.

Ako se to dogodi, neće biti krivice na parobrodskim društvima, ali će biti ko će katastrofu jedva dočekati i radovati joj se.

Потпретседник Др. Коста Поповић: Има реч Иван Мохорич. (Глас: Није озде). Пошто г. Мохорич није присутан, има реч г. Хасан Торомановић.

Хасан Торомановић: Господо народни посланици, пред вама је буџет Министарства саобраћаја. Није ми намера, да излазим пред вас каквом критиком, на буџет Министарства грађевина, јер знам и верујем, колико је труда уложила Краљевска влада и Финансијски одбор на доношењу пред вас оваквог буџета, верујем у интересу земље и народа, да су настојали, да учине, све што се дало учинити, не само у овом буџету Министарства грађевина већ и у свима, зато господо унапред изјављујем, да ћу гласати за овај буџет.

Господо народни посланици, ја сам се био јавио за реч о буџету Министарства грађевина, али пошто сам убележен у другу пријављену листу говорника, зато нијесам прозван, те ће те ми допустити да кажем и неколико речи овом приликом о буџету Министарства грађевина, који је у вези са овим буџетом Министарства саобраћаја. Што се тиче саобраћаја и ово је путни саобраћај који се тиче Министра грађевина, из тога ћу да кажем неколико речи и бићу врло кратак.

Господо народни посланици, овом приликом са овога места и у овоме дому хоћу да речем да су наши крајеви, а нарочито мој срез у којем сам бирач, а то је Цазин погођен доношењем закона о самоуправним путевима и уредбом о категорисању путева на државне и самоуправне, тако да је са тим законом и уредбом срез Цазин изгубио све државне путеве и ти путеви постали су самоуправни односно бански путеви првог и другог реда, тако да банских путева првога реда срез Цазин има 82 км. а другог реда 63 км. који се већином издржавају с народном снагом (кулуком).

Господо народни посланици, како је сама реч кулук непопуларна, а непопуларна је баш ради тога што значи неког присилити, а ти више што је тај кулук употребљаван у стара времена и присилно натериван народ, на рад те је ради тога постао у души нашег народа омражен.

Дакле покушавале су пријашње владе пре 6 јануара, да уведу кулук, али нису га могли увести

и провести јер им је пречио партијски рад и морале су од тога одустати и исти обуставити.

Како је становништво Среза цазинског 90% земљорадничког без икакве индустрије фабрике, или ма каква рудника, него је чисто упућен све на земљорадњу, а тиме је још и сиромашан није у стању издржавати осим општинских и својих сеоских путева својом снагом 145 км банског пута, за то бих молио са овог места г. Министра грађевина, да нађе начин да изнесе пред вас господо посланици, предлог о измени закона о самоуправним путевима како ће, да олакша народу издржавање бановинских путева тиме, да се не издржавају са народном снагом, него да се народна снага (кулук) употребљава у општинске и сеоске путеве, а бановински путеви да се издржавају из бановинских прихода који се имају осигурати банским буџетом па макар и у најгорем случају са путним прирезом на државни непосредни порез.

Овим начином не само да би добили кудикамо боље путеве, него би се олакшала и администрација код банских управа, среских начелника и општина, јер господо, колико се хоће труда и посла док се среде кулучки спискови како у општини, тако и у бановини, колико се мора употребити службеника за то и за извршење кулука са народном снагом, а поврх тога и толиког посла и народног нерасположења за тај рад са досадашњим начином издржавања путева су лоши. Када се господо путеви буду оправљали и одржавали са новцем, народ односно сиротиња би бар могла донекле да заради на тим путевима, а оно што би се убирало новцем од народа за издржавање тих путева уз државни порез, опет би се у истом народу и потрошило.

Господо овде се може наметнути питање, — Бановина треба и дужна је да одржава тај буџет, али господо може бити друге бановин да могу правилно и на лак начин да одржавају своје путеве, али кад се узме да је Врбаска бановина пасивна бановина, да је упућена на државну дотацију, да њезини приходи који су предвиђени много подбацују, а тим више што јој је главни и најсигурнији био приход од трошарине на алкохол, укинут је прошлогодишњим законом о трошарини, те није у стању да своје путеве издржава са оваквим системом, како закон о самоуправним путевима прописује.

Да путеви као што морају бити у интересу народа пролазни и у добром стању, то је Банска управа присиљена употребити све могуће мере за одржавање тих путева. Да би се донекле у мом срезу, у овом тешком привредном стању, и то што пре олакшало народу у издржавању путева са народном снагом и да би му се донекле поужила бар нека зарада као помоћ, то би молио вас господине Ми-

нистре, да пуг који је категорисан као бански пут првога реда Острожац-Цазин-Маљевац у дуљини од 52 км. примите и упишите као државни пут, а за 92 км. остало би као бановински пут.

Овај пут почиње са државнога пута и пролази средином среза и води Војнићу и Карловцу, пошто је Карловац главна пијаца наших крајева, а спајао би се са државни путем у Војнићу. Срез Цазин је без железница и цели народ упућен је на промет са колима, те му је од животне потребе добар пут. у толико ћу молити господина Министра, као и вас господо народни посланици, да би овој мојој речи дали места и одобрења.

Потпретседник Др. Коста Поповић: Реч има народни посланик Миливоје Исаковић.

Миливоје Исаковић: Поште, и телеграфи и телефони су најважније и најкорисније саобраћајне установе, а по тешкоћама пословања долазе одмах после железница. У овим установама, и како се делатност развила до максимума, а савршенство технике до врхунца, рад је непрекидан и ове установе, као стални мотори културе и прогреса, служе подједнако и крупним интересима институција и интересима ситног, пословног човека радника и сељака.

Особље, које у нас реди у овим установама у којима се израђени послови рачунају чак и по најситнијој временској јединици, секунди, својом преданошћу у послу и савесношћу у раду, заслужује не само нашу хвалу, него и свако наше признање, То су они ситни и мали поштари, телеграфисти и телефонистице, који се и у друштву и свугде, потцењују, врђају и малтретирају, на чији се рачун праве неукусне шале, али који својом неуморном радљивошћу милијардске користи доносе свима, а држави најчистију добит.

Не само друштво, него и ми овде, нисмо ни приближно наградили и признали рад ових вредних, савесних, а бедно награђених радиша. Кад знамо масу случајева, да су у другим струкама и више и боље плаћени и са мањом спремом, да су и више цењени него поштанско-телеграфско-телефонско особље, ја онда, оправдано, указујем на ово и са пуно разлога тражим, да се и ови третирају и награде онолико колико заслужују и онолико, колико су то награђени други у осталим струкама.

Ово особље нема никаквих споредних награда и зарада. Међутим, радећи под притиском публике, оно је свакодневно изложено случајним штетама. Понекад, ове штете износе читаве месечне принадлежности. Треба наћи пута и начина да им се у овоме помогне. Поштанска штедионица беспрекорна установа и радом и успехом најпозванија је да овим људима, преко којих толике милионе зарађује помогне. Шта више ја мислим, да јој је дужност и не само то него да материјално помогне да се дође до

установа, у којима би се оболело поштанско-телеграфско-телефонско особље услед прекомерног рада истрошено, лечило и опорављало. Нека ми Г. Министар саобраћаја не замери што ћу бити слободан да му скренем пажњу да би централа у признању рада и преданости у послу могла бити нешто издешнија. Док се у другим струкама доста нешто одликују примерни радници, у овој струци то се ретко догађа, па чак има и људи који годинама примерно служе а ни до данас немају ни једно одликовање од своје централе.

Пре извесног времена, ја сам управи пошта-поднео један реферат о пословима у пошти богатињској и на основу бројева тражио да се повећа број особља јер то изискује обилност и интерес посла. Том приликом скренуо сам пажњу, да знам поште које имају приближно већи број јединица, а особља неколико пута више. Овом приликом поново молим Г. Министра да нареди да се ево одмах изврши.

Већ је 12 час, да се подринске жељезнице преузму у државне руке. Исто тако време је и да се пруга Шабац-Ковиљача продужи и веже са Тузлом и са Сарајевом. Свестрани интерес налаже да се ово што пре уради. Ја молим Г. Министра да овом питању поклони пуну пажњу и очекујем хитне повољне резултате.

Особље на подринским жељезницама још увек је на белом хлебу. Један по један подринац, службеник на овим жељезницама отпушта се и замењује људима из крајева, који ништа нису жртвовали за ову установу, или умире остављајући породицу на сокаку. Противу овога ја протестујем и молим да се овом питању поклони пуна пажња. Исто тако тражим и да се од свих надлежних директор подринских жељезница искрено помогне у својим настојањима.

У Речној пловидби ствари не иду на опште задовољство. Једна анкета, у којој би било народних посланика, рекла би како ствари стоје. Због тога, ја молим Г. Министра да прихвати ову сугестију.

Са неограниченим поверењем према личности данашњег Г. Министра саобраћаја и уверењу да ће се мојим тражењима изићи у сусрет, изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства саобраћаја.

Поштрејседник др. Коста Поповић: Има реч Г. Миљан Радоњић.

Миљан Радоњић: Господо посланици, овлашћен сам од својих политичких другова из Зетске бановине да на овој седници, када се претпеса буџет Министарства саобраћаја, изнесем преглед саобраћајне политике грађења нових жељезница од уједињења до данас.

Ми смо се побринули и прикупили податке из којих ће се јасно видети на који се начин и како

припремао и проводио програм израде нових пруга у нашој земљи. То ће вас интересовати, јер ће се из овога прегледа видети, колико је у току ових 14 година израђено километара нових пруга, у којима су крајевима те пруге израђене и колико је која коштала. С друге стране пак видећете која покрајина није имала те среће да осети благодети провођења овога великог и опсежног програма. Ви ћете као политички људи видети овде и слабе политичке концепције свих Влада од уједињења до данас и са коликим су пренебрегавањем и нехатом, да не речемо што теже, заборављали на извесне делове наше државе.

Још 1920 године у месецу мају позвата је била оаде у Београду од стране Министарства саобраћаја жељезничка конференција, која је на својим седницама дискутовала о грађењу нових жељезница као и правцу њихове изградње. И напослетку унела у програм грађења жељезница ове пруге: Косово—Подгорица—Бока Которска са краком на Бар као и пруге: Вишеград—долина Дрине, Пиве, Комарнице, Никшић, Бока Которска. После ове жељезничке конференције инжињерско удружење 1922 године унело је у свој план као потребу грађења жељезница преко Црне Горе ове правце: од Косова преко Метохије, од Санџака долином Лима па даље преко Подгорице за Котор. Доцније, 1927 године поново је одржана жељезничка конференција и на њој се расправљало о вези територије данашње Зетске бановине са Србијом са једне и о вези Босне са Зетском бановином са друге стране, путем жељезница, где је постигнута сагласност и утврђене ове пруге: Сарајево—Медвеђа—Бело Поље—Колашин—Подгорица—Котор, Са друге стране: Прокупље—Приштина—Пећ, Андријевица—Маташево, или Прокупље—Приштина—Митрозица—Рожаје—Равна Река—Колашин—Подгорица—Бока Которска. Затим Требиње—Билеће—Гацко—Фоча—Устипрача са огранком Гацко—Никшић—Подгорица—Вир Пазар. Одмах је после ове конференције 16 маја 1927 године била изашла уредба о грађењу нових жељезница, под бр. 2764 и по финансијском закону за 1927-28 г. У њој су биле унете за грађење ове пруге: Билећа—Никшић и Приштина—Пећ. Нешто доцније у финансијски закон за 1928-29 годину унете су биле и ове пруге: Пећ—Подгорица—Котор и пруга Прибој—Пријеполје—Равна Река, место где је имала од прилике да се споји са пругом од Косова.

Одмах после овог озакоњења одређене су биле секције које су извршиле снимање и пројектовање на делу пруга Котор—Будва—Вир Пазар до Подгорице, као и на другом делу Приштина—Пећ. На прузи Билећа—Никшић, која је била озакоњена још 1927 године обележена је била траса свуда на терену и потпуно спремљена за градњу. Тако исто пруга Прибој—Пријеполје озакоњена је била фи-

нансијским законом за 1928-29 годину, обележена на терену и она припремљена за грађење.

После одређивања ових праваца и утврђивања програма појављује се понова потреба испитивања праваца и снимање варијаната на деловима пруге Пећ—долина Лима—Колашин—Подгорица, где су одмах на терену послате биле секције, које су узеле све варијанте, али као што знамо, до данас није решено о правцу, да ли би пруга имала ићи од Пећи за Андријевицу или од Митровице уз Ибар за Рожај, већ се то тако држи отворено, те се и данас не може рећи, да је питање правца решено, и да се оно озбиљно може третирати и напослетку дати у рад.

Као што се види из овога што смо изложили, изгледало би да су припреме за градњу нових жељезница вршене само на територији и у правцу Зетске бановине и могло се је очекивати да радови на изградњи одмах отпочну. Али све ове припреме и предрадње, чији су се трагови потпуно изгубили и цео рад постао беспредметан, користиле су само онима, који за тај рад приликом испитивања узеше дневнице а за овај крај то остаде једна загонетка, која га је довела до једног страшног разочарења, што најлепше сведочи преглед, који ћемо сада у цифрама изнети:

У књизи „Финансијска политика југословенских жељезница“ издата 1932 године, где је изнето стање изградње нових жељезница у нашој држави, тачно је ово утврђено. За време од ослобођења па до 1931 године израђено је 1218,8 км потпуно нових пруга. За ову сврху држава је утрошила:

У Србији на 366,4 км пруге Динара: 775,500.000
 У Јужној Србији на 227 км пруге „ММ“ 126.700.000
 У Босни и Херцеговини на 82 км пруге „ММ“ 55.600.000
 У Војводини на 37,5 км пруге „ММ“ 84.500.000
 У Хрватској и Славонији на 445 км пруге „ММ“ 461.800.000
 У Словенацкој на 51 км пруге „ММ“ 51.000.000
 У Далмацији на 20,3 км пруге „ММ“ 95.500.000

Укупно динара: 1.615,200.000

Поред ових пруга готових и предатих саобраћају у 1931 години градило се је још десет нових пруга и то у овим покрајинама:

у Србији 169,7 км.
 у Јужној Србији 74,2 км.
 у Босни и Херцеговини 45,4 км.
 у Војводини 26,3 км.
 у Хрватској и Славонији 24,5 км.

Дужина ових пруга износи 340 км. а по предрачуну кошта државу 1.209.700.000 динара. Већи део ових пруга у току 1931 године био је завршен.

Поред ових показаних трошкова око грађења ових пруга, за ово послератно време, оправљено

је темељито и предато саобраћају још 160,4 км разних старих споредних пруга. Трошкове за њихово оправљање не можемо навести.

У најновије време, пред крај 1930 године утрошено је још за исплату земљишта и за разне друге радове око довршавања железничких постројења на пругама већ завршеним 374,800.000 динара, а на пругама које се сада налазе у грађењу 212,000.000

Из овога досадашњег прегледа грађења нових железница види се да је наша држава од Уједињења изградила нових пруга око 1558,8 км. и на то утрошила око 3.586.800.000 динара. У овај број не улазе железнице које су сада у раду. Од ове количине није ни један километар изграђен у Црној Гори, а свега неколико километара у целој Зетској бановини.

Тешко економско и финансијско стање у коме се сада налази наша земља, приморало нас је да прибегнемо грађењу пруга са зајмовима путем финансирања и грађења од стране зајмодаваца, са отплатом анuitета у току 15 година. Овим путем су дате у грађење до краја 1932 године ове пруге:

Пожаревац — Кучево 63 км. у износу 263,000.000 дин
 Велес — Прилеп 86 км, у износу 228,000.000 дин.
 Београд — Ресник 14 км. у износу 39,000.000 дин.
 Београд — Панчево 26 км. у износу 81,000.000 дин.
 Куршумлија — Приштина 68 км. у износу 222,000.000 дин.
 Приштина — Пећ 60 км. у износу 166,000.000 дин.
 Бихаћ — Книн 88 км. у износу 285,000.000 дин.

Укупно динара 1.284,000.000 дин.

Ове последње три пруге нису још отпочете, али уговори о њиховом грађењу су закључени,

Међу овим пругама које су у програму грађења, путем финансирања, била је узета и пруга Прибој — Пријепоље — Бело Поље у дужини око 80 км. са коштањем око 180,000.000 динара. Понуда за грађење ове пруге било је, а услови су били исти као и за остале, али се је од грађења одустало из непојмљивих разлога.

Ма која од ових пруга, које смо напред навели и по приоритету и по потреби грађења изостају од ове лимске пруге или од које било друге, која би имала проћи преко Црне Горе за Боку. Нарочито када се зна, да се у пуно случајева то чини ради краће везе са извесним местом, а поред већ постојеће и добре везе, док на другој страни читаве покрајине, као што је Црна Гора, Санџак, Метохија и дио Босне и Херцеговине, који припада Зетској

бановини, немају уопште никаквих железничких веза ни са најближим крајевима, а камо ли са центром државе.

Поред већ изнетих пруга, законом су утврђене и делом дате у грађење још и ове пруге:

Београд — Ресник — Лазаревац — Лајковац — Ваљево — Бањалука, као и пруге: Лазаревац — Аранђеловац — Топола — Крагујевац. На овим пругама налазе се у грађењу део Топчидер — Ресник, тунел Бела Река и Сарановац.

Ваљево и Лајковац су везани преко Обреновца са Београдом пругом узаног колосека, или преко Чачка — Ужица и Сарајева са морем. Међутим горњи и средњи ток Лима (Полимље) са варошима Плавом, Гусињем, Андријевицом, Беранима и Бјелим Пољем, немају путне везе са Пријепољем и Прибојем односно са жељезницом, пошто тамо није изграђено још 50 км. пута од Белог Поља до Пријепоља, као што није изграђен пут Гацко — Фоча, свега 30 км., а почет је рад 1927 године.

Из овога излагања ви сте видели, како се је од Уједињења па до данас спроводила, а још и данас спроводи политика грађења нових жељезница у нашој земљи.

Оваквом политиком изградње нових жељезница остављен је ван сваког саобраћаја један велики и значајни крај наше државе и нема ни мало изгледа да ће се ова неправда убрзо исправити, те да ће и они крајеви бити везани за центар наше државе.

Како се ни у садашњем буџету не предвиђају радови у Бановини, то народни посланици из ових крајева с обзиром на све истакнуте чињенице, у овој моменту, немају никаквога расположења да гласају или не гласају за овај буџет. (Аплауз).

Пошпрејседник др. Коста Поповић: Има реч известилац већине г. др. Анте Кунтарић

Izvestilac većine Dr. Ante Kuntarić: Gospodo narodni poslanici, suviše je kratko vreme da bi se mogao osvrnuti na sve one probleme koji zadiru u resor Ministarstva saobraćaja. Posle iscrpnog ekspozea g. Ministra građevina koji je dao i u Finansijskom odboru i ovde u Skupštini, ja bi bio slobodan da se osvrnem samo na neke probleme koji možda nisu dovoljno osvetljeni i koji su od velikog interesa za celu zemlju.

Ja bi, gospodo, u prvom redu hteo da govorim o stanovitim olakšicama na željeznicama koje mi u Primorju duž cele obale Jadranskog Mora tražimo radi prometa stranaca. Ja sam lanjske godine i ove godine u Finansijskom odboru predlagao jedan amandman koji nije primila ni Kraljevska vlada ni Finansijski odbor, da se posetiocima kupališnih mesta koji dolaze usled oporavka ili odmora na more, da im se dade besplatni povratak svojim kućama, ako tamo provedu izvjesno vreme. Ja držim gospodo, da bi ta olakšica bila u interesu državnih željeznica, a isto tako i u interesu naše

celokupne narodne privrede. Kažem u interesu celokupne naše privrede s toga razloga što bi time porastao promet stranaca u našim kupalištima i što bi oživeli naši pasivni krajevi, a osim toga imalo bi to naročitu važnost u našem platnom bilansu, jer to znači stanoviti priliv strane valute, koja bi povoljno delovala na aktivnost našeg plaćevnog bilansa, jer nema sumnje da one hiljade stranaca koji dolaze u naša kupališta ostavljaju u našoj zemlji stranu valutu i time pomažu našu privredu, pomažu turizam i rade na tome da te krajeve pretvore u aktivne.

Taj amandman propao je u Finansijskom odboru i ako je važan iz ekonomskih razloga, kao i iz političkih i nacionalnih, jer susjedne zemlje koje nam u tom mnogo konkurišu provele su ovakve olakšice za promet stranaca. I ako to nije prošlo kroz Finansijski odbor ja sam uveren da će g. Ministar saobraćaja posvetiti tome pitanju onu važnost koja tome pitanju i pripada i da će i to pitanje biti pravilno rešeno u interesu prometa stranaca.

Ja bi osim toga, gospodo, govorio još samo nekoliko reči o našem pomorstvu. U prvom redu ja bih hteo da podvrgnem kritici celokupnu našu administraciju pomorstva, jer od najnižih vlasti, lučkih izaslanstava ima ta administracija da prodje kroz križni put dok dode do Ministarstva saobraćaja kao vrhovne instancije. Mi koji smo imali u praksi da radimo znamo, da jedan akt mora da prođe ceo ovaj put, zbog čega mnoge stvari propadnu i ne mogu pravilno i na vreme da se reše baš zbog te otežane administracije. Po našem mišljenju ovakova administracija ne odgovara potrebama naroda i ja bih zbog toga predložio da se reorganizacija provede u pravcu da se pomorska uprava podeli po obali Jadranskoga Mora t.j. na pojedine banovine. Na taj način dobili bi nekoliko oblasti, koje bi mogle nazvati pomorskim inspektoratima, koji bi vršili policijsko pomorsku službu na obalama Jadrana. Na žalost, moram konstatirati da pomorska direkcija u Splitu ne vrši one funkcije, koje su joj namenjene bilo zbog toga što joj je kompetencija malena, bilo zbog toga što ne može objektivno promatrati interese cele obale Jadranskog Mora.

Ja bih stoga bezuvjetno predložio i molio da se i to pitanje uzme u ocenu, da se počne sa provođenjem organizacije pomorske uprave, kako bi ona odgovarala ne samo interesima pomorstva nego i interesima naroda, kome to pomorstvo ima da služi. I ako je naše Primorje samo po sebi pasivan kraj, ipak vidimo da po pojedinim srezovima postoje poljoprivredni referenti, premda u celom tom pasivnom području, kršu nema nikakve poljoprivrede i bilo bi kud i kamo svrsi shodnije da se općoj upravi dadu ribarski stručnjaci koji bi mogli biti i najniže pomorske vlasti. Tu bi trebalo provesti jednu reorganizaciju sistematski, jer i tih stručnjaka nemamo u dovoljnom broju pa bi trebalo provesti na visokoj školi seminar za ribarstvo i tako stvo-

riti ribarski kadar koji bi mogao da vodi onu blagotvornu funkciju na razvitak ribarstva na obali našeg Jadrana.

Kad sam već došao gospodo na ovu temu, ja bihteo da spomenem i pomorsko ribarstvo koje je od eminentne važnosti za celu našu nacionalnu privredu.

More je izvor blagostanja i što u plodnim krajevima naše otadžbine polje znači seljaku, to isto znači primorcu more. To more skriva svoja bogastva u ribi i drugim produktima mora. Ono također ima jednu eminentnu važnost za saobraćaj jer drži vezu sa celim svetom. I kad bi se te sve, kako bih rekao, prednosti preimućstva koje more daje našoj zemlji, iskoristile, kao što bi trebalo da bude, to bi bezuslovno doprinosilo aktivnosti i unapređenju ovih naših pasivnih krajeva.

Ribarstvo je kod nas na početnom razvoju i baš kad se ono počelo da razvija i kad se naročito Ministarstvo poljoprivrede trudilo da to ribarstvo po mogućstvu polpomaže svima sretstvima, nastao je jedan spor, kolizija nadležnosti između Ministarstva saobraćaja i Ministarstva poljoprivrede. Taj spor, jasno je da mi ne možemo tokom ove budžetske rasprave da rešimo. Ali traže prilike da se to pitanje čim hitnije i ispravnije reši. Naše je mišljenje da bi ribarstvo kao takvo trebalo da pripadne pod kompetenciju Ministarstva poljoprivrede, a pod kompetenciju Ministarstva saobraćaja da ostane pomorska policija.

Istina je da naše ribarstvo spada danas pod kompetenciju Ministarstva saobraćaja, pa to može da ima svoje istorijsko opravdanje, jer ribarstvo kao takvo nije bilo negovano sa strane državnih vlasti, ali danas kad mi ribarstvo smatramo takođe jednim delom naše nacionalne privrede, mi tražimo da se tome pitanju posveti naročita pažnja. Mi znamo da ribarstvo ni u jednoj pomorskoj zemlji ne potpada Ministarstvu saobraćaja i to možemo lako da dokažemo zakonodavstvom naših suseda, i ja se pozivam na Italiju. I to pitanje je potpalo pod Ministarstvo saobraćaja iz toga razloga što je ono iz pomorske policije prisvojilo sebi kompetenciju i za ribarstvo. Činjenica da Ministarstvo saobraćaja vodi registar trgovačke mornarice, motornih lađa i lađica, brodova i dr. Zatim što vrši policisku službu u odnosu među ribarima i glede samog ribarenja, ono još nije pozvano da vodi ekonomsku, ja bih rekao i nacionalnu privrednu ribarsku politiku, jer Ministarstvo saobraćaja i po svojoj kompetenciji i po svojoj organizaciji i po svome resoru, ne može da se brine glede ispravne organizacije samoga ribolova, glede modernijih sredstava i načina ribarenja, glede organizacije ribarskog staleža, koje je pitanje eminentno socijalno, zatim ne može da se bavi pitanjem prodaje ribe, pitanjem konzerviranja te ribe i tako dalje. To je bezuslovno jedan duboki problem privredni, koji bi svakako trebalo staviti pod kompetenciju Ministarstva poljoprivrede.

Ja bih time svoje naziranje glede samoga ribarstva završio, moleći Kraljevsku Vladu da pitanje spora, koji je nastao između Ministra saobraćaja i Ministra poljoprivrede što pre reše radi povoljnog razvoja našeg ribarstva.

Osim toga, gospodo, ja sam spomenuo još dva pitanja, koja zadiru u naše jadranske ili pomorske interese. Jedno je pitanje o parobrodskim društvima, a drugo pitanje: kapetana i mornara koji su kod naše trgovačke mornarice zaposleni.

Ja neću, gospodo, da vas zamaram i da vam izložim veliku važnost trgovačke mornarice, kao i ulogu, koju ona igra kod našeg izvoza, i koliko ta njena uloga utiče na naš platni bilans, kao i za onu veliku funkciju, koju naše trgovačko brodarstvo vrši na obalama Jadranskog Mora, i izvan njega. Mi svakako tražimo od Kraljevske Vlade, da se tome pitanju pokloni najveća pažnja, i da se jednom reši to pitanje pomoći našoj trgovačkoj mornarici, koja se žali na mačehinsko postupanje prema njoj, iako zaslužuje da joj se obrati najveća pažnja za njezine privredne i saobraćajne funkcije.

Osim toga, gospodo, ima da se reši još jedno hitno pitanje, a to je pitanje naših kapetana i mornara, koji su namešteni kod trgovačke mornarice. To je, gospodo, u istini jedno vrlo teško pitanje, i jedan bolan problem, o kome je već bilo govora u Narodnoj skupštini, a o kome je podneo i interpelaciju naš drug g. Metikoš. Na to pitanje kao eminentno socijalno trebalo i bi obratiti po njegovoj važnosti najveću pažnju, i da se pomogne onim našim vrednim kapetanima i mornarima, koji su proveli ceo svoj vek, probijajući more po celome svetu, a koji po svojoj sposobnosti dolaze u prvi red pomoraca pred svim ostalim pomorskim narodima.

S tim, gospodo, završavam i neću da ulazim u druge probleme, o kojima je ovde već govoreno i raspravljano, a o kome je i sam g. Ministar saobraćaja u svom ekspozeu govorio. Ja bi samo molio da svima ovim pitanjima koje sam ja podvukao, obrati Kraljevska Vlada naročitu pažnju, a ja izjavljujem da ću sa svoje strane glasati za budžet. (Živo odobravanje i pljesak.)

Потпретседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Страхинија Борисављевић.

Страхинија Борисављевић: Господо народни посланици, ја хоћу овде да изјавим да ја попуно прихваћам изјаву коју је прочитао овде наш пријатељ и друг Миљан Радоњић а која се односи на наше саобраћајне прилике. После ове изјаве, ја нећу да говорим о овим приликама, пошто сам о њима говорио и у Финансијском одбору, али не могу да пропустим прилику, да не кажем неколико речи о једном питању, које врло осетно тангира целу нашу Зетску бивовину. То је питање, господо, наше тарифе приликом извоза наших продуката у иностранство. Једина грана наше привреде, којом

се бави готово цео народ из Зетске бановине, то је сточарство, које једино имамо за извоз. Ми морамо да се старамо, да се наша ситна стока изведе благовремено, јер наш народ отуда црпи једини свој приход. Ми смо имали за извоз у Грчку један контингент од 640.000 комада ситне стоке, али од те количине ми смо успели да извеземо само 440.000 комада. Према овоме све оно што није извезено то је, господо, чист минус. А то није извезено само због нашег саобраћаја и због тарифе, коју је Министарство саобраћаја прописало. Господо, ми не можемо да оставимо у важности и данас ону тарифу, која је прописана пре две до три године, дакле у време, кад је ситна стока и сточарски производи били скупљи три пута него данас. Јер пре три године, господо, за један вагон, ситне стоке добијало се око 40.000 динара, а данас се добија свега 10.000 динара.

Ја само питам господина Министра, је ли могуће да један рад који претставља 40.000 вредности, а данас 10.000, може да поднесе исте трошкове. У прошлој години упутио сам једну претставку Министру саобраћаја и молио га да ове чињенице које данас наводим овде, а које сам изнео и у Финансијском одбору уважи, а из којих разлога г. Министар то није могао да учини, мени је непознато. Ја чиним последњи апел на Министра саобраћаја и молим га да овом питању посвети нарочиту пажњу, јер у току два до три месеца почеће извоз стоке и ми морамо то питање до тада да пречистимо тако да бисмо нашим грађанима, који једино то средство имају за извоз омогућили, да то своје једино газдовање регулишу бар у неколико повољно.

Не могу господо а да се са овога месечног захвалим г. Министру саобраћаја, који је 2. мајске године указао привредницима приликом транспортовања стоке велике олакшице, тако да се можемо похвалити да је оно било потпуно у своме реду и не бисмо желели ништа друго него да и у овој години буде исти ред на жељезницама као што је био прошле године. О осталим питањима која су ме интересовала говорио сам у финансијском одбору. Изјављујем да ћу гласати за буџет Министарства саобраћаја.

Потпретседник Др. Авдо Хасанбеговић: Реч има г. Мита Димитријевић.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, данашњи Министар саобраћаја има ту срећну околност за извођење својих послова да је најдуже остао и управљао на том месту. Од 1919 год. до 1929 год., за 10 година било је око 20 министара саобраћаја, т.ј. на сваких 6 месеци по 2. Било је Министара по четири и по пет месеци и због тога није било оне стабилности, нити оног здравог континуитета да се настави један програмски рад, који је у Министарству саобраћаја специјално ва-

жан, т.ј. да се изводи саобраћајни програмски рад, како са техничке тако и са финансијске и комерцијалне стране. То није случај са г. Радивојевићем који је на свом положају министра саобраћаја остао толико дуго. (Један глас: Колико је он остао?) Па рачунајте од 6 јануара 1929 год. па до сада, па у име Бога и даље нека буде.

Саобраћај је једна врло важна ствар не само са привредне стране, него је важна ствар, нарочито и због тога што саобраћај врши на свима линијама ово уједињавање, спајање крајњих тачака са центром и центра са крајњим тачкама. Једна паметна и политички изведена мрежа саобраћајна је у исто време и жива снага која везује земљу у једну целину. Поред социјалног, националног и политичког сваки саобраћај врши још и особито значајну привредну улогу, и зато господо, саобраћајни буџет не сме да буде на терету општем државном газдинству, већ напротив, добар саобраћај оживљује привреду. Саобраћајни буџет то је нека врста инвестиције која повећава и снажи привредни живот једног народа. Послератни буџети морали су предвиђати расходе за обнову саобраћаја и морамо казати да је заиста постигнут један гигански резултат за саобраћај који је био тако рећи уништен, са разрушеним мостовима покиданим пругама, без локомотиве и вагона, требало је много рада да саобраћај дође у овакав ред, какав је данас, кад се не осећа више никаква разлика у саобраћају долазећи из Европе и пролазећи кроз нашу земљу. Господо, приходи саобраћаја су били такви да су били потпуно активни и процентуални вишак прихода пењао се за последње 3 године: 1928 и 1929 око 2,35%, 1930 3,05%, 1931 3,45%. Овај вишак господо, трошен је била успостављење саобраћаја, на плаћање ануитета за откуп приватних жељезница, на инвестиционе радове око грађења нових жељезница. Господо, ми морамо овде нарочито нагласити специјално и са политичке стране да је вредност репарационог материјала била исто тако велика и по Девисовом плану. Југославија има да добије на рачун репарација у току 1837 год, око 87 милиона златних марака. Господо, ми се нисмо одрекли тога, и ми можемо рећи да смо увек у положају тражења те суме, која ће бити можда сада мучна историја, али с друге стране можемо рећи да је Министарство саобраћаја, господо, досада извукло на рачун репарације нешто више од 2 милијарде, од тога возни парк био је у вредности од једне и по милијарде. Сав тај репарациони материјал, који је био добивен као резултат победе наше Србије, сав тај репарациони материјал раздат је широм наше земље, и то је био један знак колико се у тој централистичкој ранијој политици није војило рачуна само о уским границама Србије, него се тај сав репарациони материјал, који је плод добијен од толико ратних жртава наших да се сав тај

репарациони материјал давао у целој нашој земљи и свима покрајинама.

Господо, што се тиче саме изградње жељезничке пруге и у томе је било исто. И ако смо ми имали један централистички режим, распоређени су радови тако, да су без мало све области добиле много изграђених пруга. У Србији рађено је око 366 км., у Јуж. Србији 227 км., у Босни и Херцеговини 82 км., у Војводини 37 км., у Хрватској и Славонији 445 км., у Словеначкој 37 км., у Далмацији 23 км. Кад упоредимо ове цифре ми морамо констатовати да је највећи број нових пруга за послератно време саграђено у Хрватској и Славонији, то је 445 км. у вредности око 461 милион, а у Србији изграђено 366 километара пруге. Ми, господо, морамо специјално да нагласимо да је изградња жељезница у Јужној Србији вршена врло брзо и да су изграђене пруге баш на оним линијама које сачињавају географске и привредне артерије у нашој Јужној Србији. Међутим, линијама изграђена је 1932 године пруга Велес—Прилеп која чини једну целину са пругом Прилеп—Битољ. Цела ова линија износи око 204 км. Кад се осврнемо само на Јуж. Србију после рата изграђено је:

Велес-Штип-Кочане 1923 - 26 год. 87 кил. 140 мил.

Битољ-Прилеп 1928-1929 46 км. 75 милиона

Рашка-К. Митровица 1928-1930
63 км. 185 милиона

196 километ. 300 милиона

У програму поред већ започете пруге Велес-Прилеп 88 км. још и пруга Скопље-Гостивар-Кичево-Охрид и пруга Охрид-Битољ. За ове пруге већ су израђени планови а грађење одобрено законом од 14 маја 1927 године, чија је потреба очевидна.

Пругом Рашка-К. Митровица преко Краљева-М. Крсне најкраћи пут од Београда до Скопља.

Пруга Приштина-Пећ која наставља пругу Прокупље-Приштина, такође је пред грађењем.

Значај ове пруге лежи у везивању Мегохије, која се везује са важним центрима на север што чини део јадранске пруге.

Господо, ми морамо истаћи да је у програму жељезничке мреже остала увек од традиционалне важности јадранска пруга, која је и пре рата симболизовала идеју наше економске еманципације и која је најзад добила своју симболизацију у привредној политици из рата 1912 и 1913 године са изласком на море.

Господо, ми стојимо још пред грађењем великог моста преко Дунава, И данас, кад говоримо о Малој Антанти, кад прокламујемо Малу Антанту и њен политички значај, ми тим самим истичемо значење грађења моста преко Дунава који ће везивати нашу Југославију са Румунијом а с друге стране везивати је се Јадраном.

Господо, у име својих другова из Ј. Србије, ја сматрам за специјалну дужност да у овоме времену кад се тешко долази до новца, кад тешко могу наћи зајмове на страни и много јаче земље него што је наша, с обзиром на све те финансиске тешкоће, морам да одам признање Г. Министру саобраћаја, да је нашао могућности да прави пруге и ствара једну широку жељезничку мрежу која ће корисно да послужи за наш економски развој и специјално за уједињење наше расе на другим линијама од центра ка периферији и обратно.

Зато специјално дајући ово признање Господину Министру саобраћаја, ја сам особито радостан што могу изјавити у име мојих другова са Југа да ћемо једнодушно и са једном необичном радошћу гласати за буџет Министарства саобраћаја.

Пошлретседник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч г. Др. Метикош.

Dr. Milan Metikoš: Gospodo narodni poslanici, budcet rečne plovidbe za 1933|34 godinu odobrava se u iznosu: rashoda — 95.022.306 dinara.

Moramo odmah istaći, da je ovo prvi približno realni budcet rečne plovidbe pošto odgovara njenim prosečnim i verovatnim prihodima. Ovogodišnji budžet rashoda rečne plovidbe iznosi 107,732.319 dinara, a raniji budžeti rashoda iznosili su od 122—154 miliona dinara i sem jedne 1929 godine nikada nisu mogli biti ostvareni.

Opšta ekonomska depresija, koja se oseća u svima privrednim preduzećima, zahtevala je i Rečnu plovidbu i njeni se prihodi počeli znatno smanjivati od 1930 godine.

Ovo smanjivanje prihoda trebalo je biti uravnoteženo smanjivanjima rashoda u budžetima Rečne plovidbe, ali to nije bilo učinjeno. Ja sam poredio nekoliko poslednjih budžeta Rečne plovidbe među sobom, pa sam utvrdio: da su na protiv pojedini izdatci na agencisku službu, saobraćajnu službu i nabavke uglja srazmerno rasli dok su poslovi i prihodi Rečne plovidbe opadali.

Ovakva budžetska politika Direkcije rečne plovidbe morala ja dovesti Rečnu plovidbu u veoma teško i bezizlazno finansijsko stanje, tako da je danas u pitanju opstanak i same ustanove i njenog osoblja sa porodižama, ako se brzo ne nađe izlaz iz ovoga stanja.

Iz bilansa Rečne plovidbe ne može se dobiti tačna slika o njenom finansijskom stanju, jer taj bilans nije tako zvani skriveni bilans, već je netačan, lažan, a to s toga što se iznosi sviju opravki knjiže u korist povećanja vrednosti Plovnog parka i što se ne vrše nikakvi otpisi. Na takve načine vešto je povećana vrednost aktive pa se dobija mnogo manja rallika između pasive i aktive nego što je stvarni deficit (100 miliona dinara).

U stvari prema podacima koje sam dobio u Ministarstvu saobraćaja, finansija i šuma i rudnika, kao i prema dobijenim žalbama od raznih liferanata, koji mesecima čekaju a isplate svojih likvidiranih računa na

kasi Rečne plovitbe, pravi deficit Rečne plovitbe iznosi najmanje oko 100 miliona dinara — a to znači da je Rečna plovitba u defizitu za čitav jedan svoj godišnji budžet.

Prema „statistici plovitbe na rekama i kanalima“, koju svake godine izdaje Ministarstvo saobraćaja, Rečna plovitba Kraljevine Jugoslavije prilikom osnivanja 1926 godine imala je ovakav plovni park:

46 remorkera sa	21.119 konjskih snaga.
21 putnički brod sa	7.365 „ „
472 šlepa sa	300.849 „ „

Piema „statistici plovitbe na rekama i kanalima“ za 1932 godinu Rečna plovitba Kraljevine Jugoslavije imala je krajem 1932 godine mnogo manji plovni park:

42 remorkera sa	20.344 konjskih snaga
17 putničkih brodova sa	6.730 „ „
427 šleпова i tankova sa	280.000 „ „

Kada sam uporedio sve zvanične statističke podatke među sobom, došao sam do neverovatnog rezultata: da je Direkcija rečne plovitbe na 6 godina svoga rada umanjila državni plovni park za:

4 remorkera;	
4 putnička broda;	i
45 šleпова sa preko	100.000 tona nosivosti.

Ali to bi bilo umanjeno stanje brodova i šleпова za vreme rada Direkcije Rečne plovitbe za 6 godina delovanja prema zvaničnim podacima Ministarstva saobraćaja. U stvari današnje stanje državnog plovnog parka je još crnje i gore, jer od ovog ostatka jedna trećina parobroda je neispravna i zahteva temeljne opravke.

Posle mojih kritika rada Direkcija rečne plovitbe prilikom prošlogodišnje budžetske debate, ja sam dobio bezbroj pisama od stručnih brodaraca, koji su iznosili strahovite greške današnje Uprave Rečne plovitbe, i koji su me molili za pomoć da se Rečna plovitba spase od propasti, a nama trgovina sačnva od zavisnosti od stranih brodarstava.

Osnovna greška, koju je učinila Uprava Rečne plovitbe a koju smo uočili i iz hohštaperskih reklama iz naših dnevnih listova, bila je: bacanje miliona dinara na luksuzno uredenje putničkih brodova i priređivanje banketa na njima u današnjoj opštoj krizi, na štetu opravke teretnih brodova, remorkera, koji stvarno i donose prihod rečnoj plovitbi. Takvim nerazumnim radom Uprava Rečne plovitbe seče dakle granu na kojoj stoji, to neće biti nikakvo čudo, ako se u novoj budžetskoj godini ne ostvari ni ovaj budžet od 95.000.000.— dinara jer se nema dovoljno ispravnih remorkera ni za izvršenje redovnog posla.

Kako su naopako trošeni milioni na nepotrebna i skupa luksuzna uredenja putničkih brodova, neka posluži kao primer putnički brod: „Karadorđe“. Gornji deo broda ureden je luksuzno prošle godine za preko 2.000.000.— dinara; kako mu je korito koje nosi taj luksuz bilo slabo i dotrajalo, to je ove godine poslat u brodogradilište u Peštu, da se izvuče na obalu i da mu

se zamene dotrajali limovi u koritu. I sada možete zamisliti, šta će biti sa onih 2.000.000.— dinara luksuznih uredenja na gornjem delu broda, kada se na koritu počnu skidati stari limovi i teškim čekićima zakivati novi limovi! Dalje, putnički parobrod, „Aleksandar“, čije je luksuzno uredenje stalo preko 2.000.000.— sada gazi oko dva metra — dakle za čitavih 30 cm. više tako, da će moći saobraćati samo pri velikoj vodi — dakle malo dana preko godine, a za sve ostalo vreme stajaće vezan u Beogradskom pristaništu.

Druga osnovna greška današnje Uprave Rečne plovitbe jeste: manija za prepravkom parnih brodova na pogon naftom danas, kada je Rečna plovitba u teškim finansijskim prilikama i kada se nafta mora kupovati u inostranstvu, i to u današnje vreme krize, kadu naši domaći rudnici uglja moraju smanjivati a čak i obustavljati proizvodnju uglja i otpuštati radnike usled opadanja potrošnje uglja. Ma koliko bio jevtiniji pogon naftom nego ugljem, ipak smatram da jedno državno privredno preduzeće nije smelo preduzimati te prepravke danas, u doba teške privredne krize, kada time škodi i domaćoj industriji i svojim slabim kasama.

Kada sam utvrdio da je Direkcija rečne plovitbe u deficitu za skoro čitav svoj budžet, i da ne dobija nikakve subvencije ni od Ministarstva saobraćaja ni od Ministarstva finansija, za mene je bila zagonetka: na koji se način uopšte održava Rečna plovitba? Ali je ova zagonetka ubrzo odgonetnuta.

Nama, narodnim poslanicima, dolazili su sa žalbama mnogi reducirani matrozi i ložači Rečne plovitbe.

Nama, narodnim poslanicima, dolazili su predstavnici brodaraca Rečne plovitbe sa optužbama, da im je Direkcija rečne plovitbe nezakonito utrošila njihove krvavo tečene bolesničke i penzione fondove u iznosu oko 20.000.000.— dinara kao i fondove Rečne plovitbe za opravke plovnog parka u iznosu oko 15.000.000 dinara.

Najzad, od nas, narodnih poslanika, tražili su intervencije mnogi trgovci i industrijalci, kojima više od godinu dana nije plaćala račune za liferovanu robu.

Prema tome, bedna finansijska politika Uprave rečne plovitbe radi održavanja ustanove sastojala se: 1.) u neplaćanju dugova i obaveza u zemlji i u inostranstvu; 2.) u neodržavanju i zapuštenosti dragocenog državnog plovnog parka od čijeg kvaliteta i zavise prihodi Rečne plovitbe; 3.) u otpuštanju broderskog osoblja, od koga jedino i zavise iskorišćavanja i promet brodova, i 4.) u nezakonitom trošenju fondova i prihoda na plate osoblja, a naročito na preterane plate Direktora i ostalih viših funkcionera Direkcije rečne plovitbe u doba, kada se godišnji bilansi završuju sa velikim deficitima.

Kogod je poslednjih dana pažljivo pratio iz novina izveštaje sa sudskog pretresa o nestanku 324.000 dinara iz kase Rečne plovitbe, video je žalosnu orga-

nizaciju finansijskog odeljenja: novca je nestalo iz kase — a niko nije kriv.

Doznao sam da je isto tako u Agenciji rečne plovidbe u Beču nestalo preko 2,000.000 dinara i da istraga još nije završena iako je proteklo nekoliko godina.

Ovakvo stanje i ovakva neuračunljiva finansijska politika Rečne plovidbe vodi brzoj i potpunoj propasti ne samo ustanove nego i njenog mnogobrojnog osoblja i porodica, jer, kad se zatvori radionica; kad brodovi i šlepovi postanu neupotrebiti; i kad se pootpušta svo osoblje — nećemo valjda zadržati samo Direktora i njegove šefove odeljenja i oteka radi uspomene na srećne dane Rečne plovidbe, već ćemo zatražiti skupštinsku anketu, da tačno utvrdi odgovornost sviju i svakoga, koji su doveli do kraha Državnu rečnu plovidbu, koja je do pre nekoliko godina zauzimala prvo mesto među svima brodarstvima na međunarodnom Dunavu.

Nestručna i pogrešna finansijska politika Uprave rečne plovidbe rezultat je nestručnog i pogrešnog rada na svima poljima, pa prema tome ni njena komercijalna, saobraćajna i tehnička služba ne može biti drugojačija.

Iz navedenih primera o upropašćivanju državnog plovnog parka, pokazao sam koliko je rdava tehnička politika Direkcije, pa je jasno da sa neispravnim i brojno umanjenim parobrodima ne može biti ni dobre saobraćajne politike. Tu se najbolje vidi koliko je Uprava Direkcije rečne plovidbe izgubila glavu: u pogledu putničkih brodova — sve je manji broj linija i sve su ređa putovanja; u pogledu teretnih brodova — sve je gore kombinovanje vuče šlepova i sve je veće lutanje brodova bez vuče. Ovakva saobraćajna politika poskupljuje režijske troškove i umanjuje i inače slabe prihode Rečne plovidbe.

Sa komercijalnom politikom stoji se još gore.

Uprava direkcije rečne plovidbe žali se stalno na krizu brogarskih poslova, a ništa ne preduzima da iznalazi i omogućava nove poslove.

Trgovci i industrijalci često nam se žale na nered i nehat agencija. Agencijsko osoblje nije provizijom zainteresovano u pridobijanju novih poslova, već svoje plate i dodatke vuče nezavisno od poslova, radi lo se ili ne radilo.

Podvozne tarife još su uvek veće nego što su bile pre rata, tako da je danas onemogućen prevoz robe, kojoj je cena znatno pala.

Potrebna je dakle revizija i spuštanje tarifa, a nikako bolesne ideje o povećavanju tarifa, koje svuda daju samo negativne rezultate.

Isto tako Agencije Rečne plovidbe moraju da rade neprekidno preko celoga dana pa i praznikom, a ne da se pridržavaju samo kancelarijskog radnog vremena i da stoje zatvorene u nedeljne i praznične dane. Sem toga, agencijsko osoblje treba stalno da odr-

žava vezu sa trgovcima i industrijalcima i da ih uvek izveštava o kretanju brodova i tarifskim stavovima.

U današnje doba krize ne može se više gledati samo na velike poslove, jer svet nema više para za njih, već se mora sve više računati sa manjim ali mnogobrojnim poslovima.

Ovakvi poslovi zahtevaju lakši saobraćaj, nego što je danas.

Podite samo lađom od Beograda do Pančeva i posmatrajte sve nepotrebne teškoće oko prekrcavanja robe i putnika u željeznice, pa će te odmah videti, koliko se koče poslovi, što Rečna plovidba ni do danas nije postigla nikakve sporazume sa državnim željeznicama za direktne karte i direktne prevoze putnika i robe lađama i željeznicom, kao što je to slučaj u celome svetu — čak između državnih željeznica i privatnih brodarstva. Kod nas su još uvek putnici prinudeni da u Pančevu ponovo vade karte za željeznice, a trgovci i izvoznici prinudeni su da sa robom šalju sprovodnike radi predaje iste željeznicama na dalju otpremu.

Smatra se da je Rečna plovidba postavljena na čisto trgovačkoj osnovi, ali se iz svega ovoga vidi, da je ta osnova ostala samo mrtvo slovo na hartiji, pa se ne treba čuditi što kod ovakvog nerada i nerazumevanja Direkcije i njenih agencija sve više opadaju poslovi Rečne plovidbe.

Pada mi u oči, da je Rečna plovidba prišla na svoju štetu brogarskoj zajednici u Beču, a nije pokušavala da stvori sličnu zajednicu sa brodarstvima država Male Antante; posle Ženevskog pukta Male Antante Rečna plovidba treba da raskine štetnu zajednicu u Beču, pa da uzme inicijativu za stvaranje zajednice sa Brodarstvom Rumunije.

Sva ova zla Rečne plovidbe došla su zbog nesavremene organizacije njene službe i njenog rada, kao i zbog neiskusnosti njenog upravnog osoblja na položajima direktora i šefova odeljenja.

Organizacija Rečne plovidbe propisana je Uredbom o organizaciji Rečne plovidbe od 1926 godine, a na osnovu Zakona o eksploataciji državnog plovnog parka od iste godine.

Administracija službe u Direkciji rečne plovidbe tako je uređena, da je sva vlast u rukama jednog upravnog direktora, koji se bira na 3 godine i koji načini sa državom takav majstorski ugovor, da mu Ministar saobraćaja teško može otkazati službu i kad naopako radi. Za direktora se obično uzimaju mašinski inženjeri, koji dotle nisu imali nikakve veze sa Rečnom plovidbom.

Na položajima šefova odeljenja nalaze se mahom mladi i još neiskusni ljudi. Dakle sudbina Državne rečne plovidbe i njenog osoblja zavisi od takvog direktora i takvih šefova odeljenja.

Rečna plovidba je dragocena državna privredna ustanova, a njeno brogarsko osoblje čuveno je po svojoj stručnosti na celom međunarodnom Dunavu, pa je

kücnuo poslednji čas da se sačuva i ova ustanova i ovo osoblje. Osoblje Rečne plovitbe ima naročiti svoj status i naročite plate; ono stvarno i nije državno osoblje, te nesumnjivo i to utiče na neuspeli ustanove, naročito kada mu je Direkcija nezakonito utrošila njegov bolesnički i njegov penzioni fond, i kada se oni ni ste strane ne smatraju osiguranim.

Sve ovo jasno govori, da svo osoblje Rečne plovitbe treba putem naročite zakonske uredbe prevesti na Zakon o državno-saobraćajnom osoblju, a direktora postaviti iz redova odgovarajućih činovnika Ministarstva saobraćaja.

Gospodin Ministar saobraćaja, kome je sve ovo besumnje poznato, podneo je dva korisna amandmana za uredjenje svijiu ovih prilika u Rečnoj plovitbi: jedan za prevod osoblja Rečne plovitbe na Zakon o državnom saobraćajnom osoblju, i drugi — za donošenje nove uredbe i o ovom privrednom preduzeću.

Pozpravljaјуći ove amandmane, molim, gospod na Ministra saobraćaja, da ih u interesu ustave i osoblja što pre privede u delo, s tim, da amandmane za prevod na Zakon o državnom saobraćajnom osoblju važi sa sve činovnike i službeotke Rečne plovitbe, pošto se isti godinama za to bore, i da se to raguliše naročitom zakonskom uredbom, koja bi i ovim službenicima priznala sva ona prava, koja su prilikom prevođenja na činovničke zakone priznata svima ostalim državnim službenicima. (Odobranje i pljesak).

Potpretsednik Dr. Kosta Popović: Ima reč g. narodni poslanik g. Pavlič.

Alojz Pavlič: Gospodje narodni poslanci čast mi je, da gospodu ministra prometa izkažem zahvalo za njegov strokovni ekspoz. Čitali sem vse ekspozije prejšnih prometnih ministroy od gospodina ministra Jankovića do Kojića, Sušnika in drugih in moram priznati da ni niti eden izmed teh dal tako strokoven ekspoz tako letos kakor tudi lanskoo leto ko naš sedanjii minister prometa. Ker je že pozno — polnoč je že prošla ne bom govoril o številkah, ampak bom izrazil le par svojih želja. Res pa je vsled ekonomske krize in radi pada izvoza in uvoza promet pri nas zelo nazadoval bi jaz vendar prosil g. ministra prometa, da naj bi se progaa Zidanimost — Zagreb popravila. Tračnice so že pripravljene, leže v travi in rjave, pragovi so tudi pripravljeni in jaz vem, da bi gospod minister lahko na kak način dobil potrebne kredite. Proga Zidanimost — Rajhenburg je v tako slabem stanju, da je nevarnost za potnike. Ta proga je vendar kakor tudi proga Beograd—Niš ali Djevdjelija mednarodnega značaja in žalostno bi bilo če bi se na tej progii radi velikih ovinikov zgodila kaka nesreča, zato bi prosil gospoda ministra, da bi se to kar se je že načelo izpeljalo vsaj tekom tega leta da bi ta proga bila popravljena in če je mogoče položile nove tračnice, tako da bi imeli dvojni tir iz Beograda do Rakeka in Jesenic. Ta dvojnii proga bi bila velikega pomena za Slovenijo in Dravsko

banovino. Enako je potrebna proga Kočevje—Delnice ali Srpske Moravice za katero imamo že več trans. Veliko se je o tem že govorilo in ker je ta proga strateškega značaja bi bilo potrebno, da bi se že čimprej začelo z gradnjoo. Potem je majhna proga Št. Janž Sevnica komaj 12 km dolga, ki je tudi strateškega značaja. Nadalje bi bila potrebna proga, ki je tudi že trasirana Varaždin—Ludbreg—Koprivnica. Kdor pozna naše lepo Podravsko dolino bo želel, da dobi Podravje čimprej to železnico, ki je tudi strateškega (Glasovi: Tako jel) Obenem bi imel prošnju, da bi se gradnja križišča v Zidanem mostu dokončala za kar bi bilo potrebno le par milijonov. To bi se moralo čimpreje dokončati ker bo križišče v slučaju vojne velikega pomena in ker ne vemo nikdar v naprej, kaj nas čaka bi se moralo z delom pohiteti. Gospod minister prometa je govoril, da je autobusni promet zelo škodoval dohodkam železnic. Tu moram jaz, da konstatiiram, da smo imeli v ljubljanski direkciji zelo sposobnega direktorja ki je sedaj prestavljen v Subotico, gospoda inženjera Klodiča. Kaj je on napravil, da bi pobil konkurencu autobusov? Na progii Kamnik — Ljubljana je vpeljal vlake z brzino 40 km na uro in sicer 6 vlakov, in ker so vlaki dobro vozili so ljudje spoznali, da je boljše potovanje z železnicoo in tako autobusni promet ni več konkuriral železnici. Ravno tako bi bilo zeleti, da bi se povečala brzina vlakov na progii Celje—Dravograd na 40 km, da bi se konkuriralo autobusnemu prometu. Obenem bi imel par prošenj katere sem že večkrat izrazil gospodu ministru, i. s., da bi dobili naši stari upokojenci nazaj legitimacije, ki so jim bile zagarantirane v rimskem paktu in tvorijo del njihove penzije. Na pobudo trgovske zbornice se jim je ta pravica odvzela ker so rekli trgovci, da železničarji zlasti upokojenci trgujejo, da vozijejo na pr. iz Brežic v Zagreb blago katero tam prodajajo. Tudi v Avstriji se je dogajalo, da je eden ali drugi trgoval in če so ga zalotili so dotičnemu odvzeli legitimacijo, ne pa vsem. Jaz bi prosil gospoda ministra da bi se tem starim upokojencem dovolilo vsaj trikrat na mesec brezplačno vožnjo na glavnih progah kakor Zagreb—Ljubljana in da bi se jim dovolilo, da se lahko do 80 km brezplačno vozijo. Ravno tako bi prosil, da naj se staro upokojencem južne železnice spremeni penzija katero prejemale še v krahah, v dinarsko valuto. Oni so plačevali svojo penzijo v zlati valuti. Imamo personalne hiše tako v Mariboru, Ljubljani, Zidanem mostu katere nosijo precej dohodkov in iz dohodkov zato bi se gotovo našel kak modus, da bi se tem starim upokojencem vsaj na stara leta omogočilo boljše življenje ko sedaj prejemale komaj 10—20 dinarjev penzije. Če bi se to rešilo, bi se kraljevska vlada kakor tudi gospod minister prometa med staro upokojenci najbolj proslavil. Da se bo to rešilo se je že večkrat obljubilo — vsi dosedanji ministri so obljubili a nikdo tega ni izpolnil. Še eno prošnju imam. Jaz kot poslanec sreza Laškega kjer se nahajajo

najveći rudnici u našoj državi Trbovlje i Hrastnik bi prošli gospodaru ministru, da bi se vsaj za 5% zvišala kvota naročila pri Trboveljski družbi. Ne mislim o tom obširnije govoriti jer sem se prijavio kao govornik takođe pri pretresu proračuna ministarstva šuma i rudarstva, tuda jer je to aktuelno u Hrastniku i Trbovlju, jer namećemo zapreći rudnik prav takođe u Hudi jami, gde je nedolgo toga prišlo usled reduciranja 115 radnika do velikih izgradnja, usled kojih su mnogo radnika zapreći, bi bilo potrebno, da prometni ministar poveća nabavu ugljena pri Trboveljski družbi, da bi se to ne dogodilo, in bi se izognili budućim izgradnjom. Omenjam, da je u Trbovlju oko 3 000 radnika bez posla. Iz svih strana su se vratili iz Francije i Belgije, zato bi prošli kraljevsku vladu i gospodaru ministru, da se poskubi delo za te nezaposlene koje drugje ali pa naj se naročila pri Trboveljski družbi povećaju, da se omogućiti zaposlitev tih bresposlenih. Ne mislim ja braniti Trboveljsko družbu. Omenio sam to jer je to sedanje stanje stanje u Trbovljah silno neravno, jer su ljudi silno nezadovoljni zato prosim, da se moja opravdana prošnja poštuje. Jer sam ja sa dosedanjim delom gospodaru ministru zadovoljan, jer je on ne samo strokovnjak ampak takođe železničarjem popolnoma naklonjen, bom sa velikim veseljem glasovao za njegov proračun.

Потпретседник Др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Фердо Шера.

Ferdo Šega: Gospodaru narodni poslanici, prošle sam godine upravo pitanje na g. Ministru saobraćaja u predmetu izgradnje novoga železničkog mosta preko Save kod Zagreba, jer je sadanje ruševno stanje mosta takvo da preći skoro obustava svakog saobraćaja a i možda koju težu katastrofu.

G. Miaštar mi je doduše odgovorio i nastojao me utješiti, ali me nije uverio, da nisu moja predviđanja ispravna. Taj je most sagrađen pre 70 godina za dnevni promet od tri vlaka, a sad tim mostom prolazi oko stotinu vlakova dnevno sa mnogo većim teretom nego oni pre 70 godina. Sve to ustanovilo je nepristajno stručno povereništvo Oblasne direkcije u Zagrebu koje je pregledalo taj most 17 maja 1926 godine, i došlo do rezultata, da je stanje mosta opasno i da je katastrofa neizbežna. I kasnija stručna poverentva ustanovila su isto pogibeljno stanje, samo su predlagala privremene popravke, koji na sigurnosti mosta na dulje vrijeme ne bi mogli ništa promijeniti. Obustava prometa preko Save bila bi sramota za našu državu pred celom Evropom, bila bi šteta za uvek nenadoknadiva a nepredvidljive i teške posledice baš sada kada nam mora i te kako besprikorno funkcionirati saobraćaj prema Zapadu.

Kako je ovaj most spojnica cele provincije naše Savske banovine a i drugih krajeva t.j. Bosne, Dalmacije i Hrvatskog primorja za gradom Zagrebom kao privrednim, kulturnim i narodnim središtem, to je pitanje izgradnje ovog mosta, obzirom na zahtev tih krajeva

postalo i političkim pitanjem, sa toga moji poslanički drugovi i ja iz Savske banovine jednodušno tražimo bez odgađanja izgradnju toga mosta.

Kao narodni poslanik grada Zagreba ujedno tražim u Zagrebu izgradnju tri nova podvoznjaka i savezno sa izgradnjom mosta preloženje pruge, sve to prema već odobrenim osnovama, što je potrebno i za daljni razvitak i proširenje grada Zagreba.

Sa finansijske strane tu ne može biti poteškoća, jer kada se nađe stotina milijuna za razne saobraćajne izgradnje u južnim krajevima naše države, onda se bezuvjetno mora naći sredstva za izgradnju savskog mosta, toga sada u našoj državi najvažnijeg saobraćajnog objekta.

Gospodaru, ja ovo pitanje, neću dati skinuti sa dnevnog reda tako dugo, dok se sa strane Kraljevske vlade ne udovolji ovom pravednom i obrazloženom zahtjevu.

U nadi da će se to tako i zbiti, ja ću glasati za budžet Ministarstva saobraćaja. (Odobranje i pljeskanje)

Потпретседник Др. Авдо Хасанбеговић: Реч има народни посланик г. Миливоје Милутиновић.

Миливоје Милутиновић: Господо народни посланици, околина Чачка јесте воћарски крај, где народ искључиво живи од воћа. То су његови најглавнији производи од којих он црпи своју зараду да подмири како своје приватне потребе, тако и оно што му држава тражи. Других прихода он нема. Чачак има само железницу уског колосека и како је ту велики промет и како је веза те околине са осталим крајевима врло потребна, јер је то најбогатији крај воћем у целој Краљевини нашој, то је неопходно потребно да Чачак добије пругу нормалног колосека.

Стога хоћу да умолим Господина Министра саобраћаја да ово тако важно питање што пре и повољно реши, јер ту не би много коштало да се изгради та пруга.

Ми имамо нормални колосек, који иде од Крагујевца на Краљево, Рашку и Косовску Митровицу. Од Краљева до Чачка никако не може да има више од 25—30 км. Поред тога нема великих река нити планина, да се раде тунели, све што има да се ради то су земљани радови. И зато је потребно да Чачак добије железницу нормалног колосека јер ће онда добити и више трговаца са стране. Јер ако се воће товари на ову железницу која је на уском колосеку, она ако иде тамо на трајер код Забрешја, онда се врши претовар у Бољевцу, ако иде овамо, онда се врши претовар овде, а ако иде пругом за Ниш онда се претовар врши у Крушевцу, а при вршењу претовара позната је ствар да воће губи од своје вредности. Дакле, колико би тај народ добио користи, колико би добила и држава.

Ако могу да се нађу стотине, 200 и 300 ми-

лијона за друге, може да се нађе и за све. То би била пруга од 20—25 км. и ја бих молио да се то изврши, пошто неће скупо коштати, да би Чачак добио железницу нормалног колосека.

Поред овога хоћу да кажем још и ово. Железнички службеници, то су највећи мученици. Службеници у Дирекцији речне пловидбе, нарочито ложажи, матрози, који су такођер велики мученици, али су они најмање плаћени. Ја ћу само да нагостим неке чињенице у Дирекцији речне пловидбе.

Ја знам тамо где су ложажи, а нема већег мученика од ложажа на лађама, који су од пре 5 до 6 година улагали за понзиони фонд били су отпуштени из службе, па су поново враћени за дневничаре. На једној страни донето је решење да се отпуштају из службе, а на другој страни донето је решење да се постављају за дневничаре.

Што се тиче службеника у Дирекцији државних железница, тамо има службеника, господине Министре, који су постављени још 1927 године и до данас нису регулисани, а ја знам неке који су постављени пре пола године а можда и пре два три месеца, па су већ регулисани. (Министар саобраћаја: То није могуће. Може бити да неки нису на време регулисани, али је то ваљда због тога што су недостајали каки подаци).

Ја сам то тражио и опет остајем при томе: да дође нормалан колосек до Чачка, јер ту има свега око 25 километара.

Potpredseanik Dr. Avdo Hasanbegović: Реč има народни посланик Alojzij Drmelj.

Alozij Drmelj: На буџет Министра саобраћаја имао бих ја ове примедбе да учиним.

Има више од 12 година откako постоји Закон о градњи железничке пруге Шт. Јанж — Севница, Дравска бановина. То је трансверзална пруга међу жељезницама Лjubljana—Karlovac и Лjubljana—Zagreb. Од станице Trebnje па до Шт. Јанжа била је ова трансверзална пруга изградјена већ пре рата. Фали још 12 км. од Шт. Јанжа до Севнице па ће бити завршена градња ове веома важне пруге и то са привредне а још више са стратегичне тачке гледишта, а осим тога омогућавала би најкраћу везу Slovenije са Јадранским морем.

Долina кроз коју је трасирана ова пруга, богата је угљеном и шумата.

Премда ствари тако стоје, ипак се градња ове пруге још увек одлаже. Крајње је време, да се већ једном рад отпочинје.

Друга је ствар исто тако важна, а то је доградња другог колосека на прузи Зидани most—Zagreb. Ту су већ спремљене шине и терен. А треба положити још железничке pragove па је колосек готов. I премда је ствар така, ипак се оставља материјал, да propada и да се рад не заврши. Од колике важности је двојни колосек на

главној линији Лjubljana—Beograd, то, gospodo poslanici, сами добро znate.

А, да ће се тиме пружити могућност запосленја и рада hiljadama nezaposlenih радника, којих има у Sloveniji највише, и то је једно од kardinalnih питања, које мора да се реши у то време једино предузимањем јавних радова.

Dakle из разлога привредног, socialног и strateškog molim Господина Министра саобраћаја, да још ове године отпочне радове на поменутиm жељезничким пругама.

Осим тога smatram за умесно, да удоволји Господин Министар molbi државних чиновника у пензији, за stalnu повлашћену возњу жељезницом уз pola цене те да се сравне с njима и banовински чиновници, који не уживају никаквих погодности на жељезници, премда се ни у чему не разликују од државних чиновника.

У тој нади ја ћу гласати за буџет Министарства саобраћаја. (Pljesak уз одобравање).

Поштарешедник др. Авдо Хасанбеговић: Има реч народни посланик г. Ристо Ђокић.

Ристо Ђокић: Господо народни посланици, пред вама стоји на решавању буџет Министарства саобраћаја. Саобраћај, железнице, поморство и пловидба на пловним рекама, то је један вечити проблем. Међу научницима се води борба око тога да ли треба саобраћај да постоји на трговачкој — комерцијалној бази, или да иде овако, као што је данас. Ја не могу да се упуштам у то питање, да ли је боље да постоји овај саобраћај апсолутно на комерцијалној бази, или је боље да иде и даље овако као што је до сад ишло, да се не зна ни ко пије, ни ко плаћа, ни ко је газда, ни шта се ради, ни како се ради, ни колико се губи, ни колико се добија. Као што видимо, ми и код овог новог буџета остајемо при старом обичају. Ми не знамо ни сад колико наш саобраћај доноси прихода, колико милијарди доноси прихода железница, а колико лађе. Не види се овде колики је капацитет, нити колики он треба да буде. Има једна ствар, о којој сви морамо да водимо рачуна, а то је ова:

Под управу Министарства саобраћаја долазе и наше поште, телеграфи и телефони. Колико то доноси прихода, и колико држава има профита од тих усанова, ту господо, чисте рачунице нема. Ту долази и Поштанска штедионица. У њеном управном одбору видимо све чиновнике из разних Министарстава. Ту је у управном одбору помоћник Министра грађевина, ту су начелници из Министарства финансија, из Министарства саобраћаја, из Главне контроле. Сви чланови овог управног одбора имају врло велику тангијему, и друге награде, и ако су они сви државни чиновници, који су плаћени за вршење своје дужности. Како се у тој Штедионици воде ствари, како се доверује ја не знам, али знам само то

да је свима њима главна ствар добит, коју добију на крају године од чисте добити Поштанске штедионице. Интересантна је ствар, да они обично пред крај године повећају вредност обвезницама ратне штете, те тада износе по 250 динара од комада, да би им добит била што већа. И тако они чине сваке године.

Тако је у читавој саобраћајној политици, и у железницама и у бродарству, и у поштама и телеграфу и у Поштанској штедионици. Ми који долазимо са стране видимо да ту постоји једна подела посла између бивших радикала, бивших клерикалаца и демократа и то подела таква да су саобраћај т. ј. железнице дали демократама и клерикалцима са г. Радивојевићем на челу, а пошту господину Ратајцу. Влас је апсолутно подељена и они царују тамо. Наш поштовани друг и мој симпатизер г. Павлич сваке стално године истиче неку хегемонију, ја ту реч хегемонија нисам могао разумети, а када су ми је са латинског превели, ја сам видео да је то нешто више него што треба. И мени је жао господине Павличу, што на адресу свих Словенаца могу да одговорим: ако ико води у овој земљи хегемонију, њу воде Словенци и Херцеговци. Где год дођете могу се они на власти наћи, а што се тиче Генералне дирекције државних железница, ја мислим да она ради вас Словенаца и постоји. Онда када се редуцирало особље у рудницама послали су нам Словенце не само из Марибора него и из Ниша, не знам кад тамо дођосте. (Буран смех). У рударству не само што сте присвојили рударски универзитет, него нам вечито лиферијете људе, који не знају наш језик, били они са академском наобразбом или без академске наобразбе. Један једини државни рудник постоји у Словеначкој — Трбовљански рудници — које брани г. Павлич, а то је капитал Винер-Банк. Ферајна и Кредит Аншталта.

Пошпрејседник др. Авдо Хасанбеговић: То не спада у Министарство саобраћаја.

Ристо Ђокић: (наставља) Говорим ово због Павлича, јер он тражи од Министра да ми даде лиферивање угља. Словенци су присвојили и школу у Цељу и лиферију њаке за угљенкопе које господин Павлич брани. Г. Павлич апелује на државу т. ј. на Господина Министра Радивојевића, да не повлачи и не узима угљен од државних рудника, који многим рудницама дају посла, него да узима угљен од Трбовљанских рудника, а то значи од Винер-Банк-Ферајна. — Је ли тако Павличу? (Један глас: Тако је).

Штогод има средских начелника у читавој Словеначкој, а који нису Словенци, те ћу ја преко планине превети на својим леђима, а овамо не можете извући ни са девет возова оно чиновника Словенаца колико их је само у Босни и Херцеговини. К себи руке. Ми смо констатовали да су Словенци били записани са фалсификованим пасошима.

И кад ви овде непрестано потржете овакве ствари и говорите о некој хегемонији, онда ја ћу вама да кажем: Себи руке. Ви, као преставник г. Корошеца говорите о тој хегемонији овде у Народној скупштини, треба да извучете одавде конзенквенце. Ви намећете овде једну борбу која је непотребна. Међутим, ви да пођете ма у који крај наше земље, свуда ћете наићи на по некога Словенца. И ја могу сигурно да кажем да је вама криво што и православни свештеник у Марибору није Словенац. Ви, понављам изазивате оно што никоме не треба и тражите оно што нико неће. Ја би још и могао разумети кад човек покуша нешто да протури што се може брже да протури, али ово што ви овде јавно у Скупштини радите то не могу да разумем. И кад ви јавно овде у Народној скупштини тражите да држава не узима угљен из својих државних рудника, и од наших грађана, него да га узима из трбовљанских рудника, који су својина бечких капиталиста онда ја имам овде права да вам кажем да сте ви овде преставник и експонент туђинскога капитала.

Господе, и поред многих ствари из ресорса Министарства саобраћаја, које морају наићи на нашу осуду и због којих сам ја поднео већ две интерпелације г. Министру саобраћаја, а на које ми он није одговорио све до сада, — ја га молим да он то што пре учини — нека ми је дозвољено да без икакве буне и галаме гласам за овај буџет. (Одобравање.)

Пошпрејседник др. Коста Поповић: Има реч г. др. Вошњак. (Гласови: Није овде). Г. Вошњак није овде. Има реч народни посланик г. Вјекослав Милетић.

Др. Вјекослав Милетић: Господе народни посланици, нема готово клубске седнице, нема скупштинске седнице а да не чујемо: интегрално југословенство, или, ми смо безкомпромисни југословени, или, југословенство јесте синтеза српства и хрватства, или, југословенство јест компонента и т. д.

У задње време у овој Скупштини чак су некоја господа посланици и ако су били бирани на програму шестојануарском који стоји на становиштву да смо један народ и једна државна целина покренули питање дапаче дали изјаву да смо ми Хрвати Срби и Словенци три народа. Та господа из Народног клуба, клуба Г. Преке е да докажу да смо ми три народа, утичу се чак математичким формулама и кажу: $1 + 1 + 1 = 3$, а не 1. Логично. Г. Прека и његова четири друга могли су мало даље ићи и делити нас као што нас је делила Аустрија: на Босанце, Далматинце, Славонце, Херцеговце и т. д. и тада би нас било не три народ, него 10 народа.

Ја се не би чудило, да неко изађе са формулом, да је југословенство на квадрат једнако броју квадрата Срба и Хрвата.

Господо народни посланици, ја мислим, да би смо са тим морали већ једном престати. Да смо један народ о томе су начисто и наши најзагриженији непријатељи, једино им стоји у рани она стара и позната "дивиде ет импера".

Ја сам мишљења, да ми мање говоримо о југословенству, а да више радимо југословенски. Југословенство значи једнакост и равноправност међу троименом браћом. Југословенство значи да не сме бити разлике међу Србином, Хрватом и Словенцем. Кад се ради било о дужностима, било о праву, кад се ради о теретима и кад се ради о користима. Југословенство значи, да ни једно племе не буде се осјећало да је запостављено, већ да сваки Хрват, Србин и Словенац дођу до увјерења, да су равноправни. А то немо постићи, ако они највиши државни функционери, господи Министри буду осјећали југословенски и југословенски буду радили у њиховим ресорима, т. ј. ако Господа Министри према њиховим највишим чиновницима, ови највиши према нижим, нижи према најнижим буду спровађали ту политичку једнакост и равноправност, и буду се држали начела, да смо један народ, једна цјелина и да су нам сви крајеви наше простране домовине једнако мили.

Али у првом реду ми Хрвати морамо бити на чисто, ми Хрвати морамо бити свјесни, да смо један народ са Србима по свему и по крви и језику, морамо бити свјесни, да опстанак нас Хрвата уско је повезан у границама наше миле Југославије у заједници са браћом Србима и Словенцима, морамо бити свјесни, да ван тих граница Хрватима нема опстанка, да ће Хрвати ван тих граница у најкраће време ишчезнути са лица земље и као дио југословенског народа, па ако хоћете, пошто изричито становита господа наглашују, да су Хрвати народ за себе, изчезнуће и као народ. Ми се Словени увјек тужимо: да су нас Нијемци, понјемчили, Мађари, помађарили, Талијани, поталијанили и т. д. А што радимо данас? Зар ништа нисмо научили из историје?

Само заклето непријатељи нашега народа, и уопће непријатељи славенства, знали су изнаћи разне смицалице да нас подвоје, да нас заваде, и да нас лакше заробе и најжалост многи и многи, наши било свесно, било несвјесно, падали су и данас падају на лијепак тим нашим душманима. А да је томе тако, најбоље доказују ови жалосни догађаји, који су се догодили у Лици, а у ово задње време на нашем приморју у Далмацији, где је шака шверцера, шака фанатика завела неколицину наших несретника који су спремили паклено оружје и убацили га у нашу државу, хтијући истим поткопати темеље наше државе и заринути бодеж у срце своје мајке домовине, е да тако лакше постане плијеном наших душмана. Жалосно је, господо, да док братска Чехословачка озија своје редове, да нам докаже вјерност за вје-

рност не само ријечима, него да се бори и гине скупа са нама за наш Јадран за нашу Далмацију, и док савезничка и пријатељка Румунска одбија замљиве понуде и неслуша сиренске гласове "делла сорелла латина" држећи се оне "тинео Данаосет дона ферендес", кажем жалосно је да се нашао ми и један Хрват, који се далеко заборавио, да сам тражи ропство своје домовине и својега народа.

Али, господо, ако погледамо на нашу ведавну прошлост и погледамо онај разорни рад, који су поготово међу нашим сељаштвом вршили тако звани политичари, који нијесу презали ни пред тим, да баш у околици Задра непрестано трују онај наш честици сељачки свијет, говорећи му, да је боље да пољу и са црним дјаблом, него да остану у заједници са Србима. Ови троватељи народа знали су сваки пропуст власти и сваки нехај одговорних фактора, да на недостојан начин израбе у своје пакленске сврхе.

Господо народни посланици, сматрам својом дужношћу, да баш овом пригодбом са овога мјеста поцртам чињеницу, да су поготово пријашњи режими и пријашњије владе много и много грешиле према оној сиротињи у околици Задра. Губитком Задра цјела сјеверна Далмација, а поготово ужа околица изгубила је свој природни економски центар, остала је као труп без главе. Ту је требала хитна и обилва помоћ, е да се тој околици надокнади губитак Задра. Нажалост радило се сасма противно и тај честити сељачки свијет налази се на рубу пропасти и само хитна и обилна помоћ може спасити ту околицу.

Мој срез састоји се од 200 што мањих што већих острва. Ти оточани путовали су по свијету једни као помроци, а други су се иселјавали у Америку, где су својим честитим и поштеним радом толико зарађивали да су не само прехраћивали своју обитељ, него су по нешто и приштедили за старост. Сада је то врело прихода пресушило. Друго врело прихода као што рекох, било им је поморство, најжалост и ово се налази у кризи поцијеломе свету, па и код нас. Али док други народи, по готову Италија, која зна што значи поморство за једну поморску државу, чини нечувене напоре да то поморство уздржи, она зна врло добро да тиме отвара врата својој трговини по цијеломе свету, даје зараде својем приморском пучанству, па чак и води пропаганду. За око 7 милиона морских миља које годишње чини субвенционирана талијанска друштва, Италија плаћа тим друштвима ништа мање него 252 милиона лира, дакле преко милијарду динара, или за сваку преваљену морску миљу динара 178. Ако то упоредимо са потпорама које наша држава даје нашим паробродарским друштвима, и то у износу од 59 милиона динара годишње, а држећ у виду да наши субвенционирани бродови преваљују годишње

преко 1.500.000 морских миља, то на свзку преваљену морску миљу долази квота од дин. 39. Господо народни посланици, видите и сами огромну ризлику, док Италија даје за сваку морску миљу динара 178, наша држава само динара 39. Ја рекох да је, ал' ту сам се мало збунио. По уговору имала би да даје, али нажалост за ову годину до сада било је дато свега само 12 милиона. Шта значи наш саобраћај на Јадрану, што значе наша паробродска друштва за нашу трговину што значе за опстанак нашег приморског пучанства, што значе за престиж наше државе, па ако хоћете и за нашу пропаганду, то мислим да ви сва знате и да вам је свича јасно.

Сваки странац који се са нашим паробродима провезе нашом обалом и завири у она наша приморска места, брзо се увјери да ми нисмо варвари, како нас многи те многи хоће да прикажу, него да смо кудикамо културнији од оних који се знаду у велике размећати њиховом културом.

Господо треба да једном схвати и наша Краљевска влада, и баш Југословенска влада и наши југославенски Министри, важност нашега Јадрана по цијелу нашу државу; а наш Јадран не може се замислити без јакога и неодвисног нашег паробродарства.

Свјестан сам потешкоћа на које наилази г. Министар саобраћаја, али сам увјерен да он врло добро схваћа што значи за нашу државу наше Јадранско море, и да ће, у колико до сада није уочио погибел' и ненадокнадиве последице, које би настале кад би дотичћа друштва обуставила саобраћај, у задњи час, наћи начина и средства и спасити наша паробродска друштва.

Господо народни посланици, мало прије споменуо сам и рибарство као једно од главних извора, прехране и прихода нашег Приморја, поготово наших Огочана. Ја стављам питање да ли треба да наше рибарство спада под Министарство пољопривреде и откуда долази да се сазива конференција нашег рибарства у Загребу у Савској бановини. Ја не знам откуда долази да се те конференције сазивају у Загребу, откуда је то постао центар нашег рибарства. Зашто се не сазива конференција у Београду или Сплиту. Међутим, ради се о томе да извесна господа из Савске бановине, заправо из Црквенице угувили су себи у главу да су позвани да одлучују о нашем рибарству на Приморју. Ево шта најбоље илуструје те рибаре. Ево једног писма, које је упућено мени од једне рибарске задруге и у којој се каже: „Има овђе код нас рибара или боље рекућ г. зв. рибара, или заштитника рибар, који су научени туђим средствима стварати себи егзистенције нарочито разним субвенцијама од којих су углавном и живили, пи и данас када би им држава поклонила пар туноловаца, били би највећи заштитници тога

лова и бранили га свим могућим средствима, а овако сегнути у свој цел некако нису научени, па тако научени су живили не о своме као ми, него о туђем.“

Довољно је да вам споменем, да само два села мога среза и то Кали и Кукљница имаду више рибара и више рибарских лађа и рибарског алата него цијела Савска бановина. Али на жалост дио мора, по којем они могу рибати до сад постојећим законима, могли би га ставити тако рекућ у двије бачве. Свака се опћина затворила кинеским зидом, а у задње време чак и Савска бановина не знам темељу којих закона и норма, брани рибарима из Приморске бановине, да рибāju у Савској бановини и то на отвореном Мору, што су до сада могли увек чинити. Ту се ради о такозваној летећој риби: тун, паламида, скуше и т. д. има случајева, где је прошлога лета рибарима из мога среза била заплењена уловљена риба од среског начелства у Рабу, а било је такођер и случајева где су већ запасалу рибу морали пустати, а коју су касније уловили Талијани. И сад се води спор између Министра саобраћаја, који с потпуним правом тврди да у његов ресор спада цијело поморство, мора да спада и поморско рибарство и између Министра пољопривреде, који тврди да њему спада поморско рибарство, јер у неком закону стоји да гајење риба спада у сточарство. Наравно док се тај блажени спор ријешити морају да страдају ни криви ни дужни наши рибари.

Ја се са овога мјеста обраћам Господину Министру саобраћаја, будућ да мој амандман, којим сам тражио, да се тај спор ријешити и донесе нов закон о рибарству, поради све могуће, па да у најкраћем року тај закон у истини буде и донешен и компетенција о припадности поморског рибарства буде коначно ријешена.

Господо, на крају хоћу да кажем и то да г. колега Кунтарић тражи укидање у Сплиту Дирекције поморског саобраћаја за то што би тобоже чиновници били неспособни. Ми знамо, да је Аустрија била и те како централистичка, па зато је она нашла сходним и неопходно потребним, да управу поморства пренесе у Трст, пренесе у непосредну близину мора, премда је Трст био центар иредентизма, одакле колега Кунтарић тражи укинуће те дирекције. Ја сам увјерен, да се Дирекција поморског саобраћаја случајно налази у Сушаку да госп. Кунтарић не би тада тражио укинуће исте,

Господо, ја имам неограничено поверење у г. Министра саобраћаја, и са потпуним уверењем, да ће он ово неколико мојих отасака, које сам озде изнео, по могућству извршити, гласам за његов буџет.

Пошпрејседник Др. Авдо Хасанбеговић: Реч има г. Виктор Физир.

Viktor Fizir: Gospodo narodni poslanici, nažalost moram konstatovati da g. Ministar saobraćaja čini one

iste pogreške, koje su činili i svi dosadnji ministri, koji su do danas bili u ovoj državi na njegovom položaju.

Privredna politika Ministarstva saobraćaja u našoj državi kao i svugde u svetu čini izvesne usluge trgovini. Gospodo, ako se pitamo šta je važno u ovoj državi da se izgradi, onda vidimo da je do današnjeg dana bilo bezuslovno važno da se izgradi železnička pruga, železnički spoj između Koprivnice i Varaždina. Od početka ove države ovo pitanje bilo je više puta tretirano. Slane su deputacije. Tri puta se ova pruga trasirala, debeli milijoni su se trošili na trasu i ako se bude opet trasirala, opet će biti utrošeni debeli milijoni, koji će biti uzalud. Ova je pruga važna iz mnogo razloga. Ona ne samo da ima svoju važnost privrednu, nego bezuslovno stratešku, jer je blizu mađjarska granica, a osim toga ima s druge strane važnost i zbog toga da je trgovina iz Vojvodine, Bačke i Banata, kao iz najjačih centruma ove države, upućena preko mađjarske teritorije, a time se štete interesi naše države. Gospodo, to je jedna kratka pruga od 40 kilometara, to je jedan najidealniji teren da se izgradi ova pruga, koja bi koštala oko 40 milijona dinara. Ako se ima para trošiti u ovoj državi na luksuzne pruge, koje će nositi tek za 50 godina što je uloženo, a ovakav jedan železnički spoj da se ne sprovede, koji će odmah pružiti koristi, to je dosta žalosno, gospodo. Ako se u budžet za Min. saobraćaja i u prošloj godini kao i u ovoj unese stotine miliona dinara, koje se troše u izvesnim krajevima ove države, žalosno je da se nije našlo 40 miliona dinara za železničku prugu ovoga spoja.

Pre nekog vremena, gospodo poslanici, mi smo stavili skoro ultimativan zahtev g. Ministru saobraćaja, mi poslanici i senatori iz Savske banovine. Bili smo kod g. Predsednika vlade. G. Ministar Predsednik uputio nas je na g. Ministra finansija, koji je rekao: „Ne možemo se više zaduživati, nemamo više para za te železnice“. A kad se nađu stotine miliona dinara za sporedne i manje važne pruge kako se ne može naći novaca za ovu vrlo važnu prugu u Savskoj banovini, koja po svom značaju sigurno u ovoj državi da ima dominantan položaj i to ne može niko poreći, a država neće ništa izgubiti ako utroši izvesnu sumu novca na železnički most u Savskoj banovini i ovu prugu. Mi imamo jednu grupu, koja se interesuje za izgradnju ove pruge i ona je učinila ponudu g. Ministru finansija u tome smislu, ali je on rekao da ne može biti, jer da se ne možemo više zaduživati.

Gospodo, pa kad se ovakom merom meri, i kad vidite kako su teške političke prilike kod nas, mi koji smo iz Savske banovine došli sa jednom ispravnom i dobrom namerom da zajednički radimo za našu državu, mi vam moramo reći da zamislite kolika se zla krv pravi među našim ljudima tamo, koliko se na nas upire prstom kad se kaže: Stotine miliona dinara troše se u izvesnim krajevima, a kod nas se ne može utrošiti samo

suma za ovu prugu. Gospodo, to je žalosno i teško i to moram konstatovati u ovome Domu.

Gospodo, to je bezuvjetno za sve jasno. Niko ne može imati ništa protiv toga, da se i u Srbiji grade pruge, da se i u Crnoj Gori, gde nema veza, grade pruge, i kamo sreće da se dva puta više grade pruge nego što su dosad građene. Ali, gospodo, treba i mora da se nade novac za građenje ove ovakve jedne eminentno potrebne pruge o kojoj sam sad govorio.

Iz svih ovih razloga, gospodo, ne može ni današnji Ministar saobraćaja, niti može iko drugi od budućih ministara da odluči, da gradi ovu prugu, i zato ću ja glasati protivu budžeta Ministarstva saobraćaja.

Potpredsednik Dr. Avdo Hasanbegović: Ima reč g. Radenko Saračević.

Раденко Сарачевић: господо посланици, приликом подизања железничке пруге Чачак—Обреновац, држава је експроприсала потребно земљиште за ову пругу, и потребне жељезничке објекте. Исто је земљиште процењено пре рата од једног хектара 3000 динара, и та је цена одмах иза рата исплаћена лицима Среза качерског, ма да је у се то време хектар таквог земљишта могао да прода по цени од 15-20 и више хиљада динара. Поменуто земљиште железнички органи после рата омеђили су са каменим или дрвеним белегама, које су као међе између државног и приватног земљишта служиле до пролећа 1932 г. Међутим, у току пролећа прошле године, жељезнички органи секција за одржавање пруге из Чачка — старе белеге су заменили са новим каменим, али том приликом исте нису постављене где су старе биле, већ су их на целој линији од Горњег Милановца до Бабајића, померили лево и десно, заузимају том приликом велики део земље суседних пољопривредника. Тако да су појединцима заузели читаве њиве и ливаде, и то што је најинтересантније велика су заузећа извршена са оне стране жељезничке пруге, где се налази равница, док на другој страни, која је више или мање брдовита и неплодна, сасвим је мало или ни мало заузето.

Како је Срез качерски, а специјално та околина среза од Накучана до Бабајића, где се налази жељезничка пруга, један брдовит и сиромашан крај, чије становништво и у најроднијим годинама жито купује, то је ово накнадно одузимање земљишта у току прошлог пролећа нанело јак ударак пољопривреди тога краја. С тога молим Господина Министра да одреди комисију, у коју би требало да уђе и по један претставник дотичне општине, и да иста сва она земљишта, које је за жељезничку пругу непотребно, врати сопственицима истога среза с тим, да су дужни држави, ако су, и у колико су исто наплатили, вратити примљене своје новца.

У нади да ће Г. Министар одредити ову комисију изјављујем да ћу гласати за буџет Министар-

ства саобраћаја. (Живо одобравање и плескање у Скупштини).

Поштрејседник др. Авдо Хасанбеговић: Реч има посланик г. Александар Додић:

Александар Додић: Господо народни посланици, ја се слажем са експлозеом Г. Министра саобраћаја, и право да вам кажем, пошто се стално возам на железницама, ми можемо само да се похвалимо како наше железнице иду у реду. Подвоз је одличан, и ту нема шта да се замери. (Глас: Зато што ништа не плаћаш.) Али, господо, ми морамо да скренемо пажњу господину Министру на другу чињеницу, а то је не цене подвоза за робу. Та је цена толико скупа, да она отежава да се поједина роба у опште не може да товари. Узмите на пример да товаримо кукуруз из Крушевца за Београд, или из Новог Сада за Загреб. Ту је подвоз тако скуп, да апсолутно не можемо да товаримо. С тога треба наћи пута и начин, да се ово олакша како би могла роба јевтиније да путује. Кад се већ мисли да се прави уштеда, у државном буџету, онда у данашње доба, то не сме да се чини са железницом, јер овај скуп подвоз наш народ ве може да плаћа.

Ми на пример имамо на тим железницама масу чиновника, а међутим у данашње доба железница не може то да плаћа.

Господо, ми морамо и треба да се позабавимо са још једном ствари. Један велики део путника на државним железницама путује бесплатно, а други велики део плаћа карту у пола цене, а само једино сељак плаћа пун подвоз на државним железницама. Ја сам као народни посланик био неколико пута код Министра саобраћаја и молио га да се донесе правилник да сиромашни људи могу бар два пута у години да путују бесплатно да нађу себи посла. Па и овога пута милостив г. Министра да изради један правилник, о томе. Јер овако ми дозвољавамо да један човек који долазе у Београд да тражи посла, иде пешке одавде у Ниш, ја мислим да то не сме да буде. Њега његова држава треба да одвезе железницом. Ја вас питам господо да ли је то право да се у првој и у другој класи на железницама возе људи који не плаћају. А кад се сељак вози бадава? Само за време рата. (Један глас: и кад је народни посланик).

Ја господо у интересу штедње тражим да се те бесплатне карте пониште и да се онима који би требали да путују бесплатно даду карте у пола цене, а бесплатне карте да се уопште пониште. (Један глас: А посланичке?) Посланици морају да путују, с обзиром на њихове положаје.

Господо, ја бих молио да се приликом диферација и куповине ђумур, те велике диферације пролазе кроз Народну скупштину, јер изди језици кажу да је овде ишло овако и онако. Зато би тре-

бало да све такве велике диферације и велике радње пролазе кроз парламенат, да он то одобри или не одобри.

Господо, ми имамо војнике који служе у војсци стални кадар. Требало би дозволити да сваки војник који је одслужио стални кадар добије два пута бесплатну карту, јер кад могу они многи појединци да се возе бесплатно, онда би право било, да се и војницима, који су одслужили стални кадар дозволи да се могу два пута возити железницом бесплатно.

Саобраћај наш јесте у реду, взови одлично функционишу, али има још неких малих недостатака на њима. Олет по неки шеф железничке станице узме мито, а бива и то да по неки кондуктер у возу пазари по коју банку. С тога бих ја молио господина министра саобраћаја да то још мало притегне.

Господо, говори се да је било извозница и да је из томе неко добро пазарио. Ја бих молио Министра саобраћаја да он извиди у Министарству ко је добио те извознице, и ко је коме продавао.

Дедало се често пута, господо, кад неки људи пошаљу возом буре вина или другу какву робу, која може да се поједе или попије, да им се вино из бурета извади на та тај начин што им се буре пробуши, а ова друга роба им се извади и покраде.

Господо, имао бих да учиним и ову примедбу да не треба дозволити да аутобуси саобраћају и на оним линијама где путници могу да искористе железницу, јер то иде на штету државних железница. Ја бих молио г. Министра саобраћаја да он забрани возњу аутобуса на тим линијама. (Министар саобраћаја *Лазар Радивојевић*: Аутобусима ово одобрење издао је Министар трговине, а не Министар саобраћаја.)

Александар Додић: (наставља) Мени је г. Министар још лањске године казао да уски колосек Крушевац—Краљево, и даље треба скинути што пре и поставити на његово место широк колосек, јер би се тиме добило много а издатак на то не би био велики. Међутим, у том погледу није још ништа учињено, а требало би то што пре учинити, јер би та пруга везивала се са Краљевом па би ишла и за Скопље, а везивала би и са фабриком у Обилићеву. Зато молим г. Министра саобраћаја да нађе пута и начина да се тај узан колосек што пре скине и замени нормалним колосеком, јер ако то оставимо за последњи тренутак, онда можда нећемо имати кад то да учинимо.

Изјављујем господо, да ћу гласати за буџет ако ми г. Министар обећа да ће сиротним људима дати право да се могу бесплатно возити на државним железницама, а богатима да ће одузети карте

Поштрејседник др. Коста Поповић: Има срѣ народни посланик г. Мастровић.

Анте Мастровић: Господо, народни посланици, говорити ћу искључиво о питању поморства и поморске управе. Наша држава посједује обалу од 5172 километра са 363 луке и 601 отока и острва.

Ова и овако разведена обала даје нашој држави стална права у општој поморској политици и у међународном саобраћају. Али уједно намеће нам дужности, којима ми до сада на жалост нисмо одговорили.

Успркос нашем положају на мору ми кроз ових 14 година нисмо дошли до схватања, да смо приморска и поморска држава, него смо, нажалост, по свом духу и своме раду чисто континентална држава са континенталним менталитетом. То се осјећа у у нашем политичком и нашем привредном животу, па и у нашој војној политици.

Жао ми је, да није било могуће у буџету Министарства војске и морнарице повести расправу о питању ратне морнарице. Из претреса било би простекло, како ми врло малу бригу посвећујемо ратној морнарици и обрани наше обале. Само да споменем један примјер! Док је узимањем само мале државе, н. пр. у Португалу омјер буџета Морнарице према буџету Војске као 1 према 1, у Шведској као 1:2, а у Грчкој као 1:3, дотле је у нас као 1:9. Однос ипак наше ратне морнарице у тонажи према ратној морнарици Италије износи *de facto*, рачунајући само ратне бродове способне за борбу, по прилици 1:100.

Овај континентални менталитет осјећа се константно исто тако у читавој нашој привредно-поморској политици.

Сувишно бу било истицати минимални буџет Поморске управе. Достатно ми је споменути, да на обалу од преко пет хиљада километара са толиким лукама и отоцима, са 40 већих и са 260 мвњих свјетљоника и фењера, стоји Поморској управи на располагање само 360 службеника.

Мени је при овом главно да нагласим, да уопће нема система у поморској управи, нити једне праве поморске политике.

По моме мишљењу требало би Поморској управи дати сасвим независан положај, те би требало под једну надлежност ставити све управне функције, које се односе на поморство.

Организацију поморске управе треба издвојити из пројекта о организацији Министарства саобраћаја, те за поморску струку донијети посебан закон, који ће цијелу поморску политику концентрисати у ресору саобраћаја.

Главни узрок недостатцима у вођењу поморске управе је с једне стране несамостални положај које

поморство има у Министарству саобраћаја, а с друге стране нестручно рјешавање поморских проблема преко других ресора. То је узрок, да се је с једне стране тражило укидање Дирекције поморског саобраћаја у Сплиту, а с друге стране набављала су се питања о регионалној организацији поморске управе,

И једно је и друго са гледишта поморске управе и поморске политике апсурд. Поморска управа треба да буде једна и јединствена за цијелу обалу.

Решење питања се састоји само у организовању једне независне и јаке управе, која ће у себи сконцентрисати све разне гране Поморске управе и која ће водити једну независну поморску политику.

Тој управи треба дати не само најшира овлаштења, него и довољна материјална средства.

Поморска управа има фактички сада само поморско бродарство и надзор над лукама и свјетљоником. Међутим требало би Министарству пољопривреде одузети сваки утјецај на питање поморског рибарства и дати га у надлежност новој и проширеној Поморској управи. Тако исто требало би научичке академије, надзор над трговачком морнарицом и бродоградњом одузети Министарству трговине и индустрије. Од Министарства социјалне политике и народног здравља требало би пренијети на Поморску управу питање уређења реда и рада на бродовима, однос помораца, поморски санитет и т. д.

Ове многоструке компетенце стварају само хаос у поморству и онемогућују сваки успјешан рад. То је узрок, да ми не можемо уопће да говоримо о нашој поморској политици.

Треба о Поморској управи и поморству донијети посебан закон, који ће координирати и једној вољи подредити све функције које у поморству сачињавају једну органску цјелину.

Особито би хтио упозорити на проблем рибарства. Услијед ове подјеле и сукоба функција, рибарству се није посвећивала она брига, коју оно и као обрт, и сутра као једна разграњена индустрија, може да има на нашим обалама. Једном добром јединственом управом могао би се у добром дијелу приморја да рационалним рибарством рјешити и проблем пасивитета.

Господо народни посланици, наша држава има и море и обалу, на којој јој имају права да завиде многи, али то нам намеће и сталне обвезе. Дужност је наша, да ту обалу бранимо и да јој пружимо могућност развоја. То је оствариво, ако Управи поморства, као цјелине, посветимо сву бригу и ако за организацију исте дадемо потребита материјална средства, која ће се у кратко вријеме стоструко исплатити.

Није довољно непрестано декламирати о „нашем Јадрану“. Треба да тај „наш Јадран“ осјети, да је он у истини наш, својина свију нас и да му

сви, а држава као организација свију нас у првом реду, посвећујемо пуну пажњу.

Море је богата ораница, по којој сију и жању напредни народи, велики и мали. Њему треба посветити пажњу и оно на ту пажњу одговара богатим плодовима.

Господо народни посланици, надам се, да ће господин Министар саобраћаја једном овоме problemu, у свој његовој цјелини, посветити пуну пажњу и да неће уз главни дио свога ресора, жељезнице и поште, запустити ову исто тако важну грану народне привреде.

Иако нијесам са читавом нашом поморском политиком много задовољан гласати ћу у том увјерењу и у тој нади за буџет Министарства саобраћаја. (Живо одобравање и пљесак).

Пошпрејседник др. Авдо Хасанбеговић: Ди-

скусија по овом разделу завршена је. Прелазимо на гласање буџета Министарства саобраћаја. Гласаће се по партијама на уобичајени начин. (*Једнодушни узлици:* Прима се акламацијом, нећемо да гласамо).

Буџет Министарства саобраћаја примљен је акламацијом.

Господо, са вашим пристанком, ја ћу данашњу седницу да закључим. За идућу седницу предлажем вам следећи дневни ред:

Продужење претреса у појединостима предлога буџета државних расхода и прихода са предлогом Финансијског закона за буџетску 1933/34 годину. Прима ли Народна скупштина? (Прима.) Идућа седница биће сутра у 8.30 часова. Данашња седница је закључена.

Седница је закључена у 2 часа по поноћи.

